

Sfera Politicii

110

111

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XII, 2004

Cuprins

Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU

DANIEL CHIROT

DENNIS DELETANT

ANNELI UTE GABANYI

GAIL KLIGMAN

DAN OPRESCU

VLADIMIR TISMĂNEANU

G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:

ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactor șef-adjunct:

IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:

LIVIU STOICA

Colectivul redacțional:

ADRIAN CIOROIANU

LAURENȚIU ȘTEFAN SCALAT

VALENTIN STAN

Adresa Redacției:

Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.

București, România

Tel/Fax: 01 312 84 96,

01 212 76 61

sferapoliticii@rdslink.ro

<http://www.sfera.50megs.com>

**Revistă recunoscută
de CNCSIS**

	2. Editorial	Romulus Brâncoveanu	Replay
8.	<i>Alegeri locale 2004</i>	Cristian Pîrvulescu	Competiție și bipolarizare
13.		Vlad Flonta	Partidul Băsescu
17.		Viorel Zaicu	D.A. vs. PSD - un duel amânat
21.		Maria Cernat, Izabella Ghiță	Falimentul campaniilor negative
27.		Alexandru Marin	Schema succesului
29.	<i>Analiză politică</i>	Alexandru Radu, Violeta Stoleru	Mobilitatea parlamentară
39.	<i>Politică internațională</i>	George Surugiu	Despre megalopolisuri, vești proaste din viitor
43.		Dumitru Mihu, Constantin Stoeneșcu	Directiva Uniunii Europene privind obligația de mediu
50.	<i>Dezbateri</i>	Dan Barbu	Sistemul electoral și finanțarea actorilor politici
60.		Laurențiu Gheorghe	Provocările României
64.		Terente Robert	O problemă: alegerile din 2008
66.		Marius Dumitru	Despre pluralismul subcultural
70.	<i>Eseu</i>	Vasile Nazare	Liderul politic. Note de personalitate și tipologie
81.	<i>Document</i>	Stelian Tănase	Ghiță Ionescu
92.	<i>Recenzii</i>	Ioana Grindeanu	Despre liberalism pur și simplu Mirel Talos, <i>Îndrumar în liberalismul politic</i>
93.	<i>Spațiul public</i>	Ioana Matei	Cărturești - carte, ceai, politică, muzică, dichis

Revista Sfera Politicii apare cu sprijinul
NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Replay

ROMULUS BRÂNCOVEANU

In brief “reevaluations” of images and actors, the author draws the frame, the means and the consequences of an elections campaign with an unexpected end. The final blow that the ruling party (SDP) got, the affirmation of a recent political structure (the D.A. alliance between the liberals and the democrats), the reflections of the campaign stages in media, the political communication strategies, as well as the role of the two participants in the fight for Bucharest (Basescu – the D.A. alliance candidate and Geoana – the ruling party candidate) are analyzed from the point of view of the most important “phases” of the game for winning the locals.

Viața politică se aseamănă uneori cu un meci de fotbal. Cum toate meciurile se televizează, am putea revedea, în reluare, într-un fel de *Proces al etapei*, diferitele sale secvențe, aşa cum Florin Călinescu și Ovidiu Ioanițoaia ne propun, săptămână de săptămână, în perioada campionatului. Am putea observa, astfel, mai aplicat fazele fierbinți sau litogioase, am putea admira driblingurile de mare finețe, am putea întrezări mult căutatele dovezi ale furtișugurilor și, de ce nu ?, în compania oamenilor de fotbal care, nu-i aşa, sunt adeseori și oameni politici, am putea descoperi semnele blaturilor puse la cale între partide în Consiliile Județene, încă din primele zile ale campaniei electorale. În *replay-ul* politic, evenimentele ar putea fi reluate de zeci de ori, mai lent sau mai accelerat, transfocate și privite din diverse unghiuri, până când, într-un tîrziu, asaltați de atâtea imagini, ne-am resemnat în luciditatea obosităre a insomniei, a noptii pierdute. În acest articol, voi relua câteva asemenea faze, fără prea mare legătură dintre ele, dar, fatalmente, din același meci.

Cotitura psihologică

Primul stop-cadru privește *rezultatele* neașteptate ale alegerilor. Folosesc un plural, deoarece nu se poate vorbi de un rezultat, ci de rezultate neașteptate: *în structură teritorială*, la nivel de localități (de exemplu, Bacău), județe (de exemplu, Tulcea) și regiuni (de exemplu, Moldova), precum și la nivel național (PSD nu deține în Transilvania majoritatea în vreun județ); *în structură instituțională*, cum ar fi primăriile și consiliile locale (au căzut

deopotrivă capetele unor baroni locali, acreditați dinainte drept câștigători), consiliile județene (s-a modificat culoarea politică a unor județe - în capitalele de județ, Alianța D.A. PNL - PD deține astăzi ponderea cea mai importantă ca număr de primari); în *semnificatie politică*, întrucât confruntarea pentru capitalele de județ, pentru cele mai mari orașe ale țării, și în primul rând, pentru București a creat un cadru de semnificare dominant pentru toate celelalte aspecte ale alegerilor locale și rezultatelor lor. Matricea primari – consiliu locale – consiliu județene – președinți și vicepreședinți ai consiliilor județene și mai departe capitale de județ – regiuni – București sau, mai departe, personalități de partid indică în oricare dintre lecturile sale aceleași rezultate ce contrazic așteptările. Trebuie spus că aceste așteptări sugerau o victorie categorică a PSD; o victorie nu doar în privința numărului primarilor, al consiliilor locale și județene, al voturilor la nivel național etc., ci o victorie totală, copleșitoare, irevocabilă, definitivă, cu consecințe politice de rigoare: consolidarea scheletului de stat pe care s-a încarnat PSD, aşa – numitul partid – stat, transformarea opoziției într-un simplu decor politic și, mai ales, dobândirea supremaciei economice și politice pe termen mediu și lung, dincolo de momentul integrării europene din probabilul 2007. Aceste alegeri, ar fi constituit un preambul pentru algerile parlamentare și prezidențiale din toamnă, care ar fi legitimat avansatul proces de înstăpânire a PSD asupra României. Asemenea așteptări erau ale tuturor: ale PSD și susținătorilor săi, ale opoziției și partizanilor acesteia, ale analiștilor politici și ale populației în

ansamblu. Umbra PSD creștea amenințător, o dată cu nesiguranță și tema nespusă, din ce în ce mai crescândă, a opoziției și a diversilor purtători ai discursului public. Ceea ce este interesant, după cum chiar și observatorii mai puțin atenți ai vieții politice știu, sondajele de opinie anterioare alegerilor locale confirmau, dacă nu chiar ele însеле erau într-un fel la originea acestor presentimente. Nu încape îndoială, că institutele sociologice pot oferi oricând retrodicții și explicații pentru imaginea greșită pe care o confirmau și, poate, măcar în parte, o induceau opiniei publice. În orice caz, sondajele de opinie au fost interpretate de PSD și amicii săi ca un substitut de legitimitate pentru diferite acțiuni și pretenții. Totuși, în stop-cadrul pe care ni l-am propus, este destul de greu să nu cauți elementele intenționalității și înselăciunii. N-ar fi nimic nou, pentru că există o suspiciune mai generală și de durată asupra rezultatelor sondajelor în România, suspiciune având, pentru mulți analiști politici, doar cauze epistemologice. Oamenii n-ar avea încredere în sondajele de opinie, spun aceștia, din ignoranță, ei nu știu că asemenea metode sunt metode științifice bine verificate etc. Altfel spus, cei care n-au încredere în sondajele de opinie sunt cam aceeași cu cei care nu au habar ce înseamnă cercetarea sociologică și metodele ei, sunt, într-un cuvânt, niște ignoranți. S-ar putea ca această judecată, cel puțin în anumite situații, contexte, să fie și motivată. Totuși, nu trebuie să ne lăsăm amagiți de autoritatea celor care o invocă. Cei care clamează rigoarea științifică în sprijinul diferitelor sondaje de opinie pierd din vedere că aceasta nu este doar una metodologică pur și simplu, ci și etică, mai ales într-o știință cum este sociologia. Ce fel de etică în cercetare este aceea în care într-un fel sau altul, același cercetător care reclamă probitatea științifică intră în structurile guvernului și rămâne mai departe, chiar dacă în forme destul de voalate, și jucător și arbitru etc.? Ține aceasta de etica cercetării? Se respectă principiul neutralității axiologice în această situație? Aceste întrebări nu sunt doar întrebări retorice. Ar fi bine să ni le punem ori de câte ori onestitatea științifică este invocată tocmai de către cei care se plasează față de asemenea întrebări în evidență culpă. Oricum, sondajele de opinie au fost interpretate, pe de o parte, în sens legitimitor, iar, pe de altă parte, într-un sens puternic predictiv. Ipoteza mea este că rezultatele alegerilor locale de la începutul acestei veri au fost influențate de un fenomen invers autopredicției, avut în vedere și de inițiatorii și promotorii sondajelor. Căci rezultatele alegerilor n-au fost influențate în mod decisiv de evenimente

petrecute în săptămânilor dinaintea alegerilor, așa cum s-a petrecut în cazul Aznar, și cu atât mai mult nu au fost basculate de asemenea evenimente. Cum, de asemenea, nu există nici un temei de a spune că Alianța D.A. PNL -PD a câștigat ca urmare a unei campanii electorale excepționale care a decis rezultatele pe ultima sută de metri (a fost cea mai anotă campanie de după 1989, nota comentatorii, frustrați și ei, ca și publicul, de lipsa dezbatelor și a evenimentelor). Cine a văzut lansarea acesteia la București și rarefiatele marșuri ale lui Stolajean prin capitalele de județ poate aprecia mai bine forța campaniei electorale, dusă, este adevărat, în anumite momente și în anumite locuri, cu inteligență și tact.

De aceea, dintr-o perspectivă mai generală, există două mari explicații posibile pentru rezultatele alegerilor locale.

Prima explicație privește prezența în opinia publică și în electorat a unui trend în favoarea Alianței D.A. PNL -PD, fenomen mai de adâncime și mai de durată, nerelvat sau ascuns de sondajele de opinie și nesesizabil nici măcar în percepția socială, ca să nu mai vorbim de lipsa sa de percepție din partea politicienilor, a analiștilor politici. O cecitate analitică, psihologică și politică totală! Ne putem îndoi de existența unui asemenea trend, de vreme ce nimic, nici șușoturile, nici analizele, nici vizuile nu-l sesizau sau presupuneau într-un fel sau altul. În această interpretare, rezultatele alegerilor s-ar datora, vorba președintelui Iliescu, unui fenomen social obiectiv, nesesizat din timp, de creștere a electoratului Alianței D.A. PNL – PD. Sau ar putea fi vorba de o cunoaștere manipulativă. Cineva, sondaje sau instituții care pot folosi instrumente mai rafinate decât un sondaj de opinie, au sesizat trendul, dar au ascuns acest lucru. Un argument în favoarea acestui punct de vedere, pe lângă suspiciunea mai generală față de sondaje, ar fi faptul că PSD și-a schimbat strategia în București și la Cluj, tocmai într-o încercare desperată de a combate un asemenea proces. În orice caz, suntem îndreptăți să ne întrebăm dacă nu cumva lansarea lui Geoană și a lui Rus nu s-a hotărât tocmai pe baza sesizării debalansării scenei politice cu puțin timp înainte de începerea campaniei electorale.

A doua explicație ține de o adevărată cotitură psihologică produsă în ultimele zile ale campaniei electorale. Această cotitură psihologică s-a produs tocmai datorită presiunii imense a așteptărilor (citeză *temerilor*) pe care am încercat să le descriu mai sus ale unei importante părți a populației și, în primul rând, ale electoratului antiPSD. Presiunea a

răscoslit electoratul antiPSD și l-a adus la urme. Co-titura s-a produs nu doar dintr-o asemenea cauză exterioară. Ea își află o parte din cauze în ea însăși, în faptul că oamenii au fost tentați să experimenteze puterea votului împotriva deținătorilor puterii politice, că au ales să se confrunte cu puterea și nu să o sprijine, dar și în faptul că există momente de *iluminare* în procesul sau mecanismul democratic, în care indivizii își doresc să repună, să readucă în poziție inițială jocul puterii.

Coturii psihologice i se adaugă o serie de cauze punctuale la București, la Bacău, la Cluj, la Oltenia, la Pătârlagele etc. Un fel de renaștere a responsabilității care a făcut, pentru a-l parafraza iarăși pe președintele Iliescu, ca Bucureștiul și, în general, zonele urbane să salveze democrația, aşa cum țărani salvaseră demnitatea europeană a României la referendum. Aceste cauze punctuale, țin de o mulțime de mici și mari amănunte, cum ar fi, de exemplu, dimensiunea afișelor lui Geoană, atât prezența afișelor lui Darabonț, cîrnații lui Secheliu, aroganța cine știe cărui prefect, băscălia reținută a lui Dumitru Dragomir, confrunarea între clanurile chiar din același neam dintr-un sat de aiurea.

În felul acesta, PSD a ajuns, până la urmă, să piardă nu numai în raport cu așteptările sale și așteptările induse publicului, ci și în raport cu opozitia. Față de o putere evasicuprinsătoare, PSD s-a trezit, astfel, pus în față unei bucați oarecare din tortul puterii. Să derulăm în continuare, cu încetinitorul, faptele și să revedem amănuntele mișcărilor prin care partidul de guvernământ a ajuns în această situație.

Dubla contabilitate

Așteptările de care vorbeam n-au fost induse neapărat prin sondajele de opinie. Acestea au contribuit, cu voie sau fără voie, la un întreg angrenaj propagandistic complex, cuprinzând posturi de televiziune, radio, ziare, tot felul de manifestări publice, vedete, oameni de fotbal etc., precum și modalități de transmitere a mesajelor, cel puțin la fel de sofisticate ca și complexitatea sa. Totuși, în seara zilei de 6 iunie, prima oară de la preluarea puterii în 2000, PSD s-a blocat și a blocat tot acest angrenaj, la nivelul rețelei și al mesajelor. E antologică scena în care o reporterită PRO TV îl interviewa pe Traian Băsescu în legătură cu strategia pe care o va adopta în al doilea tur de scrutin, când pentru toată lumea era evident, de mai bine de o jumătate de oră, că acest tur nu va mai exista. Blocajul rețelei propagandistice a PSD a fost generat nu de anunțarea rezultatelor *exist poll* - urilor sau de rezultate ca

atare, ci de neparticiparea echipei bucureștene, împreună sau în frunte cu premierul și Mircea Geoană, la interpretarea acestora. PSD n-a mai dat tonul interpretării evenimentelor, iar atunci când s-a întâmplat ca acest ton să vină, el a contribuit în și mai mare măsură la incoerența rețelei și mesajului transmis prin aceasta. Discursul premierului nu avea nici o legătură cu rezultatul alegerilor, era în mare măsură triumfal și aducea aminte de scene cumva asemănătoare din perioada comunistă. Nu întâmplător, mulți comentatori au subliniat similitudini cu ultimul sau penultimul discurs al lui Ceaușescu, din balconul Comitetului Central. Stafful PSD n-a sesizat importanța interpretării rezultatelor alegerilor locale pentru perceperea acestora de către populație și a preferat să urmeze mecanic strategiei de comunicare prezente în lucrările de popularizare, cum ar fi necontaminarea la eşec, tot așa cum, ceva mai devreme, echipa ministrului de externe găsise de cuvînță să înceapă campania cu o etapă pregătitoare, când, în mod evident, candidatura fusese anunțată deja cu întârziere. Astfel, deși a avut mai mult sau mai puțin la dispoziție televiziuni și jurnale, chiar și anumiți comentatori, PSD nu a mai reușit să controleze interpretarea evenimentelor și, mai cu seamă, a rezultatelor alegerilor. Prima și cea mai importantă victorie obținută de Alianța D.A. PNL – PD, care a beneficiat de succesul din București, a fost interpretarea rezultatelor de la nivelul întregii țări prin chiar prisma acestei victorii. Lipsa de reacție a PSD arăta, fără voie, că tocmai această interpretare este cea corectă. Astfel, rezultatele din întrega țară au fost contabilizate, brusc, în contul Alianței D.A. PNL – PD, și nu în mod separat, în contul fiecărui partid, aşa cum, în mod normal, ar fi trebuit să se întâpte acolo unde PNL și PD participaseră separat, adică în covârșitoarea majoritate a localităților țării.

Contabilizarea rezultatelor alegerilor în contul Alianței D.A. PNL – PD, a fost, în mare parte, emergentă. Procesul a reieșit într-un mod aşa-zicând natural (sau, dacă vreți, comercial) din dinamica mediatizării rezultatelor *exit poll*-urilor. De exemplu, PRO TV, care a fost apropiat, prea apropiat, de PSD în ultimii ani, a preferat chiar să lase rezultatele fără interpretare. De altfel, televiziunea din Pache Protopopescu aşa cum nu a organizat un sondaj la ieșirea de la urne, nu a pregătit nici prelungitele emisiuni de reinterpretare care îi făceau fala, pe vremuri. Aceasta a permis ocuparea spațiului mediatic de către concurentă, Antena 1. Antena 1 a fost principalul creator de evenimente în campania electorală (cazul Mihăilești de exemplu). În defini-

tiv, în contextul aşteptărilor de care am amintit, în seara zilei de 6 iunie, pentru televiziuni, *evenimentul* ar fi fost reprezentat nu câştigarea alegerilor de către PSD, la care într-un fel sau altul, toată lumea se aştepta, ci dimpotrivă, pierderea alegerilor. Or, o dată ştirea lansată, interpretările au venit de la sine. Într-un fel, victoria Alianței D. A. PNL – PD, a fost ştirea de senzație a serii. Ulterior, în pofida faptului că PSD și relele sale din spațiul mediatic, cu sprijinul BEC, au insistat pe numărul primăriilor și al mandatelor și au ignorat numărul global al voturilor, în pofida acestui fapt, totuși, tema rezultatelor Alianței D.A. PNL –PD a rămas dominantă. Nimici n-a mai avut vreme să splitze aceste rezultate și mai ales nu a mai reușit să reimpună diviziunea PNL – PD, deși nu s-ar spune că PSD și relele sale din spațiul public nu au încercat să o facă, direct sau indirect. Astfel, PNL și PD au intrat în alegeri separat, dar au câștigat împreună. Un câștig de legitimitate pentru Alianță, dar, poate și mai important, un câștig de vizibilitate, pentru că astfel, numele, semnalul și simbolurile sale câștigătoare au ajuns până în cel mai îndepăratat cătun. Cei care erau îngrijorați de lipsa de activitate a Alianței, de lipsa ei de funcționalitate, de dificultățile întâmpinate în constituirea în teritoriu, nu au a se mai teme. Alianța D.A. PNL –PD a devenit, într-o cipită, viabilă și funcțională prin votul electoratului. Nu e puțin lucru! E un beneficiu propagandistic imens în perspectiva alegerilor parlamentare și prezidențiale. Si o bază de legitimitate puternică, naturală și neconfeționată mediatic.

Să recapitulăm, ca într-o derulare rapidă a imaginii:

1. În pofida manipulării, aşteptările existente înainte de alegerile locale au fost contrazise în mod categoric de rezultate.
2. Aceste rezultate sunt explicabile printr-o adevarată cotitură psihologică petrecută în preajma alegerilor.
3. PSD a scăpat din mînă interpretarea evenimentelor.
4. Alegerile au fost câștigate de o entitate politică practic nefuncțională până la data alegerilor, Alianța “Dreptate și Adevăr” PNL – PD, care dobândește în felul acesta o pondere politică și o legitimitate nesperate.
5. Alegerile prezidențiale și parlamentare din această toamnă, care, asemenea alegerilor locale, păreau nu cu multă vreme în urmă că vor fi câștigate lejer de PSD se vor desfășura în condiții noi, de ascensiune a Alianței “Dreptate și Adevăr” PNL – PD.

Efecte perverse

Rezultatele alegerilor locale tocmai încheiate sunt, de fapt, o expresie a efectelor perverse ale diferitelor politici economice și sociale adoptate de PSD, și, în primul rând, a designului de tip propagandistic a strategiilor sale de comunicare publică. Aceste strategii de tip propagandistic s-au întors, ca un bumerang, împotriva partidului de guvernământ. De aici și impresia unei anume lipse de intenționalitate, individuală și colectivă, ce a caracterizat evenimentele alegerilor locale din acest an. Cum aminteam și mai înainte, în diferite contexte, acestea par să nu fi depins de voința actorilor politici, ci să fi fost generate de mecanisme așa-zicând independente, obiective. Nu-mi propun acum să fac distincții mai subtile, de exemplu, între intenționalitate și anticipare, dar, de exemplu, liderii partidelor din opoziția democratică nu prea dădeau de înțeles că ar fi în mod vital interesati de câștigarea alegerilor. Mai degrabă, acțiunile partidelor sugerau un fel de intenție de coabitare cu PSD, de limitare a proprietăților dorințe în vederea unei asemenea fructuoase coabitări §.c.1.

De partea cealaltă, ideea de bază a PSD privind strategiile de comunicare, și anume pre-tematizarea discursului public prin influențe legitime sau mai puțin ortodoxe și intimidarea oricărei forme de opozitie nu a condus la rezultatele scontate. Mai întâi, pentru că în condițiile unei societăți care își asumă premisele democrației și în care există o libertate a pieței, predeterminarea tematicii discursului public și, cu atât mai mult, controlul acestuia nu sunt întotdeauna posibile.

Eșecul strategiilor de comunicare publică (există un minister al informațiilor) trebuie legat și de modificări petrecute la nivel electoratului. Aceste modificări sunt demografice (pensionarii din 1990, care formau aliatul natural al FSN, dețin acum probabil o pondere destul de restrânsă în populație – PSD are ponderea pe care o are în mediul rural și datorită îmbătrânirii populației rurale –, electoratul tînăr este mai numeros și dezinhibat), sociale, grupale, dar și de îmbogățirea experienței democratice în România. Nu este cazul să scriem o odă a electoratului, cum am văzut de curând că au procedat unii publiciști, și nici să-l certăm, să cum au procedat unii politicieni din PSD. Votul de la alegerile locale se înscrie într-un proces de conjugare a diferitelor dinamici, de natură economică, socială, politică, demografică (această conjugare nu trebuie privită neapărat ca un dat pozitiv) cu jocul democratic. Câtă vreme acest joc întrunește condițiile desfășurării, totuși... se joacă. Este iarăși un lucru pe care l-au ignorat strategii PSD și mai ales politicienii acestui partid. Lukashenko nu e posibil decât într-o democrație *iliberă*, o democrație în

care votul este utilizat doar ca mecanism de legitimare, lipsită de orice conținut. Într-o democrație liberală, chiar imperfectă, jocul democratic se joacă, nu poate fi controlat în întregime și în mod sistematic. Aceasta este de fapt trendul care a pus în pericol supremația PSD în viața politică. Și trebuie spus că dorința sa de dominație și supremație nu este doar o concluzie desprinsă din acțiunile sale de către observatori, ci pare programatică pentru acest partid.

Băsescu și anonimatul

Băsescu a fost cea mai importantă resursă a Alianței D.A. PNL – PD, în campania electorală. Imaginea și cererile sale de a primi un Consiliu municipal convenabil au legitimat figuri politice evasinecunoscute, iar pe unele dintre ele le-au făcut cîștiagătoare. Chirilă și Boagiu poate au pierdut tocmai pentru că s-au individualizat, cumva, față de *background-ul* reprezentat de capitalul politic al lui Traian Băsescu. Cei care s-au topit în acesta au câștigat. Raportul dintre vizibilitate (Băsescu) și anonimat (primarii de sectoare) merită o analiză aparte pentru că ilustrează, dincolo de configurația imprimată de prestația electorală a liderului PD, o caracteristică importantă a procesului de tranziție în viața politică.

Rețeta subtilă a amestecului politic dintre vizibilitate și anonimat marchează toată epoca post-decembристă și trebuie legată de momentul revoluției. Atunci, oameni de nimici cunoșcuți sau foarte puțin cunoșcuți au primit încrederea populației. Mecanismul declanșat la revoluție s-a rafinat și dezvoltat din cauza adoptării votului pe liste, a paternalismului ce caracterizează viața politică și a încrängăturilor de clan din interiorul partidelor. Acest mecanism trebuie legat, în primul rând, de numele lui Iliescu. Acesta l-a conștientizat destul de rapid și l-a folosit pentru legitimarea figurile centrale ale PSD în momentul de față. Carierea premierului a început și ea prin intermediul acestui mecanism, ca să nu mai vorbim de nume care acum patru ani nu spuneau nimic, Onțanu, Pleșca, Vanghelie și alții, dar care, între timp, s-au încărcat cu o vizibilitate însemnată.

În aceste algeri, PSD n-a utilizat tocmai mecanismul pe care îl cunoșteau atât de bine și care a generat la nivel local și central întreaga sa pleiadă de oameni politici. E destul de probabil că un candidat cu girul lui Iliescu sau al lui Adrian Năstase, „curat mediatic” să se fi bucurat de mai mult succes în fața electoratului decât persoanele, impozante politic, desemnate să candideze pentru funcții, pe undeva, sub statura lor. Cum la fel de probabil este ca un proiect politic mai îndrăzneț, de exemplu, o echipă întreagă, înnoită, primar general și primari de sec-

toare, în frunte cu Mircea Geoană sau legitimată de implicarea ministrului de externe, să fi avut șanse mai mari de victorie. La București, pentru că Bucureștiul s-a dovedit a fi cheia acestor alegeri, și la Cluj, Geoană și Rus au candidat individual, chiar dacă au avut partidul în spate. Imaginea lor n-a avut fundal, la fel cum ei își nu s-au putut constitui în fundal pentru alții. PSD n-a prezentat echipe pentru primării, ci indivizi prinși ca niște pietre lipsite de strălucire în montura PSD.

De partea cealaltă, Băsescu a venit cu o echipă, cu o idee ș.a.m.d. El este unul dintre liderii politici cei mai importanți de astăzi (deși, la rândul său, este un produs al mecanismului descris mai sus), probabil din cauza comportamentului său politic imprevizibil și, adeseori, curajos, dar mai ales datorită naturaleștei prestației sale mediaticе. Eficiența discursului politic românesc de actualitate nu este dată de retorica vibrantă sau persuasivă, ci de topică interviului televizat și a *talk show-urilor*. Liderii noștri politici s-au născut și au crescut nu prin acte politice, ci prin jurnalele de actualitate și prin *talk show-uri*. Există o preeminенă a harismei mediaticе în viața noastră politică. Însă, Traian Băsescu nu beneficiază neapărat de o asemenea harismă, dacă atunci când ne gândim la harismă mediatică, ne gândim la telegenie sau la un discurs îngrijit și fără sincope. Liderul PD nu este nici telegenic, și nici nu are un discurs bine strunit. Dimpotrivă. Dar, aşa cum actorii de teatru nu sunt neapărat și foarte buni actori de film, la fel, harisma retorică, bună pentru marile adunări publice, aceea care pare să fi fost dominantă în perioada interbelică, nu trebuie confundată cu harisma fulgurantă care poate transpare dintr-o știre sau dintr-o replică ce vădește prezentă de spirit. Așa se face că „Aici sunt banii dumneavoastră” și „Iarna nu-i ca vara” au avut un efect mai pronunțat și mai de durată decât aveau, în perioada interbelică, sau înainte de aceasta, celebre discursuri parlamentare. Băsescu și-a construit din apariții mediaticе fracturate un profil politic inconfundabil și o platformă de legitimitate. El e natural și în rol, așa cum Gheorghe Dinică este un mare actor de film, fără să fi fost niciodată jude prim și fără să-l fi jucat pe Hamlet.

Geoană

Mircea Geoană a fost învins de propria sa echipă de campanie, și de partid. Deja există o întreagă poveste legată de ideea participării sale la alegeri, de presiunile, de interesele, de speranțele legate de ea. Și el, ca și Ioan Rus, trebuie apreciat prin faptul că a preluat sarcina candidaturii și că a acceptat, într-un partid al orgoliilor, cum este PSD, să-și plaseze pariurile și ambicioile la un nivel local. Mircea Geoană a ales să răspundă indicațiilor regizorilor și a greșit, deși are știința însușirii acestor

indicații și chiar talentul de a le urma. Dincolo de handicapul de a fi reprezentat PSD, totuși, traiectoria sa în campanie ar fi fost alta, dacă pur și simplu nu ar fi fost considerat un fel de produs care trebuie impus pe piață. Nu întâmplător, de lângă, de deasupra, sau de dedesubtul imeselor sale portete, se ițeau câteodată părți ale unor reclame sau chiar reclame comerciale întregi. Cineva a ales ca în campania electorală să vândă tocmai *imaginile ministrului de externe*, ca mai apoi să schimbosească și să-i ia din ștaif. Ministrul a fost pus să invoke experiența sa de stagiar prin fabrici bucureștene, să renunțe la cravată, să se pozeze cu Adrian Minune ș.a.m.d. În felul acesta, campania lui Geoană a reușit să intensifice enervarea electoratului bucureștean față de o campanie care îi lătea chipul peste oraș și care nu mai ținea cont de nimic decât de propria sa dinamică. Nu spun neapărat că acesta a fost cauza principală a eșecului lui Mircea Geoană, dar această campanie cu poze, cu imagini, fără sonorul dezbatelor, a fost picătura care a umplut paharul.

Farmecul reluărilor

Sunt oameni care nu merg pe stadion, tocmai pentru că pe stadion nu se dă reluări, sau, în orice caz, pentru că pe ecranele existente pe stadion, ele nu se văd la fel de comod ca dintr-un fotoliu. S-ar putea ca nu acestea, reluate de mine aici să fi fost fazele cele mai importante ale alegerilor, și poate nici chiar cele mai disputate. Lipite una lângă alta, cuiva care n-a văzut meciul s-ar putea să nu-i ofere o imagine prea clară a ceea ce s-a întâmplat. De pildă, acum, când scriu aceste rânduri, am alături o hartă privind președinția consiliilor județene. În această hartă, județele în care Alianța "Drepitate și Adevăr" PNL – PD a câștigat președinția consiliului sunt izolate în Transilvania și Banat, în timp ce PSD se lățește în Moldova și Muntenia. Dacă te uiți la modul în care au funcționat coalițiile, PSD – PRM, PSD – UDMR, PRM – PNL – PD, PUR – PNL – PD, PSD – PUR – PRM, ai imaginea "cooperativei politice". Să se fi mutat ea în viața politică?"

PS. Demisie mediatică

Degringolada PSD de după pierderea alegerilor locale a devenit evidentă o dată cu încercarea de demisie (sau cum să-i spunem?) a premierului Năstase. Posturile de radio și televiziune, precum și ziarele, au anunțat la un moment dat că premierul și-ar dat sau își va fi dând demisia. Împrejurările au făcut ca președintele Iliescu să lipsească din țară, plecat în vizită în Slovenia, pentru ca tensiunea să crească după apariția acestei știri și lipsa oricarei precizări din partea primului ministru. În tot acest interval, unele televiziuni și posturi de radio s-au aprins. De multă vreme febra

evenimentului politic n-a mai fost atât de ridicată în media românească. Cineva care nu ar fi aflat nimic în prealabil despre evenimentul în cauză și nu ar fi fost cât de cât familiarizat cu climatul politic de la noi, urmărind anunțurile, dezbatările și comentariile, ar fi crezut că suntem în pragul unei noi revoluții. De altfel, în această demisie, până la urmă, important nu a fost jocul premierului, ci reacția comentatorilor acestui joc, și în genere reacția establishment-lui în partea sa mediatică.

De multe ori i-am auzit pe ziariștii români că "lucrurile se știau de mult...", că "de mult se vorbea prin redacții...", dar parcă niciodată ca în momentele acelei demisii neanunțate, ci numai presupuse, nu s-a creat impresia că mediile de informare și oamenii importanți ai acesteia stau în prelungirea culiselor politicii. "Sursele noastre din PSD...", "spuneți domnule ce știți cu privire la..." ș.a.m.d, îi făceau pe comentatorii care ne vorbeau de pe ecran sau din difuzeoarele radioului niște cunoșcători privilegiați ai acestor culise. În sfîrșit, am aflat că nu doar oamenii politici nu ne spun prea multe despre negocierile din spatele ușilor închise sau, când se întrevede căte ceva, ni le trântesc în nas, aşa cum a făcut președintele la sosirea din Slovenia prin acel "Nu vă privește!", dar chiar și ziariștii și comentatorii politici dețin tot felul de informații, stau în culise și în loc să ridice cortina, o coboară și ne potrivesc perspectiva în aşa fel încât numai zvonul scenei să ajungă la noi. Intervenția ziariștilor și comentatorilor a fost importantă pentru că ei au construit în fapt, oră cu oră, evenimentul demisiei, discutând și comentând o ipoteză (aici, radioul public s-a întrecut pe sine). Și câtă vreme, căcă, evenimentele se derulau, PSD rămânea să aibă în continuare purtător de cuvânt, guvernul de asemenea, primul ministru să-și vadă de treburile sale, fără ca cineva să-i someze într-un fel sau altul să-și declare poziția oficială, sau fără să le treacă prin cap vreunora dintre ei că, jucând un rol public, și-au asumat și menirea și responsabilitatea să comunice și să clarifice mai ales în asemenea situații. Căci trăim într-o țară liberă și declarat democrată, nimeni nu ocupase Palatul Victoria sau Cotroceniul, iar instituțiile statului funcționau. Dar acesta este o altă problemă, aceea a culturii politice românești a momentului care ne coboară pe toți laolaltă în acestă provincie dâmbovițeană.

ROMULUS BRÂNCOVĂEANU - Doctor în filosofie. Predă filosofie politică și filosofia istoriei la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București.

Competiție și bipolarizare

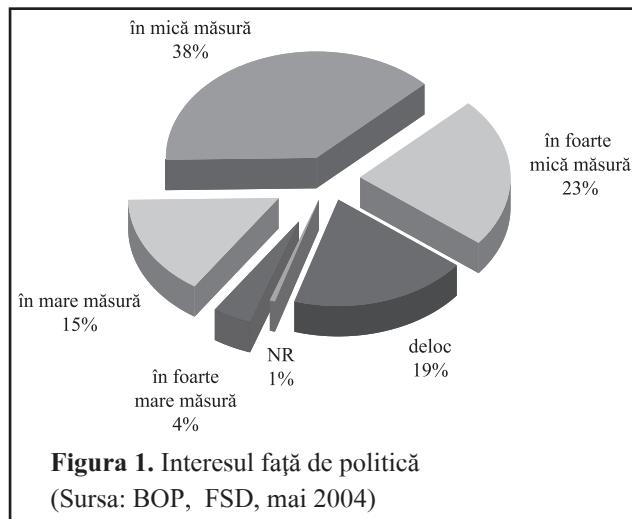
Noi tendințe în sistemul politic românesc

CRISTIAN PÎRVULESCU

The local elections from the 6th and the 20th of June brought and underlined the new tendencies of the Romanian political system. The useful vote, the sanction vote and the protest vote became the electors' means of pressure over the local elected, but especially over the nationals. The Romanian electors mobilized as expected and reacted first of all at the fear of corruption. Regarding the parties, the new political configuration after the local elections suggest a new structure of the Romanian political system, which could become, if this tendency is confirmed by the parliamentary elections, from a democratic with one dominant party system, a democratic bipolar system. Even more, the recent elections revealed an urban Romania and a rural one, a West Romania and a South – East one, two obvious political categories.

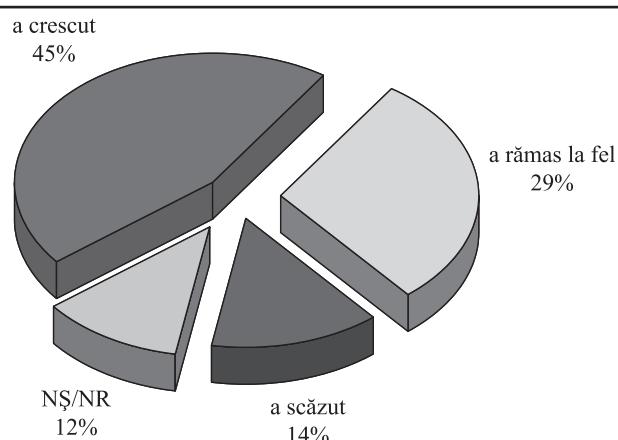
1. Opinia publică și partidele politice

Alegerile locale din 6 și 20 iunie 2004 dovedesc că după 14 ani de la primele alegeri postcomuniste electoratul românesc s-a transformat. Votul util, votul sănătate și votul de protest au devenit mijloace de presiune asupra aleșilor locali, dar mai ales naționali. Cu o altă motivație, cu un nou mod de abordare al alegerilor locale, alegătorii s-au structurat în funcție de dinamica vieții politice interne. Altfel decât în 1996 când alegerile locale anunțau alternanța la guvernarea centrală, iar PDSR își făcea pentru prima dată intrarea într-o competiție electorală la nivel local, alegerile locale din 2004 indică o orientare a electoratului spre un număr restrâns de partide. Reticent față de politică, aparent indiferent (vezi Figura 1), electorul român s-a mobilizat în raport cu așteptările, mult mai optimiste decât în 2000, și a reacționat la primul rând la tema corupției.

Capacitatea partidelor de a manipula opțiunile alegătorilor s-a redus simțitor. Dincolo de controlul conjunctural, dar contraproductiv al media, mai ales la nivel local, sau de migrația unidirecțională a aleșilor locali, alegătorii și-au conștientizat rolul. De la spectatori ai jocului electoral acestia s-au transformat în arbitrii. Reacția electoratului a surprins partidele. Osificate și oligarhizate, bazate pe experiențele electorale precedente, prizoniere ale stereotipurilor politice și electorale, partidele au practicat o campanie fără forță. Doar diferența de structură a pledat în favoarea partidelor mijlocii, mult mai ușor de mobilizat cătă vreme “premiile” (pozițiile de consilier local, județean sau de primar) erau mult mai ușor de atins.

Confundând politicienii cu produsele de larg consum marketingul politic inspirat din cel comercial a eșuat. Absența dezbatelor reale, emisiunile electorale radio sau tv monologate, nu au putut convinge un electorat dornic de spectacol. Simpla transformare a sloganului publicitar de tipul “câștigi cu ...X!” în “București câștigi cu Geoană” nu a adus succesul scontat. Privite retrospectiv cele 22 de zile efective de campanie pentru alegerea consilierilor județeni și locali și pentru primul tur al alegerilor de primari s-au dovedit insuficiente pentru a atrage atenția electoratului. Doar atunci când campania a luat forma divertismentului atenția a fost orientată asupra scandalului, și mai puțin asupra politicii. Politicienii au misat pe aceeași strategii, ocultând inițiativele de politici publice, personalizând ofertele, fără a percepe cererea de noi politici. Obligate de migrația politică a aleșilor locali să se orienteze spre noi candidații unele partide, mai

Figura 2. Percepția evoluției corupției după 2000
(Sursa: BOP, FSD, mai 2004)

ales PD, dar și PNL prin contagiune, au propus candidați noi. Suspiciunea privind corupția pe fundalul unei migrații politice ce a dublat numărul de primari ai PSD (de la 35,55% la peste 70%) a vizat mai ales partidul de guvernământ. În timpul campaniei electorale cheltuielile pentru publicitate în presa scrisă sau abuzul de publicitate stradală ale partidului de guvernământ au contribuit la creșterea suspiciunii privind finanțarea ocultă și corupția politică.

2. Mobilizarea electoratului

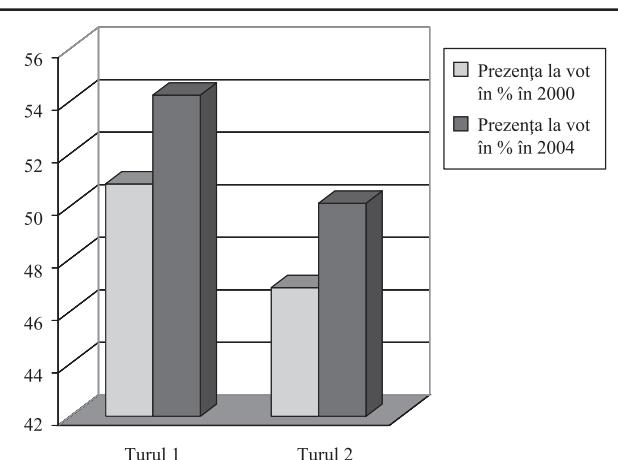
Tradițional alegerile locale înregistrează cele mai slabe cote de participare. Până la integrarea europeană și participarea românilor la alegerile pentru Parlamentul european (probabil la alegerile din 2009) pentru care prezența la vot este și mai scăzută așa cum au dovedit-o alegerile din 10-13 iunie 2004 (media europeană fiind de 46,2%), alegerile locale rămân cele ce mobilizează în mai mică măsură cetățenii. Dar în 2004 absentismul la alegerile locale a înregistrat o scădere semnificativă: în raport cu cei 50,85% din 4

iunie 2000 s-au prezentat pe 6 iunie 2004 la urne 54,23% dintre alegători. Schimbarea tendinței în privința prezenței la vot este un indiciu al unui nou tip de competență civică. Spre deosebire de sondajele de opinie din campanie, sondajele de la ieșirea de la urne au indicat mobilizarea mai ales a *electoratului consistent* (votând uniform la toate tipurile de alegeri) și a cărui intenție de vot era deja formată (pentru 60% din cazuri) înaintea începerii campaniei electorale. La al doilea tur al alegerilor locale din 18 iunie 2000 prezența la vot a fost de 46,9% față de 50,11% în 20 iunie 2004. Dacă la București prezența la urne a fost mai scăzută la turul al doilea (32%) și în raport cu primul tur și în raport cu alegerile din 18 iunie 2000 (34%), aceasta s-a datorat alegerii primarului general din primul tur, o premieră pentru Capitală.

Afectate de acest absentism relativ, alegerile locale au dezvoltat nouă față a electorului român care a surprins politicienii și consultanții electoralni. În general absentismul este văzut ca un mijloc de a dezavuia clasa politică și exprimă un profund sentiment de neputință și de lehamite. De obicei de această nemulțumire beneficiază populiștii și extremității de toate felurile care știu mai bine decât alte familii politice să coaguleze comportamentele protestatare. La aceste alegeri cetățenii români s-au comportat european. Ca și cei mai mulți din europeni la alegerile din 10-13 iunie și românii au optat între votul util, vot sancțiune și votul de protest. Victoria de etapă a alegătorilor asupra partidelor oligarhizate este un semnal al noilor atitudini politice.

După alegerile locale din 1992 în România începuse să se manifeste o tendință de scădere a interesului față de alegerile locale. Departe de a fi normală, această situație avantaja *statu quo-ul*. Unii alegători au înțeles acest proces și au încercat să preseze partidele politice să se transforme. Cei 80% ce se declară indiferenți față de politică (vezi Figura 1) nu se comportă ca un bloc. Atitudinea lor diferă în funcție de rezidență, instrucție și vîrstă. Noul electorat este ostil politiciei tradiționale, figurilor vechi și oligarhiei de partid. Dar spre deosebire de electorat, partidele nu au reușit să depășească spiritul deceniului 10 al secolului al XX-lea. Marea revelație a alegerilor locale din 2004 este noua atitudine a alegătorilor care înțeleg să folosească minima putere pe care o au pentru a controla puterea, ori care ar fi aceasta. Dacă partidele nu înțeleg această transformare relația lor cu societatea va deveni și mai dificilă.

Votul util a fost consecința sistemului electoral, mai ales a pragului electoral. Introducerea pragului de 5% a afectat atât partidele cât și votul. Electoratul a înțeles riscul votului cu terțe partide și s-a văzut obli-

Figura 3. Prezența la vot la alegerile locale în 2000 și 2004

gat să își îndrepte preferințele spre partidele cu șansa de a depăși pragul electoral. De aceea, votul spre PUR reprezintă fie o reminiscență a vechiului comportament electoral, fie efectului campaniei televizate, fie și una, și alta. Tot votul util a favorizat, în conexiune cu *votul etnic*, UDMR. Riscul de a nu depăși pragul electoral și de a găsi minoritatea maghiară divizată a antrenat, ca un efect pervers la campania Uniunii Civice Maghiare, creșterea solidarității. Astfel UDMR a fost scutit de votul sancțiune care a zdruncinat PSD.

PRM a fost o victimă a votului util, dar a beneficiat de *votul de protest*. Spre deosebire de alegerile parlamentare și prezidențiale din 2000 când pentru PRM se contabilizau și voturile sancțiune și cele de protest, apariția Alianței DA în septembrie 2003 a plasat partidul lui Vadim pe o poziție secundară. Din această perspectivă coalițiile județene realizate de PRM cu PSD își dezvăluie sensul: ambele partide, din motive diferite, au în Alianța DA un adversar de temut. În alte forme aceste coaliții se vor extinde și în campania din toamnă, fără însă să ia forma unei întăriri preelectorale publice.

3. De la partidul dominant la bipolarizare

Bipolarizarea sistemului de partide românesc, evidentă câtă vreme cele două formațiuni politice importante intrunesc 67% din voturi, este efectul sistemului electoral adoptat pentru alegerile parlamentare în 2000 și transplantat și la alegerile locale în 2004. Instituțiile politice se găsesc într-un proces de continuă depreciere a autorității, iar așteptările pozitive ale electoratului se loveste de opacitatea sistemului de partide. Din această perspectivă PSD a devenit victimă succesului său din 2000. Deși beneficiar al votului sancțiune PSD, ca și CDR în 1996, a considerat votul ca pe o cauțiune de tip ideologic. Migrația forțată a aleșilor locali, destructurarea multor partide, a crea imaginea unui spațiu politic vid în care singurul element de ordine era partidul de guvernământ. Dezechilibrul politic astfel conturat nu se fonda însă pe legitimitate. De aceea alegerile locale din 2004 prin generalizarea *votului sancțiune* au dus la delegitimarea relativă a guvernării.

Începutul celui de-al patrulea ciclu electoral confirmă rolul alegerilor locale de principal test în vedere alegerilor parlamentare. Fără a fi un predictor în nici una din cele trei componente - alegerea primarilor, consiliilor locale și județene – alegerile locale contribuie la configurarea alianțelor pentru parlamentare și indică tendințele electoratului. Combinarea dintre sis-

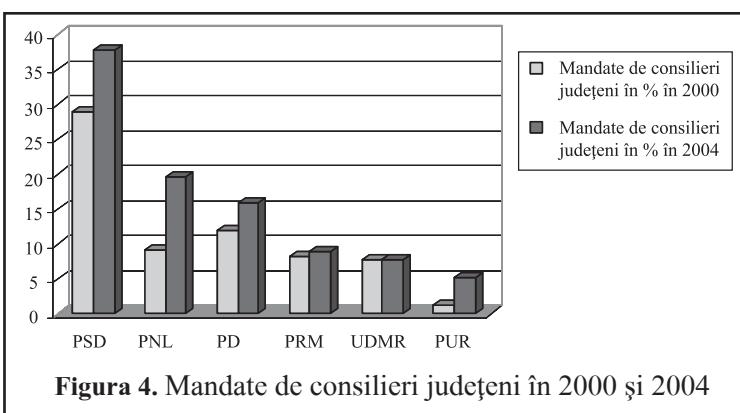

Figura 4. Mandate de consilieri județeni în 2000 și 2004

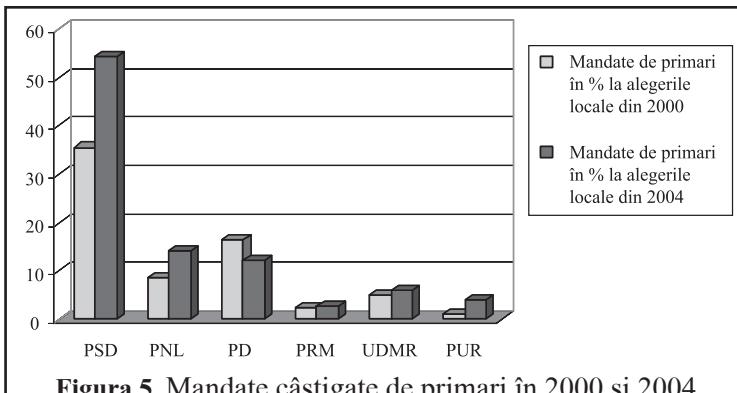
temul majoritar uninominal în două tururi pentru alegera primarului și sistemul proporțional pentru alegera consilierilor locali sau județeni personalizează confruntarea și relativizează influența partidelor, în acest sens comparația cu influența prezidențialilor asupra alegerilor parlamentare fiind justificată. Alegerile locale dinamizează politica în sensul său de spațiu al poziționării și reposiționării în raport cu zonele de putere și influență.

Din această perspectivă scorurile electorale au o valoare relativă, poziționarea în raport cu guvernarea și cu alegerile generale devenind prioritară. Ierarhile rezultate din alegerile locale contribuie la revitalizarea negocierilor alianțelor preelectorale și a posibilelor formule de guvernare. Chiar dacă Alianța DA s-a prezentat pe liste comune doar la București și la Cluj, deci nu se cunoaște reacția față de prezența listelor comune la nivel național, din cumularea rezultatelor PNL, PD și ale Alianței DA se pot identifica noile tendințe ale comportamentului electoral.

În iunie 2000 la alegerile pentru consiliile județene PSD obținea 28,87% din mandate, PD 11,93%, APR 10,07%, PNL 9,08% CDR 9,08%, PRM 8,32%, iar UDMR 7,86% pentru ca în 2004 când pragul electoral al nivel județean a devenit 5% PSD să obțină 37,81%, PNL 19,57%, PD 15,95%, PRM 8,8%, PUR 5,08% UDMR 7,80%, iar Alianța DA 2,99%. Cumulate mandatele obținute de Alianța DA ating 38,51% din mandate.

În 2000 după primul tur al alegerilor locale la nivelul consiliilor locale PSD întrunea 25,57% din mandate, PD 10,46%, APR 8,05%, PNL 7,81%, CDR 7,28%, PRM 6,19% iar UDMR 5,56%. În 2004 în privința consilierilor locali situația mandatelor se prezintă astfel: PSD 37,45%, PNL 17,58%, PD 14,94%, PRM 7,19%, PUR 6,10%, UDMR 6,20%. Si la acest capitol situația raportului de forțe se echilibrează Alianța cumulând 32,88% din mandate, dar aici spre deosebire de numărul de voturi ierarhia se schimbă. Faptul că în voturi la alegerile pentru consilierii locali PSD obținea 31,88% iar Alianța 32,58%, iar în man-

Alegeri locale 2004

Figura 5. Mandate câștigate de primari în 2000 și 2004

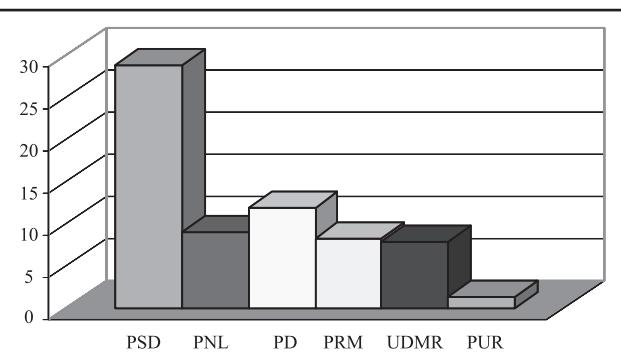
date pozițiile se schimbă este o consecință a votului urban. Numărul de consilieri în arealul urban este mai mic în proporție cu populația localității decât în zona rurală.

Ca și în 2000 și în 2004 efectul scrutinului majoritar asupra rezultatelor primului tur a determinat diferența dintre estimările sondajelor și rezultatele finale. În 2000 după primul tur nu se ocupaseră decât 712 posturi de primar din 2954, adică doar 13,18%, pentru ca în 2004 se distribuie 1294 de mandate de primar, adică peste 41% din cele 3137 de mandate disputate. Dacă în 1996 PDSR, la prima competiție pentru alegerile locale după scizarea FSN în martie 1992, câștiga 4 municipii reședință de județ, în anul 2000 numărul acestora creștea la 20, pentru ca în 2004 să scadă la 15. În 2004 PD a câștigat 11 reședințe de județ, PNL 9, UDMR 3, PNȚCD Timișoara, FDGR Sibiu și un independent Târgu Mureș. La nivelul general al mandatelor de primar deținute PSD se distanțează cu 1700 de primari (54,28%), urmat de PNL 443 (14,14%), PD 380 (12,13%), UDMR 186 (5,94), PUR 123 (3,93%) și PRM 81(2,59%). Dacă aparent numărul primarilor PSD crește cu 19%, în realitate acest partid cunoaște o scădere de aproximativ 15% a numărului de primari (de la 70%

primari în obținuți în urma migrației politice în mai 2004 la 54% primari aleși în iunie 2004).

Noua configurație politică după alegerile locale sugerează restructurarea sistemului de partide românești care ar putea deveni, dacă tendința va fi certificată de alegerile parlamentare, de la un *sistem multipartid cu partid dominant* la un *sistem multipartid bipolarizat*. În 2000 erau reprezentate în consiliile județene 25 de formațiuni politice, iar viața politică locală era dominată de PDSR. Pe această bază, mai ales după alegerile parlamentare și prezidențiale din noiembrie 2000

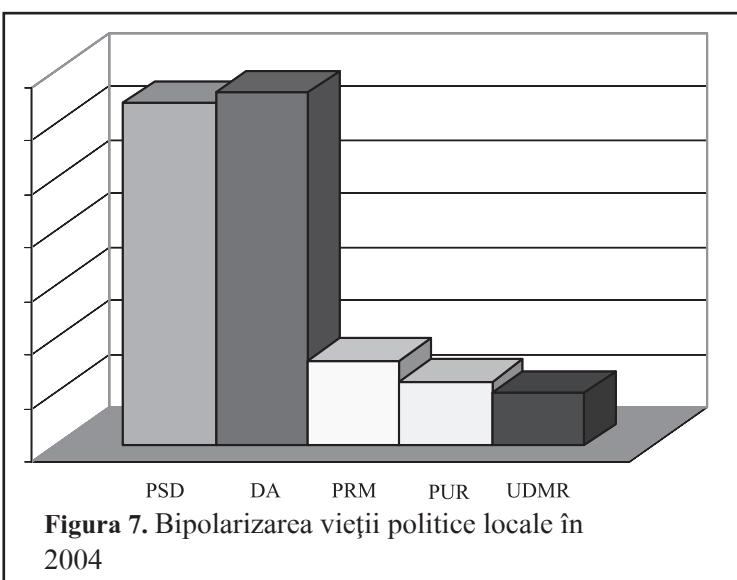
PSD și-a crescut permanent, dar artificial, numărul de aleși locali. Mai ales APR și UFD, partide care au dispărut în intervalul 2000-2004 au alimentat migrația politică. Deși conducerile APR și UFD au fuzionat în 2002 și 2003 cu PNL aleși acestor partide nu le-

Figura 6. Sistemul de partide cu partid dominant după alegerile locale din 2000

au urmat. Majoritatea aleșilor APR s-au îndreptat spre PSD, la fel ca și o parte din aleșii PD.

După alegerile din iunie 2004 situația politică locală s-a schimbat. Doar 11 formațiuni politice sunt reprezentate în consiliile județene, dar PNȚCD are 6 consilieri, toți în județul Timiș, Acționa Populară are 5 consilieri (3 în Călărași și 2 în Harghita), PUR 3 consilieri în Mureș, iar FDGR 11 în Sibiu. Aceste prezențe se datorează performanțele locale ale unor lideri sau simpatizanți influenți iar nu unor adeziuni politice. După alegerile locale partidele parlamentare s-au detașat în raport cu concurențele lor extraparlamentare, 6 formațiuni politice (din care una, UDMR, are un pronunțat caracter etnic) întrunind 86,35% din voturile și 98,18% din mandatele pentru consiliile județene. Cele două formațiuni politice importante, PSD și Alianța DA intrunesc 66,57% din voturi și 76,32% din mandatele de consilieri județeni.

Figura 7. Bipolarizarea vieții politice locale în 2004

4. Două Români electorale

Dacă alegerile din 6 iunie, mai ales prin rezultatele de la consiliile locale și județene, au indicat bipolarizarea sistemului de partide românești și echilibrarea relativă a raporturilor de forțe la nivel electoral, nu aceeași este situația politică în perspectivă locală. În urma alegerilor locale din 2000 PDSR obținea 27 de președinți ai consiliilor județene (67% din posturi) pentru ca în 2004 numărul acestora să scadă la 18 (43% din posturi). Cu toate acestea, un efect pervers al bipolarizării și o consecință a prezenței PSD la guvernarea centrală, ca și a parteneriatelor și complicităților cu partidele arbitru, Alianța DA nu a reușit să obțină decât 10 președinții de consiliu județene. Cele trei partidele parlamentare cu rezultate între 6% și 9% au valorificat potențialul de sănaj obținând 12 președinții de consiliu județene, respectiv 30% din posturi cu doar 21% din mandate. Prin comparație Alianța DA a obținut 25% din posturi cu 38,51% din mandate, iar PSD 43% din posturi cu 37, 81% din mandate.

România urbană și România rurală, România de vest și România de sud –est sunt cele două clivaje electorale relevante de alegerile locale. La nivelul municipiilor reședință de județ PSD deține 35% din primării față de 50% în 2000, dar nici o capitală de județ în Transilvania, Crișana, Banat sau Maramureș. În Bucovina cele două capitale sunt ale PNL, dar în Moldova PSD deține 50% din primăriile la nivel de municipii reședință de județ (printre care și singura capitală de regiune istorică, Iași), în Muntenia 70% și în Oltenia 60%. În restul municipiilor PSD a obținut 39% iar Alianța DA 40%.

4.1 Policromie în vest

După negocierea pozițiilor de președinți și vicepreședinți ai consiliilor județene, PSD a reușit să rămână partidul dominant, reconfigurând spațiul politic județean dincolo de votul exprimat. Constatând cu surprindere - evoluțiile dezbatării interne din partidul de guvernământ de după turul al doilea pledând pentru aceasta ipoteză -, că electoratul a basculat către partidele Alianței, PSD a încercat să minimizeze efectul votului prin tranzacții sau presiuni. Echilibrul rezultat din vot a fost relativizat, dar PSD a trebuit să cedeze în urma negocierilor trei președinții județene (Olt, Vaslui și Tulcea) PRM-ului și câte două pentru PUR (Vâlcea, Prahova) și UDMR (Bihor și Satu Mare) și câte una pentru FDGR (Sibiu). În Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș PSD a suferit un recul serios, dar a reușit bascularea Sălajului condus după 2000 de PNȚCD și apoi AP. În Banat PSD nu controlează nici un consiliu județean, în Transilvania doar Bistrița Năsăud și Sălaj, respectiv 12% din posturile de președinții de consiliu județean. În Crișana și Maramureș nici o președinție nu a fost preluată de social democrați, care au acceptat să sprijine UDMR. Simbolic atât pri-

măria Clujului a fost preluată de Alianța DA, cât și consiliul județean, cu ajutorul UDMR care a obținut astfel 2 vicepreședinți.

4.2 România monocromă în est și sud

Policromia acestor regiuni contrastează cu situația din Dobrogea, Oltenia, Muntenia sau Moldova. Diferențirea regională s-a accentuat în 2004, iar rolul Transilvaniei de arbitru electoral anunță deja confruntări importante. În Moldova și Bucovina PSD controlează 75% din președinții județene, iar în Muntenia, Oltenia și Dobrogea 67% din conducerile consiliilor județene. Mai ales bascularea președinției județului Constanța asigură PSD într-o zonă cu o dinamică economică importantă. Dar situația favorabilă PSD din Vechiul Regat se bazează pe votul conformist și pe dominație para-politică.

Oricum, cu un control direct asupra a 18 județe și indirect, dar real câtă vreme se menține la guvernare, asupra a încă 10, cu 54% dintre primari și cu susținerea tuturor prefectilor, PSD va porni și în toamnă de pe o poziție avantajoasă.

Chiar dacă Alianța nu a fructificat votul, a reușit să basculeze mai multe județe (Cluj, Arad, Consiliul general la București, Caraș Severin, Alba) și-a conservat Brașovul și a pierdut Constanța la PSD și Bihorul la UDMR. În comparație cu situația de după alegerile locale din 2000 raporturile de forță sunt mult mai echilibrate. În câteva județe fricțiunile dintre partidele Alianței și interesul grupurilor de clientelă au condus la alianțe conjuncturale cu PSD (în Bihor PD, în Gorj PNL). Dar în raport cu echilibrul votului dezechilibrul accesului la resurse este evident. Pentru moment bipolarismul a favorizat mai ales partidele mici (PUR, PRM, UDMR).

Partidele cu potențial de sănaj au urmărit maximizarea pozițiilor profitând de confruntarea dintre cele două formațiuni politice dominante și dominatoare și sperând să fructifice la alegerile parlamentare și prezidențiale prezența la conducerea unei treimi din județe. Negocierile dintre partide pentru asigurarea controlului județean au dezvăluit, odată mai mult, caracterul partitocratic al sistemului politic românesc și lipsa de suplete a partidelor. Controlul resurselor județene și accesul clientelelor la acestea a prevalat asupra transparenței și comunicării cu publicul. Realismul partidelor va avea să se confrunta cu realismul electoratului. Acesta va evalua activitatea partidelor și le va aprecia în funcție de aşteptările sale.

CRISTIAN PIRVULESCU - analist politic. Conf. univ. dr. la SNSPA, autor a numeroase studii, articole, proiecte de cercetare și lucrări în domeniul științelor politice (*Politici și instituții politice, Partide și sisteme de partide etc.*). Președinte al Asociației Pro Democrația.

Partidul Băsescu

VLAD FLONTA

The article is focused on the local elections campaign of the Democratic Party (PD). PD gave a special attention to this campaign; the president and the no. 2 of the party were running for mayoralty. The campaign was very personalized. It was not a confrontation of programs, but of posters.

PD a acordat alegerilor locale o importanță deosebită. Nici un alt partid nu a trimis în competiția electorală pe președintele partidului și pe nr. 2 din partid. Alături de Traian Băsescu și Emil Boc, au mai candidat și alți politicieni cu greutate în partid: fostul ministru al transporturilor, Anca Boagiu, la sectorul 2, Liviu Nețoiță la sectorul 3, sau Stelian Duțu la Constanța.

PD adoptă astfel (fără a-și propune însă acest lucru, după toate probabilitățile), “modelul francez”. În Franța există o tradiție prin care majoritatea politicianilor deveniți importanți au fost mai întâi primari (de exemplu, actualul președinte Jacques Chirac a fost primar al Parisului). Experiența administrativă la nivel local este considerată un “antrenament” pentru posturi executive la nivel național.

Si celelalte partide au trimis însă în bătălia electorală candidați mai reprezentativi decât la alte alegeri locale. Aproximativ 50 de parlamentari au candidat la aceste alegeri.

Campania a fost puternic personalizată. Nu a fost o confruntare a programelor ci o confruntare a fișelor și panourilor, dintre care unele au ajuns la dimensiuni încă nemaivăzute în România. Se observă și în România fenomenul pe care Roger-Gérard Schwartzenberg îl incrimina în cartea sa *Statul spectacol. Eseu asupra și împotriva star-sistemului în politică*¹. În deschiderea cărții sale, Schwartzenberg își enunță teza principală:

“Altădată, politica însemna idei. Astăzi, politica înseamnă persoane. Sau mai degrabă personaje. Pentru că fiecare conducător se pare că își alege o funcție și își ia un rol. Ca la spectacol. (...) Deci, politica devine regie. Fiecare conducător își etalează calitățile și pozează în vedetă. Astfel se produce personalizarea puterii. Termenul este fidel terminologiei sale, persoană venind din latinescul *persona*, care înseamnă mască de teatru”².

Încercarea de confecționare a unei noi imagini s-a putut observa cel mai bine în cazul lui Mircea Geoană. Dar la candidatul PSD mă voi referi mai târziu.

Dezbaterile televizate nu au pus în discuție o serie de chestiuni fundamentale. Aceasta și datorită tiraniei cronometrului, care împiedică o dezbatere autentică. Nu s-a discutat despre modul în care se strâng banii la bugetele locale și cum sunt cheltuiți, pentru ce ajung. Despre priorități de gradul zero și obiective secundare. În București nu s-a pus problema fundamentală care e de fapt rostul primăriilor și consiliilor de sector. Mai ales că ultimii patru ani au fost marcați de nenumărate conflicte între aceste numeroase organisme de conducere a Capitalei. Primarul general împotriva primarilor de sector, primarul general împotriva consiliului general, primarii de sector împotriva consiliilor de sector,etc. Multe metropole de mai mari dimensiuni și mai bine administrative ca Bucureștiul se pot lipsi de împărțirea și administrarea pe sectoare. Nici Traian Băsescu, direct afectat în ultimii patru ani de această chestiune, nu a ridicat problema. Mesajul său a fost “Singur fac mult. Cu un consiliu fac totul.” Sau, într-o altă variantă “Dați-mi un consiliu !”. Așadar, un mesaj de conservare a structurilor existente.

A fost puțin abordată și problema “reformei la ghișeu”, a funcționarilor coruși și lipsiți de amabilitate. În România, amabilitatea este un lucru aproape necunoscut în primării. Peste tot domnește iritatea și nervozitatea, cetățeanul nu este văzut ca un semen care trebuie îndrumat și servit ci ca o vacă de muls. Acolo unde amabilitatea apare totuși în România în relațiile instituționale, ea nu este o amabilitate firească, omenească, ci o amabilitate de chelner, compusă din formule prefabricate. Cât despre corușie, la caracterul sistemic al corușiei din Româ-

nia (primăriile ocupă un loc de frunte în topul celor mai corupte instituții) m-am referit într-un alt articol³.

Pe lângă lipsa dezbatelor de idei, alt lucru grav pe care l-a arătat campania a fost lipsa de credibilitate a unor institute de sondare a opiniei publice. IMAS a realizat în perioada 15-21 mai un sondaj la comanda PSD, iar CSOP a realizat în perioada 18-21 mai un sondaj la comanda PD. Diferențele între rezultatele celor două sondaje, realizate practic în aceeași perioadă, sunt uluitoare.

Astfel, în sondajul IMAS, Vasile Gherasim conduce la sectorul 1 cu 43%, urmează Mona Nicolici cu 24% și Andrei Chiliman cu un foarte modest 10%. În sondajul CSOP, în schimb, *outsider*-ul din sondajul IMAS, Andrei Chiliman, apare ca și câștigător din primul tur, cu 50,8%. Urmează Vasile Gherasim cu 28% și Mona Nicolici cu 18%⁴. Așadar, o diferență de nu mai puțin de 40 de procente între rezultatele lui Andrei Chiliman la IMAS și CSOP, culmea sociologiei! La sectorul 2, IMAS îi acordă lui Neculai Onțanu victoria din primul tur, cu 62%. Anca Boagiu obține doar 11%. În sondajul CSOP Neculai Onțanu are 49%, iar Anca Boagiu 43%. Deci o diferență de 32% între procentele obținute de Anca Boagiu.

Exemplele continuă. La sectorul 3 IMAS îi acordă lui Eugen Pleșca un rezultat de 52%, iar lui Liviu Negoiță doar 20%. Sondajul CSOP îi acordă lui Eugen Pleșca 47% iar lui Liviu Negoiță 41%. Rezultă așadar în acest caz o diferență de 21% la Liviu Negoiță,

Pentru a nu obosi cititorul cu prea multe cifre voi da doar rezultatul comparației la celelalte sectoare. La sectorul 4 Adrian Inimăroiu a înregistrat o diferență de 34%, la sectorul 5 Călin Cătălin Chiriță a înregistrat o diferență de 19%, iar la sectorul 6 Cristian Poteraș a înregistrat o diferență de 33%.

Rezultatul alegerilor din 6 iunie arată că CSOP a fost considerabil mai aproape de adevăr decât IMAS. În cazul IMAS conexiunea este evidentă. Fostul director Alin Teodorescu a devenit șeful Cancelariei Premierului Adrian Năstase. Într-o țară occidentală IMAS ar fi un institut compromis, mai ales că mai are antecedente. Nu ar mai fi luat niciodată în serios. În România, în schimb, va continua să facă sondaje găsind chiar "explicații științifice" pentru prestația penibilă din mai 2004. Va face sondaje după o metodologie la fel de "științifică" ca până acum. În România este aproape imposibil să te compromiți.

Revenind la campania PD după aceste considerații mai generale privind campania electorală, ea a fost concentrată asupra candidaturii președintelui partidului, Traian Băsescu. Acest lucru este

foarte firesc pentru că de rezultatul lui Băsescu depindea viitorul PD și al opozitiei democratice din România.

Traian Băsescu a fost un candidat redutabil în campanie, reușind să pună în umbră firavele sale realizări ca primar. Campania negativă a PSD, care a pus față în față declarațiile lui Băsescu din 2000 și 2004, a fost de aceea pertinentă și justificată.

Astfel, privitor la starea drumurilor, Băsescu declară în 2000: "Rezolvarea problemei aleilor și străzilor din București unde ne rupem mașinile. În 3 ani. Nu mai mult de 3 ani."⁵ În 2004, primarul aflat de 4 ani în funcție își revizuește masiv evaluarea: "Cred că mai devreme de 7-8 ani Bucureștiul nu o să aibă o infrastructură pusă la punct." În ce privește situația pasajelor inundate, Băsescu declară în 2000, foarte încrezător: "Trebuie să măriști capacitatea de pompare. Termen? În 2 ani!".

Anul 2004 ne arată un Băsescu resemnat în această privință "Suntem la mâna naturii. Bucureștiul este incapabil să asigure drenarea apelor". Dar cel mai grav eșec al lui Băsescu este cel din lupta cu corupția din propria primărie (în caz că a existat o asemenea luptă).

Băsescu a arătat în tot decursul campaniei și în perioada premergătoare campaniei propriu-zise o remarcabilă nonșalanță și siguranță de sine. Relațarea lui Băsescu a fost vizibilă și la ieșirea de la audierile de la PNA în dosarul "Flota". Acest dosar a fost evident politicizat și constituie încă o dovadă că PNA nu acționează independent. Într-o țară în care mulți ies din clădirile Parchetelor cu față acoperită, Băsescu a ieșit de la audierile din 20 mai râzând și a spus că "a băut o cafea cu procurorii". În același registru, Băsescu a mai declarat: "O să stau mai mult la PNA, poate o să aibă timp Mircea Geoană să apară la TV"⁶.

O altă mostră a siguranței de sine a lui Băsescu este și declarația: "Dacă nu câștig la primărie, gunoier mă fac!". Abilitatea acestei declarații, destinată să devină titlu, a fost subapreciată. Considerat favorit, Băsescu și-a consolidat această poziție prin această declarație.

În caz că totuși ar fi pierdut, probabil că nimeni nu se aştepta să-și pună în practică declarația. Politicienii români mizează pe memoria scurtă și pe indulgența alegătorilor.

Când Emil Constantinescu a dezertat din cursa prezidențială în vara anului 2000, el a declarat, pe un ton marțial, că nu va mai accepta să conducă niciodată un partid politic. Întrebat ulterior, a confirmat și și-a dat cuvântul de onoare. Când a devenit președinte al Acțiunii Populare, comentatorii poli-

tici nu au insistat asupra faptului că și-a călcat cuvântul de onoare. Chestiunea este însă de maximă importanță. Ce credibilitate mai pot avea promisiunile unui om politic care și-a călcat cuvântul de onoare, dat în mod solemn?

Dincolo de siguranța de sine și de nonșalanță, Băsescu a arătat în întâlnirile televizate (dar nu numai) o mult mai bună cunoaștere a problemelor Bucureștiului decât principalul său contracandidat, Mircea Geoană. Discursul lui Băsescu a fost concret și aplicat, el spunând mereu ce trebuie să facă și să continue. În raport cu alte situații (de exemplu, disputele cu primarii de sector), Băsescu a fost mai puțin agresiv, mai puțin polemic. Afirmații precum cea că Mircea Geoană “se cufundă din nou în minciună și incompetență” au fost izolate. Acest lucru s-a datorat și faptului că Dumitru Dragomir, candidatul PRM, a fost mai agresiv la adresa lui Geoană, permitându-i lui Băsescu să joace rolul administratorului, cu un discurs tehnic. De altfel, Băsescu și Dragomir s-au înțeles de minune, adresându-se unul altuia precum mușterii la cârciumă: “Zi, bre, nea Traiane”, “N-N-am avut bani, nea Mitică!”

Relațiile excelente dintre Băsescu și Dragomir au prefigurat un eveniment petrecut după primul tur de scrutin. Pe 9 iunie, cei doi lideri ai alianței PNL-PD le-au adresat șefilor PRM și PUR invitația publică de a încheia protocole de colaborare la nivel local, pentru constituirea unei majorități anti-PSD în consiliile județene.

Popularitatea lui Băsescu a fost folosită și de candidații PNL la primăriile de sector, acesta devenind un fel de om-orkestră în București. Băsescu a apărut în afișe dând mâna cu aceștia, iar alături figura sigla “Garantat Traian Băsescu”.

Prestația lui Mircea Geoană în campanie a fost dezamăgitoare. Nu este încă destul de clar de ce el a acceptat o candidatură care i-a dezvăluit vulnerabilități până acum necunoscute. Crisparea și lipsa sa de spontaneitate au devenit evidente în raport cu relaxarea lui Băsescu și Dragomir. Lipsa de cunoștințe despre București (orașul în care s-a născut și a crescut, cum a tot repetat) a ieșit și ea curând la iveală. Nu a știut că Măgurele nu este în București, spre exemplu. El a replicat la discursul tehnic și aplicat al lui Băsescu cu un discurs incoherent și a lansat promisiuni ridicolе, precum cea că în 2008 bucureștenii vor câștiga dublu față de acum (în euro). Campania a mai arătat un lucru surprinzător: deși diplomat de carieră, Mircea Geoană nu știe să zâmbească.

În afară de București, al doilea și singurul oraș în care PNL și PD au făcut o alianță electorală a fost Clujul. Aici candidatul alianței a fost pre-

dintele executiv al PD, Emil Boc. Este oarecum surprinzător faptul că Boc, promovat de Băsescu în această funcție, are o personalitate foarte diferită de cea a lui Băsescu. Boc are un discurs riguros și argumentativ, atipic pentru clasa politică românească. Are însă o carismă considerabil mai redusă decât cea a lui Băsescu; nu este omul declarațiilor care să atragă atenția și să apară pe prima pagină.

Boc a atras atenția prin faptul că a fost primul parlamentar care și-a luat concediu fără plată pe durata campaniei electorale. Unii colegi de partid, precum Liviu Negoiță, Anca Boagiu sau Sorin Frunzăverde i-au urmat exemplul. Alții, precum Paula Ivănescu, deputat PD de Prahova, au declarat că pot să împace cele două activități. În celealte partide ponderea celor care și-au luat concediu fără plată este mai redusă decât în PD. Este regretabil că și conducerile partidelor nu au impus o comportare unitară a membrilor lor în această chestiune.

Un fapt îmbucurător este recalificarea în turul 2 a lui Gheorghe Funar, după 3 mandate consecutive în care a apucat să vopsească întreg Clujul în culorile naționale. Eșecul lui Funar indică o detensionare a relațiilor interetnice. Este de salutat și rezultatul slab obținut de PRM în ansamblu (8% din voturile pentru consilierii județeni și 7% din voturile pentru consilierii locali). Deloc îmbucurător este, dimpotrivă, faptul că și campania a luat accente macabre în săptămâna dinaintea turului 2. Astfel, Emil Boc a fost prezentat într-o caricatură ca gardian nazist, iar poza lui Ioan Rus a fost pusă într-o spânzurătoare.

Victoria lui Boc este surprinzătoare, date fiind rezultatele din primul tur. Boc a preluat aproape întreg electoratul lui Gheorghe Funar, în timp ce Rus nu a mai adăugat practic nimic procentelor sale din primul tur. Si aceasta în condițiile în care Funar le-a sugerat alegătorilor, chiar dacă voalat, să-l voteze pe Rus în turul doi.

Victoriile de la București și Cluj arată că alianța PNL-PD ar fi putut obține rezultate mai bune dacă cele două partide ar fi concurat împreună și în alte orașe. PSD a pierdut în fața Alianței tocmai în cele două orașe în care a desemnat miniștri ca și candidați. De aceea, Alianța PNL-PD (și mai ales PD) este câștigătoarea “confruntării greilor” la alegerile locale. PSD a câștigat, ca de obicei, mai ales la sate și în Moldova. Rezultatele alegerilor locale anunță o luptă strânsă la alegerile generale din toamnă.

Dincolo de confruntarea dintre cei mai importanți candidați, care atrage în mod firesc atenția publicului, foarte importante sunt și voturile pentru

consiliile județene. Aceasta pentru că în aceste consiliile județene se votează resursele financiare de care dispun diferitele primării din județ. Tot aceste consiliile vor administra și majoritatea fondurilor de aderare la UE. Dintre voturile date la alegerile locale, votul pentru consiliile județene arată cel mai fidel opțiunea politică a electoratului. De la această premişă pornește și protocolul alianței "Dreptate și Adevăr", care calculează raportul dintre cele două partide ca o medie ponderată a trei factori. Pe baza acestui raport vor fi alcătuite listele electorale în toamnă. Primul factor este un sondaj care s-a făcut deja și care are o pondere de 25%. Al doilea este rezultatul de la alegerile locale, care are o pondere de 50%, iar al treilea factor este un al doilea sondaj care va fi făcut în toamnă și va avea de asemenea o pondere de 25%/¹

Sondajul CURS realizat la sfârșitul lui 2003 arată un raport de 1,60/l în favoarea PNL. În alegerile locale PNL a obținut 15,90% la consiliile județene, iar PD 12,79%. Rezultă un raport mult mai favorabil pentru PD, de 1,24/1.

Pentru PD însă, alegerile generale vor fi mai dificile decât cele locale. Aceasta pentru că PD se revendică, ca și PSD, de la doctrina social-democrată (de altfel, PD a fost recunoscut de Internaționala Socialistă cu mult înaintea PSD). Pe plan intern alegătorii preferă însă, în mod evident, social-democrația în varianta PSD celei în varianta PD. Alergarea pe același culoar ideologic cu PSD va fi tot mai dificilă pentru PD. De aceea, PD are nevoie în viitor de ceva mai mult decât carisma și popularitatea lui Băsescu. Și anume, de o doctrină și de programe care să se constituie în mod clar într-o alternativă la doctrina și programele PSD.

NOTE

¹ Editura Scripta, București, 1995.

² Roger-Gerard Schwartzenberg, *Statul spectacol. Eseu asupra și împotriva star-sistemului în politică*, Editura Scripta, București, 1995, p. 7.

³ Vlad Flonta, *Încă un tigru de hârtie?*, în "Sfera politicii", nr. 104.

⁴ Rezultatele sondajului CSOP sunt preluate din "Adevărul", 26 mai 2004, iar rezultatele sondajului IMAS din "Adevărul", 27 mai 2004.

⁵ Pentru declarațiile care urmează, vezi "Adevărul", 1 iunie 2004.

⁶ "Evenimentul zilei", 21 mai 2004.

Vlad Flonta - a absolvit Facultatea de Științe Politice și Administrative a Universității București. Din 1997, consultant și intermedier de afaceri independent. În 2003, admis la doctorat la Goethe-Universität Frankfurt am Main, cu o teză despre elitele economice post-comuniste.

SEMNAL

Hirschman, Albert O.

Pasiunile și interesele

Traducere: Radu Carp și Victor Rizescu

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2004

Publicată pentru prima oară în 1977, cartea aceasta a devenit o lucrare clasică în domeniul științei politice. Autorul, membru al Institutului de Studii Avansate de la Princeton, reconstituie climatul intelectual al secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, pentru a pune în lumină schimbările petrecute în această perioadă, când urmărire interesele materiale, economice - multă vreme condamnate ca un păcat de moarte - a căpătat rolul de frâna a pasiunilor distructive și lipsite de măsură ale omului. Reconstituirea este realizată "din interior", pe baza ideilor exprimate în epocă de către gânditori precum Montesquieu sau Adam Smith, ceea ce face ca perspectiva lui Hirschman să ofere o nouă interpretare a ascensiunii capitalismului.

Astfel, viziunea sa scoate în evidență mai ales continuitatea cu trecutul, spre deosebire de ipoteza rupturii radicale presupuse de un Karl Marx sau Max Weber. Cuvântul înainte al cărții la ediția jubiliară de 20 de ani este semnat de laureatul Premiului Nobel Amartya Sen. ■

Studia Politica, Vol. IV, 2004

Editată de **Romanian Political**

Sciences Review

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2004

Michele Prospero

Norberto Bobbio, filosofo del dubbio e delle domande radicali

Daniel Barbu

Blindețea filosofului politic. În amintirea lui Norberto Bobbio ARTICULI

Raluca Alexandrescu

"Democrația" înainte de partide

Tudor-Andrei Răutu

Organisational Structure and Decision-Making in the European People's Party (1952-2001)

Sorina Soare

La construction du système partisan roumain entre sorties et entrées imprévues

Florin Ciornoi

Modificarea componentei structurilor centrale de conducere ale PDSR/PSD ■

D.A. vs. PSD – un duel amânat

VIOREL ZAICU

The article approaches the problem of the confrontation of the two important forces on the actual Romanian stage: PSD – a hyper-party with a fragility proven by the latest elections and the D.A. alliance – a political structure insufficiently consolidated which is not fighting at full capacity yet. The elections in the fall of 2004 will prove who can answer correctly and believably to all electors' questions.

Rezultatele recentelor alegeri au fost centralizate, analizate, scenarizate; fiecare parte s-a declarat mulțumită, două s-au declarat și învingătoare, ceea ce nu reprezintă o problemă, pentru că astăzi puține mai sunt țările în care câștigă un singur partid. De acum fiecare formațiune politică se gândește cum să-și prezinte mai bine rezultatele pentru a putea trage un folos cât mai mare de pe urma lor în toamnă. S-a vorbit și se va mai vorbi (cu atât mai mult cu cât invincibilitatea PSD a devenit un mit) despre duelul Alianței “Dreptate și Adevăr” cu partidul de guvernământ. Ei bine, aşezarea în teren a celor două formațiuni nu ne permite să vorbim despre un duel, întrucât D.A. nu și-a arătat încă forțele. În multe locuri cele două partide componente au avut candidați concurenți. Este inutil să discutăm (sub pretenția unei analize, aşa cum se obișnuiește) ce s-ar fi întâmplat dacă membrii D.A. nu s-ar fi concurat în teritoriu. Se poate spune însă că s-a profitat de această lipsă de unitate la nivelul raportării rezultatelor și că acolo unde unitatea a funcționat (cazul model fiind Bucureștiul), PSD a fost zdruncinat de pe postamentul mediatic pe care a fost așezat. Totuși, cred că adoptarea acestei poziții nu duce la victorie, întrucât victoria este anunțată de BEC, care nu va cumula rezultatele PNL și PD.

Aș vrea să comentez aici nu rezultatele alegerilor, ci câteva puncte slabe care au anulat anumite strategii ale gânditorilor angajați, precum și câteva puncte slabe care marchează negativ viața tuturor cetățenilor. Flexibilitatea și simplitatea campaniei principalului candidat al Alianței, opusă agresivității și opulenței campaniilor *alb-albaștrilor*, indică destul de clar faptul că suma dintre *investiție și popularitate* nu are întotdeauna drept rezultat *succesul*. (La *alb-albaștri* am inclus și PUR, care a reușit într-un timp

relativ scurt și cu o muncă asiduă să devină foarte vizibil. Succesul se mai lasă așteptat.) Jocul politic democratic se bazează într-adevăr foarte mult pe *imagină*, dar cazul Mircea Geoană poate ilustra destul de bine cât de ușor se poate *mișca* imaginea. Ministrul de externe a beneficiat de un culoar favorabil nesperat. El va mai beneficia încă de acest culoar, în același mod în care va (mai) beneficia și partidul de guvernământ, până în momentul în care populația va începe să simtă cu adevărat ce înseamnă *alinierea* la structurile politice externe. Căci despre o aliniere vorbim, și nu despre o integrare. Așadar, cât încă argumente de genul “așa e și în UE”, “ne-o cere UE”, “aproba UE” sunt funcționale, imaginea celor aflați în relații directe cu UE – respectiv actualii guvernanți – beneficiază serios de acest ilicit gir extern. Nu va mai trece foarte mult până când oamenii din ce în ce mai simpli vor simți pe propria piele din ce în ce mai pregnant cum este în UE când ai în buzunar câteva pensii de CAP și nimic de lucru, pentru că agricultura “face performanță”. Consider așadar că atâtă timp cât un individ se ocupă numai de fluturarea argumentelor de acest gen pe diverse canale media are numai de câștigat în popularitate. Când însă obiectul se schimbă iar promisiunile și presupusele competențe se proiectează asupra problematicii cotidiene, a “sensibilelor”, popularitatea nu mai valorează mare lucru, imaginea se boțește iar posesorul ei începe de cele mai multe ori să regrete că a coborât de pe pedestal. Există și un revers. Cel care și-a format o bună imagine jos nu poate avea una la fel de bună pe pedestal. Pe Traian Băsescu, de pildă, nu-l vor crede prea mulți că e capabil să navigheze coerent prin oceanele diplomației. Sunt oameni credibili când vorbesc despre conducte și parcări și oameni credibili când vorbesc despre

tratate și planuri din care nimeni nu înțelege nimic.

Voi continua marcând în paralel câteva curiozități (slăbiciuni) ale campaniilor forțelor mai sus amintite. Una ar fi de pildă senzația pe care lupta din câteva centre importante a lăsat-o: lipsa figurilor politice importante. Când partidele ajung să-și pună la bătaie miniștri, vicepreședinți și parlamentari dintre cei mai activi pentru primării ce pot fi considerate mai mult sau mai puțin nevralgice cred că putem vorbi de o criză a figurilor politice. Diferența între cele două formațiuni politice este următoarea: în timp ce în Alianță criza de figuri politice este reală, în PSD ea este cauzată în bună măsură de retragerea acestora din prima linie. Fac această estimare lăsând deoparte, desigur, calitățile morale și chiar politice ale acestor figuri. Nu cred că este clar pentru vreun strateg al PSD cât s-a câștigat și cât s-a pierdut din aceste manevre pre-electorale prin care s-a interzis anumitor clienți de-aici cască să candideze. Ar trebui să le fie însă foarte clar că două lucruri nu pot duce de naș electoratul din România, chiar dacă studiile sociologice îl arată destul de apropiat de cel american: aberația dusă la extrem și gunoiul băgat sub preș în clipa în care vin oaspeți la urne. Jocul de-a demisia în grup de bună voie dar la ordin nu păcălește pentru multă vreme, cum nu reușește să convingă nici cel al campaniilor zornăitoare. Ar fi bine ca cei care “gândesc” strategii să țină cont de faptul că cetățenii care își pun problema facturii telefoniice nu sunt aşa dornici de tricouri și balonașe, de mici și bere. Sunt pofticioși în schimb, și iau din toate (cred că dacă s-ar împărți cine știe ce lucruri inutile unui muritor de rând – să zicem focoase de un anumit tip – și pe alea le-ar lua alegătorul român și le-ar duce în curte sau pe balcon), numai că asta nu aduce și voturi.

Carența manifestă a eșichierului politic românesc de după 1996 (moment din care putem considera că avem de-a face cu o viață politică relativ așezată) este ceea ce a figurilor politice. Ea va continua o bună perioadă, în parte din cauza modelului autoritar al practicii politice – care face ca aurele de personalitate politică să eclipseze prezențele contigute – în parte și din cauza modalității în care se practică politica în România, modalitate în care accentul este pus pe coagulări circumscrise intereselor, în absența ideilor. Această carență are ca efect o dispersare a forțelor-personalități în teritoriu. Candidații care au câștigat capital politic la nivel central au fost trimiși să se bată pentru primării și consiliii, ceea ce în câteva cazuri a însemnat și despărțirea geografică (cel puțin pe durata campaniei) de centrul politic al țării.

O altă curiozitate ar fi aceea a lipsei de eficiență a echipelor de campanie străine. Din toată pompa unor mari strategi externi veniți să ridice edificii electorale

lucitoare nu a rămas (și mai mult ca sigur nici în toamnă situația nu va fi alta) decât liniștea în care înăoță niște procente disproporționate în raport cu eforturile. O campanie masivă și greoaie, aşa cum a fost cea a PSD a fost, în mod previzibil, scufundată de una mai modestă dar foarte mobilă și preocupată să convingă, nu să “ia ochii”. În fapt nu știu dacă ar trebui să vorbim în acest caz de o lipsă de eficiență sau mai degrabă

Și totuși, în acest context am constatat o altă curiozitate: înfrângerea suferită de candidați foarte bine instruiți în privința discursului – și anume marea majoritate a candidaților PSD – în fața unor candidați care stau foarte prost la acest capitol – în special cei ai Alianței. De data asta slăbiciunea este a candidaților Alianței, dar în mod curios ea nu a contat foarte mult. Lipsa unor indivizi capabili să argumenteze își va spune probabil pentru multă vreme cuvântul în confrontarea politică românească, înclinând-o de partea celor care “beneficiază” de o experiență mai îndelungată decât cea a proaspetei democrații indigene și care, astfel, se dovedesc mai apări să mintă fără să clipească și să pună în discuție “argumente solide” lipsite de orice sens. Un politician trebuie să stăpânească destul de bine mecanismele dialecticii populare. Trebuie să știe să argumenteze, să fie capabil să înțeleagă și să utilizeze sofisme, dar și să se apere de ele. În fapt, mare parte din puterea unui politician care activează într-o democrație stă în capacitatea de a argumenta (mai mult sau mai puțin corect) și de a face față argumentării. Și atunci, cum au reușit cei “slabi” să-i doboare pe cei “puternici”? Nu am o explicație coerentă pentru aceasta, dar cred că ea ar trebui căutată în jurul auto-demonetizării argumentelor invalide. (De pildă, când primul ministru declară că trebuie cercetat – și, eventual, că se va cerceta –, dar că el este sigur “că s-a procedat corect”, trebuie să ne așteptăm și la un revers al medaliei, chiar și în lipsa unor oponenți capabili să-l pună în funcțiune imediat. Acest revers este dat tocmai de acea “corectitudine” care, în timp, se uzează pe principiul ulciorului care nu merge de prea multe ori la apă.)

Curiozitatea victoriei așezate de ambele părți nu ar trebui să ne mire foarte mult. Se insistă pe victoria PSD, în virtutea unor statistici schizoide, care numără mandatele obținute. Astfel, fiecăruia mandat de primar obținut în orașe cu peste 100.000 locuitori de către Alianță, PSD îi opune 7, 8 sau chiar mai multe mandate obținute în orașele “roșii” sau în sate. Numărând voturile, cel puțin la nivelul primăriilor, Alianța este câștigătoare. Numărând mandatele, PSD obține o victorie zdrobitoare. Cine a câștigat? Cu siguranță, cine a numărat voturile.

Mai avem de-a face și cu un mit al rolului decisiv al candidaților mărunți. Se crede că aceștia, întrând în luptă fără nici o sansă dar atrăgând câteva procente din voturile exprimate, pot influența balanța. Strict tehnic acest lucru este adevărat; este logic că voturile acordate unui candidat clasat al șaptelea ar merge, în cazul în care acesta nu ar mai candida, la unul sau mai mulți dintre ceilalți candidați, în cazul în care ar fi totuși exprimate. Mergând astfel cu eliminarea candidaților minori și lăsând numai un duo sau un trio de candidați majori putem susține că rezultatele votării ar fi cu atât mai puțin viciate cu cât sunt mai puțini candidați minori în cursă. (Este drept că o lege care să interzică un număr excesiv de candidaturi ar fi benefică pentru resursele materiale și mentale ale comunității dar, dincolo de aspectul anti-democratic, trebuie observat că ea nu ar constitui o rezolvare reală a problemei; această rezolvare, ca și în cazul migrației politice, vine de la sine sau nu vine deloc.) Concluziile trase de aici sunt cel mai adesea de tip scenaristic, mulți analiști pierzându-se în nesfârșite calcule prin care își închipuie că stabilesc câte voturi au migrat dintr-un bazin electoral în altul, cum ar fi stat lucrurile în lipsa unei anumite candidaturi etc.

Practic însă lucrurile nu stau aşa. Mai întâi pentru că nu există nici un motiv să credem că voturile acordate unui candidat minor ar fi fost exprimate și în absență acestuia. Apoi pentru că nu avem nici un motiv să credem că ele ar fi luat o anumită direcție, previzibilă și de neabătut. În fapt, duelurile preponderente pentru turul doi, între un candidat PSD și un candidat D.A., PNL sau PD, ne indică tocmai acest fapt – candidații mărunți nu au reușit să influențeze rezultatele; cel puțin nu în sensul în care ne sugerează scenariile. Și anume acela de a trage în jos un candidat – de a “fura” din voturi. Putem spune doar că, în cele mai “fericite” cazuri, au întârziat deznodământul.

Aș propune un alt tip de abordare decât cele în care se obișnuiește punerea la index a “frățiilor cu diavolul” pentru a trece puncte, turul, guvernarea sau ce-o mai fi fiind de trecut. De obicei majoritatea analiștilor arată cu degetul candidați strategici, alianțe contra naturii și alte jocuri perfect inscriptibile în cadrul mai larg al competiției electorale dar considerate vinovate pentru presupusa amoralitate sau imoralitate a politiciei. Dar chiar ne interesează cine și de ce face pe candidatul strategic, atunci când știm că toate manevrele sunt făcute în folosul unei singure părți? Să acceptăm însă că aceste strategii fac parte din culisele jocului electoral.

Isteriile multor conducători ai partidului de guvernământ sunt – aș spune – mai delicate, mai nuanțate, ceva mai greu de receptat, pentru că în cadrul politic

românesc ele apar (cu largul concurs mass-media) ca simple “puneri la punct”. Cele ale reprezentanților locali ai aceluiași partid sunt însă în ton cu mitocânia funciară ce ține loc de coloană vertebrală acestei formațiuni ale cărei procente e foarte probabil să indice cu aproximație numărul de indivizi cărora le lipsește cu desăvârșire respectul pentru cei din afara familiei (uneori chiar și acesta fiind în suferință). Altfel spus, avem de-a face cu o clică modernă, construită pe o structură preexistentă: cea a partidului comunist. Dar avem de-a face și cu o nevoie de majoritate patologică. De ce nu este suficientă o majoritate simplă, care, totuși, ar asigura perpetuarea conducerii discreționare de care se bucură această forță politică în momentul de față? De ce sunt necesare majorități covârșitoare? Să fie nostalgia votului unanim sau conștiința fragilității capitalului politic real deținut?

Cum poate fi împiedicat să domine despotic un partid ai cărui conducători nu greșesc niciodată, iar dacă o fac e numai la nivel de discurs – un soi de auto-critică a activistului de partid – și asta doar după ce îngroapă respectiva autocritică sub teancuri strivitoare de mărețe realizări iluzorii? În sistemul actual, numai cu ajutorul urnei. Pentru aceasta trebuie convins electoratul. Un electorat slab, prost educat din punct de vedere politic (sau, mai degrabă, bine îndoctrinat), pentru care singurul imbold de a schimba ceva este cuțitul ajuns la os. Prin urmare, considerând că figurile politice ale opoziției sunt foarte puține și că, deci singura forță care îi mai poate împinge pe alegători să schimbe ceva este disperarea. Asta putem deduce fără a ne teme de greșală în momentul în care se va vota o schimbare: că oamenii sunt disperați. Teoria votului negativ are într-adevăr baze reale. Nenorocirea este că, în momentul în care se așteaptă o schimbare în bine de la un vot negativ – așa cum s-a întâmplat practic în toate alegerile din România –, devine destul de ridicol să mai vorbim despre democrație, integrare, dezvoltare politică etc. Politica poate fi arta răului mai mic, dar în nici un caz arta dezastrului mai mic.

Ceea ce rămâne în urma alegerilor locale este gustul amar al unei campanii absurde: de o parte agresivitatea, îndreptată atât împotriva candidaților cât și împotriva alegătorilor (ambele manifestate chiar și fizic în unele zone), de cealaltă o contra-ofertă slabă, susținută de mult prea puține figuri politice veritabile.

Dar gustul amar trece și rămân problemele de rezolvat. Una mare, care ar trebui să capete o atenție deosebită din partea politicianilor în următorii ani, este absența unui sistem care să permită numărarea corectă a voturilor. Pentru infracțiunile de natură electorală se răspunde în justiție. La câte știri despre

oferta de macaroane, zahăr, ulei (lista este mai lungă și reflectă exact stadiul de îndobitoare a electoratului, rămas cu gândul pe vremea celebrelor cartele ceaușiste) contra voturi au apărut în presă, ar trebui să avem un contingent destul de zdravăn de condamnați. Și totuși, cei mai mulți vor ocupa funcții în loc de celele. Intoxicarea nu este prevăzută de lege ca infracțiune (și este și greu să fie, pentru că este evazi-imposibilă stabilirea responsabilității), dar este omniprezentă în societatea românească de la o vreme încoace. Totuși, vârfuri ale ei cum au fost cele dinaintea primului tur al alegerilor locale reprezentă adevărate arme care, deși au fost construite pentru a acționa în sprijinul democrației, în România acționează împotriva ei. Pe scurt, se trece suspect de ușor peste publicarea de informații false. Mai mult, există cazuri în care, deși informațiile sunt evident false, rezultatele "oficiale" confirmă... corectitudinea lor. Acest lucru face ca nici o informație cu caracter estimativ să nu mai fie credibilă. Din nou avem în față o abordare curioasă. Un exit-poll, spre exemplu, are o anumită marjă de eroare, de obicei destul de mică pentru ca înscrisea în ea să nu conducă la modificări semnificative ale rezultatelor. Și totuși, în momentul în care rezultatele "oficiale" (voi continua să folosesc acest cuvânt în ghilimele, pentru că atât modul în care sunt comunicate rezultatele, cât și modul de a trata neregulile sesizate mă fac să mă îndoiesc că rezultatele "oficiale" sunt exakte) modifică substanțial aproximările numai în favoarea unui anumit partid (sau numai în defavoarea altuia), cred că întrebarea care ar trebui să se pună este "Cât de corectă a fost numărarea?" și nu "Cât de corectă a fost estimarea?", pentru că avem indicii că deficiențele apar la numărarea voturilor. Spre exemplu, pentru rezultatele din primul tur de scrutin numărul voturilor validate a scăzut semnificativ (în unele cazuri depășind marja de eroare declarată) numai pentru candidații Alianței, nu și pentru cei ai PSD. Dar profilul alegătorului arată că dacă votează cu Alianța este mai Tânăr și mai educat, iar dacă votează cu PSD este mai în vîrstă și mai puțin educat. Presupunând că aplicarea ștampilei pe buletinul de vot este o operație complexă, care necesită posesia unor abilități intelectuale pentru acordarea unui vot valid, nu este *mult mai probabil* ca cele mai multe voturi anulate să tragă în jos estimările făcute pentru PSD?

Concluzionând, avem de-a face la această oră cu un mega-partid a cărui fragilitate a fost dovedită public și cu o alianță care nu a intrat încă în luptă cu întreaga capacitate. Din păcate, luptele nu se vor da exclusiv pe scena politică. Imediat va reîncepe bombardamentul mediatic cu sondaje de intoxicare,

iar PSD va redeveni marea dragoste a românilor. PNL și PD se vor topi probabil cu totul în alianță, ceea ce nu este neapărat rău, iar duelul anunțat în toamnă va fi foarte interesant, deoarece actorii pornesc de pe poziții foarte diferite: PSD domină un guvern supus presiunilor externe pentru reforme, PNL și PD dau o alianță care deține controlul administrației locale din capitală și din marile orașe ale țării. Problema ce se va pune în discuție se va modifica semnificativ, dar va conta mai puțin. Vor câștiga nu aceia care vor promite mai mult (deși se va promite, după obicei), ci aceia care vor reuși să convingă electoratul că a fost supus unor chinuri inutile.

Din nou vîrtejul luptei electorale va lăsa în afara disputei multe dintre problemele reale și va trata futilitățile. Va reporni potopul învinovățirilor guvernărilor anterioare și diluviu enumerărilor realizărilor guvernării Năstase. Bineînțeles, nivelul de trai va crește semnificativ începând chiar din prima lună a anului viitor. Să spunem că acestea sunt discursuri impertinente inevitabile pentru o campanie de tranziție. Totuși, câteva lucruri va trebui să fie serios abordate, iar rezolvările lor (sau promisiunile de rezolvare) trebuie legate de termene precise. Cine va răspunde pentru dezinformarea publică generalizată? Cine va răspunde pentru catastrofa referendumului (pentru gratuitatea sa și pentru lipsa de corectitudine) și cine o va îndreppta? Cine va răspunde pentru catastrofele din sistemele vitale ale societății românești (sănătate, educație, justiție)? Cine poate elabora un program coherent prin care să se redea încrederea cetățenilor în instituțiile statului, să permită preferința aceluiași cetățean pentru un comportament cinstit (înainte de prinderea marilor pești ai corupției, pentru care oricum nu are ustensilele necesare)? Probabil că cine va reuși să răspundă coherent și credibil la aceste întrebări va avea câștig de cauză în alegerile generale care urmează.

Falimentul campaniilor negative

MARIA CERNAT
IZABELLA GHITĂ

Using the example of the Romania Mare Party, the authors point out the failure of the negative elections campaigns. The recent local elections showed that the fights and the injuries thrown to the other candidates during the TV debates, the name-callings in the newspapers and the backbiting of the opponents cannot replace the concrete political solutions, cannot change the image of the parties and leaders and finally, cannot bring votes.

PRM și schimbarea de imagine

În ultimul timp Partidul România Mare și mai ales liderul acestei formațiuni politice doresc o schimbare de imagine. Corneliu Vadim Tudor apare cu Biblia în mâna la emisiuni televizate și susține că “Dumnezeu i-a dat o inimă nouă”¹, că “Nu putea să țină tot timpul o flamură a vrăjmășiei și criticismului pentru că lumea este sătulă de scandal”². Cât de profundă este această schimbare și, mai ales, se reflectă ea în vreun fel în tactica adoptată în strategia de campanie electorală adoptată de acest partid pentru alegerile locale?

Pentru a putea răspunde la această întrebare am urmărit cu atenție articolele publicate în “România Mare” în perioada electorală. Discursul cu care acest partid ne-a obișnuit este unul foarte vehement. De regulă nu ni se spune aproape niciodată de ce este bine să votăm candidații acestei formațiuni, ci mai ales de ce este rău să votăm cu celelalte partide. Din acest motiv considerăm că suntem îndreptățiti să spunem că strategia adoptată până acum de acest partid este una negativă: nu contează cât de buni suntem noi, cât mai ales cât de răi sunt ceilalți, cât de mult au furat, cum își înșeală ei nevestele, cum se îngrașă pe zi ce trece ca niște căpușe care sug săngele boborului, cum asupresc ei oamenii cinstiți, etc. În discursul “România Mare” griul este o culoare inexistentă: avem de-a face cu distincție foarte clară între bine și rău, între noi, partidul curat și adeptii săi, și ceilalți, coruții, hoții, mincinoșii. În numele dreptății și adevărului se ridică oamenii cinstiți și săraci care vor pune capăt odată pentru totdeauna coruției. Sărăcia este fără urmă de îndoială o calitate și viitorii lideri politici trebuie să

aibă o origine sănătoasă, în sensul că ei trebuie să fie săraci. Nu cu duhul, firește, ci material. Nu vom discuta aici cât de credibile sau verosimile sunt aceste mesaje. Vom încerca însă să arătăm că în această campanie electorală pentru alegerile locale Partidul România Mare nu s-a despărțit de acest tip de discurs, în ciuda faptului că liderul acestei formațiuni încearcă să se abțină de la atacuri la persoană, cel puțin în spațiul public, la emisiunile la care este invitat. Tocmai de aceea este firesc să ne întrebăm este oare suficient să apari cu Biblia în mâna la emisiuni TV, să angajezi o firmă din Israel pentru a-ți conduce campania electorală pentru a putea vorbi de o schimbare? Nu regăsim oare aceeași structură argumentativă bazată în primul rând pe evidențierea coruției celorlați și în strategia electorală pentru alegerile locale de anul acesta?

PRM în campania electorală pentru alegerile locale – presă scrisă

Primul lucru pe care îl remarcăm atunci când răsfoim paginile ziarului “România Mare” este, aproape în mod paradoxal, absența lui Mitică Dragomir. În toate cele patru numere ale publicației apărute în perioada electorală numele lui Mitică Dragomir este pomenit de câteva ori. Nu avem nici o imagine, nici un interviu, nici un articol, nici măcar o scurtă declarație a acestui candidat. Într-unul dintre foarte puținele articole în care numele său apare, mai mult de jumătate din articol se ocupă de ceilalți candidați și doar la sfârșit apare un îndemn de a vota PRM, Mitică Dragomir³. Adică de a vota în primul rând partidul și în al doilea rând pe Mitică Dragomir. În schimb toate cele patru numere ale României Mari

apărute în perioada campaniei electorale abundă de articole care îi incriminează fără drept de apel pe ceilalți candidați. Astfel în numărul de vineri, 4 iunie, avem nu mai puțin de opt articole care au ca temă corupția contracandidaților domnului Dragomir. Vom cita aici doar câteva titluri sugestive: “Bîșnițarul politic Ioan Rus s-a vândut UDMR-ului”, “UDMR și PSD lovesc în statul român prin inginerii financiare”.

Tot pe aceeași direcție se situează și numerele din 21 mai și din 28 mai. Nu există nici măcar un singur articol cu privire la Mitică Dragomir sau cu privire la alt candidat PRM însă acuzațiile la adresa liderilor PSD ocupă mare parte a publicației: “Haita PSD face bani și din fumat”, “Huliganii PSD”, “Supravegheate de MAI-ul lui Ioan Rus farmaciile devin fabrici de droguri”, “Jaf PSD pe ultima sută de metri”, “Primarul PSD al sectorului 1 este un mare infractor”, “Teroare PSD-istă” sunt doar câteva dintre titlurile cu care “România Mare” își construiește campania pentru alegerile locale.

În numărul din 4 iunie avem de-a face cu o schimbare a tonului. “România Mare” nu se mai mulțumește să denunțe – a făcut-o în numerele precedente. Acum este momentul să îndemne la acțiune pe un ton incendiар de care ne dăm cu ușurință seama încă din titlu: “Lichidați monstrul PSD-UDMR”, “Să ne eliberăm localitățile de sub jugul PSD”, “Adio, domnule Gherasim!”. După ce s-a străduit să arate cât de periculoși sunt contracandidații, acordând spații generoase exploatarii temei corupției, ea lansează acum un “Apel către români”⁴ care trebuie să se folosească acum de votul lor, dar nu neapărat pentru a-și exprima liber o opțiune, cât mai ales pentru a-i pedepsi pe aceia care sunt responsabili de toate lucrurile rele care s-au abătut în ultimul deceniu asupra țării noastre: “Pregătește-ți singura ta armă legală: votul în legitimă apărare”⁵, “Mergeți la vot! Dați de pământ cu criminalii care vă infometează!”⁶.

Afirmam anterior că discursul cu care ne-a obișnuit Partidul România Mare și în special liderul acestuia, Corneliu Vadim Tudor este unul în care lipsește orice nuanță, lucrurile fiind în genere net tranșate în bune și rele. De asemenea, în ce privește acest partid, există un foarte acut sentiment al diferenței dintre noi, cei buni, și ceilalți, care, indiferent de ce culoare politică ar fi, sunt toți reprezentanți ai corupției și răului. O lectură a discursului din această campanie pentru alegerile locale ne arată că lucrurile nu s-au schimbat deloc și că PRM exploatează și acum din plin această temă: “Din multitudinea de partide și formațiuni politice n-au mai rămas decât

două forțe, după cum ne învață și Biblia: De o parte bună a baricadei PRM[...] și [de celalaltă] forțele răului” Probabil că analogia cu Biblia nu este întâmplătoare. În genere, în scrisorile creștine mai ales din perioada medievală aflăm destul de puține lucruri despre rai. Infernul însă se bucură de o atenție foarte mare și chinurile viitoare sunt descrise cam cu aceeași atenție cu care articolele din “România Mare” descriu chinurile care ar surveni în urma alegerii candidaților coruși din PSD. Tot prin analogie cu creștinismul putem observa că la fel cum despre rai nu se spun foarte multe, același mister este păstrat și cu privire la candidații PSD.⁷ (“...[Omul] își închipuie iadul cu mult înainte de a-și imaginea raiul”). Astfel, nu dorința mântuirii cât mai ales frica de chinurile infernului ghidează într-o anumită epocă a creștinismului viața credinciosului. Același apel la frică este exploarat din plin și de “România Mare” prin descrierea amănunțită a pericolelor legate de realegerea unor “forțe ale răului”. Totuși pentru acest partid nu există calea mântuirii sau a iertării. Cei care fac greșeala să nu voteze cu candidații PRM nu beneficiază de nici o urmă de compasiune: “La Buhuși cetățenii se țin de garduri să nu îi ia vântul, așa sunt de slabii și de săraci. În schimb, primarul lor are vilă și piscină, magazine, moară, brutărie [...]. Nu știm pentru ce populația îl vrea din nou la primărie. Le-am ura să fie sănătoși, dar ne abținem”⁸.

Acest citat ne conduce spre o altă temă foarte des utilizată de “România Mare” atât înainte cât și acum, după (presupusa) schimbare. Este vorba despre tema săraciei. Inițiativa privată și mai ales îmbogățirea sunt privite, uneori poate pe bună dreptate, cu multă suspiciune. Din paginile “România Mare” înțelegem că îmbogățirea este un privilegiu al claselor politice corupte. Pe de altă parte săracia nu este o marcă a lipsei de inițiativă sau de entuziasm pentru muncă. Săracia este... “curată”. Poate că nu ar trebui să ne grăbim să identificăm aici o marcă a luptei ascuțite de clasă, deși există remarci destul de transparente cu privire la originile sociale ale liderului ideal care trimit în această direcție: “Există opinii divergente cu privire la categoria socială din care trebuie să facă parte viitorul primar sau consilier local”, dar cu siguranță el trebuie să fie sărac pentru că “[...]Săracul te ajută întotdeauna pentru că te înțelege; el nu uită de unde a plecat.”⁹ Remarci la fel de transparente privesc și exploatarea clasei muncitoare.” Cine permite patronilor să își bată joc de salariați, care sunt nevoiți să muncească 10-12-14 ore pe zi pentru un salariu de mizerie.”¹⁰ Sigur că remarcă este cu atât mai interesantă cu cât este

de notorietate faptul că în România se muncește totuși destul de puțin comparativ cu statele Europei occidentale.

Și în legătură cu săracia se exploatează demarcațiile nete și opozițiile flagrante între cei săraci și buni și cei bogăți și răi: “Îi votăm pe cei bogăți sau pe cei săraci?” [...] De ce mai trebuie liste de partid mai ales pentru primari și consilieri locali? De ce nu se fac liste cu bogăți și liste cu săraci?

Firește nici atacurile la persoană care l-au făcut celebru pe liderul PRM nu lipsesc din strategia electorală pentru alegerile locale. Apelative precum “Bișnițarul Ion Rus”, “Balcan cel Barosan”, “Mons-trul PSD UDMR”, scrise cu litere de-o șchioapă umplu paginile “România Mari”. Nici în ce-l privește pe actualul primar Traian Băsescu nu există clemență: “Îl cunoaștem bine pe Băsescu, un matroz chior, care, lăsându-se de rom, bea sânge de bucureștean”¹¹.

Un lucru și mai interesant este acela că articolele incriminatoare vizează într-o proporție covârșitoare partidul de guvernământ. Câteva articole îl privesc pe actualul primar și Alianța “Dreptate și Adevăr”. Nici un cuvânt însă despe Partidul Umanist din România. Pe toată perioada campaniei electorale, România Mare nu a publicat nici un articol despre această formățiune politică.

De asemenea se remarcă faptul că domnul Vadim Tudor încearcă să îi transfere câte ceva din notorietatea sa candidatului Mitică Dragomir. Iată cum se justifică, prin transfer, legitimitatea alegerii candidatului PRM: “Dacă la alegerile locale nu veți vota cu candidații PRM, la alegerile parlamentare și prezidențiale degeaba veți vota cu PRM și Cornelius Vadim Tudor, deoarece organizarea și conducederea alegerilor din toamnă vor fi în mâna celor care vor câștiga alegerile locale (primari și consilieri), iar în această situație alegerile pot fi din nou furate ca în anul 2000.”¹² Iată că și de această dată suntem îndemnați să votăm *pentru* în vederea unei situații ipotetice. Astfel, dacă vrem Vadim, trebuie să votăm Dragomir. De asemenea, tot pe același transfer de capital simbolic se bazează și sloganurile de genul “Votați-l pe Mitică Dragomir, se merită, ca sporic gospodar și mai e și subalternul lui Vadim Tudor!”¹³ Firește această din urmă “calitate” ar trebui să îl recomande pe Mitică de la sine. Trebuie să fim de acord, nu-i aşa, cu faptul că nu oricine ar putea să fie subalternul lui Cornelius Vadim Tudor!

Din cele expuse anterior se poate trage concluzia că strategia adoptată de PRM este una negativă, deloc diferită de cea cu care ne-a obișnuit

această formățiune politică. Firește această concluzie se referă în special la presa scrisă, mai exact la numerele ziarului “România Mare” publicate în perioada campaniei electorale.

De notat că în ce privește campania negativă caracterizată prin aceea că se desfășoară la timpul trecut, prin calomnii, și la timpul prezent, prin insulte, a fost uneori adoptată și de alte formățiuni politice care au învățat se pare lecția electorală din anul 2000, când, partidul care a folosit din plin această strategie, PRM, a crescut de la șase procente la peste douăzeci de procente.

PRM în campania electorală pentru alegerile locale – dezbatările TV

Cum au stat însă lucrurile în campania televizată? Ei bine noile reglementări impuse de Consiliul Național al Audiovizualului nu au venit deloc în întâmpinarea partidelor care își pregătesc o campanie negativă axată pe calomnii și insulte. Astfel, în ce privește dezbatările televizate s-a aplicat un algoritm al dezbatelor și s-a impus o tematică ce a subminat puternic strategiile distructive axate pe critica celorlalți contracandidați. Candidatul care a avut cel mai mult de suferit de pe urma acestor reglementări a fost cu siguranță Mitică Dragomir, lucru care s-a putut observa și în rezultatele modeste obținute de el în urma scrutinului. Având exercițiul stadioanelor, domnul Dragomir ar fi putut să se poziționeze mult mai bine în ochii electoratului dacă i s-ar fi dat șansa să îi atace pe ceilalți candidați, așa cum își propusese și cum a și făcut-o în câteva rânduri fără să țină seama de avertismentele moderatorilor. Firește, Mitică Dragomir nu este un specialist în campaniile negative. El a urmat, fără succes, linia impusă de partid. Cu alte cuvinte, Mitică a încercat să îl copieze pe șeful său de partid, față de care își manifestă admirarea fără limite de câte ori are ocazia, dar a reușit mai degrabă să cadă în ridicol, dat fiind că masca de justițiar nu i se potrivește deloc. Nu trebuie însă să subestimăm impactul pe care acest candidat l-ar fi avut dacă i s-ar fi dat ocazia să etaleze ceea ce a învățat el în atâtia ani petrecuți în tribune. Dovadă stă talk-show-ul găzduit de televiziunea B1. Având un partener de discuție foarte informat în problemele legate de administrația publică locală Mitică a totuși reușit să se impună prin forță... vocii. Astfel, la sfârșitul emisiunii la care telespectatorii sunau pentru a-și exprima adeziunea Mitică Dragomir trona în topul preferințelor.

Cu privire la modul în care s-au desfășuratdezbatările televizate, s-au făcut multe comentarii

și cele mai multe dintre ele au fost critice. Prin faptul că s-a impus un algoritm al dezbaterei a dispărut posibilitatea “confruntării directe”. Din păcate în spațiul mediatic românesc s-a încetătenit ideea că “dezbaterea adevărată” e aceea neguvernată de nici o regulă în care candidații se ceartă, tipă, se insultă, puțin lipsind să se ia la bătaie. Sigur că pentru televiziunile în căutare de audiențe mari un asemenea scandal este cât de poate de binevenit. Totuși efectul pe care acest tip de “dezbatere” îl are asupra electoratului nu este dintre cele mai benefice. Ce sens are să votezi cu cineva care se ceartă exact ca vecinii tăi și care folosește timpul de emisie ca să își regleze conturile cu ceilalți candidați, nu ca să îți prezinte o strategie punctuală de rezolvare a problemelor cu adevărat importante?

Este foarte trist că se consideră că “asemenea reglementări legislative omoară din start orice încercare de dezbatere adevărată”¹⁴ întrucât cel mai adesea ceea ce ucide o dezbatere nu sunt regulile, ci, din contra, lipsa oricărei reguli. Sigur că pentru mulți dintre aceia care apar la dezbatările TV există reguli implicate, astfel că este ușor de imaginat o dezbatere rațională între Horia Alexandrescu și Robert Turcescu, de pildă, dar trebuie să recunoaștem că imaginația noastră ar fi cu greu pusă la încercare dacă ar trebui să ne gândim la o dezbatere rațională între Mitică Dragomir și Gigi Becali. Tocmai pentru că în sfera politică nu avem de-a face numai cu oameni pentru care anumite reguli ale dezbatării raționale sunt implicate și asumate trebuie să găsim o modalitate de a ghida discuțiile spre teme de interes general, de a bloca într-un fel campaniile negative axate pe calomnii și insulте. Sigur că se pot aduce aici multe critici, pentru că, în fond, este democratic fiecare partid are dreptul să adopte orice strategie dorește. Pe de altă parte este total nedemocratic ca cineva să ajungă la putere pentru că are exercițiul stadionului și știe să atace mai bine decât alții. La modul ideal ar trebui să votăm cele mai bune soluții la problemele cu care ne confruntăm nu capacitatea de a arunca cu noroi în ceilalți, domeniu în care, trebuie să recunoaștem, candidații PRM se pricep de minune.

Mitică Dragomir nu a reușit să adune mai mult de șase procente la acestea alegeri locale. Aceasta se datorează în parte și faptului că el nu s-a descurcat deloc bine atunci când a trebuit să spună *ce va face el*. Din paginile “României Mari” reiese clar că el se pregătise să spună ce nu au făcut ceilalți sau ce au făcut ei rău. Tocmai de aceea considerăm că noile reglementări C.N.A. au condus la ceea ce se poate numi falimentul campaniilor negative.

Schimbarea de imagine și de discurs al PRM – considerații generale

În cadrul emisiunii de la Radio România Actualități, din 3 mai 2004, realizată de Dan Preda, Nicu Popescu și Mircea Rucăreanu, domnul senator și președinte al P.R.M. Corneliu Vadim Tudor făcea unele declarații explicit legate de strategia P.R.M. în actuala campanie pentru alegeri locale [surse textuale: ziarul “România Mare” din 14 mai 2004, p. 1, pp. 12-14].

Una din declarații (anume cea care ne poate susține parte din ipotezele pe care le vom emite în cele ce urmează) viza faptul că P.R.M. își asuma, încă înainte de începerea oficială a campaniei electorale (i.e. 8 mai a.c.), rezultate modeste la alegerile locale. Argumentul adus în favoarea acestei poziții este unul surprinzător de naiv, dar suficient de puternic pentru a distinge contururile unei posibile idei de imagine a P.R.M. El se baza pe o dihotomie netă între ceea ce presupun alegerile locale – «unde “ciocoi” locali au câștigat din pricina sărăciei, a nivelului scăzut de trai și a hoției»¹⁵ – și ceea ce presupun alegerile prezidențiale – unde se votează partidul și doctrina sa. Aflate sub semnul lui «ce se dă» alegerile locale nu vor putea oferi mari satisfacții P.R.M.-ului, căci acest partid nu este dispus (a se remarcă o anumită lipsă de flexibilitate în cazul unei posibile schimbări de imagine) să se nege, mințind și furând. Prin opoziție cu acestea, alegerile prezidențiale vor scoate însă la iveală tocmai calitatea axiologică a doctrinei de partid, care nu va permite nici o abatere de la onestitatea, loialitatea și dăruirea partidului și a liderilor săi față de popor. Până aici pare că avem de a face cu un tip de discurs populist încă nerăfinat, al cărui farmec este dat tocmai de această neșlefuire a modului de abordare a problemelor, prin care ceea ce este lăsat să răzbătă este tocmai un exces de sinceritate, de revoltă “reală” față de lucrurile “putrede” infiltrate în toate domeniile de dezvoltare ale României, de devoțiu-ne și angajament față de un popor aflat la mare ananghie, etc. Dar acest tip de discurs “nud”, care la alegerile din anul electoral 2000 câștiga 21% procente la alegerile parlamentare și prezidențiale, pare subminat – câteva afirmații mai departe – chiar din interior în momentul în care CVT declară că strategia PRM pentru actualele alegeri locale are ca bază orientarea în funcție de tipologia electoratului. Și tocmai din acest punct de vedere este justificată alegerea lui Dumitru Dragomir pentru a fi candidatul PRM la fotoliul de primar al capitalei.

În timp ce în anii electorali anteriori (i.e. 1992, 1996, 2000) PRM a propus pentru postul de

primar al capitalei un personaj-simbol al unei valori – un poet, pentru idealitate și speranță; un general de poliție, pentru ordine, disciplină și siguranță și un profesor universitar, pentru o înaltă ținută, respect și devoțiune – acum ‘tipologia electorului’ susține mai curând o figură ca a lui Dumitru Dragomir – personaj foarte cunoscut în toate mediile și păturile sociale, un fel de imagine vie a unei efervențe haiducești, dar și anodinul comun etc. «Mă bucur că am optat pentru candidatura lui, spune în aceeași con vorbire radiofonică CTV, pentru că el este Mitică al lui Caragiale, bucureștenii vor unul de-al lor»¹⁶. Iar potrivit sondajelor interne ale PRM (suspicionea care planează asupra a tot ceea ce înseamnă sondaje, mass-media, informație falsificabilă cu scopul voit rău – din dușmănie față de această țară – de a distrugе imaginea partidului produce implicit o polarizare a valorilor: circumscrim foarte bine, binele – care suntem noi –, dar și mai bine circumscrim răul – care sunt ei) șansele lui Dumitru Dragomir de a câștiga primăria capitalei sunt foarte mari potrivit următorului scenariu: în primul tur va obține 16% procente cu care va accede în turul doi, iar din această a doua confruntare directă cu Traian Băsescu, Dumitru Dragomir va ieși învingător detașat. Potrivit acestui scenariu, strategia PRM de a urmări o atare tipologie a electoratului, un anumit *pattern* comportamental, un anumit nivel al aşteptărilor alegătorilor, pare să fie una din cele mai bune strategii PRM din ultimii ani. Imaginea care se construiește este una a exemplarității, demnității, umanității, etc.

S-a vorbit mult despre schimbarea de imagine și de discurs politic ale PRM. Parte din cele expuse mai sus reconfigurează și ele aceeași opțiune: etichetele anterioare lipite de fruntea partidului (e.g. acuza de șovinism sau cea de naționalism-extremist) tind să fie înlăturate prin gesturi explicite, dar forțate de redimensionare a unor aspecte cu totul noi ale poziției PRM pe eșcherul politicii românești (e.g. scandalul statului de la Brașov a lui Itzak Rabin, pelerinaj la Auschwitz, sau deschiderea către ideea de europeanitate și americanitate prin recunoașterea importanței integrării atât în U.E. cât și în structurile Alianței Nord-Atlantice etc.)

Dar care sunt tușele noii imagini? Pelerinajul la Auschwitz, făcut împreună cu 100 de membrii din Organizația de Tineret a PRM chiar în timpul campaniei electorale, aduce cu sine imaginea unui om onest care își respectă promisiunile, un om dezinteresat de parvenire pe scara puterii politice căci va lăsa campania electorală pe locul doi, un om deschis față de alți oameni, un om muncitor, ocupat și

preocupat de binele țării, un om al cărui discurs tinde să recupereze împăcarea, cooperarea, iubirea.¹⁷

Dar acesta este un discurs cel puțin contradictoriu, dacă nu cu totul falimentar. PRM a dat dovedă de foarte puțină flexibilitate în genul acesta de schimbări de imagine. De aici și o anume suspiciune vis-à-vis de populismele ‘folclorului haiduceș’ de care abuzează chiar și atunci când este vorba de numărul posturilor de consilieri estimate să fie ocupate de candidați PRM. Chiar implicarea personală în lansarea unor candidați (e.g. cei de la Brașov, Timișoara, Arad, București) lasă să se întrevadă tipul vechi de discurs, rămas inflexibil în structurile lui ideologice intime: 1. imaginea PRM este însuși Corneliu Vadim Tudor, iar orice candidat PRM propus pentru un post sau altul trebuie să cadă sub incidentă imediată a cestei imagini extrem de personale; 2. ‘geometria variabilă’ a păturii de votanți are cel puțin două invariante în raport cu care discursul politico-ideologic de până acum încă își găsește resursele nealterate – tinerii dispuși la schimbări idealiste radicale și extremiste și, respectiv, cele 11 județe din Transilvania și Banat, în care există o anume atare de tensiune socială care pare că se cere rezolvată chiar și prin soluții extreme. Ori, pentru alegerile locale din acest an, strategia PRM, în ciuda așa-ziselor schimbări de imagine și de rafinare a ideologiei, a utilizat aceleași calcule pe baza acelorași elemente: PRM își propusese să câștige anul acesta 5 fotolii de primari (în 5 reședințe de județ din cele 11 județe care par să îl voteze invariabil, mizând în special situația de la Cluj în care Gheorghe Funar are toate șansele să câștige pentru a patra oară consecutiv fotoliul de primar) și 400 de posturi de consilieri județeni (pe semne în aceeași regiune a celor 11 județe).

Orientarea către satisfacerea cât mai multora din aşteptările alegătorilor își află, într-o primă instanță, punctul de plecare în ideea lărgirii sferei votanților obișnuiți ai PRM, sau chiar cooptarea de noi adepti în vederea extinderii, iar punctul de sosire într-un discurs mai reținut și mai dialogic, în care “flamura vrăjmășiei și a criticismului” a fost abandonată, dar nu definitiv uitată, căci și vechii adepti trebuie să fie în continuare întreținuți. Sub sloganul «Hrană. Căldură. Medicamente. Justiție» nu se înțelege numai o înșiruire de bunuri și servicii pe care PRM se angajează cumva să le asigure, ci o ideologie cu mult mai profundă în care PRM se regăsește ca partid conservator, moderat și modern. Dimensiunea cu totul nouă, și poate aici adevărată schimbare de imagine, este aceea că în această

recompunere doctrinară PRM refuză orice etichetă care ne-ar mai putea spune câte ceva, căci nefiind stânga sau dreapta atunci poate fi din amândouă (dezvoltând politici sociale, precum și un discurs care să se adreseze unei clase muncitoare încă asuprute și oprimate să își poată dori instaurarea unui regim al patrioților, al oamenilor legii, al valorilor creștine și a specificului național), fiind declarat moderat nu mai poate fi acuzat de extremism, fiind modern nu poate refuza tendințele actuale ale mondializării.

Totuși, punctul central al tipului de strategie electorală rămâne focalizarea pe tipurile de așteptări ale alegătorilor, pe ‘tipologia electoratului’. Iar aici, cu siguranță strategia PRM este încă odată falimentară, atât timp cât ea presupune un mecanism subiacent realității, de a crede ceva mai mult decât a ști acel lucru. Și iată cum, în cazul PRM nu avem de-a face numai cu o strategie și cu o anume tipologie a candidatului PRM-ist, ci chiar cu un model de alegător, ale cărui atribute sunt aceleia că: nu mai vrea să audă scandal, vrea să vadă o luptă reală cu corupția, își dorește dreptate socială și ridicarea nivelului de trai. Vag¹⁸, dar suficient pentru a produce discursul contradictoriu, falimentar pe care l-a produs în sânul PRM.

NOTE

¹ “România Mare”, nr. 722, an XV, 14 mai, 2004, pagina. 15, ste-nograma emisiunii din 3 mai ora 12.06, Radio România Actualități.

² Loc. cit. p. 15.

³ “România Mare”, nr.724, an XV, 28 mai 2004, p. 14.

⁴ “România Mare”, nr 725, an XV, 4 iunie 2004, p. 1.

⁵ Loc. cit. art. “Români, Vadim vă ordonă, Trăiți! – codul ale-gătorului român”.

⁶ Loc. cit. p. 1.

⁷ Georges Minois, *Istoria Infernurilor*, București: Humanitas, 1991, p. 12.

⁸ “România Mare”, nr 722, an XV, 14 mai 2004, p. 22.

⁹ Loc. cit., p. 11, “Pe cine votăm și ce obținem”.

¹⁰ “România Mare”, nr.724, an XV, 21 mai 2004, p. 11..

¹¹ “România Mare”, nr 725, an XV, 4 iunie 2004, p. 16.

¹² “România Mare”, nr.724, an XV, 21 mai 2004, p. 17.

¹³ “România Marc”, nr 725, an XV, 4 iunie. 2004, p. 14.

¹⁴ Alexandru Lăzărescu, *Monologuri de campanie*, “22”, an XV, nr. 723.

¹⁵ Ziarul “România Mare”, nr. 722, an. XV, vineri 14 mai 2004, p.1.

¹⁶ Ibid., p. 12.

¹⁷ Lait-motiv pe tot parcursul con vorbirii mai sus amintite.

¹⁸ Candidatul PRM pe postul de primar al capitalei Dumitru Dragomir nu a reușit – în ciuda așteptărilor – să depășească procentele care au revenit de fiecare dată la alegerile locale acestei fațuni politice – i.e. 3-4% în 1992, 6% în 1996 și 3-4% în 2000. De aici se poate conchide că votanții PRM nu își modifică decât în mică măsură comportamentul electoral, în timp ce ceilalți refuză să se lase convinși de schimbările aleatorii de imagine. Iarăși o surpriză pentru PRM a constituit-o faptul că la Cluj

Gheorghe Funar a pierdut cursa pentru primărie, fiind eliminat în primul tur de scrutin. Acesta poate fi un semn al faptului că PRM începe să piardă din electorii atât de importanți din cele 11 județe ale Ardealului și Banatului.

Goana după electorat are deci un viciu de fond: crearea unui model de alegător care să justifice strategia, și nu crearea unei strategii care să răspundă așteptărilor alegătorului.

Cât privește strategia PRM ea pare ca o inginoasă, dar disperată astfel de goană, care evident că poartă cu sine și viciul aferent.

MARIA CERNAT - Absolventă a Facultății de Jurnalism și Științele Comunicării și a Facultății de Filosofie din cadrul Universității din București. Master în Științele Comunicării. Doctorand al Facultății de Filosofie.

IZABELLA GHITĂ - Absolventă a Facultății de Filosofie din cadrul Universității din București. Master în Filosofie teoretică și moral politică. Doctorand al Facultății de Filosofie.

Schema succesului

Simplu studiu de caz

ALEXANDRU MARIN

Starting from the political program of the “Justice and Truth” alliance, the author explains its success in the elections through two types of factors: the so called negative vote against the actual ruling party, as well as the capacity of the D.A. alliance to impose as a real political alternative.

Un partid politic își definește identitatea prin intermediul platformei program. Acesta este punctul de plecare și standardul de conformitate cu care se judecă orice acțiune ulterioară a partidului. Până la proba contrarie, un partid este ceea ce afirmă că este. Platforma program a unui partid nu rămâne însă decât o simplă declarație de intenție, mai ales atunci când partidul în cauză nu are posibilitatea reală și actuală să își implementeze politicile. Pentru a trece peste acest stigmat al declarației de intenție, platforma program trebuie să nu rămână doar o ficțiune cu caracter publicitar. Ea trebuie sintetizată într-un mesaj transmis într-o modalitate accesibilă celor cărora i se adresează. Marea majoritate a oamenilor nu e alcătuită nici din tehnocrați și nici din politicieni de profesie. În campania electorală concepțele generale și abstracte, concepte care reflectă lucruri nefamiliale indivizilor neimplicați în procesul politic, oricât de importante ar fi acestea din punct de vedere teoretic, trebuie traduse în limbajul comun.

Platforma program a Alianța “Dreptate și Adevar”, PNL-PD combină elemente liberale dar și anumite elemente de sorginte social-democrată ca bază pentru o serie de politici cu caracter social. În linii mari, Alianța D.A. își propune să urmărească următoarele repere, pe care, de altfel, le consideră veritabile teme știri ale alianței:

- 1) consolidarea statului de drept și a democrației în România;
- 2) redefinirea rolului statului prin restrângerea intervenției sale în economie și întărirea funcțiilor acestuia de garant al legalității;
- 3) întărirea libertăților individuale, sporirea siguranței cetățeanului și a familiei;
- 4) garantarea și dezvoltarea proprietății private,

restituirea integrală a proprietăților abuziv confiscate de regimul communist, tratamentul egal al proprietății;

- 5) realizarea economică de piață funcționale;
- 6) stimularea spiritului întreprinzător;
- 7) coeziunea economică și socială, reducerea sărăciei și a marginalizării sociale;
- 8) egalitatea sanselor;
- 9) respectarea drepturilor minorităților;
- 10) integrarea deplină a României în structurile economice și de securitate euro-atlantice.¹

Reperile prezentate mai sus sunt legate de o serie de modalități de implementare. Să considerăm, de exemplu, intenția scoaterii agriculturii din starea de izolare și deschiderea ei către piață. Cum poate fi realizat acest lucru? Platforma-program ne spune că acest deziderat poate fi atins dacă sunt transpusă în realitate următoarele politici:

- 1) clarificarea regimului proprietății funciare;
- 2) finalizarea cadastrului agricol și viticol, precum și asigurarea funcționării efective a pieței funciare;
- 3) scutirea de taxe pentru schimburile de terenuri agricole având ca scop regularizarea amplasamentelor și comasarea proprietăților;
- 4) susținerea fermei agricole familiale;
- 5) dezvoltarea piețelor agricole;
- 6) susținerea activităților de procesare în mediul rural a produselor agricole, a cărnii și a laptelui ș.a.m.d.²

Lista cu siguranță ar trebui completată, dar principala ei calitate e operaționalitatea faptul că avem de-a face cu indicarea drumului dinspre principii spre realitate. Rămâne însă problema, majoră de altfel, a transmiterii mesajului către alegători. Cam-

pania electorală este în mare măsură un cadru în care se transmit mesaje competitive. Contează nu doar ceea ce spui, ci cum, unde și cât de tare o spui.

Campania electorală a Alianței D.A. s-a bazat pe o strategie de comunicare centrată pe ideea de personalizare a mesajului politic. Candidații Alianței s-au supus ritualului interrelaționării în spațiiile cotidiene: pe stradă, în piețe, în parcuri. Comunicarea în media a fost condiționantă. Timpul expunerii a fost restrâns nu numai de condițiile impuse de CNA, ci de adversari. De exemplu, la București, echipa electorală a lui Mircea Geoană, a optat în cea mai parte a campaniei pentru lipsa dezbaterei și confruntării directe.

În marile orașe precum Bucureștiul și Clujul, strategia electorală a Alianței D.A. s-a axat pe un mesaj foarte bine conturat prin care s-a inculcat electoratului ideea că Alianța și candidații ei constituie singura alternativă viabilă pentru vot.

Primele indicii ale unui succes electoral au fost date de sondajele de opinie, sau cel puțin de unele dintre ele. Conform sondajelor CURS din 10-15 Mai și 18-23 Mai, PNL și PD erau creditate cu 20%, respectiv 10% din opțiunile electoratului în ceea ce privește consilierii județeni. Acest procent care s-a adeverit mai târziu, după cuantificarea votului din cel de-al doilea tur de scrutin, Alianța obținând 33,5% din voturi. În ceea ce privește primăriile, din 40 de capitale de județ PNL a câștigat 9, iar PD 10, număr care în procente se ridică la aproape 50%.

Rezultatele alegerilor pot fi considerate cu siguranță un succes pentru Alianța D.A. Factorii care au contribuit la acest succes pot fi delimitați în două mari categorii. Un rol important și care nu poate fi neglijat, îl joacă ceea ce analiștii politici numesc din ceea ce mai des “vot politic negativ”, adică un tip de vot care se definește ca o reacție împotriva celorlalți, în cazul de față, împotriva PSD-ului. Un asemenea tip de vot nu diminuează cu nimic meritul partidului care beneficiază de rezultatele votului negativ, după cum ar vrea să sugereze unii dintre acești analiști politici. El sancționează, după cum este și normal, corupția, minciuna, demagogia, condescendența, aroganța și toate celelalte tare care abundă printre politicienii aflați la putere. Pentru ca să te bucuri de rezultatele unui asemenea vot negativ trebuie să arăți că tu ești cel care merită de fapt votul. Votul negativ nu este doar un vot de protest aruncat la întâmplare oricui se află pe lista electorală. Pe de altă parte, dimensiunea pozitivă a votului este strâns legată de două aspecte esențiale: competența profesională și rectitudinea morală. Vo-

tul pentru Alianța D.A. a fost influențat în cea mai mare măsură (acest lucru nu poate fi cuantificat empiric, pentru că nu există în sondaje întrebări de tipul: “Care sunt motivele pentru care ați votat pentru acest candidat/partid?”) de către aceste două elemente. Alianța D.A. a reușit să satisfacă aceste două deziderate, iar acest lucru s-a văzut la alegeri.

NOTE

¹ <http://pnl.ro/?id=alianța-platforma>.

- ² 7) dezvoltarea infrastructurii tehnice a agriculturii (irigații, îmbunătățiri funciare, transport, depozitare);
8) acordarea de subvenții, în mod nediscriminatoriu, fermelor agricole familiale și exploatațiilor agricole pentru: irigații, semințe selecționate, material săditor, material seminal și combaterea dăunătorilor;
9) stimularea diferențiată a culturilor agricole, în scopul orientării producției către necesitățile pieței;
10) crearea “Casei Naționale a Creditului Agricol Românesc”;
11) dezvoltarea formelor de asociere în vederea creării infrastructurii pentru achiziționarea și valorificarea produselor agricole;
12) sprijinirea fermelor familiale și a comunităților rurale pentru elaborarea de proiecte care să le permită accesul la fonduri din programele cu finanțare internațională;
13) promovarea produselor agricole românești la export. <http://pnl.ro/?id=alianța-platforma>.

Mobilitatea parlamentară

Studiu privind legislatura 2000-2004

**ALEXANDRU RADU și
VIOLETA STOLERU**

One of the frequent subjects for public debate is, especially in an election year, the political migration. The phenomena is not new, at least in the Romanian politics, but the authors choose to analyze especially the period 2000 – 2004. A phenomena that the political leaders have been trying to stop through the unfinished legal initiative, but which in the end, finds its solution – according to the authors' opinion – in carrying out a deal between the parties on non-acceptance the “migrates” from other parties.

Una din temele frecvente ale dezbatelii publice este, mai ales într-un an electoral, ceea ce a *migrației politice*. Fenomenul nu este însă unul nou, ci, am putea spune, are vîrsta democrației românești postcomuniste. Ne putem aminti, bunăoară, de masiva migrație parlamentară care a stat la baza constituiri, în primăvara anului 1992, a unui nou Front – FDSN – sau de desele pendulari ale liberalilor între diversele fracțiuni ale PNL. Mai tîrziu, ceea ce parea a fi doar o boală a copilăriei democrației a tins să se cronicize, transformându-se în regulă a politicii românești, sub formulele binecunoscute ale “pedeserizării” și “cederizării”. Astfel stând lucrurile, migrațiile politice nu puteau scăpa atenției ziariștilor și analiștilor politici. Spre exemplu, consultând arhiva ziarului “Adevărul” vom găsi statistici ale migrațiilor parlamentare¹, după cum analize ale cauzelor și efectelor lor sunt cuprinse în articole din diferite reviste de specialitate.² Cu toate acestea, fenomenul nu a fost studiat sistematic, astfel că nu avem imaginea reală, faptică a dimensiunilor sale și nici nu cunoaștem cu exactitate dinamica sa în interiorul unui mandat ori de la un mandat la altul.

Ne aflăm, deci, într-o situație paradoxală: problema migrației politice este un subiect foarte discutat, dar mai puțin cercetat în datele lui concrete. Iată de ce ne propunem prin această lucrare să punem la dispoziția publicului o cercetare empirică a fenomenului pentru perioada de după alegerile din 2000. Câteva precizări prealabile credem că sunt necesare.

Mai întîi, cercetarea noastră este o continuare a celei realizate în aprilie 2003³, ale cărei date și

concluzii sunt preluate și dezvoltate în articolul de față. În acest context, merită a fi menționat un alt studiu, intitulat *Migrația politică în administrația locală la un an de la alegerile locale 2000*, realizat de Institutul pentru Politici Publice din România pentru Asociația Pro Democrația, care întregește imaginea fenomenului migrațiilor politice.

Față de precedenta cercetare, ne-am extins investigația dincolo de migrația parlamentară propriu-zisă, contabilizând și modificările care au condus la schimbarea compoziției nominale a Senatului și a Camerei Deputaților. Am intenționat, așadar, să identificăm toate transformările care au afectat corpul legislativ democratic ales, reunite în ceea ce noi numim fenomenul *mobilității parlamentare*⁴. Perioada supusă cercetării a fost cea dintre momentul alegerilor parlamentare din 2000 și luna aprilie 2004.

În fine, dorim să subliniem încă de la început caracteristicile mobilității parlamentare din acest mandat. Astfel, fenomenul a avut o dinamică relativ constantă, manifestându-se nu doar în preambulul alegerilor din 2004, cum poate ne-am fi așteptat, ci încă de la debutul actualului mandat. Situația trebuie pusă în legătură cu modificările produse în interiorul partidelor politice în acest interval. Pe ansamblu, mobilitatea parlamentară a afectat 20% din Parlament, respectiv unul din cinci parlamentari, ceea ce reprezintă o proporție îngrijorător de mare⁵. Cât privește migrația politică propriu-zisă, trebuie remarcat că a înregistrat două fluxuri principale: cel al migrațiilor către Putere (către PSD în mod deosebit), până la sfîrșitul anului 2003, și, ulterior,

cel al permutărilor parlamentare care, de astă dată, a favorizat PRM.

Să analizăm, în continuare, dimensiunile mobilității parlamentare și consecințele acesteia, pornind, în mod firesc, de la rezultatele electorale. În urma scrutinului parlamentar din 26 noiembrie 2000, din cele 36 de formațiuni politice concurente pentru Senat și 68 pentru Camera Deputaților, au intrat în Parlament, în ordinea voturilor: Polul Democrației Sociale din România, Partidul România Mare, Partidul Democrat, Partidul Național Liberal și Uniunea Democrată a Maghiarilor din România, plus 18 formațiuni ale minorităților etnice, altele decât cea maghiară, reprezentate de către un deputat, conform prevederilor legii electorale. În conformitate cu ponderile electorale, reprezentarea parlamentară a partidelor era următoarea: PDSR (astăzi PSD) – 65 senatori (46,44%) și 155 deputați (47,40%); PRM – 37 (26,43%) și 84 (25,69%); PD – 13 (9,28%) și 31 (9,48%); PNL – 13 (9,28%) și 30 (9,17%); UDMR – 12 (8,57%) și 27 (8,26%). Distribuția actuală a celor 140 de mandate de senatori, respectiv a celor 327 mandate de deputați (exceptându-le pe cele 18 ale minorităților naționale) este mult diferită, după cum și componența nominală a celor două camere a suferit modificări importante.

În cazul Senatului, singurul grup parlamentar care, aşa cum era de așteptat, nu a suferit modificări este cel al UDMR, fiind compus din aceiași 12 membri.

La polul opus se situează PD, ai cărui senatori, în număr de 7 membri, oficial doar 6, nu mai pot constitui un grup parlamentar. Partidul Democrat a fost părăsit de 7 senatori: 4 au migrat către PSD, unul către PRM, iar unul a devenit senator al unui nou partid, Forța Democrată; al șaptelea senator a revenit în PD la începutul acestui an. În total, în grupul parlamentar al PD s-au produs 8 schimbări, toate fiind migrații, ceea ce afectează în proporție de 61,5% componența nominală a acestuia. La nivelul circumscriptiilor electorale, Partidul Democrat nu mai are senatori în circumscriptiile Brașov, Cluj, Neamț, Vrancea și București. În Giurgiu, prin revenirea senatorului disident, reprezentarea democraților a fost refăcută.

Grupul senatorial al Partidului Național Liberal nu a fost afectat de migrații, numărând tot 13 membri, dar unul dintre senatori a fost înlocuit în 2003, ceea ce reprezintă o schimbare în proporție de 7,7%. La nivel de circumscriptie nu avem nici o modificare.

Grupul partidului România Mare numără în prezent 39 de senatori, cu 2 mai mult decât cei obținuți

în alegeri. Un singur senator a părăsit PRM în favoarea PSD, dar, în schimb, doi senatori PSD s-au alăturat PRM de la începutul anului; la fel a procedat și un senator al Partidului Democrat, care însă a revenit asupra deciziei sale. O altă schimbare se referă la înlocuirea unuia dintre senatorii grupului cu un supleant. În total, în grupul senatorial al Partidului România Mare s-au produs 5 modificări, ceea ce se traduce într-o proporție de 13,5%. La nivelul circumscriptiilor electorale, PRM și-a pierdut reprezentarea în Bihor, dar a obținut un senator de Giurgiu (pentru o perioadă limitată), și-a dublat reprezentarea în Constanța și a căpătat monopolul în două circumscriptii: Bistrița-Năsăud și Maramureș.

Deși numărul schimbărilor produse în grupul senatorial al PSD este mai mare raportat la celelalte partide parlamentare, proporția e puțin comparabilă cu cea a Partidului România Mare. În total, au avut loc 24 de schimbări, dar două dintre ele sunt datorate venirii și plecării unui singur senator. Dintre acestea 9 sunt înlocuiri, iar restul migrații. PSD a pierdut 5 senatori: trei la PRM, unul la PD și un senator devenit independent, și a câștigat 10: șase de la PD, patru de la PUR și unul de la PRM. Proporția migrațiilor în interiorul acestui grup este de 24,6%, iar proporția mobilității este de 39,3%. La nivelul circumscriptiilor, este de remarcat că, în ciuda creșterii numărului senatorilor PSD, partidul nu mai are reprezentare în Bistrița-Năsăud și Maramureș. PSD și-a sporit însă reprezentarea parlamentară în circumscriptiile: Bihor, Brașov, Dâmbovița, Iași, Neamț, Olt, Vrancea și București. Mai mult, în Vrancea, PSD deține monopolul reprezentării senatoriale.

În total s-au produs 29 de modificări în componența Senatului (vezi Tabelul I), ceea ce înseamnă o fluctuație de 20,7%. Dintre acestea, migrațiile de la un partid la altul sunt în număr de 17, adică 12,1% dintre senatori și-au schimbat apartenența politică. Toate aceste modificări au afectat reprezentarea în 15 circumscriptii senatoriale, generându-se și trei situații de monopol politic.

Spre deosebire de situația de la Senat, în cazul Camerei Deputaților au suferit modificări toate grupurile parlamentare, inclusiv cel al UDMR. E drept, schimbarea componenței grupului parlamentar al maghiarilor nu se datorează migrației politice, ci faptului că unul dintre deputați a fost înlocuit de un supleant.

Partidul Democrat are un grup parlamentar de 28 de membri, cu trei deputați mai puțin decât cei câștigați în alegeri, ca urmare a faptului că 6 au migrat către PSD, iar 3 au venit de la celelalte partide: unul

Analiză politică

Tabelul I

Schimbările nominale produse în Senat

Nume/Apartenența politică	Circumscripția /etapa alegerii	Statutul actual
1. IOAN CRISTOLOVEAN – PD	Brașov /II	La PSD (I) /iunie2001
2. VIOREL MARIAN PANĂ – PD	Constanța /II	La PSD /2003
3. AUREL PANĂ – PD	Giurgiu /II	La PRM /febr.2004
4. AUREL PANĂ – PRM	Giurgiu /II	La PD/martie 2004
5. SORIN ADRIAN VORNICU – PD	Neamț /II	La PSD (I) / iulie 2001
6. SIMONA MARINESCU – PD	Vrancea /II	La PSD /iunie 2001
7. PETRE ROMAN – PD	București /I	La FD /febr.2004
8. AVRAM FILIPĂȘ – PD	București /I	La PSD (I) /mai 2001
9. DAN CONSTANTIN – PNL	Bacău /II	Înlocuit de DAN AVRAM /2003
10. VASILE DUTĂ – PRM	Bihor /II	La PSD / din 2001
11. JENEL COPILĂU – PRM	Olt /II	Înlocuit de GHEORGHE ZLĂVOG /febr.2001
12. SERGIU SECHELARIU –PSD	Bacău /I	Înlocuit de MELU VOINEA
13. LIVIU MAIOR – PSD	Bihor /I	Înlocuit de TEODOR MAGHIAR /apr.2003
14. GEORGE M. PRUTEANU – PSD	Bistrița-N /II	La PRM /2003
15. DAN NICOLAE RAHĂU – PSD	Constanța /I	La PRM /febr.2004
16. TRAIAN RECE – PSD	Constanța /I	Independent
17. DINU MARIN – PUR	Dâmbovița /II	La PSD
18. NICOLAE MISCHIE – PSD	Gorj /I	Înlocuit de ION HÎRSU /dec.200
19. GHEORGHE SAVU – PSD	Ialomița /I	Înlocuit de ELENA SPOREA /dec.2000
20. ALIN T. CIOCÂRLIE – PUR	Iași /II	La PSD
21. LIVIU DORU BINDEA – PSD	Maramureș /I	La PRM /febr.2004
22. ALEXANDRU RADU TIMOFTE – PSD	Neamț /I	Înlocuit de TUDOR MARIUS MUNTEANU /2001
23. RODICA MIHAELA STĂNOIU – PSD	Olt /I	Înlocuit de NICA DUMITRU /2004
24. AURELIU LECA – PUR	Olt /II	La PSD
25. CONSTANTIN BUZA – PSD	Vrancea /I	Înlocuit de FEVRONIA STOICA
26. ION ILIESCU – PSD	București /I	Înlocuit de NORA CECILIA REBREANU /dec.2000
27. OLIVIU GHerman – PSD	București /I	Înlocuit de CONSTANTIN ALEXA /2001
28. CONSTANTIN ALEXA – PSD	București	Înlocuit de FLORIN ROTARU /aprilie 2004
29. IOAN POP DE POPA – PUR	București /I	La PSD

de la PSD și doi de la PNL. În total s-au produs 10 schimbări, dintre care 9 migrații și o înlocuire. La nivelul circumscriptiilor electorale, PD nu mai are reprezentare în Arad, Constanța, Suceava și Timiș. La Iași și-a menținut reprezentarea parlamentară, iar la Brașov a câștigat un nou deputat. Cea mai interesantă situație se prezintă în Iași și Constanța: cetățenii care au votat direct pentru parlamentarii PD Duvăz și Baciu, care au câștigat mandatele la nivel de circumscriptie, nu mai sunt reprezentați în Parlament.

Partidul Național Liberal are un grup parlamentar de 27 de membri, în scădere cu trei deputați ca urmare a faptului că 4 au părăsit partidul: doi în favoarea PD și doi deveniți independenți, iar unul a venit de la alt partid (PSD). În total, s-au produs 9 schimbări dintre care 5 migrații și 4 înlocuiri. La nivel de circumscriptie, PNL nu mai deține reprezentare în Brașov, Dolj, Iași, Suceava, dar a câștigat reprezentarea în Vâlcea.

În grupul PRM s-au produs în total 24 de schimbări dintre care 20 migrații: 15 deputați în favoarea PSD și unul devenit independent, 4 înlocuiri și patru sosiri de la alte partide (3 de la PSD și 1 de la PUR). Grupul Partidului România Mare a scăzut aşadar cu 12 deputați. La nivelul circumscriptiilor, PRM a pierdut reprezentarea la Arad, Tulcea și Sălaj, dar a câștigat reprezentare în Hunedoara, Olt, Suceava și Vaslui. În schimb, i s-a redus reprezentarea în Alba, Argeș, Bacău, Brașov, Cluj, Maramureș, Sibiu, Vâlcea și București.

Grupul parlamentar al PSD a suferit în total 44 de modificări; dintre acestea 31 sunt migrații: 15 deputați veniți de la PRM, 6 de la PD și 3 de la PUR. A pierdut în schimb 8 deputați. Trei au trecut la PRM, cîte unul la PD și PUR, iar alți trei deputați veniți de la PRM au părăsit partidul. În fine, s-au înregistrat 13 înlocuiri. În total, grupul de deputați al PSD a câștigat 15 membri. Corespunzător, schimbări s-au produs și

Analiză politică

Tabelul II

Schimbările nominale produse în Cameră

Nume/Apartenența politică	Circumscripția /etapa alegerii	Statutul actual
1. LASZLO FAZAKAS – UDMR	Bihor /I	Înlocuit de ZOLTAN KOVACS /dec.2000
2. DAN IONESCU – PD	Arad /II	La PSD /mai 2001
3. BOGDAN NICOLAE NICULESCU DUVĂZ – PD	Constanța /I	La PSD /febr.2003
4. MIHAI BACIU – PD	Iași /I	La PSD /2004
5. CRISTIAN SORIN DUMITRESCU –PD	Suceava /II	La PSD /mai 2001
6. ALECU SANDU –PD	Suceava /II	La PSD /nov.2002
7. ADRIEAN VIDEANU – PD	Teleorman /II	Înlocuit de ALEXANDRU MOCANU /mai 2003
8. ALEXANDRU SASSU – PD	Timiș /II	La PSD /febr.2003
9. VICTOR BABIUC – PNL	Brașov /I	La PD /aprilie 2003
10. CORNEL BOIANGIU – PNL	Dolj /II	Independent (PNȚCD) /aprilie 2002
11. ION MOGOȘ – PNL	Iași /II	La PD /aprilie 2002
12. DAN COSTACHE PATRICIU – PNL	Prahova /I	Înlocuit de EMANUIL ADRIAN SEMCU / iun.2003
13. HORIA MIRCEA RUSU – PNL	Sibiu /II	Înlocuit de CORNEL ȘTIRBET /febr.2001
14. VASILE MÂNDROVICEANU	Suceava /II	Indep.(AP) / mart.2001
15. THEODOR DUMITRU STOLOJAN – PNL	București /I	Înlocuit de NAPOLEON POP / dec.2000
16. VALERIU STOICA – PNL	București /I	Înlocuit de AVRAMESCU CONSTANTIN-GHEORGHE/oct.2003
17. CODRIN ȘTEFĂNESCU – PRM	Alba /I	La PSD /sept.2001
18. NICOARĂ CRET – PRM	Arad /I	La PSD /febr.2002
19. NICU COJOCARU – PRM	Arad /I	La PUR /dec.2001
20. NICU COJOCARU – PUR	Arad /I	Independent (PUNR) /febr.2004
21. CONSTANTIN FLORENTIN MORARU – PRM	Argeș /II	La PSD /febr.2002
22. SEVER MEȘCA – PRM	Bacău /I	La PSD /febr.2002
23. PAVEL CHERESCU – PRM	Bihor /II	La PSD /febr.2002
24. DORIN LAZĂR MAIOR – PRM	Brașov /I	La PSD /sept.2001
25. ANDREI ZENO – PRM	Caras-S /I	Înlocuit de MARIUS ITIZA /febr.2002
26. IOAN MIHAI NĂSTASE – PRM	Cluj /I	La PSD /dec.2001
27. IOAN MIHAI NĂSTASE – PSD	Cluj /I	Independent. /sept.2003
28. RADU COMĂNICI – PRM	Constanța /I	Înlocuit de STOIAN MIRCEA /dec.2000
29. ILIE NEACȘU – PRM	Hunedoara /I	La PSD /febr.2002
30. COSTEL AVRAM – PRM	Hunedoara /I	Înlocuit de ȘTEFAN PĂSCUȚ /ian.2001
31. LUCA ȘTEFĂNOIU – PRM	Maramureș /I	La PSD /sept.2001
32. NICOLAE FLORESCU – PRM	Olt /II	Înlocuit de EUGEN POPESCU
33. VALENTIN PĂDUROIU – PRM	Sălaj /II	La PSD /sept.2001
34. MIRCEA BUCUR – PRM	Sibiu /I	La PSD /sept.2001
35. RAJ TUNARU – PRM	Tulcea /I	La PT(PSD) /sept.2002
36. ZISU STANCIU – PRM	Vaslui /I	La PSD /sept.2001
37. VASILE PREDICĂ – PRM	Vâlcea /II	La PSD /febr.2001
38. VASILE PREDICĂ – PSD	Vâlcea /II	La PNL /noi.2003
39. VALENTIN ILIE VASILESCU – PRM	București /I	Indep. /febr.2004
40. VALENTIN ADRIAN ILIESCU –PSD	Bistrița-N /I	La PD /oct.2003
41. COSTICĂ MĂCALEȚI – PSD	Botoșani /II	Înlocuit de DOINA MICȘUNICA DREȚCANU / febr.2001
42. GHEORGHE FULGA – PSD	Brașov /I	Înlocuit GHEORGHE ROȘCULEȚ
43. GHEORGHE PAVEL BĂLAN – PSD	Caras-S /I	Înlocuit de ION MOCIOALCĂ
44. PETRE NAIDIN – PSD	Călărași /I	La PUR /sept.2003
45. OCTAVIAN ȘTIREANU – PSD	Constanța /I	Înlocuit de AUREL DARABAN /febr.2001

46. PETRE CHIROBOCEA – PSD	Constanța /I	Înlocuit de AUREL DARABAN
47. AUREL CUCU – PSD	Dâmbovița /II	Înlocuit de ION NICOLAE /ian.2001
48. VLAD GHEORGHE NĂDEJDE – PSD	Hunedoara /I	La PRM /febr.2004
49. MARIAN BĂLAN – PSD	Ialomița /I	Înlocuit de SILVIAN VASILE CIUPERCĂ
50. AUREL CONSTANTIN ILIE – PSD	Maramureș /I	Înlocuit de RADU VASILE ROȘCA /2001
51. OVIDIU NATEA – PSD	Mureș /I	Înlocuit de TIBERIU SERGIUS SBÂRCEA
52. MARIAN DIACONESCU – PSD	Olt /I	Înlocuit de ION BOGZĂ
53. NICOLAE GRĂDINARU – PSD	Olt /I	La PRM /sept.2003
54. IOAN CINDREA – PSD	Sibiu /I	Înlocuit de GHEORGHE SUDITU
55. IOAN BĂNCESCU – PSD	Suceava /I	La PRM /dec.2003
56. CORINA CREȚU – PSD	București /I	Înlocuit de ȘTEFAN CAZIMIR /ian.2001
57. CONSTANTIN TECULESCU – PSD	București /I	Înlocuit de DORIN DĂIANU /
58. MIHAELA MURARU-MÂNDREA – PUR	Arad /I	La PSD
59. DOREL BAHRIN – PUR	Ialomița /I	La PSD /dec.2003
60. OCTAVIAN CONSTANTIN PETRUȘ – PUR	Vaslui /I	La PRM /sept.2003

în ceea ce privește reprezentarea partidului la nivel de circumscripție. PSD și-a sporit reprezentarea în 15 județe, în 5 și-a redus-o și a pierdut-o total într-o circumscripție (Bistrița-Năsăud).

La Camera Deputaților (vezi Tabelul II), partidul cel mai câștigat este PSD, cu o creștere a ponderii parlamentare de aproape 3%, datorată plusului de 15 deputați, în timp ce celelalte partide, cu excepția UDMR, au pierdut parlamentari. Totuși, e de remarcat că și PSD a pierdut din deputații câștigați după alegeri, în special în ultimul an, când grupurile parlamentare ale PRM și PD au înregistrat ușoare creșteri. În fine, 5 deputați au ales formula independenței politice (deși unii dintre ei s-au înscris în partide extra-parlamentare).

În rezumat, **un număr total de 89 parlamentari și-au schimbat statutul câștigat în noiembrie 2000, ceea ce înseamnă un procent de 19,1%, adică 1 din 5 parlamentari.**

Dintre aceștia, 54 parlamentari (11,6%) și-au părăsit partidul care i-a trimis în Parlament, optând, în mare parte majoritate, pentru alte formațiuni parlamentare. În 4 cazuri, traseul a cuprins 3 partide.

Restul de 35 de situații (7,5%) reprezintă înlocuirea cu persoane de pe listele de supleanți ale partidelor parlamentare, din diferite motive (incompatibilitate, deces etc.). Într-un caz, și supleantul a fost înlocuit de un alt supleant.

La **Senat**, mobilitatea parlamentară reprezintă 20,7% din ansamblul camerei, respectiv un număr de **29 senatori**. 17 (12,1%) dintre aceștia au migrat către un alt partid; într-un singur caz, acest alt partid este o formațiune politică nou constituită. Ceilalți 12 (8,6%) au fost înlocuiți de supleanți.

Mobilitatea parlamentară este ușor mai scăzută pentru **Camera Deputaților – 18,3%**, adică **60 de**

deputați. Mai mult de jumătate reprezintă numărul parlamentarilor migratori, adică 37 (11,3%); toate cele 4 situații de dublă migrație se regăsesc la Cameră. Alți 23 de deputați (7%) au fost înlocuiți de supleanți.

Prima consecință a mobilității parlamentare o reprezintă **modificarea puterii relative a partidelor și, deci, a structurii politice pentru cele două Camere**. Pe ansamblu, se înregistrează o creștere a ponderii majorității parlamentare, respectiv a PSD, deși ultimele luni au moderat această tendință. La începutul lui februarie 2003, în urma migrațiilor parlamentare, ne confruntăm cu următoarea situație: puterea relativă a partidelor parlamentare se modificase progresiv, în sensul aprecierii reprezentării politice a partidului de guvernământ și deprecierii ponderilor partidelor din minoritatea parlamentară. Pe scurt, ponderea parlamentară a PDSR (PSD) crescuse cu 7 procente pentru Camera Deputaților și cu 4 procente pentru Senat, ajungând la 53,21%, respectiv 50%. Această creștere se reflectă în reașezarea raporturilor dintre Putere și Opoziție: împreună cu mandatele deținute de UDMR, PSD se bucura la începutul acelei sesiuni legislative de primăvară, de o majoritate parlamentară de circa 60%, ceea ce îi permitea un control deplin al activității legislative. În plus, identificam în Parlament trei noi formațiuni, una perdantă în alegeri – PNȚCD reprezentată de un fost deputat PNL – altele două constituise după 2000, la inițiativa unor parlamentari migratori – Partidul Socialist Român și Partidul Tineretului. La începutul lui 2004, structura și componența Parlamentului au suferit noi modificări, dar în sens invers. Partidul de guvernământ a pierdut din sporul înregistrat după alegeri, în timp ce minoritatea parlamentară s-a apreciat ușor. Totuși, grupurile parlamentare ale PSD continuă să fie mai mari comparativ cu situația rezultată din alegeri, la Camera Deputaților ponderea

Analiză politică

Tabelul III

Puterea relativă a partidelor din Senat

Formațiunea	Mandate SENAT (%)			
	2000	2003	2004	Variatie
PDSR /PSD	46,44*	50,00*	47,14	+0,7
PUR	–	–	0	–
PRM	26,43	25,71	27,86	+1,43
PD	9,28	6,43	5,00	-4,28
PNL	9,28	9,28	9,28	0
UDMR	8,57	8,57	8,57	0
Alții	–	–	1,43	+1,43

*) inclusiv PUR

Tabelul IV

Puterea relativă a partidelor din Camera Deputaților

Formațiunea	Mandate CAMERĂ (%)			
	2000	2003	2004	Variatie
PDSR /PSD	47,40*	53,21*	50,15	+2,75
PUR	–	–	1,22	–
PRM	25,69	21,10	22,02	-3,67
PD	9,48	8,26	8,56	-0,92
PNL	9,17	8,26	8,26	-0,91
UDMR	8,26	8,26	8,26	0
Alții	–	0,92	1,53	+1,53

*) inclusiv PUR

Tabelul V

Circumscripțiile afectate de mobilitatea senatorilor

Circumscripția	PSD	PUR	PRM	PD	PNL	UDMR	Alții	Observații
Bacău	Înloc.				Înloc.			
Bihor	Înloc. +1		-1					
Bistrița-Năsăud	-1		+1					PSD fără repr. Monopol PRM
Brașov	+1			-1				PD fără repr.
Constanța	+1 -2		+1	-1			+1 (I)	PD fără repr.
Dâmbovița	+1	-1						PUR fără repr.
Giurgiu			+1	-1				Repr. PRM PD fără repr.
Gorj	Înloc.							
Ialomița	Înloc.							
Iași	+1	-1						PUR fără repr.
Maramureș	-1		+1					PSD fără repr. Monopol PRM
Neamț	Înloc. +1			-1				PD fără repr.
Olt	Înloc. +1	-1	Înloc.					PUR fără repr.
Vrancea	Înloc. +1			-1				Monopol PSD PD fără repr.
București	3 înloc. +2	-1		-2			+1 (FD)	PUR fără repr. PD fără repr.

parlamentarilor PSD depășind chiar 50% din totalul mandatelor. Dinamica acestor transformări este redată în Tabelele III și IV.

Pe de altă parte, **s-au înregistrat schimbări substanțiale la nivelul circumscriptiilor electorale**, ca urmare atât a migrațiilor, cât și a înlocuirilor de pe liste de supleanți (vezi Tabelele V și VI). În total, relația de reprezentare a fost afectată în 15 circumscriptii senatoriale (35,7% din totalul celor 42) și în 30 de circumscriptii de deputați (71,4%), 11 fiind comune. Cazurile extreme sunt cele 11 circumscriptii senatoriale, respectiv cele 10 circumscriptii de deputați în care, practic, rezultatul electoral a fost invalidat,

ca urmare a faptului că partidele au pierdut reprezentarea în județe în care câștigaseră parlamentari sau, dimpotrivă, au devenit reprezentate în județe în care pierduseră alegerile. În trei circumscriptii senatoriale s-a ajuns la situația de monopol politic: două ale PRM (Bistrița-Năsăud și Maramureș) și una pentru PSD (Vrancea). Trebuie precizat că majoritatea acestor situații au fost generate de migrația parlamentarilor ale căror locuri au fost atribuite în urma etapei a doua a distribuirii mandatelor⁷. Cât privește celălalt aspect al mobilității parlamentare, înlocuirile de pe liste de supleanți s-au produs în 8 circumscriptii senatoriale (din care un caz de 3 înlocuiri) și în 11 circumscriptii de deputați (două cazuri cu câte 2 înlocuiri).

Tabelul VI

Circumscriptiile afectate de mobilitatea deputaților

Circumscriptie	PSD	PUR	PRM	PD	PNL	UDMR	Alții	Observații
Alba /	+1		-1					
Arad	+3	-1	-2	-1			+1 (I/ PUNR)	I via PUR PD fără repr. Repr. PUNR
Argeș	-1		-1					
Bacău	+1		-1					
Bihor	+1		-1			Înloc.		
Bistrița-Năsăud	-1			+1				PSD fără repr.
Botoșani	Înloc.							
Brașov	Înloc. +1		-1	+1	-1			PNL fără repr.
Caraș-Severin	Înloc.							
Călărași	-1	+1						
Cluj			-1				+1 (I)	via PSD
Constanța	2 înloc. +1		Înloc.	-1				PD fără repr.
Dolj					-1		+1 (I/ PNȚCD)	PNL fără repr. Repr. PNȚCD
Dâmbovița	Înloc.							
Hunedoara	+1 -1		Înloc. -1 +1					
Ialomița	Înloc. +1	-1						
Iași	+1			-1 +1	-1			PNL fără repr.
Maramureș	Înloc. +1		-1					
Mureș	Înloc.							
Olt	Înloc. -1		Înloc. +1					
Prahova					Înloc.			
Sălaj	+1		-1					PRM fără repr.

Analiză politică

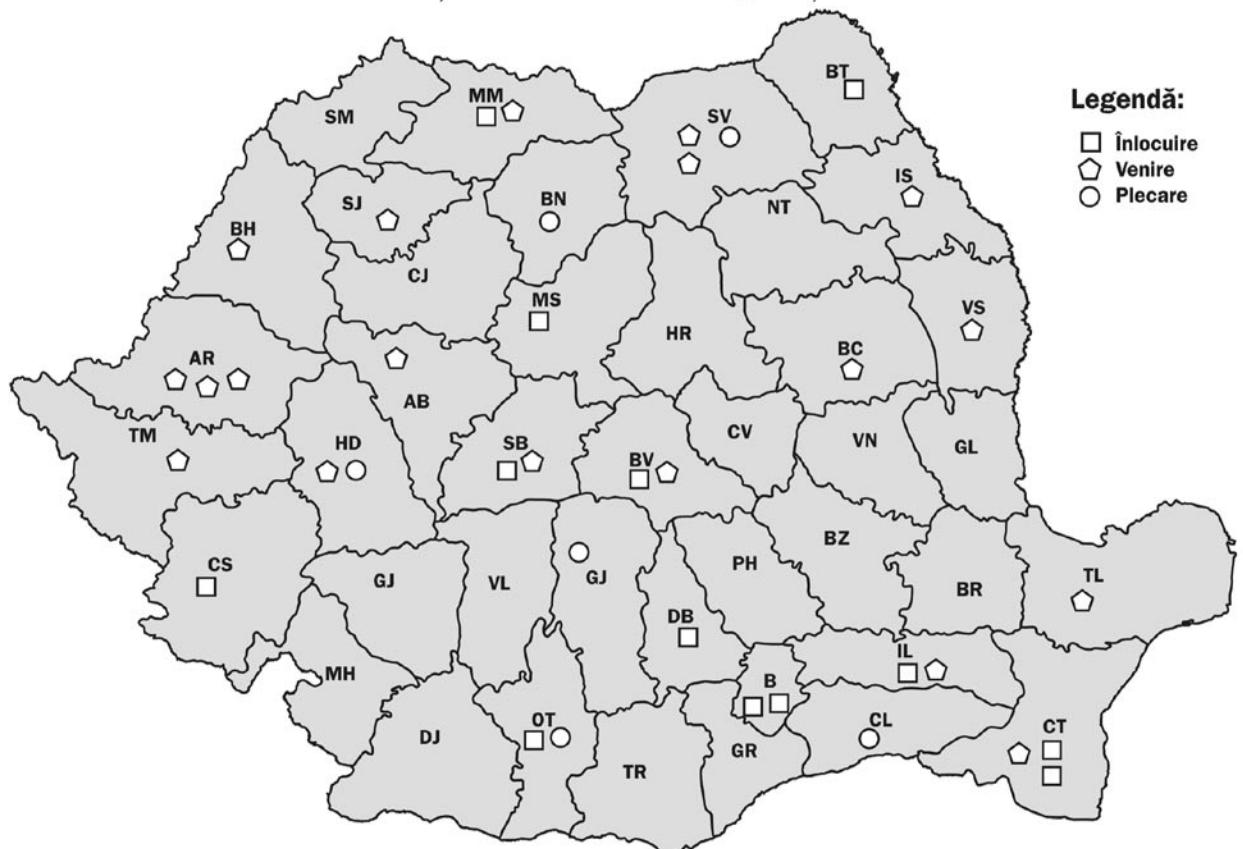
Sibiu	Înloc. +1		-1		Înloc.			
Suceava	+2 -1		+1	-2		-1		+1 (AP) PNL fără repr. PD fără repr. Repr. AP
Teleorman				Înloc.				
Timiș	+1			-1				PD fără repr.
Tulcea	+1		-1					
Vaslui	+1 -1		-1 +1					
Vâlcea			-1		+1			Via PSD Reprez. PNL
București	2 înloc.		-1		2 înloc.		+1 (I)	

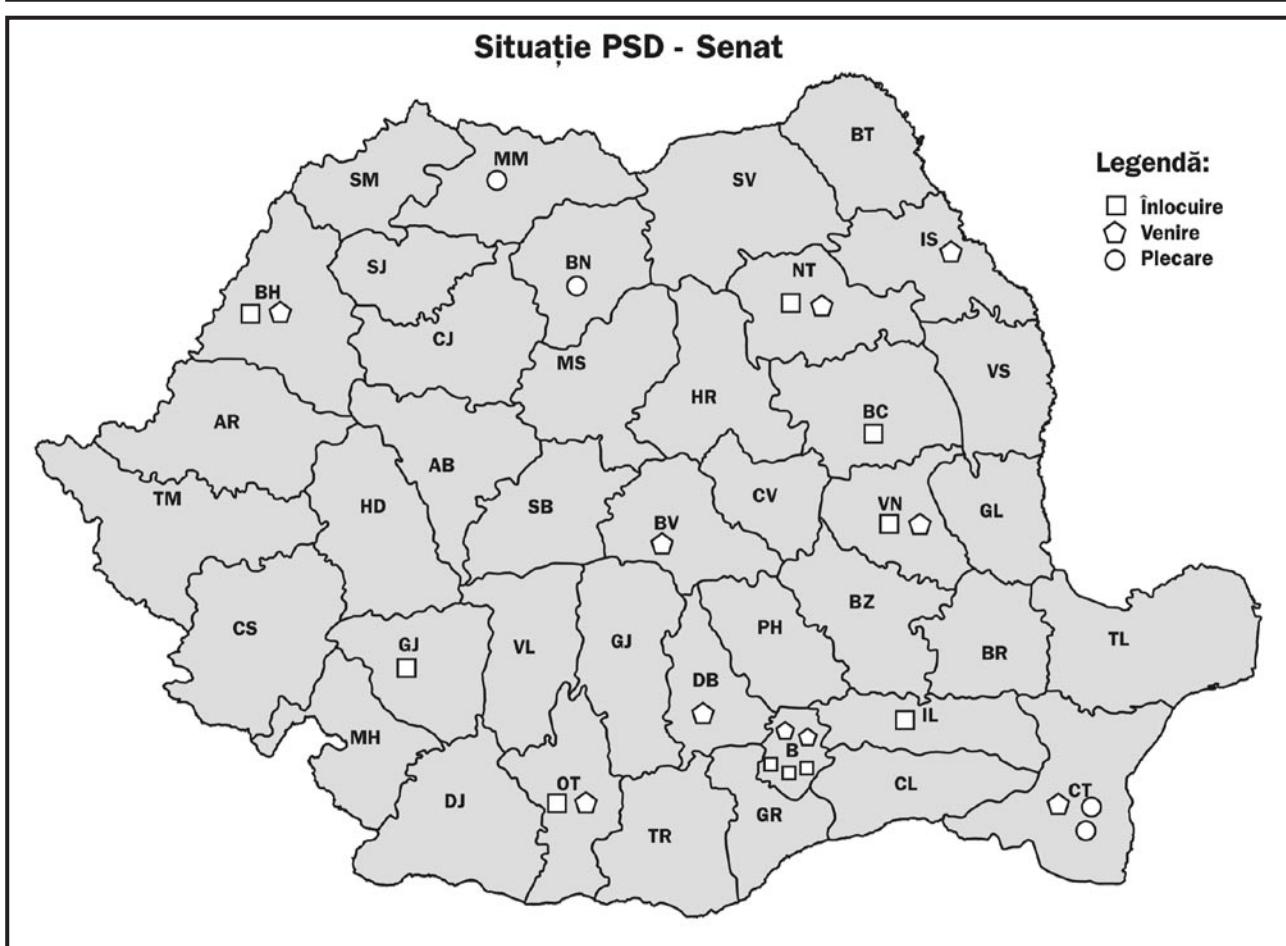
Deși este greu de apreciat proporția exactă în care mobilitatea parlamentară a alterat votul exprimat de cetățeni, un lucru se poate afirma cu certitudine. Voința electorală a cetățenilor, exprimată prin scrutin universal direct, singura care determină pentru o perioadă de patru ani configurația Parlamentului, a fost modificată arbitrar, în afara cadrului firesc și democratic al alegerilor. Consecințele pot fi dramatice pentru o societate în care și-așa cetățenii sunt tot mai nemulțumiți de performanțele politicului. Modificarea raportului dintre majoritatea și minoritatea parlamentară, modificarea componenței nominale a corpului

legislativ, ca și alterarea relației de reprezentare la nivel de circumscripții sunt tot atâtea cauze ale creșterii neîncrederii în validitatea și utilitatea actului fundamental al votului. În fapt, cetățenii au toate motivele să se întrebe de ce mai votează din moment ce încrederea investită într-un candidat sau partid nu se mai regăsește reprezentată în structura Parlamentului.

Mobilitatea parlamentară, sub aspectul migrațiilor politice, este privită, în general, în mod critic. Există însă și opinia, exprimată și de o serie de cercetători ai domeniului politic⁸, că migrația politică trebuie înțeleasă ca o cale *naturală* de reglare a mecanismului politic

Situatie PSD - Camera Deputaților

cu atât mai mult într-o societate a cărei stabilitate este încă un obiectiv. Chiar și aşa trebuie să existe o limită a fenomenului, astfel încât să nu se transforme din excepție în regula de funcționare a vieții politice. Să vedem care sunt limitele legale ale chestiunii, urmărind modul cum este reglementată migrația în reglementele Camerelor.

Regulamentul Camerei Deputaților, prin articolul 18, interzice constituirea de grupuri parlamentare pentru partidele care nu au obținut mandate în alegeri, dar nu și migrația în sine. În fapt, ea este *protectată* de un articol al Regulamentului, pe care îl redăm în întregime: “Deputații unor partide sau formațiuni politice care nu intrunesc numărul necesar pentru a forma un grup parlamentar, precum și deputații independenti se pot reuni în grupuri parlamentare mixte sau se pot afilia altor grupuri parlamentare constituite potrivit alineatului 1”.⁹ Așadar sub statutul formal de independent, deși acesta se referă în mod clar la persoanele care au câștigat alegerile ca independenți, adică neafiliate unor partide, situație virtual imposibilă însă într-un sistem electoral de tip proporțional¹⁰, parlamentarii pot schimba partidele. Mai mult, ei pot păstra funcții deținute în Parlament, sau pot căpăta funcții în partidele de adoptie deși, conform regulelor parlamentare, nu sunt membri ai acestora.

La Senat situația pare a fi mai bine reglementată. Astfel, “trecerea de la un grup parlamentar la altul, precum și constituirea de grupuri parlamentare ale unui partid sau unei formațiuni politice care nu a participat la alegeri sau care nu a obținut locuri în Senat în urma alegerilor sunt interzise”¹¹ și “senatorii care părăsesc un grup parlamentar constituțional potrivit art.15, alin (1) și (2) nu se pot afilia altui grup parlamentar și nu pot reprezenta partide sau formațiuni politice care nu au obținut mandate în Senat în urma alegerilor sau nu au participat la aceste alegeri”.¹² În realitate însă, așa cum o demonstrează și statisticile prezентate mai sus, pe lângă faptul că nu sunt prevăzute sancțiuni exprese, migrația este acoperită de formula parlamentarului independent, soluție identică cu cea de la Cameră Deputaților.

În fine, trebuie avut în vedere și tipul de scrutin practicat pentru alegerea parlamentarilor. În varianta românească, a scrutinului proporțional cu liste blocale, mandatele câștigate în alegeri nu “apartin” parlamentarilor, ci partidelor pe listele cărora aceștia au candidat, astfel că partidele sunt cele reprezentate în Parlament¹³. Tocmai în ideea de a-și păstra reprezentarea câștigată în alegeri, partidele depun și liste cu supleanți care asigură acoperirea situațiilor excepționale de vacanță a posturilor de senatori și deputați.

Remarcăm astfel că și schimbările produse în compoziția nominală a Camerelor au justificare, ca și legitimitate juridică, conferită de legea electorală. Totuși, rațiunea legiuitorului este aceea de a evita alegerile anticipate, și nu de a facilita aceste schimbări nominale.

Între timp însă, Guvernul a luat în discuție un proiect de lege care interzice migrația politică, urmând ca cei care părăsesc partidul pe listele căruia au fost aleși să își piardă mandatul. Dar o asemenea reglementare juridică ridică o serie de probleme, pe care le vom aminti pe scurt, lămurirea lor necesitând o discuție mai largă. Prima este de natură constituțională. Astfel, potrivit articolului 69 din Constituție: *În exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului* (alin.1) și *Orice mandat imperativ este nul* (alin.2)¹⁴. Cu alte cuvinte, legea nu poate cere un mandat imperativ pentru că încalcă prevederile constituționale. Cea de a doua problemă are natură politică. Într-un sistem partitocratic precum cel românesc, puterea nu rezidă în instituții, ci în partide; consecința unei asemenea legi ar fi creșterea gradul de partitocratic. La rigoare, preluând cuvintele profesorului Daniel Barbu, la alegeri ar putea să concureze numai partidele, urmând ca liderii să numească și să revoce, după bu-nul lor plac, ocupanții mandatelor.

Indiferent însă de parcursul unei asemenea legi, opinăm că soluția care să limiteze migrațiile politice poate veni tot din partea partidelor politice. Aceasta ar putea lua forma **unui pact politic realizat de partide prin care fiecare dintre ele să se angajeze să nu mai primească parlamentari migratori**. Cât privește schimbările nominale produse prin înlocuire, demisii etc., celălalt aspect al mobilității parlamentare, tot partidele ar fi cele chemate să aibă ultimul cuvânt, limitând situații care le generează doar cazarile excepționale. Dincolo de efectul imediat al unei asemenea soluții, pactul ar contribui și la refacerea prestigiului clasei politice, obiectiv de toată lumea clamat.

NOTE

¹ Vezi "Adevărul" din 12 mai 1995 și din 4 martie 1999.

² Vezi arhiva "Sfera Politicii".

³ Lucrarea, realizată de autorii prezentei cercetări împreună cu un grup de studenți ai Facultății de Științe Politice a Universității Creștină Dimitrie Cantemir, este disponibilă pe www.ucdc.ro.

⁴ Precizăm că mobilitatea parlamentară are și un alt aspect. Este vorba de un inedit fenomen de "împrumutare" a parlamentarilor în campania electorală a alegerilor locale, care, după estimările noastre, afectează circa 20% din Parlament.

⁵ De menționat că și migrația politică la nivel local a atins, după primul an de la alegeri, un prag de 20%, conform studiului citat mai sus.

⁶ Dacă avem în vedere numai ponderea inițială a senatorilor PSD în grupul senatorial al Polului Democrației Sociale din România, creșterea înregistrată de PSD este mai mare, depășind 5%.

⁷ Conform legii pentru alegerea senatorilor și deputaților, distri-

buirea mandatelor se face, într-o primă etapă, la nivel de circumscripție, în baza metodei coeficientului electoral, și, după însu-marea resturilor electorale, la nivel național, într-o a doua etapă, utilizându-se metoda Hondt.

⁸ Vezi, spre exemplu, G. Voicu, *Pluripartidismul – o teorie a democrației*, București, Editura ALL, 1998.

⁹ Art.18, alin. 4, *Regulamentul Camerei Deputaților*, București, 2001.

¹⁰ Numai în primul mandat, cel constituit în urma alegerilor din 1990 desfășurate fără prag electoral, a existat un parlamentar independent, singura excepție pe toată perioada postcomunistă.

¹¹ Art.16, alin. (2), *Regulamentul Senatului*, "Monitorul Oficial", București, 2001.

¹² Art.16, alin. (3), *Regulamentul Senatului*, "Monitorul Oficial", București, 2001.

¹³ Într-un sistem electoral de factură majoritară uninominală situația ar fi diferită, în sensul că parlamentarii aleși uninominal ar fi mai îndreptățiti să se considere "proprietari" mandatelor câștigate.

¹⁴ Cf. textul revizuit al Constituției, publicat în "Monitorul Oficial" al României, Partea I, nr.767/31 octombrie 2003.

ALEXANDRU RADU - conferențiar dr. la Universitatea Creștină "Dimitrie Cantemir", autor al lucrărilor *Fenomenul partidist, Nevoia de schimbări, Partidele politice din România după 1989* etc.

VIOLETA STOLERU - preparator la Facultatea de Științe Politice, Universitatea Dimitrie Cantemir, București.

Despre megalopolisuri, vești proaste din viitor

GEORGE SURUGIU

The article begins from the UNO reports regarding the perspectives of the big urban agglomerations in countries like India, Mexico, Bangladesh, Nigeria and Pakistan, analyzing the future potential perspectives and threats of the developing of such Megalopolises and calling to a reevaluation of the way we administrate the so called feral cities.

Imaginați-vă o metropolă care se întinde pe sute de kilometri pătrați, un oraș dezordonat și fără măsură, transformat în timp, dintr-o așezare urbană într-o aglomerare de clădiri și construcții care și-au pierdut funcționalitatea inițială; un teritoriu pe care mizeria și-a pus amprenta prin boli și epidemii, hrănire din poluare și epuizarea resurselor; un spațiu unde domnia legii a fost înlocuită de mult cu anarhia și în care singura securitate posibilă este doar cea rezultată din folosirea sau amenințarea cu folosirea forței brute – cu mijloace armate de care ar trebui să dispună, cel puțin teoretic, doar agențiile guvernamentale.

Este vorba de un oraș care nu a murit și care este încă în contact cu restul mapamondului; locuitorii săi continuă să participe la schimburile comerciale și informaționale globale, având acces la mărfuri, bunuri, echipamente și comunicații moderne. O metropolă care trăiește din propria substanță materială – reciclând și refolosind, fie și haotic, resturi și deșeuri – și în care mecanismele cererii și ofertei continuă să funcționeze. Un *megacity* în care distrugerea și violența contrastează cu modernitatea și progresul, în care totul se vinde și se cumpără iar autoritatea socială este exercitată nu de guvern, primărie sau alte ramuri ale puterii executive, ci de grupuri de persoane și comunități cu interese proprii, capabile să își impună voința apelând la principalul atribut al puterii de stat – folosirea forței.

Un astfel de oraș, care să întrunească toate condițiile de mai sus, nu există. *Deocamdată*. Însă elemente constitutive ale acestui tablou pot fi observate peste tot în lume, atât în Occidentul dezvoltat, dar mai ales în lumea a treia. Iar condițiile care susțin evoluția

potențial malignă a metropolelor ţin, paradoxal, de însuși progresul societății umane.

Potrivit unui raport al Națiunilor Unite publicat la 24 martie, până în anul 2007, mai mult de jumătate din populația globului va trăi în orașe. Deja, în 2003, 48% dintre locuitorii Terrei viețuiau în mediul urban; creșterea din următoarii trei ani se referă în special la orașele care au, în acest moment, doar o jumătate de milion de locuitori.

Raportul ONU este cat se poate de lămuritor în privința perspectivelor marilor aglomerări urbane din țări precum India, Mexic, Bangladesh, Nigeria și Pakistan. Astfel, Bombay-ul, care numără în prezent 17,4 milioane de locuitori, va ajunge la 22,6 milioane în 2007, devenind al doilea oraș ca mărime de pe glob. Pe locul al treilea se va situa capitala indiană, New Delhi, a cărei populație va trece de la 14,1 la 20,9 milioane de oameni. Tot peste trei ani, Mexico (actualmente al doilea oraș al planetei, cu 18,7 milioane de locuitori) va rămâne pe locul al patrulea, cu „doar” 20,6 milioane. Capitala Nigeriei, Lagos, numără în prezent 10,1 milioane de locuitori și va ajunge, în 2007, la 17 milioane, respectiv un salt de pe locul 20 pe 9. Capitala Bangladesh-ului, Dacca, va ajunge de pe locul 12 pe 7, „câștigând” 6,3 milioane de oameni, față de cele 11,6 câte numără astăzi, iar metropola pakistaneză Karachi va trece de pe locul 15 pe 11, cu o populație mărită de la 11,1 la 16,2 milioane.

Ceea ce nu spune raportul ONU este cătă dintre oamenii care vor ajunge să locuiască „la oraș” vor putea și să trăiască o viață de orășean; adică să beneficieze de infrastructura specifică unei metropole, fie

că este vorba de transport în comun, servicii de sănătate, educație, recreere, locuri de muncă și, nu în ultimul rând, de siguranță publică.

Conceptul de “orașe sălbătice” (*feral cities*) a fost lansat în 2003, de profesorul american de relații internaționale Richard J. Norton, într-un articol publicat de *Naval War College Review*¹. Norton definește “orașul sălbăticit” ca fiind “un oraș cu o populație mai mare de un milion de locuitori, care a pierdut capacitatea de a menține ordinea publică între propriile granițe, dar rămâne, totuși, un actor important pe plan internațional”.

O primă observație merită făcută în legătură cu cifra de 1.000.000 de locuitori; aceasta trebuie interpretată mai degrabă metaforic, atâtă vreme cât nu există nici o garanție că așezări umane mai puțin populate sunt la adăpost de a deveni “sălbaticice”. În al doilea rând, se observă că principala caracteristică a unei astfel de metropole este disoluția autorității legii, garantul securității individuale; sau, după cum afirmă profesorul Norton, “securitatea personală ajunge să țină, în mare măsură, de inițiativa personală”.

A treia marcă descriptivă a “orașului sălbăticit” este capacitatea megalopolisului respectiv de a se menține drept un element funcțional în cadrul rețelei globale de relații și schimburi de diferită natură – în principal economice.

“(..) un oraș sălbăticit nu este cuprins, în totalitate, de haos. Există elemente – bande criminale, grupuri armate rebele, clanuri sau asociații comunitare – care exercită un control variat ca intensitate asupra unor părți ale orașului. Tranzacțiile comerciale locale, între stat și oraș și chiar cele internaționale continuă să aibă loc, însă ele sunt marcate de corupție, lăcomie și violență.”²

În ultimele decenii, guvernele țărilor dezvoltate, împreună cu organizațiile internaționale și cele neguvernamentale, au acordat o atenție crescândă statelor aflate în situații de potențial colaps³. Un exemplu este cel al Coreei de Nord, în privința căreia mass-media și agenții umanitar internaționale nu încetează să tragă semnale de alarmă, în principal legate de lipsa de resurse alimentare, devenită o problemă cronică pentru regimul de la Phenian. Somalia s-a dovedit, și ea, o țară care a confirmat cele mai negre temeri ale comunității mondiale, cu atât mai mult cu cât criza somaleză s-a dovedit imposibil de gestionat, fie prin intervenția umanitară a ONU ori prin cea de forță, a Statelor Unite.⁴

Paradoxal, o atenție scăzută a fost acordată metropolelor aflate într-un evident proces de uzură accelerată și deteriorare a ceea ce numim, eufemistic, “mecanismele de control social”. Și asta în pofida faptului că există cel puțin un caz de “oraș sălbăticit”,

apărut încă de la începutul anilor '90 și care se bucură de o tristă celebritate: Mogadishu, capitala somaleză.

“Cazul Mogadishu” are implicații majore pentru conturarea conceptului de “oraș sălbăticit”; astă pentru că introduce și subliniază problema securității și a riscurilor generate de prăbușirea controlului guvernamental în mariile metropole – fenomene al căror efect direct este apariția violenței politice de tip terorist.

Astfel, modul în care capitala Somaliei a devenit, în 1991, un teren de acțiune pentru clanurile rivale a fost influențat nu doar de creșterea violenței și dizolvarea puterii centrale, ci și de o serie de elemente definitorii pentru un “oraș sălbăticit”. Printre acestea se numără creșterea explozivă a populației din Mogadishu, în mai puțin de un an de război civil, de la 500.000 la 1.500.000 de oameni – majoritatea refugiați. Dezvoltarea, pe baza sistemului de clanuri, a unei rețele de grupări paramilitare puternic înarmate a făcut posibil ca milițiile comandantului Mohamed Farah Aideed să atace “căștile albastre” ale ONU, cu scopul de a jefui transporturile umanitare pe care acestea le însoțeau⁵.

Se poate argumenta, desigur, că situația descrisă mai sus a fost rezultatul unui săngeros război civil; însă acest lucru nu trebuie să ducă la ignorarea principalei lecții oferită de “sălbăticitul” Mogadishu: metropolele ajunse într-o astfel de situație oferă condiții excelente de activitate și rezistență pentru grupuri rebelle armate, grupări ale crimei organizate precum și organizații teroriste – mai ales în cazul în care grupările respective au afinități culturale cu un segment relativ important al populației locale.

Așa cum un reputat analist militar american observa, în 1997, “înveini din mediul rural și numeroși someri sau muncitori prost plătiți au ocazia în oraș să se angreneze în conflicte, criminalitate și alte activități sociopate. (...) Urbanizarea contribuie la dezvoltarea rebeliunilor, terorismului și a altor forme de violență și instabilitate politică”.⁶

Vom prezenta, în continuare, elementele care fac din megalopolisuri un teren de cultivare a violenței.

În primul rând, jungla urbană oferă posibilități de ascundere și disimulare practic nelimitate, iar piața neagră permite achiziționarea de arme, muniții și explozibili, plus operațiuni de spălare a banilor negri: la Rio de Janeiro, poliția braziliană a descoperit, la 20 aprilie, un arsenal clandestin, inclusiv mine anti-personal, grenade și cartușe, într-un bidonville din zona de vest a orașului. Arsenalul, compus din șase mine de tip militar, 30.000 de cartușe pentru pistoale și puști automate, o pușcă de asalt AR-15, 161 de grenade și 11 veste anti-glonț, aparținea unei bande de traficanți care controlează comerțul cu stupefante în orașele Bangu și Campo Grande.⁷

În al doilea rând, existența unui număr mare de potențiali susținători ușurează colectarea de fonduri, fie că este vorba de taxe de protecție sau de contribuții "voluntare" la organizarea de operațiuni teroriste sau la susținerea unor grupări teroriste (înțelegem prin "susținere" inclusiv efortul de propagandă și instigare la violență). Populația unui oraș mare oferă un uriaș teren de recrutare, precum și o sursă de informație strategică, recoltată adesea prin intermediul unor instituții paravan. Acestea desfășoară, în același timp, o activitate de lobby intensă, în favoarea ideologiei unui grup sau a altuia.

Un exemplu în acest sens este cel al extremismului islamic, care, în cazul Pakistanului, este cultivat în școlile religioase, numite madrassas⁸. Este vorba de instituții care se substituie adesea școlilor publice, educând copiii locuitorilor săraci din orașele pakistaneze în spiritul jihad-ului, "războiul împotriva necredincioșilor". Iar rezultatul acestui proces de "spălare a creierelor" bazat pe intoleranța religioasă este înfiorator, în contextul rivalității dintre suniți (75% dintre cele 150 de milioane de musulmani pakistanezi) și šiiti (15%):

«KARACHI, 3 martie 2004 (AFP) – Masacrul soldat ieri cu moartea a cel puțin 47 de persoane, în orașul Quetta, demonstrează nepuțința autorităților pakistaneze în fața violențelor dintre musulmani suniți și šiiti (...) Nimeni nu a revendicat atacul, executat de un comando sinucigaș care a deschis focul cu mitraliere asupra unei procesiuni dedicate Ashurei, cea mai importantă sărbătoare šiită.»

În al treilea rând, vasta complexitate a megalopolisurilor reduce masiv eficacitatea mijloacelor electronice de interceptare, urmărire și supraveghere a activităților criminale și a suspecților implicați în acestea. Lipsa informațiilor scade eficacitatea intervențiilor forțelor de ordine și, pe cale de consecință, dă încredere grupărilor criminale. Dacă adăugăm și susținerea pe care populația locală o acordă, în unele cazuri, organizațiilor de tip mafiot și terorist, vom avea imaginea unui mediu în care agenții însărcinate cu impunerea legii sunt, pur și simplu, scoase din joc. Aici intervine, de altfel, și principala diferență dintre un oraș normal și unul "sălbăticit": dacă în primul caz, forțele de poliție pot opta, în anumite circumstanțe, să nu intervină într-o situație dată, în cel de-al doilea caz, respectivele forțe de poliție *nu ar avea capacitatea să intervină* – asta deoarece nu se bucură de sprijinul (măcar moral) al comunității respective. Astfel, la sfârșitul lunii aprilie 2004, președintele brazilian, Luiz Ignacio Lula da Silva, confruntat cu un val de crime și răpiri în două cartiere (*favelas*) ale metropolei Rio, a amenințat cu

trimiterea armatei în zonă, pentru a restabili ordinea publică. La câteva zile după avertisment, o operațiune polițienească la care au participat peste 1.200 de agenți s-a soldat, la Rocinha, cea mai mare *favela* de lângă Rio, cu uciderea principalului traficant de droguri, Luciano Barbarosa da Silva, alias "Lulu". A doua zi după incident (care a costat și viețile a 12 polițiști), întregul cartier a ținut doliu în onoarea lui "Lulu": magazinele au tras obloanele, taxiurile nu au circulat iar școlile au rămas închise...

Paradoxal, existența circuitelor economiei subterane permite accesul grupurilor teroriste la tehnologii de comunicații performante, care facilitează coordonarea activităților criminale, violente, la o scară amplă. Uneori, simpla rețea civilă de telefoni mobilă poate fi suportul unei rebeliuni – cum s-a întâmplat în martie anul acesta, în provincia sârbă Kosovo.⁹ La telefon se poate adăuga internetul și e-mailul, mijloace de comunicare evazi-instantanee, greu de interceptat în condițiile în care un oraș de mărime medie poate număra sute de *cafe-internet*-uri publice, pe lângă sutele de mii sau milioane de utilizatori particulari. O combinație aproape perfectă, din perspectiva unui utilizator cu intenții criminale, este cea reprezentată de un telefon mobil (eventual furat) și un laptop...

Pentru analiștii problemelor de securitate, un "oraș sălbăticit" este, înainte de toate, un pericol în sine: însuși numărul imens al locuitorilor, alături de condițiile lor de viață (poluare, infrastructură de sănătate nefuncțională) deschide posibilități terifiante pentru imaginația unei organizații teroriste. Scenariul clasic este cel al eliberării intenționate, în atmosferă sau în principala sursă de apă a metropolei, a unui virus cu mare capacitate de contaminare; lipsa asistenței sanitare de urgență, precum și imposibilitatea izolării focarelor de infecție ar transforma atacul biologic într-o catastrofă; la limită, o grupare teroristă poate sănaja autoritățile unui stat prin simpla amenințare a declanșării unei epidemii într-o metropolă evazi-incontrolabilă. Prințipiu este redat de formula "cel care poate distrugă un lucru, controlează acel lucru".

Cel mai puternic argument care îndeamnă la luarea în considerare a acestei posibile evoluții este dat de condițiile în care se dezvoltă orașele Lumii A Treia, astăzi. Poluarea masivă este principalul element pe care îl au în comun megalopolisurile din Africa, America Latină și Asia. "A locui în Mexico City sau New Delhi înseamnă să trăiești într-un mediu în care elementele de bază ale vieții – apa, aerul și solul – au devenit improprii", scria, în 1996, jurnalistul american Eugene Linden¹⁰. Acesta subliniază legătura directă dintre poluare și răspândirea bolilor infecțioase, prezintând un exemplu concret:

“Scurgeri ne tratate din canalizarea orașelor de coastă ale Bangladesh-ului, ajunse în Golful Bengal, au ajuns până în tancurile de balast ale unui cargou care se îndrepta spre America de Sud; un virus de holeră, relativ nou, a ajuns și el la această destinație; (...) când cargoul și-a golit tancurile de balast în largul coastei peruană, microbul a găsit o casă primitoare în algele care cresc în apele alimentate, și ele, cu surgeri din canalizarea capitelei Lima. De aici, holera și-a croit drum către orașe, pe măsură ce oamenii au mâncat pește contaminat. De la sosirea în America Latină, în 1991, boala a afectat 320.000 de oameni și a ucis peste 2.600.”¹¹

La riscurile reprezentate de bolile infecțioase se adaugă mobilitatea locuitorilor unui oraș de mari dimensiuni; observațiile din ultimii ani arată că mai ales cei veniți din mediul rural sunt dispuși să rabde toate inconvenientele legate de viața într-o metropolă degradată (inclusiv riscurile îmbolnăvirii din cauza, să zicem, a apei de băut), în schimbul unei slujbe care să le asigure un minimum de venit. La fel de adevarat este însă și faptul că aceeași oameni (și nu numai ei) pot reacționa complet irresponsabil în momente de panică, create de amenințări teroriste.

Așa s-a întâmplat în cazul epidemiei de pneumonie infecțioasă (*Yersinia pestis*) care a afectat orașul indian Surat, în 1994, unde a ucis aproximativ 200 de persoane. Presa hindusă ultranaționalistă a atribuit primele cazuri unui virus-mutant creat de specialiști din țara vecină și inamică, Pakistanul. În momentul în care au aflat vesta că o molimă, posibil o armă biologică, a lovit orașul, aproape 500.000 dintre locuitorii acestuia s-au urcat în trenuri și s-au refugiat către diverse destinații de pe subcontinentul indian. Panică declanșată la nivel național a provocat pierderi de două miliarde de dolari economiei indiene, iar autoritățile au fost nevoie să facă eforturi serioase pentru a împiedica răspândirea epidemiei. Ulterior, cercetătorii indieni au demonstrat că a fost vorba de un virus “natural”, și nu de presupusul rezultat al unui experiment de laborator.¹²

Toate cele de mai sus reprezintă argumente și avertismente serioase, de natură să îndemne la o reevaluare a modului în care sunt gestionate marile aglomerări urbane de pe glob. Rămâne de văzut dacă procesul de “sălbaticire” a megalopolisurilor, ale cărui semne se văd deja, în diverse locuri de pe mapamond, este sau nu unul ireversibil, și în ce măsură noile evoluții politico-militare intervenite la nivel mondial, în ultimii ani, vor mări sau micșora riscurile presupuse de această evoluție.

NOTE

¹ “Feral Cities”, *Naval War College Review*, Autumn 2003, No.4, p. 97 - 106;

² *Op. cit.*, p. 98;

³ A se vedea, în acest sens, articolul “Spotting Trouble: Identifying Faltering and Failing States”, publicat de James F. Miskel și Richard J. Norton în *Naval War College Review*, Spring 1997, No. 2, p. 79-91;

⁴ La 3 octombrie 1993, în cadrul operațiunii “Restore Hope”, trupele americane din Somalia, grupate în Task Force Ranger, au declanșat un raid de proporții la Mogadishu, în căutarea generalului Aidid; operațiunea a dus la o bătălie de 17 ore cu combatanții liderului somalez, încheiată cu moartea a 18 militari ai SUA precum și a mai multor sute dintre oamenii lui Aidid; cadavrele unor soldați americani au fost mutilate și tărâte de mulți pe străzile orașului, imaginile terifiante fiind prezentate de televiziunile din lumea întreagă, inclusiv de cele americane; la 7 octombrie, președintele Bill Clinton a ordonat retragerea trupelor americane din Somalia, proces încheiat în martie 1994;

⁵ La 5 iunie 1993, combatanții așa-numitei Alianțe Naționale Somaleze a generalului Aideed au atacat un convoi umanitar protejat de trupele pakistaneze din cadrul misiunii UNOSOM II, înființată în mai același an; atacul a dus la adoptarea unei rezoluții a Consiliului de Securitate al ONU, prin care trupele internaționale din cadrul UNOSOM II erau însărcinate cu arestarea lui Mohamed Farah Aideed;

⁶ William G. Rosenau, “Every Room is a New Battle: The Lessons of Modern Urban Warfare”, în *Studies in Conflict and Terrorism*, No. 20, 1997, p. 374;

⁷ Sursa: depeșă a Agenției France Presse, 20.04.2004, 23:30 GMT;

⁸ Activitatea *madrassas*-urilor au fost susținute de fostul dictator militar al Pakistanului, Zia ul Haq, la putere între 1977 și 1988; acesta a îngăduit ca școlile islamică să primească fonduri pentru a pregăti luptători pentru frontul anti-sovietic din Afghanistan; în prezent, președintele Pervez Musharraf se străduiește să impună un plan de reformă a educației religioase din aceste instituții, însă eforturile sale sunt subminate de imobilitatea și conservatorismul clericilor;

⁹ Informație compilată din surse de presă care citează reacțiile unor oficiali ai UNMIK (Misiunea ONU în Kosovo) privind caracterul organizat, anti-sârbesc, al violențelor petrecute la 16-17 martie 2004, în provincie; comentarii (neoficiale) ale unor specialiști ai serviciilor de informații occidentale susțin că extremiștii albanezi din Kosovo s-au coordonat prin intermediul telefoniei mobile, declanșând simultan demonstrațiile de stradă și atacurile soldatelor, în întreaga provincie, cu 19 morți și 900 de răniți, 800 de case sârbești și 29 de biserici ortodoxe incendiate;

¹⁰ “The Exploding Cities of the Developing World”, în *Foreign Affairs*, Jan.-Feb. 1996, p. 57;

¹¹ *Op. cit.*, p. 57;

¹² Cazul este citat de Laurie Garrett, în articolul “The Return of Infectious Disease”, în *Foreign Affairs*, Jan.-Feb. 1996, p. 69.

Directiva Uniunii Europene privind obligația de mediu

O cale de urmat spre o politică europeană de mediu

DUMITRU MIHU
CONSTANTIN STOENESCU

In the E.U integration perspective, the obligation of adapting to the European Laws becomes a priority even for protection of environment. The authors approach the theme of the E.U. directive regarding the environment obligations in all aspects (legal, economical, financial etc.) and conclude that, after the difficult negotiations for closing the environment chapter, huge costs for adapting the Romanian economy to European standards are to follow.

Activitățile umane pot cauza pagube apreciabile mediului. De exemplu, în 1998, în Spania, o haldă conținând deșeuri toxice din minerit a suferit o avarie, deversându-se o mare cantitate de substanțe toxice care au generat o viitură toxică. Aceasta a afectat rezervația naturală Donana, poluând solul și apele, omorând orice formă de viață care a venit în contact cu viitura extrem de otrăvitoare. Numai pentru acest accident autoritățile spaniole au cheltuit 240 mil. €, o sumă deloc neglijabilă, alocată numai pentru a îndepărta consecințele unei avariilor. În același an, România a fost confruntată și ea cu accidentul de la Baia Mare, pentru care nu avem încă date privind costurile eliminării consecințelor și prevenirii altor accident, atitudinea autorităților române de mediu fiind încă departe de transparență celor din țările Uniunii Europene.

Ce este obligația de mediu? – În toate țările membre ale Uniunii Europene există prevederi generale privind obligațiile civile care acoperă daunele aduse persoanelor și proprietății, așa cum acestea sunt prevăzute și în legislația română. Dar acestea acoperă numai arareori și numai în parte, daunele aduse mediului în sens larg.

Acstea prevederi includ obligativitatea prevenirii și diminuării pagubelor pe care activitățile persoanelor juridice sau fizice ar putea să le aducă mediului, activități care ar putea să pună în pericol sau să genereze evenimente majore cu risc asupra mediului. Pe de altă parte, Art. 174 al Tratatului UE (amendamentul de la Maastricht), intrat în vigoare

în anul 1993, stipulează că politica UE în domeniul protecției mediului trebuie să fie fundamentată pe principiul precauției, astfel încât să fie declanșate cât mai devreme posibil acele acțiuni de preîntâmpinare a daunelor și riscului asupra mediului prin măsuri de prevenire luate la nivelul surselor de poluare, în concordanță cu al doilea principiu major al politicii de mediu a UE, poluatorul plătește. Noua directivă a UE implementează în particular și cu foarte mare specificitate principiul “poluatorul plătește”. Scopul principal al acestei noi politici de mediu a UE este de a obliga finanțar operatorii economici ale căror activități cauzează sau pot cauza pagube mediului să asigure prevenirea și remedierea acestor pagube. Se așteaptă astfel ca rezultatul adoptării acestor măsuri să conducă la o creștere a nivelului de prevenire prin adoptarea de către operatorii economici a unor politici și strategii de protecție a mediului, în special prin adoptarea voluntară a standardelor ISO 14000 și a unor practici de tip ecoprofit sau ecoeficiență. În plus, Directiva îi obligă pe toți operatori economici ale căror activități reprezintă o amenințare potențială asupra mediului să ia măsurile necesare de prevenire. Ambele aspecte vor conduce la un grad mai mare de protecție a mediului în Europa.

Care sunt principalele elemente ale Directivei UE privind obligația de mediu? – Pentru ca obligația de mediu să fie eficientă, poluatorii trebuie să fie clar identificabili. Aceasta înseamnă că poluatorii potențiali trebuie să cunoască faptul că au obli-

gaia de a răspunde finanțier pentru daunele aduse mediului. Numai această presiune le va induce nevoie de a adopta cel puțin o politică preventivă reglementată, sub controlul autorităților, sau o politică voluntară de management de mediu conformă standardelor clasei ISO 14000 și a reglementărilor similare din UE.

Practic, Directiva introduce două regimuri distincte, dar complementare, ale obligației de mediu.

Primul se aplică operatorilor care desfășoară activități care conduc la risc asupra mediului. În aceasta categorie pot fi menționate, printre altele, activitățile din industrie și agricultură (supuse prevederilor Directivei privind Prevenirea și Controlul Integrat al Poluării, care a fost adoptată și de România), operațiunile de eliminare a deșeurilor, evacuările de poluanți în ape sau aer, altele decât cele din industrie și agricultură, producția, stocarea folosirea și evacuările de substanțe periculoase, ca și transportul, utilizarea și evacuarea în mediu a organismelor modificate genetic (Anexa III a Directivei UE). În cadrul prevederilor directivei privind acest regim al obligațiilor de mediu un operator este pasibil de plata dunerelor chiar dacă nu a comis nici o încălcare a prevederilor legale, dar nu a luat măsurile de prevenire a unor situații potențiale de a intra sub incidența acestora. Există totuși câteva situații în care se aplică exceptarea de obligația de mediu (a se vedea mai jos).

Al doilea regim al obligației de mediu se aplică tuturor activităților profesionale, inclusiv celor diferite de cele din Anexa III, dar numai atunci când o persoană juridică sau fizică este făcută răspunzătoare pentru o încălcare sau o activitate neglijentă care pot cauza pagube habitelor și speciilor protejate la nivelul UE, în conformitate cu Directiva protecției păsărilor (1979) și cu Directiva protecției habitatelor naturale (1992).

În aplicarea acestei scheme privind obligația de mediu autoritățile centrale și locale, joacă un rol important. Este de datoria lor să identifice poluatorii obligați să prevină și să remedieze poluarea mediului și să se asigure că aceștia iau din proprie inițiativă măsuri sau finanțează realizarea, de către o a treia parte, a măsurilor preventive sau reparatorii, pe care Directiva le stipulează.

Complementar, alături de autorități, grupurile de interes public, cum ar fi organizațiile neguvernamentale, sunt îndreptățite să solicite autorităților să acționeze, dacă este necesar, și să atace în instanță decizia acestora în cazurile în care consideră decizii luate de autorități insuficiente sau eronate. Acest fapt asigură o eficiență largită în aplicarea Directivei.

Un alt aspect important al Directivei este acela că evită *paralelismul* cu legislația internațională a obligațiilor care este în vigoare în UE și care s-ar suprapune cu obligațiile care rezultă din legislațiile naționale civile (ca, de exemplu, legislația privind activitățile nucleare sau siguranța navegației maritime). Aceasta înseamnă că aşa numitele *daune tradiționale* – rănirea persoanelor sau daunele aduse bunurilor și proprietății –, chiar dacă sunt cauze de activități cu risc sau risc potențial, vor fi tratate sub incidența Directivei Obligației de Mediu ca spețe ale legislațiilor civile naționale. Directiva se va adresa doar pagubelor aduse mediului în întregul său.

În ce situații poluatorii sunt exceptați de la obligația de mediu? – Directiva permite potențialilor poluatori să invoce argumente rezonabile în apărarea lor. De exemplu, poluările majore determinate de o *forță majoră* (fenomene naturale periculoase sau conflicte armate) nu implică nici o obligație de mediu. Astfel, în cazul unei furtuni, când o întreprindere chimică, în urma avariilor suferite de instalațiile sale ca urmare a intemperiilor, ar putea polua solul, apele și atmosfera, poluarea respectivă nu intră sub incidența prevederilor Directivei.

Există și alte circumstanțe în care, în anumite condiții foarte stricte și severe, care trebuie îndeplinite în totalitate, se poate să nu fie aplicate prevederile de la punctul anterior. Spre exemplu, statele membre pot decide pentru a excepta de la obligația de mediu operatorii economici ale căror activități au determinat daune mediului, dacă aceștia pot demonstra că pagubele cauzate au fost generate de activități sau emisii expres autorizate de autoritățile competente de mediu și dacă, de asemenea, aceștia pot demonstra că respectivele poluări ale mediului nu constituie erori sau neglijențe în aplicarea condițiilor de autorizare. Mai mult, statele membre pot decide asupra exceptiilor de la aplicarea prevederilor Directivei privind obligația de mediu dacă operatorii economici demonstrează că activitățile sau emisiile lor nu constituie surse de pericol pentru mediu, dacă această decizie este motivată din punct de vedere științific sau tehnic în conformitate cu nivelul cunoștințelor din momentul în care se face evaluarea. Cu alte cuvinte, dacă o termocentrală a depășit normele de emisie în vigoare, dar valorile emisiilor specificate din actul de autorizare au fost mai mari decât aceste norme, atunci este aplicată situația de excepție.

Nu cumva din cauza acestor exceptii Directiva se va aplica la mai puține situații în care sunt aduse daune mediului? – Dimpotrivă, Directiva

acoperă toate cauzurile semnificative de daune aduse mediului care nu sunt acoperite de alte instrumente ale politicii de mediu. Această apărare împotriva agresării mediului este astfel concepută încât să descurajeze operatorii economici neglijenți prin plata obligațiilor în cazuri de lipsă de prevenire și sau poluare a mediului. Se pune astfel în practică, pentru prima dată în UE, un regim cuprinzător privind obligația de mediu. În mod particular, Directiva introduce elemente esențiale cuantificabile protecției biodiversității – protejarea speciilor și habitatelor- la o scară pe care nici unul din statele membre nu au aplicat-o individual. Odată implementată în statele membre, Directiva va elibera posibilitatea ca poluatorii să poată profita de avantajele diferențelor de abordare între legislațiile naționale și să ocolească, într-o măsură mai mare sau mai mică, obligația de mediu. În acest fel *principiul prevenției și principiul poluatorul plătește* vor devine regulă și nu vor mai reprezenta o excepție. *Prin această Directivă devine foarte clar pentru operatorii economici că poluatorul plătește pentru prevenirea poluării prin alinierea la normele de calitate a managementului și produselor sau prin suportarea daunelor aduse mediului, persoanelor și proprietății.*

Cum se aplică prevederile Directivei în cazul pagubelor asupra mediului generate de societate în ansamblu comparativ cu poluările generate de poluatori individuali? – Asemenea situații de poluare a mediului – cel mai adesea cunoscute sub numele de poluare difuză a aerului datorată încălzirii locuințelor individuale sau poluarea generată de motoarele automobilelor – nu vor fi acoperite de prevederile Directivei. Situațiile menționate mai sus sunt acoperite de alte prevederi legislative de mediu. De exemplu, fiecare proprietar de autovehicul sau locuință cu încălzire individuală, care folosește carburanți sau combustibili fosili, este responsabil pentru emisiile de gaze cu efect de seră, ca și pentru ceilalți poluanți ai aerului care distrug stratul de ozon, acidifică mediul sau pun în pericol starea de sănătate. Pentru aceste tipuri de daune aduse mediului, pentru a trata unitar obligația de mediu, este folosit ca instrument economic de recuperare a dunelor sistemul de taxe de mediu, mult mai bine adaptat scării locale de poluare, la nivelul surselor generatoare de poluanți. Totuși, dacă un anumit tip de poluare, de exemplu, o poluare a aerului, produce daune apelor, solului, speciilor sau habitatelor protejate, Directiva poate fi invocată pentru a cere poluatorului să achite factura obligațiilor de mediu pentru remediere și acoperirea daunelor.

Un exemplu de poluare difuză pe care Directiva nu o acoperă este poluarea cu nitrați. Aceștia provin din tehnologiile agricole care utilizează îngrășăminte chimice de sinteză, ca și din apele uzate, și acrile pot determina contaminarea solului, apelor subterane și alte resurse de apă. Aceste tipuri de poluare le este dedicată Directiva Calității Aerului și Directiva Nitrațiilor.

Ce tipuri de pagube de mediu sunt acoperite de regimul internațional al obligațiilor și nu sunt cuprinse în Directivă? – Dezastrele maritime în domeniul transportului și exploatarii produselor petroliere și accidentele nucleare nu sunt acoperite de aceasta directivă. Preeminența regimului internațional al obligațiilor față de Directivă a fost determinată de două motive: pe de o parte, scopul acesteia este mai cuprinzător decât aplicarea generală la problemele de mediu, iar pe de altă parte, mult mai multe țări decât statele membre ale UE trebuie să respecte regimul internațional al obligațiilor în caz de dezastre petroliere marine sau accidente nucleare. În plus, în cazul acestor dezastre este instituit un fond de compensare într-un cadru mai larg și diferit de compoziția UE. Evacuările accidentale din tancurile petroliere în mediul marin sunt acoperite de prevederile Convenției Internaționale privind Obligațiile Civile pentru Pagubele Produse de Poluarea cu Petrol și de Convenția Internațională privind Instituirea unui Fond Internațional de Compensare a Daunelor Poluărilor cu Petrol, ambele din 1992. Acest regim canalizează obligațiile către deținătorii de nave, care în acest fel devin interesați indirect în reducerea cât mai mare a accidentelor sau dezastrelor petroliere, ei fiind contribuabili direcții la fondul de compensare a daunelor. Acest fond este suplimentar completat de un Fond al OPEC, care acoperă datoriile autorilor accidentelor până la limita superioară a acestora. În curând, suma de 1 Mld. € va suplimenta fondul destinat remedierii pagubelor. În paralel, regimul obligațiilor civile al proprietății navelor se află în curs de revizuire sub auspiciile Organizației Maritime Internaționale, avându-se în vedere, printre altele, experiența dobandită în accidentele de date recentă ale navelor *Prestige* și *Erika*.

Regimul civil al activităților nucleare este acoperit de câteva convenții internaționale în vigoare. De asemenea, aceste convenții sunt bazate pe un regim strict al răspunderii civile. Ele se referă în principal la daune în sens tradițional al cuvântului, dar este permis guvernelor să acopere daunele, chiar dacă aceasta se face într-o manieră mai puțin coordonată. Un protocol gândit să îmbunătățească

regimul unei convenții foarte importante, Convenția de la Paris, care se referă la daunele asupra mediului, a fost negociat sub auspiciile Agenției de Energie Nucleară a OECD, unde aproape toate țările UE sunt reprezentate.

De ce pagubele aduse biodiversității sunt limitate la agresarea speciilor și habitatelor protejate în lumina prevederilor Directivei? – Luarea în considerare a obligației pentru pagubele aduse biodiversității este de dată recentă în legislația UE. De aceea, este important să existe o definiție precisă și practică pentru daunele aduse biodiversității. În acest sens, Directiva definește toate pagubele ce pot fi aduse speciilor și habitatelor protejate, conform Directivei Habitatelor (1992), și referitor la aproape toate speciile de păsări (inclusiv cele migrațioare) protejate, conform Directivei Păsărilor (1979). Directiva Habitatelor cuprinde o listă de 800 de specii de animale și plante, iar Directiva Păsărilor identifică 181 specii de păsări vulnerabile și amenințate. Ariile protejate aflate sub incidența Directivei Habitatelor – parte a rețelei Natura 2000 – sunt în număr de peste 15.500 de situri naturale reprezentând aproape 14% din teritoriul Europei. Aceste specii și arii protejate reprezintă biodiversitatea, înțeleasă în mod specific ca o bogăție care are inclusiv valoare socială în UE. La zece ani de la intrarea în vigoare a Directivei în toate statele membre, această definiție va fi revizuită și, dacă este cazul, va fi schimbată.

Cum sunt acoperite pagubele aduse de organismele modificate genetic? – Directiva acoperă situațiile de pagube aduse speciilor, habitatelor, apelor și solului, protejate prin lege, dacă acestea implică și un risc major pentru sănătatea sau integritatea oamenilor, dacă acestea se produc în cazul utilizării în mediu izolat a organismelor modificate genetic, inclusiv în cazul transportului sau în cazul de evacuare deliberată în mediu, inclusiv în activitatea de punere a lor în vânzare. Desigur, dreptul la apărare avut în vedere de Directivă se aplică și în cazul organismelor modificate genetic în următoarele situații: dacă evacuarea acestora a fost expres autorizată sau dacă nu a fost posibilă anticiparea efectelor dăunătoare pe baza cunoștințelor științifice și tehnice din momentului invocării exonerării, precum și dacă operatorul nu a fost neglijent, situații pe care acesta trebuie să le documenteze. În aceste cazuri autoritățile pot să-l scutească de obligația daunelor. Pe de altă parte, un operator va fi considerat neglijent și deci pasibil de plată dacă nu urmează întocmai instrucțiunile furnizate de fabricantul și/sau furnizorul de organisme modificate gene-

tic sau nu respectă condițiile impuse de autoritatea de mediu.

“Daunele obișnuite”, cauzate de activitățile în care sunt implicate organismele modificate genetic, cum ar fi afectarea persoanelor sau proprietății, nu sunt avute în vedere de Directivă. Compensațiile pentru astfel de încălcări ale legii sunt guvernate de obligațiile codului civil din fiecare stat membru. Astfel, dacă organismele modificate genetic determină distrugerea recoltei unui fermier, acesta este îndreptățit la plata unor compensații reparatorii potrivit legii civile din țara al cărui cetățean este.

Ce măsuri trebuie să ia poluatorii pentru îndeplinirea obligației de mediu? – Directiva prevede măsuri reparatorii diferite, în funcție de daunele aduse. Solul, de exemplu, trebuie decontaminat. Daunele aduse speciilor și habitatelor protejate presupun măsuri reparatorii de natură mult mai complexă. Aceasta este motivul pentru care Directiva solicită decontaminarea solului care este teren agricol atâtă vreme cât nu sunt puse în evidență riscuri majore pentru sănătatea umană. În baza acestei Directive, dacă apar daune aduse speciilor și habitatelor naturale protejate, ca și apelor, autoritățile competente de mediu au suficient spațiu de manevră pentru a decide ce măsuri trebuie să ia operatorul responsabil prin luarea în considerarea a unor opțiuni posibile de remediere, imediate sau eșalonate. Dacă amplasamentul unui habitat este iremediabil deteriorat, trebuie luat în considerare un amplasament apropiat de valoare echivalentă a condițiilor de mediu. Când decid asupra unor asemenea opțiuni, autoritățile trebuie să considere diferenți factori, cum ar fi efectul fiecărei opțiuni asupra sănătății și securității publice, beneficiile pentru mediu în ansamblul său, costurile și durata de timp necesare, sansa de succes, posibilitatea apariției unor daune viitoare sau colaterale, distanța față de amplasamentul deteriorat, elemente economice, sociale și culturale, ca și alți factori particulari relevanți noului amplasament. Însă, în nici un caz, nu vor fi luate numai măsurile cu caracter de expedient, ci vor fi avute în vedere cu precădere măsurile de remediere care sunt caracterizate de un înalt grad de asigurare.

Sunt cetățenii îndreptățiti la despăgubiri dacă sunt afectați de efectele poluării? – Directiva nu prevede compensații individuale pentru public. Scopul său declarat este de a preveni apariția daunelor asupra mediului în ansamblul său, dar, dacă apar efecte individuale, Directiva prevede luarea tuturor măsurilor asiguratorii de remediere. Dacă daunele aduse mediului implică și punerea în pericol sau aducerea de atingeri fizice sănătății popula-

lației, fie bunurilor sau proprietăților acestora, directiva trimite la regimul obligațiilor civile din fiecare stat membru. Aceasta înseamnă că Directiva pune accentul pe prevenirea accidentelor sau dezastrelor de mediu, ceea ce va avea ca rezultat direct eliminarea într-o mai mare măsură a riscurilor poluării mediului asupra sănătății populației.

Care este rolul autorităților publice, al cetățenilor și al organizațiilor neguvernamentale? – Obligația autorităților competente este în principal aceea de a identifica obligația de mediu a poluatorilor și de a stabili prin autorizația de mediu acordată acestora ansamblul de măsuri preventive și reparatorii necesare. Operatorii care sunt obligați la aceste demersuri trebuie să prezinte autorităților competente toate datele și informațiile relevante necesare pentru întocmirea documentațiilor tehnice pentru autorizare. Procesul acesta este iterativ, dar la sfârșitul lui autoritatea competentă trebuie să evalueze explicit și fără omisiuni care este obligația de mediu a operatorului.

Cetățenii care sunt afectați de pagubele de mediu ori se află sub amenințarea directă a unor asemenea circumstanțe, ca și organizațiile neguvernamentale care promovează protecția mediului, au dreptul să solicite autorităților competente să acioneze conform prevederilor legale. În acest scop, pot transmite autorităților observațiile lor împreună cu un număr suficient de dovezi veridice. Autoritățile sunt obligate să răspundă cererii de acțiune. Dacă pagubele de mediu în discuție s-au produs sau dacă sunt numai pe cale de a se produce și dacă poluatorul intră sub incidența prevederilor Directivei, autoritățile trebuie să impună poluatorului să remedieze daunele produse sau să prevină apariția acestora. S-ar putea ca autoritățile să refuze să acioneze sau s-ar putea ca persoanele sau organizațiile neguvernamentale să considere că refuzul este ilegal, caz în care părțile pot iniția o acțiune în instanță. Dacă sentința finală este în favoarea lor, atunci instanța care a dat această sentință poate cere imperativ autorităților să impună poluatorului să acioneze pentru îndeplinirea obligației de mediu ce rezultă din sentință. Totuși, Directiva permite statelor membre să nu aplique această procedură în cazurile în care există doar un potențial iminent de producere a daunelor asupra mediului, dar aceste daune nu au fost efectiv produse.

De ce cetățenii nu pot să solicite direct daune poluatorilor? – Directiva în ansamblul său se bazează pe premisa că autoritățile de mediu acționează ca un “gardian” al mediului, mediul fiind un bun public. Astfel, Directiva prevede și reglemen-

tează expres relația dintre autoritățile publice și poluatorii potențiali sau efectivi. În acest context, apare ca foarte important faptul că rolul populației și al organizațiilor neguvernamentale este de a constitui o provocare pentru acțiunile sau inacțiunile autorităților (vezi punctul anterior). De aceea, din perspectiva acestei griji permanente a partenerilor societății civile, nimic nu îndreptățește acțiunile directe ale populației asupra poluatorilor efectivi sau potențiali.

Directiva va crește costurile și va pune în pericol competitivitatea economiilor naționale ale statelor membre ale UE? – Directiva operează cu conceptul de “cheltuieli” și nu cu cel de “costuri”, deoarece principalul său scop este trecerea de la costuri, care privesc societatea în întregul său prin bugetele publice, la angajamentul finanțier responsabil al poluatorilor, care sunt cei care determină gradul de poluare a mediului și care pot prin aceasta să producă daune sau să pună serioase probleme mediului. Așa cum prevede Directiva, a cărei principală intenție este să prevină daunele aduse mediului, costurile totale implicate prin principiul precauției ar urma să scadă față de perioada anterioară intrării sale în vigoare. Când Comisia Europeană a propus în 2001 această Directivă, s-au estimat angajamente finanțiere generate de aplicarea sa pe baza experienței aplicării unei legislații similare în SUA. Aceste estimări ale cheltuielilor implicate de aplicarea Directivei, atât la nivelul obligației de mediu a operatorilor economici, cât și al autorităților competente, s-au ridicat la suma de 1,5 Md. € pe an, sumă care este cu 1,5% inferioră cheltuielilor anuale pentru protecția mediului la momentul respectiv. Este de notat că această estimare s-a făcut conservativ, cu o asigurare la limita superioară, ceea ce duce la concluzia că angajamentul finanțier după aplicarea Directivei să fie inferior estimării de 1,5 mld. € pe an. Dat fiind nivelul cheltuielilor implicate, efectul asupra competitivității economiilor din UE pare a nu fi semnificativ. Mai mult, ținând seama că aplicând litera și spiritul Directivei statele UE vor adopta o politică și o practică preventivă la nivelul operatorilor economici și un sistem de reglementare adaptat practicilor voluntare de management al mediului, vor fi realizate elementele esențiale ale minimizării impactului asupra mediului la nivelul economiilor fiecărui stat membru.. Aceasta nu va exclude ca anumite companii, din anumite sectoare de activitate, să nu trebuiască să-și crească cheltuielile asociate prevenirii sau eliminării riscurilor de mediu cu care activitatea lor este confruntată. Cu toate acestea, experiența din

Statele Unite, care au deja o lungă practică în aplicarea regimului obligațiilor de mediu ale fiecărui operator economic, arată că, chiar și în asemenea situații, sectoarele cu risc ridicat de mediu pot absorbi aceste cheltuieli suplimentare fără un impact semnificativ asupra competitivității lor.

Va reduce Directiva inovarea în UE? – Această consecință este posibil să fie evitată deoarece statele membre pot decide, individual, ce pagube care nu au putut fi prevăzute pe baza celei mai bune cunoașteri științifice și tehnice a momentului pot fi scutite de obligația de mediu.

În fapt, deoarece Directiva induce o emulație în rândul operatorilor a căror activități prezintă risc pentru mediu, determinându-i să fie mult mai precauți, ceea ce va contribui la o accelerare a inovării în domeniul prevenirii, al acțiunii în situațiile de risc și al remedierii consecințelor dezastrelor sau accidentelor de mediu; va crește gradul de gradul de inovare în dezvoltarea și utilizarea unor tehnologii și procese mai sigure și mai puțin poluante.

Cere Directiva operatorilor economici să se asigure pentru obligația de mediu? – Aceasta a fost una din problemele spinoase ale procesului de promovare legislativă a Directivei în Parlamentul European și la Consiliul Europei. Mai întâi, este important de subliniat că asigurarea nu este singura cale de a furniza o soluție pentru contribuția financiară în caz de dezastre și accidente de mediu. Există și alte forme de securitate financiară, de exemplu, garanțiile bancare, consorțiile de asigurări, garanțiile financiare ale sucursalelor pentru o firmă centrală etc. În al doilea rând, problema cu care se confruntă UE este aceea că nu există produse pure de securitate financiară legate de protecția mediului. Aceasta este o consecință a faptului că poluatorilor nu li s-a cerut până acum să remedieze daunele aduse mediului. De aceea, pe piață asigurărilor a lipsit o gamă de produse dedicate acoperirii daunelor de mediu. Chiar și în acest moment este dificil pentru companiile de asigurări să ofere pe piață acest tip de produse, în condițiile în care informațiile necesare asupra costurilor implicate de dezastrele, accidentele și remedierea efectelor acestora nu sunt încă suficient de larg cunoscute.

În consecință, Directiva nu cere expres operatorilor economici a căror activitate are impact sau risc asupra mediului să contracteze asemenea produse de asigurare. Însă, prin prevederi exprese, operatorii vor fi responsabili pentru consecințele nefavorabile ale activităților lor asupra mediului și vor trebui să facă disponibile toate informațiile și datele referitoare atât la accidentele și incidentele de

mediu, cât și la cheltuielile de eliminare a riscului sau pentru remediere în caz de producere a accidentelor de mediu. Se așteaptă că piața acestor produse să evolueze. În acest sens, Directiva solicită Comisiei Europene ca în 2010 să întocmească un Raport asupra disponibilității unor asemenea produse, asupra costurilor și condițiilor de utilizare. Pe baza acestui Raport, Comisia va fi în măsură să solicite amendarea Directivei.

Există un plafon finanțier al sumei pe care poluatorii sunt obligați să o plătească pentru remedierea pagubelor aduse mediului? – Nu, nu există o asemenea prevedere. Această limitare ar îndemna poluatorii la neglijență în luarea tuturor măsurilor legale de prevenire a dezastrelor și a accidentelor de mediu. Poluatorii trebuie să fie conștienți că, indiferent de consecințele acțiunilor lor, vor „plăti” exact atât la cât se estimează daunele aduse mediului. Aceasta este o cale de „stimulare” a participării active și voluntare a poluatorilor la punerea în practică a legislației și politicilor de mediu și, în egală măsură, o cale de a transfera cheltuieli de mediu de la bugetul public, în baza principului poluator plătește, în sarcina celor care poluează mediul sau îl degradează grav. Ca o consecință a acestor măsuri nu este neapărat necesară o creștere a cheltuielilor de asigurare; nu acestea reprezintă marja principală a costurilor de aplicare a Directivei. Aceasta ar fi, de altfel, politica de efort minim. Efortul optim ar cel de îmbinare a acestor produse de asigurare, contractate la costuri minime garantate de scăderea riscului potențial prin promovarea ecoeficienței, ecoprofitului, producției curate, a lanțurilor de produse ecologice, toate și împreună aflate sub deviza „producției prietenoase mediului”.

Ce se întâmplă în cazurile de incapacitate de plată – va plăti statul, respectiv, vor plăti contribuabilitii? – Directiva nu cere statelor membre să remedieze daunele aduse mediului dacă poluatorii nu pot fi identificați sau sunt în incapacitate de plată. Autoritățile competente vor decide singure dacă este o „pagubă fără responsabilitate” care trebuie remediată sau nu. Desigur, dacă statul este implicat prin organismele sau instituțiile sale, ori prin companiile naționale, proprietate de stat, atunci acesta va trebui să plătească, ca orice alt poluator, persoană juridică sau fizică responsabilă pentru acțiunile sale asupra mediului.

Când va intra Directiva în vigoare? – Pe parcursul anului 2007. După ce Consiliul și Parlamentul European au căzut de acord asupra Directivei ca urmare a unui proces de conciliere, Consiliul a

adoptat-o oficial la data de 30 martie 2004, iar Parlamentul a adoptat-o o zi mai târziu, la 31 martie 2004. Ea a intrat în vigoare la 20 de zile de la publicarea în Jurnalul Oficial al UE. Statele membre vor avea la dispoziție trei ani pentru transpunerea sa în legislațiile naționale. Directiva nu se va aplica retroactiv, ceea ce înseamnă că operatorii economici din fiecare din statele membre ale UE nu vor răspunde pentru daunele aduse mediului înainte de intrarea sa în vigoare.

Ce țări membre ale UE au deja în vigoare scheme de aplicare a obligațiilor de mediu? – În majoritatea statelor membre ale UE există prevederi legislative care permit autorităților de mediu competente să tragă la răspundere poluatorii în caz de daune aduse mediului. Dar pe baza acestor prevederi legislative marginile de manevră ale autorităților sunt prea largi, ceea ce favorizează uneori acțiuni insuficiente de eficiente în prevenirea și remedierea daunelor aduse mediului. Numai câteva state membre ale UE, de exemplu, Suedia și Danemarca, au pus în aplicare un regim general al compensațiilor pentru daunele aduse mediului. Referitor la daunele aduse speciilor și habitatelor naturale protejate, aproape că nu există reglementări care să asigure remedierea acestora. Unul din rarele exemple de existență a unor reglementări, apropriate de spiritul și litera Directivei, este legea federală din Belgia, care prevede compensarea daunelor cauzate apelor belgiene de coastă și a biodiversității acestora.

Tările care au reguli mai stricte decât prevederile Directivei vor fi obligate să modifice legislația în vigoare? – Nu. În conformitate cu Tratatul UE și cu un articol al Directivei, statele membre pot adopta sau pot menține prevederi naționale care să asigure un nivel mai mare de protecție a mediului decât cel prevăzut în textul Directivei.

Ce consecințe rezultă pentru România din aplicarea Directivei? – În 2004, România și-a propus să încheie negocierile dosarului de mediu în vederea aderării la UE în 2007. Deși însuși dosarul de mediu face obiectul unor negocieri dificile, greul abia urmează. Economia românească, pentru a face față aplicării Directivei, va fi confruntată cu costuri mari. Este sigur faptul că ni se va acorda o perioadă de grație, timp în care marii poluatori industriali vor trebui să asimileze cele mai bune tehnologii disponibile, astfel încât Produsul Intern Brut să devină unul “verde”, adică unul care internalizează cheltuielile necesare prevenirii și controlului integrat al poluării. De aceea, pentru a nu multiplica risurile și pentru a evita “învățarea prin

șoc”, întotdeauna costisitoare, este necesar să provocăm o dezbatere publică centrată pe conturarea unui orizont de aşteptare favorabil adaptării economiei românești la regimul obligațiilor de mediu.

BIBLIOGRAFIE

WHITE PAPER ON ENVIRONMENTAL LIABILITY pe pagina Web <http://europa.eu.int/comm/environment/liability/>.

FOLLOW UP TO THE WHITE PAPER pe pagina Web <http://europa.eu.int/comm/environment/liability/>.

Pagini WEB pe care pot fi consultate subiecte legate de DIRECTIVA UNIUNII EUROPENE PRIVIND OBLIGAȚIILE DE MEDIU:

- Pagina Web a Comisiei Europene dedicată Obligațiilor de Mediu:

<http://www.europa.eu.int/comm/environment/liability/index.htm>

- Pagina Web Legifrance:

<http://www.legifrance.gouv.fr>.

DUMITRU MIHĂ - Doctor în științe tehnice, matematician. Director de programe în cadrul Societății Ecologiste Noua Alianță, organizație nonguvernamentală de mediu.

CONSTANTIN STOENESCU - Doctor în filosofie. Lector la Facultatea de Filosofie a Universității București, unde predă epistemologie. Este președintele Societății Ecologiste Noua Alianță.

Sistemul electoral și finanțarea actorilor politici

DAN BARBU

The electoral system and the political system represent two different entities that are nevertheless interacting and are tightly connected by means of the electoral design mechanisms. A special chapter of the electoral system consists in the provisions pertaining to the means of financing the political actors, both during the elections campaign as well as during the period after the elections. Once the political actors decide upon a certain electoral system, that also includes stipulations in terms of the financing the political parties, it is important to evaluate the economic and political consequences of the public support granted to the electoral activities.

Finanțarea partidelor politice – cadrul legislativ

Problema finanțării actorilor politici a început să devină de actualitate în România în vara anului 2000, atunci când a fost declanșat scandalul “Adrian Costea”, prin care PDSR (actualul PSD) și o serie de lideri importanți ai acestui partid au fost acuzați că au primit, în mod ilicit, fonduri din străinătate pentru susținerea campaniei electorale din 1996. Imediat după acest scandal, aproape toți liderii politici, dar și liderii de opinie au susținut necesitatea elaborării unui cadru legislativ coerent în domeniul finanțării partidelor politice. Cu toate acestea, abia după trei ani, în 2003, legislatorul român a adoptat un cadru legislativ de sine stătător, care să reglementeze modul de finanțare al actorilor participanți la viața politică.

Articolul de față își propune să identifice mecanismele design-ului electoral care se aplică atunci când actorii politici (indiferent de culoarea politică) iau decizia de a elabora un sistem electoral, care, bineînțeles, include și norme specifice privind finanțarea activității partidelor din care fac parte. Este interesant de observat cum se aplică principiile justiției sociale (așa cum au fost ele enunțate și demonstate de John Rawls) în momentul elaborării cadrului legislativ privind finanțarea actorilor politici. De asemenea, este important de identificat soluții care să contribuie la elaborarea unor norme juridice coerente și în concordanță cu justiția socială.

Până la identificarea unor eventuale soluții, este necesar de prezentat cadrul legislativ în domeniul finanțării actorilor politici, existent la ora actuală în

România, precum și legislația în acest domeniu din mai multe state europene, dar și ultimele noutăți legate de modul de finanțare al actorilor politici din SUA.

1. Cadrul legislativ - România

În România, în perioada 1989 – 2003, nu a existat o lege propriu-zisă a finanțării partidelor politice, cadrul legislativ în acest domeniu fiind format din diferite prevederi cuprinse în Decretul – lege nr. 92 din martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României, Legea nr. 68 din iulie 1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și Legea partidelor politice din 1996.

Singurele precizări în legătură cu sursele de finanțare pentru campania electorală a partidelor politice din Decretul – lege nr. 92/1990 apar la articolul 53, care prevede că partidele și formațiunile politice care participă la campania electorală vor primi subvenție de la bugetul de stat, determinată o dată cu stabilirea datei alegerilor. De asemenea, același articol 53 precizează că, după intrarea în vigoare a prezentului decret-lege, se interzice subvenționarea campaniei electorale cu fonduri primite din străinătate sau din alte surse nedeterminate public.

Legea nr. 68/1992 prevede la articolul 45 că partidele și formațiunile politice care participă la campania electorală pot primi, prin lege specială, o subvenție de la bugetul de stat. Categoriile de acțiuni desfășurate în cadrul campaniei ce pot fi astfel finanțate se stabilesc prin legea de acordare a subvenției. Partidele și formațiunile politice care nu au obținut cel puțin 5% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară vor resti-

tui subvenția în termen de 2 luni de la data votării. Este interzisă subvenționarea campaniei electorale, în mod direct sau indirect, de către persoane fizice sau juridice din străinătate. Sumele astfel primite se confiscă și se fac venit la buget. Se interzice subvenționarea campaniei electorale a unui partid, formațiune politică, coaliție a acestora sau candidat independent de către o autoritate publică, instituție publică, regie autonomă sau societate cu capital integral sau majoritar de stat. Prima rea pentru campania electorală a subvențiilor de la bugetul de stat sau de la persoane juridice ori de la persoane fizice se face numai printr-un mandatar financiar, desemnat în acest scop de către conducerea partidului sau formațiunii politice. Mai multe partide sau formațiuni politice pot folosi serviciile aceluiași mandatar.

În 1996, Parlamentul a adoptat Legea partidelor politice (Legea nr. 27/26 aprilie 1996), care reglementează, între altele, și problema finanțării partidelor politice. În capitolul 6 din Legea partidelor politice, intitulat “Finanțarea partidelor politice”, se face referire la sursele de finanțare ale partidelor, la operațiunile de încasări și plăți și, foarte important, la activitatea Curții de Conturi, instituția care ar trebui să controleze respectarea unora dintre prevederile capitolului 6 din Legea partidelor politice.

Conform art. 32 din Legea 27/1996, “partidele politice pot deține bunuri mobile și imobile care sunt necesare realizării activităților specifice”¹. Unul dintre cele mai importante articole ale Legii se referă la sursele de finanțare ale partidelor politice. Conform art. 33, alin. 1, în România, aceste surse constau în: cotizații ale membrilor de partid, donații și legate, venituri provenite din activități proprii și subvenții de la bugetul de stat. În continuarea aceluiași articol, se precizează că “operațiunile de încasări și plăți ale partidelor se efectuează prin conturi în lei și valută, deschise la bănci cu sediul în România”². Așadar, partidele politice românești pot efectua operațiuni de încasări și plăți doar prin conturi deschise la bănci din România.

În ceea ce privește cotizațiile plătite de membrii fiecărui partid politic, art.34, alin.3 precizează că “suma cotizațiilor plătite într-un an de o persoană nu poate depăși 50 de salarii minime pe țară”. “Donațiile primite de un partid politic într-un an nu pot depăși 0,005% din veniturile bugetului de stat pe anul respectiv”³. De asemenea, “sunt interzise donațiile de bunuri materiale sau sume de bani, făcute cu scopul evident de a obține un avantaj economic sau politic”⁴. După cum se poate observa, prevederile legate de interzicerea donațiilor de bunuri materiale sau sume de bani, sunt mai mult decât generale și nu conțin și sancțiuni pentru faptele care contravin dispozițiilor legii.

Art. 36 din Legea 27/1996 se ocupă de donațiile

care nu pot fi primite de partidele politice. Astfel, formațiunile politice “nu pot primi donații de la instituțiiile publice, de la regile autonome, de la societățile comerciale și de la societățile bancare cu capital majoritar de stat”. În același timp, donațiile din partea altor state ori a organizațiilor din străinătate sunt interzise, cu excepția donațiilor constând în bunuri materiale necesare activității politice, primite din partea organizațiilor politice internaționale la care partidul politic respectiv este afiliat sau de la partide aflate în relații de colaborare politică.

Conform Legii partidelor politice din 1996, formațiunile politice din România “primesc anual subvenții de la bugetul de stat, în condițiile legii. Subvenția se varsă lunar în contul fiecărui partid politic, prin bugetul Secretariatului General al Guvernului. Suma alocață anual partidelor politice nu poate fi mai mare de 0,04% din veniturile bugetului de stat”⁵.

Una din principalele lacune ale cadrului legislativ legat de finanțarea actorilor politici se referă la criteriile de aderare la un partid politic și la modalitatea de strângere a cotizațiilor. La nivel teoretic, problema cotizațiilor în interiorul partidelor politice, a fost abordată de Maurice Duverger, care făcea distincția între două tipuri de aderare: “aderarea liberă și aderarea reglementată. Prima nu presupune nici o altă condiție sau formalitate decât semnătura buletinului de aderare și vărsarea unei cotizații; intrarea în partid este deci liberă. Cea de-a doua, aderarea reglementată este dimpotrivă, total diferită. Ea se face prin două acte distincte: cererea de admitere a celui interesat și o decizie de acceptare a unui organ responsabil al partidului”⁶. Duverger vorbește despre două tipuri de cotizații: “o cotizație percepută anual și o singură dată. Valoarea sa globală este destul de mică; ea nu înseamnă un mare sacrificiu pentru membru. Plătirea cotizației este atestată de un timbru cu o anumită dată a anului, aplicat pe o carte de aderent. Al doilea tip de cotizație presupune două elemente: un element lunar, care corespunde timbrelor lipite pe carta anuală și valoarea destul de ridicată. (...) Partidele au încercat să introducă o anumită justiție în perceperea cotizațiilor. În locul sistemelor cotizațiilor uniforme – care corespund tehnicii fiscale celei mai primitive, aceea a impozitării simple pe cap de membru – unii dintre ei au stabilit un sistem de cotizație proporțional cu venitul”⁷.

În România, potrivit articolului 34 din Legea partidelor politice din 1996, quantumul cotizațiilor, repartizarea și utilizarea acestora se stabilesc prin hotărâri ale partidului politic, potrivit Statutului. De asemenea, veniturile totale provenite din cotizații sunt neplafonate. Suma cotizațiilor plătite într-un an de o persoană nu poate depăși 50 de salarii de bază minime

pe țară. Salariul de bază minim pe țară luat ca referință este cel existent la data de 1 ianuarie a anului respectiv. Conform prevederilor menționate nu este limitat cuantumul cotizațiilor unui partid. În schimb, este instituit un plafon pentru cotizația anuală de membru de partid, și anume 50 de salarii de bază minime pe țară. Această prevedere oferă posibilitatea unei duble verificări, din punct de vedere contabil, a numărului real al membrilor cotizanți. Dacă în mod firesc membrii unui partid își pot susține finanțier propriu formățune, este necesară limitarea acestei contribuții în scopul de a împiedica trecerea unor sume primite din donații drept cotizații. Neplafonarea cuantumului cotizațiilor are drept urmare înlăturarea posibilității ca unui partid, cu un număr foarte mare de membri, să i se impună asemenea restricții financiare.

În ceea ce privește donațiile și legatele, în formularea art. 35, alin. 5, se remarcă o anumită ambiguitate de exprimare, deoarece nu se precizează în ce document urmează a se face înregistrarea identității donatorului și modalitatea de verificare. În ceea ce privește păstrarea confidențialității donatorului pentru o sumă mai mică de 10 salarii de bază minime pe țară, este demn de interes că și această prevedere poate da naștere la ambiguități și interpretări pe marginea legii.

Curtea de Conturi este unica instituție abilitată să exerceze un control asupra provenienței și utilizării fondurilor partidelor. În Raportul prezentat Parlamentului în mai 2001, Curtea de Conturi face referire la curențele Legii 27/1996. Astfel, la articolul 33 – alin.1, unde sunt enumerate sursele de finanțare ale unui partid politic, nu se definește clar ce înseamnă “venituri provenite din activitate proprie” sau “legate” și nici sfera de cuprindere a acestora; fondurile de care beneficiază unele partide, provenite din donații prin intermediul unor fundații și asociații non-profit, eludează controlul, Curtea de Conturi neavând competențe de control asupra acestora.

În Legea 27/1996 nu se regăsește nici o reglementare prin care să se stabilească măsurile/penalitățile pentru depășirea plafonului cotizațiilor plătite de o persoană, peste plafonul stabilit prin prevederile legii. Aceeași nebuloasă plutește și în legătură cu sumele reprezentând donațiile care depășesc cele 10 salarii minime pe țară, dar care nu au fost publicate în Monitorul Oficial până la data de 31 martie a anului următor efectuării lor. Chiar această referire la salariul de bază minim pe țară are caracter ambiguu, din moment ce nu se stabilește momentul de referință al acestuia, deși apar fluctuații de nivel de la o perioadă la alta în același an calendaristic.

În ceea ce privește sancțiunile, reglementările menționate, respectiv Legea privind alegerile locale

nr.70/1991 și Legea partidelor politice nr.27/1996 nu prevăd decât sancțiuni pecuniere. Important de remarcat este absența unui sistem de sancțiuni care să determine respectarea normelor referitoare la finanțarea partidelor și formațiunilor politice. De asemenea, este neclară prevederea referitoare la constatarea contravenției menționate și anume de către “ofițerii și subofițerii de poliție” (art. 87, alin. 1 lit. a), deoarece nu poliția este abilitată să verifice existența unui mandatar finanțier pentru o formățune politică sau pentru un candidat.

Conform Legii 43/2003 (*Legea privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale*), contribuțiiile primite după deschiderea campaniei electorale de la persoane fizice sau juridice din țară, pot fi folosite pentru campania electorală a unui partid numai dacă, în prealabil, sunt declarate Curții de Conturi de către mandatarul finanțier. Este interzisă, potrivit art. 15, finanțarea campaniei electorale, în mod direct sau indirect, de către persoane fizice sau juridice străine. Sumele astfel primite se confiscă și se fac venit la Bugetul statului. De asemenea, se interzice finanțarea în orice mod a campaniei electorale a unui partid, a unei alianțe a acestora sau candidat independent de către o autoritate publică, instituție publică, regie autonomă, companie națională, societate comercială sau societate bancară cu capital integral ori majoritar de stat sau de către un sindicat ori o asociație sau fundație. Sumele astfel primite se confiscă și se fac venit la Bugetul de stat (art. 16).

Primirea pentru campania electorală a subvențiilor de la Bugetul de stat, a donațiilor sau a legatelor de la persoane fizice sau juridice se face numai printr-un mandatar finanțier, desemnat în acest scop de către conducerea partidului (art. 17). Mandatarul finanțier este obligat să țină evidență contabilă a operațiunilor financiare pentru fiecare circumscripție, în cazul alegerilor pentru Camera Deputaților și, respectiv, pentru Senat, precum și pentru fiecare județ și, respectiv, pentru fiecare candidat la funcția de primar, în cazul alegerilor locale.

Legea 43/2003 specifică faptul că limita maximă a cheltuielilor care pot fi efectuate de către un partid politic în fiecare campanie electorală se calculează prin însumarea valorilor maxime permise pentru fiecare candidat propus pentru alegeri. Valorile maxime permise pentru fiecare candidat sunt stabilite în funcție de salariul de bază minim brut pe țară existent la data de 1 ianuarie a anului electoral, după cum urmează: 150 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de deputat sau senator; 20 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de consilier județean sau consilier local în Consiliul General al Municipiului

București; 15 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de consilier local în consiliile municipiilor reședință de județ și în consiliile sectoarelor municipiului București; 10 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de consilier local în consiliile municipiilor și orașelor; 2 salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de consilier local în consiliile comunale; 10.000 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar general al municipiului București; 2000 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al unui municipiu reședință de județ; 500 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al unui sector al municipiului București ori al unui municipiu sau oraș; 20 de salarii de bază minime brute pe țară pentru fiecare candidat la funcția de primar al unei comune. La validare, conduceerea partidului, a organizației județene sau, după caz, candidatul independent va depune la Curtea de Conturi o declarație privind respectarea plafoanelor. Sumele ce depășesc plafoanele prevăzute se fac venit la BUGETUL DE STAT.⁸

Conform art. 24 din Legea 43/2003, Curtea de Conturi este singura autoritate publică abilitată să controleze respectarea prevederilor legale privind finanțarea partidelor politice. Anual, Curtea de Conturi va verifica pentru fiecare partid respectarea prevederilor legale privind constituirea și cheltuirea fondurilor acestora. Curtea de Conturi va păstra un registru al partidelor politice, al alianțelor politice și al candidaților independenți, în care vor fi trecute toate datele referitoare la activitatea financiară a acestora care trebuie declarate Curții de Conturi, potrivit prezentei legi. Mandatarii partidelor politice sunt obligați ca, în termen de 15 zile de la publicarea rezultatului alegerilor, să depună la Curtea de Conturi un raport detaliat al veniturilor și cheltuielilor electorale pentru fiecare partid sau candidat independent. Raportul se publică în Monitorul Oficial al României. Validarea mandatelor candidaților declarați aleși este condiționată de depunerea în termen a raportului financiar. În termen de 30 de zile de la primirea raportului sau, după caz, a documentelor suplimentare solicitate, Curtea de Conturi se va pronunța asupra corectitudinii evidențelor contabile electorale și asupra legalității plășilor făcute. Dacă se constată că există anumite neregularități sau încălcări ale restricțiilor legale privind veniturile și cheltuielile electorale, Curtea de Conturi poate dispune restituirea, în tot sau în parte, a subvenției de la buget primite de partidul sau candidatul independent în cauză. Partidele care încalcă legea pot fi sancționate cu amendă de la 30.000.000 lei la 300.000.000 lei⁹. Sanc-

țiunile se pot aplica, după caz, fie mandatarului finanțării, fie partidului politic, fie donatorului care a încălcăt prevederile legale mai sus menționate.

2. Cadrul legislativ – Germania. Actul de organizare și funcționare a partidelor politice

Problema finanțării partidelor politice din Germania este reglementată de "Actul de organizare și funcționare al partidelor politice" adoptat la data de 24 iulie 1967 și amendat la 31 ianuarie 1994. În baza acestui act, pentru a preveni influența din partea oamenilor politici, sursele de finanțare ale partidelor politice sunt foarte strict reglementate. Astfel, articolul 18, intitulat "Principii ale finanțării publice", la alin.1, precizează că statul recunoaște partidelor politice fondurile folosite pentru propriile activități în conformitate cu prevederile constituționale. Același alineat stabilește și anumite criterii folosite la distribuția fondurilor venite din partea statului. Unul dintre aceste criterii este performanța partidelor în alegerile pentru Parlamentul European, Bundestag și Landtag. În funcție de procente obținute în cadrul acestor alegeri se va face distribuirea fondurilor de la bugetul de stat. Distribuirea veniturilor mai ține cont și de suma contribuțiilor venite din partea membrilor partidului și de valoarea donațiilor primite. La aliniatul 2 se prevede că suma anuală maximă alocată de bugetul de stat partidelor politice din Germania este de 230 milioane DM.

Concret, fiecare partid politic german primește câte 1,30 DM pentru fiecare vot obținut la alegerile pentru Bundestag, Parlamentul European sau cele pentru Landtag, cu limita maximă de cinci milioane de voturi. Pentru fiecare vot în plus, primește încă 1 DM per vot. Mai sunt plătiți și 50 de pfennigi pentru fiecare DM primită din cotizațiile membrilor sau din donații. Suma acestora din urmă nu poate depăși fondurile strânse de partid într-un an, iar suma totală strânsă de toate partidele nu poate depăși cele 230 milioane DM.

Așa cum se poate observa, legislatorul german primește finanțarea partidelor și din perspectiva economică capitaliste. Mai exact este vorba despre aplicarea unui mecanism social și politic, care are ca obiectiv eficiența capitalistă a banului investit în actorul politic în funcție de rezultate obținute în alegeri. Ceea ce ar părea la prima vedere un fapt imoral, pentru că, practic, sunt plătiți cei care votează, este în realitate aplicarea unor principii care aparțin unui mod de găndire capitalist. Practic, partidele politice din Germania sunt încurajate să ducă o politică în interesul alegătorilor. Ducând o astfel de politică, partidele sunt compensate, mai întâi de cetățeni care se duc și votează formațiunile politice, iar apoi de stat, care dă bani pentru fiecare vot obținut în alegeri.

Anual, în Germania fiecare partid trebuie să prezinte o declarație de conturi, în care să se prezinte separat toate sursele de venit, iar în cazul persoanelor fizice, să fie menționate separat cele care au donat mai mult de 6000 DM.

Interesante de văzut sunt reglementările privind donațiile, prevăzute în articolul 25 al "Actului de organizare și funcționare al partidelor politice", care stipulează sursele din care nu se pot accepta donații: donații din partea grupurilor parlamentare, donații din partea organizațiilor profesionale care sunt pe cale să se transforme în partide politice, donații în schimbul cărora au fost obținute unele avantaje economice sau politice.

Așadar textul de lege german identifică sursele de finanțare interzise pentru a fi folosite de partidele politice, spre deosebire de legislația română, care nu precizează ceea ce este permis pentru a fi folosit la finanțare și ceea ce e interzis prin lege.

În cazul descoperirii existenței unor donații obținute prin mijloace ilegale sau folosirea de fonduri neregulamentare sau necontabilizate în raportul anual adresat de fiecare partid Parlamentului, este prevăzut la articolul 23 din "Actul de organizare și funcționare al partidelor politice" ca toate aceste donații să fie privite ca donații ilegale și transferate Prezidiumului Bundestagului, în contravenția articolului 25, și utilizarea fondurilor în scopuri caritabile.

La o primă analiză comparativă a cadrului legislativ românesc cu cel german se poate observa că legislația germană în domeniul, pe lângă faptul că este mult mai explicită, este adaptată și la noile situații apărute, cum ar fi contrabanda, donațiile ilegale etc. De asemenea, legislația germană conține și prevederi legate de pedepsele pe care le primesc cei care săvârșesc infracțiuni legate de finanțări ilegale ale partidelor politice. Legislația română nu prevede nimic din acest punct de vedere.

Spre deosebire de legislația română, cea germană acordă un spațiu larg eventualelor controale venite din partea Curții de Conturi, sau din partea altor organisme abilitate. Din nou, legislatorul român a trecut foarte ușor cu vederea acest amănunt. Așa se explică probabil prevederile de formă existente în Legea partidelor politice din România.

Un amănunt foarte important este cel legat de obligativitatea, înscrisă în legislația din Germania, ca partidele politice să prezinte anual o declarație de conturi, care să conțină prezentarea tuturor surselor de venit. În România, deocamdată, nu există o reglementare de acest gen, ceea ce facilitează acțiunile de finanțare ilegală, având în vedere că autoritățile abilitate nu cunosc situația exactă a fondurilor de care dispun formațiunile politice.

3. Cadrul legislativ – Italia. Legea privind finanțarea partidelor politice

În Italia, finanțarea partidelor politice a fost reglementată prin legea nr.195 din 1974, care a fost ulterior modificată de câteva ori. Legea și amendamentele ei au instituit două fonduri: un fond electoral, care nu intervine decât în anii alegerilor generale și un fond structural, din care se fac vărsăminte anuale. Pot beneficia de fonduri electorale orice partide care se prezintă la alegeri în cel puțin două treimi din circumscripții și obțin cel puțin 300000 de voturi sau 2% din sufragiile exprimate.

De menționat este faptul că se aplică un sistem diferit pentru regiunile cu un statut special în protejarea minorităților lingvistice (rambursarea se face partidelor care obțin cel puțin un anumit cât într-o din cele două Camere). La fiecare alegeri se plătește o sumă totală de 30 de miliarde de lire: 20% se împarte în mod egal tuturor partidelor, iar restul se împarte în funcție de rezultatele electorale. Cel de-al doilea fond, cel structural, care acoperă cheltuielile organizațiilor de partid, cuprinde un total de 82866 miliarde lire (la nivelul anului 1994), din care ceva mai mult de o treime este atribuită Senatului, iar celelalte două treimi Camerei Deputaților. Aceste fonduri se împart astfel: 2% sunt împărtășite în mod egal grupurilor reprezentate în Parlament; 23% sunt împărtășiti în părți egale între partidele care au prezentat o listă în cel puțin două treimi din circumscripții sau o listă proprie în regiunile cu statut special protejând minoritățile lingvistice; 73% sunt atribuiți grupurilor politice în funcție de numărul mandatelor în Parlament. Președinții grupurilor politice reprezentate în Parlament sunt obligați prin lege să transfere 90% din sumele primeite partidelor respective. Reglementări asemănătoare sunt rezervate alegerilor regionale și celor parlamentare europene. Societățile private pot vărsa contribuții pentru partide numai în măsura în care ele sunt acceptate de către consiliul lor de administrație și declarate în bilanțul anual. Pentru donațiile care depășesc 5 milioane de lire, atât donatorul cât și beneficiarul trebuie să facă o declarație comună în fața Președintelui Camerei.

Spre deosebire de România, în Italia există prevederi extrem de aspre (între 6 luni și 4 ani, precum și amenzi echivalând cu sume de trei ori mai mari decât cele primeite) împotriva partidelor politice, a grupurilor parlamentare ori a membrilor Parlamentului European, a candidaților în alegeri care primesc fonduri de la societățile publice (în care statul deține o participare de cel puțin 20%).

4. Cadru legislativ în Franța și Marea Britanie

În Franța, ultimele reglementări legale ale finanțării partidelor datează din 1988 și 1990. Astfel, creditele destinate finanțării partidelor sunt repartizate

proporțional în funcție de reprezentarea parlamentară (astfel încât sunt excluse de la finanțarea publică partidele care nu au obținut o asemenea reprezentare). Mandatarii partidelor politice pot percepe donații provenite de la persoane fizice, de maximum 50000 de franci și de maximum 500000 franci de la persoane morale, cu condiția ca donațiile de peste 1000 franci să se facă prin cecuri. Sunt interzise donațiile provenite de la cazinouri, cercuri și case de jocuri de noroc, de la persoane morale de drept public, precum și toate contribuțiiile ori ajutoarele materiale ale unui stat străin ori ale unei persoane morale de naționalitate străină.

Finanțarea campaniilor electorale (prezidențiale și legislative) reprezintă un capitol separat. Cheltuielile rambursate de către stat unui candidat sunt plafonate la 500000 franci pentru un deputat și la 120 de milioane franci pentru fiecare candidat la primul tur al alegerilor prezidențiale, la 140 de milioane de franci pentru fiecare din cei doi candidați rămași pentru cel de-al doilea tur de scrutin. Donațiile private admise pentru alegeri nu pot depăși 30000 de franci pentru o persoană morală. Nu se aplică însă nici o limitare partidelor și grupurilor politice, care trebuie să aibă întreaga libertate pentru a-și ajuta candidații. Ca și în cazul Germaniei, există o reglementare strictă a controlului provenienței și cheltuirii banilor publici sau privați. Deosebit de important este faptul că toți candidații și aleșii trebuie să-și declare avere la începutul și la sfârșitul mandatului, la fel ca și președinții, membrii guvernului sau aleșii care exercită funcții cu caracter executiv în cadrul colectivităților teritoriale.

În Marea Britanie, în ciuda faptului că nu s-a stabilit un sistem general de finanțare al partidelor comparabil cu alte state ale UE, există totuși un cadru limitat de ajutor financiar din partea statului pentru partidele din opoziție reprezentate în Parlament. Începând din 1975, se acordă partidelor din opoziție subvenții, ca o compensare destinată să contrabalanseze măriile avantaje pe care le detine partidul aflat la putere. Ajutorul se calculează astfel: 2,25 lire sterline pentru fiecare mandat câștigat de către partide, la care se adaugă 5,1 lire sterline pentru fiecare tranșă de 200 de voturi obținute la alegerile legislative precedente.

Cadrul legislativ și criteriile folosite în celealte democrații europene se asemănă în linii mari celor menționate mai sus. În unele state (Austria, Spania, Danemarca, Portugalia, Suedia) sunt finanțate și grupurile parlamentare. În numeroase țări (Spania, Elveția, Belgia, etc) există ceea ce ar putea numi finanțarea indirectă, care se concretizează în accesul la canalele publice de televiziune și radio, scutiri sau reduceri de tarife poștale în campania electorală, prin acordarea de facilități imobiliare în alegeri. În Suedia, finanțarea

publică este împărțită în trei categorii (subvenții generale pentru partide, contribuții pentru partidele reprezentate în Riksdag, asistență secretarială pentru parlamentari). În Belgie, partidele primesc o donație anuală, care li se plătește trimestrial. În Norvegia, finanțarea partidelor este prevăzută în bugetul de stat aprobat de Parlament. În Olanda, în scopul împiedicării statului și a lumii afacerilor de a impiedica asupra autonomiei partidelor politice și în scopul scăparei de efectele schimbărilor în administrație, grupurile politice preferă să-și strângă fonduri din subvențiile membrilor și din donații.

5. Cadrul legislativ – SUA. Legea electorală

Comisia Federală Electorală (F.E.C) este cea care stabilește termenii și condițiile finanțării campaniei electorale americane; aceasta verifică și modul de respectare a reglementărilor în materie de finanțare electorală. La baza finanțării campaniei electorale se află Legea federală privind campania electorală, prin care se stabilesc limitele sumelor pe categorii de donatori pentru sprijinirea candidaților la demnitățile federale și se interzic contribuții din anumite surse. Există, de asemenea, un cod de reglementări federale, elaborat de aceeași Comisie.

Persoanele individuale și grupurile de persoane nu pot contribui nelimitat la campaniile candidaților pentru demnitățile federale sau la comitetele politice care se constituie în vederea sprijinirii acestora. O persoană fizică poate contribui în total cu 25000 de dolari pe an. Contribuțile către comitetele de partide și comitetele de acțiune politică contează ca limită anuală pentru anul în care este făcută contribuția atât timp cât contribuția nu este destinată unui anume candidat.

Legea electorală americană interzice anumite contribuții făcute în legătură cu sau pentru scopul de a influența alegerile federale:

- a. contribuțiiile făcute din casierile corporațiilor, organizațiilor sindicale sau băncilor naționale sunt interzise;
- b. contribuțiiile de la cei care contractează lucrări și servicii cu instituțiile guvernamentale sunt interzise;
- c. contribuțiiile de la cetățenii de altă naționalitate care nu au rezidență permanentă în SUA sunt interzise;
- d. contribuțiiile făcute de o persoană în numele altiei sunt interzise.

Finanțarea publică a alegerilor prezidențiale americane prezintă un specific în sistemul finanțării în general a alegerilor. Candidații prezidențiali care îndeplinesc condițiile pentru a candida - devin "calificați"¹⁰ sub aspectul îndeplinirii condițiilor civile, dar și politice, prin parcurgerea etapelor stabilite pentru nominalizarea lor de către partidele ai căror membri sunt –

primesc fonduri prin guvernul federal pentru a-și achita cheltuielile recunoscute ca necesare atât în campaniile lor politice primare, cât și în alegerile generale.

Pentru a obține sume din finanțare publică, comitetele constituite pentru convențiile partidelor cu reprezentare națională și candidații trebuie să îndeplinească diferite condiții de eligibilitate, cum este și cea de acceptare a limitării la o anumită sumă a cheltuielilor pentru campania electorală. Odată ce F.E.C. constată că au fost îndeplinite condițiile de eligibilitate, aceasta certifică volumul fondurilor publice la care comitetul convenției partidului cu reprezentare națională sau/și candidații sunt îndreptățiti. Finanțarea publică parțială este disponibilă candidaților la alegerile primare sub forma plășilor proporționale¹¹. Numai candidații care vizează nominalizarea unui partid politic la funcția de președinte sunt îndreptățiti să primească fonduri pentru alegerile primare.

Legea finanțării campaniei electorale scutește plata unor cheltuieli din limitele de cheltuială. Anumite cheltuieli pentru colectarea de fonduri (până la 20% din limita de cheltuială) și cheltuielile legale și contabilizate făcute exclusiv pentru a asigura desfășurarea campaniei electorale potrivit legii nu intră în limitele de cheltuială. Nominalizarea pentru funcția de președinte de către partidele cu reprezentare națională poate deveni condiția pentru acordarea unei alocații publice de 20 milioane de dolari pentru campania electorală a alegerilor generale. Pentru a îndeplini condițiile să primească fonduri publice, candidatul trebuie să-și limiteze cheltuielile la suma alocată și să nu accepte contribuții private pentru campania electorală. Contribuții private pot, oricum, să fie acceptate într-un cont special menținut exclusiv pentru a face cheltuieli legale și contabilizate în concordanță cu prevederile legii finanțării campaniei electorale. Aceste cheltuieli legale și contabilizate nu fac obiectul limitării de cheltuieli. În plus, candidații pot cheltui până la 50000 de dolari din propriile lor fonduri. Această limită nu afectează limita de cheltuială.

Pentru a fi îndreptățit să primească fonduri publice, un candidat prezidențial sau comitetul convenției unui partid trebuie să înainteze o scrisoare de acceptare și certificare în formă scrisă în care candidatul sau comitetul acceptă:

- să folosească banii publici numai pentru cheltuieli legate de campania electorală sau, în cazul convenției unui partid, pentru cheltuieli privind convenția;
- să limiteze cheltuielile la sumele specificate în legea finanțării campaniei electorale;
- să țină contabilitatea și, dacă se cere, să prezinte evidențe suplimentare privind cheltuielile îndreptățite;
- să coopereze cu un expert în cheltuieli privind cam-

paniile electorale și convențiile partidelor;

- să ramburseze fondurile publice, dacă este necesar;
- să achite amenzile civile impuse de F.E.C.

F.E.C. cere candidaților și comitetelor convenției să ramburseze fondurile publice atunci când la verificarea efectuată de Comisie se constată că:

- suma primită din fondurile publice depășește suma la care candidatul sau comitetul convenției este îndreptățit;
- limitele de cheltuială sunt depășite;
- fondurile publice sunt folosite pentru alte scopuri decât cele stabilite pentru susținerea campaniei electorale;
- trebuie virat surplusul de fonduri rămas după achitarea datoriilor și obligațiilor;
- dobânda este obținută ca urmare a investirii fondurilor publice;
- cheltuirea de fonduri publice nu este suficient documentată.

Toate declarațiile privind finanțarea campaniilor electorale sunt înregistrate de comitetele constituite pentru alegerile prezidențiale și de comitetele politice care sprijină candidații prezidențiali și sunt disponibile pentru verificare și multiplicare la Biroul înregistrării publice al F.E.C.. Biroul pune toate înregistrările cu privire la finanțarea campaniilor electorale la dispoziția publicului în termen de 48 de ore de la primirea acestora. Acestea conțin informații detaliate, inclusiv sume contabilizate pe articole de cheltuieli în cadrul contribuților făcute, precum și cheltuielile făcute peste suma de 200 de dolari, datoriile și obligațiile date de către sau către un candidat sau comitet. În plus, Biroul pune la dispoziția publicului indexuri folosite în computere, date sintetizate în studii statistice luate din rapoarte și declarații financiare, liste de persoane ale căror contribuții au făcut posibilă calificarea candidaților prezidențiali pentru obținerea de fonduri. Biroul primește și face publice rapoarte asupra situației financiare personale înregistrate de candidații la funcția de președinte și vice-președinte al SUA. Aceste rapoarte sunt cerute în temeiul Legii privind Etica Guvernării adoptată în 1978, asupra căreia F.E.C. nu are competență de aplicare.

În martie 2002, Congresul SUA a adoptat una dintre cele mai importante reforme electorale din ultimul sfert de secol¹², vizând modalitatea de finanțare a campaniilor electorale. Unul din scopurile principale ale acestei legi este de a impune limite și de a monitoriza sumele de bani donate de marile corporații, de sindicate și de grupurile de interes candidaților în alegerile legislative și prezidențiale. Este cunoscut faptul că diferitele ramuri industriale americane, companii sau sindicate au încercat (de multe ori cu succes) să atragă favorurile clasei politice prin donații indirekte, ascunse, cunoscute sub numele de “soft money”¹³. Nu-

mai în ultimul ciclu electoral din anul 2000, acest tip de contribuții a fost estimat la 500 de milioane de dolari. Noua Lege adoptată de Congresul SUA nu mai permite ca partidele sau alte grupuri asociate cu diferiți candidați să primească sume nelimitate de bani. Limita fixată contribuților de tipul "soft money" a fost fixată la 10000 USD, iar utilizarea acestor fonduri în campanii federale a fost interzisă. În schimb, plafonul pentru contribuții directe către un candidat anume (cunoscute sub numele de "hard money") a fost ridicat de la 1000 USD la 2000 USD. O altă prevedere a textului adoptat de legislativul american interzice difuzarea clipurilor publicitare care critică sau denigrează opozanții cu două luni înaintea alegerilor legislative și cu o lună înaintea celor prezidențiale.

Reforma finanțării electorale este un demers bipartizan. Ea a fost introdusă în dezbaterea Congresului cu șapte ani în urmă, de senatorul republican John McCain și de colegul său democrat Russ Feingold. După numeroase tergiversări și controverse, adoptarea ei a fost grăbită de scandalul "Enron", corporație despre care au existat speculații potrivit cărora dobândise o mare influență politică prin "cumpărarea" cu ajutorul "soft money" a bunăvoiinței unor oameni politici din Congres și chiar de la Casa Albă. Legea a fost adoptată deja de Camera Reprezentanților și va intra în vigoare în luna noiembrie 2002. Președintele american, George W. Bush, a anunțat că va promulga legea, care, "deși mai prezintă lipsuri în unele domenii, reprezintă în ansamblu o ameliorare a sistemului"¹⁴.

Principiile generale care ghidă finanțarea și controlul fondurilor partidelor politice:

- a. Finanțarea vieții politice asigură mijloacele materiale necesare pentru activitatea partidelor politice precum și pentru desfășurarea campaniilor electorale;
- b. Asigurarea mijloacelor de finanțare a partidelor politice, precum și a politicienilor independenți, trebuie să fie expresia caracterului liber, egal, sincer și transparent al competiției și dezbatării politice;
- c. Funcționarea sistemelor politice democratice și pluraliste se bazează pe crearea unor condiții destinate să asigure egalitatea șanselor în confruntarea electorală a partidelor, să permită supraviețuirea partidelor mici, care cunosc dificultăți financiare, și să evite abuzurile.
- d. Mutațiile înregistrate în "procesul de cucerire a opiniei publice de către candidații politici"¹⁵ au dus la înlocuirea mijloacelor tradiționale (afișul, reunii electorale) cu mijloace mai sofisticate (sondaje de opinie, mijloace de comunicare în masă), ale căror costuri depășesc mijloacele și posibilitățile financiare ale majorității candidaților și partidelor politice.
- e. Importanța controlului public de stat asupra fondu-

rilor electorale și a bugetelor partidelor: deși există două sisteme de finanțare (privat și public, ceea ce nu exclude formele mixte), controlul public de stat asupra fondurilor electorale și a bugetelor partidelor este un principiu bine pus la punct.

f. Pentru a preveni riscul unor nenumărate tentații financiare și inegalitățile majore între susținerea finanțieră a partidelor și candidaților, există câte un anumit plafon de finanțare a partidelor și a candidaților, care ține cont de rezultatele electorale obținute.

Soluții pentru acoperirea vidului legislativ românesc. Crearea unui mecanism social și politic care are ca obiectiv eficiența capitalistă a banului investit în actorul politic în funcție de rezultatele obținute în alegeri.

Analiza cadrului legislativ în vigoare în legătură cu finanțarea actorilor politici (inclusiv ultima reglementare în domeniul, Legea 43/2003) evidențiază următoarele aspecte:

- clasa politică românească a înțeles că este necesară elaborarea unui act normativ distinct, care să reglementeze modul de finanțare a actorilor politici. Adoptarea *Legii privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale*, în ciuda unor lipsuri, reprezintă totuși un pas înainte în ceea ce privește reforma sistemului electoral românesc și, în particular, în ceea ce privește design-ul sistemului de finanțare a actorilor politici;
- actualul cadru legislativ în domeniul finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale relevă o oarecare lipsă de interes din partea celor care s-au ocupat de această problemă pentru aplicarea principiilor justiției sociale, atât în ceea ce privește modul de organizare a procesului electoral, dar mai ales în legătură cu modalitatea de finanțare a partidelor și formațiunilor politice. Astfel, lipsește cu desăvârșire abordarea finanțării actorilor politici din perspectiva identificării acestor mecanisme sociale care să îmbine eficiența banului investit (nu trebuie uitat că partidele primesc o subvenție din partea statului) în actorul politic cu rezultatele obținute în alegeri;

De exemplu, analiza cadrului electoral din Germania în domeniul finanțării actorilor politici scoate în evidență faptul că legislatorul german a înțeles extrem de bine funcționarea principiilor justiției sociale. În spatele reglementărilor din "Actul de organizare și funcționare al partidelor politice" (Germania) se află un mecanism social¹⁶, care are ca obiectiv eficiența capitalistă a banului investit în actorul politic în funcție de rezultate obținute în alegeri. Ceea ce ar părea la prima vedere un fapt imoral, pentru că, practic, sunt plătiți cei care votează, este în realitate aplicarea unor principii care aparțin unui mod de găndire capitalist. Prac-

tic, partidele politice din Germania sunt încurajate să ducă o politică în interesul alegătorilor. Ducând o astfel de politică, partidele sunt compensate, mai întâi de cetățeni care se duc și votează formațiunile politice, iar apoi de stat, care dă bani pentru fiecare vot obținut în alegeri. Partidele politice germane sunt cointeresate să acționeze în vederea respectării principiilor justiției sociale, fondurile urmând să intre în conturile actorilor politici germani doar dacă sunt respectate aceste principii.

În SUA, problema primară este legată de relația dintre bani și discursul politic. Cu alte cuvinte, cum poate cineva avea o campanie electorală, permisând, în același timp, oamenilor să aleagă singuri candidatul pe care să-l sprijine, normă democratică importantă, și să prevină alocarea inegală a resurselor pe o piață copleșită de procesul politic. În secolul XX, trei mari schimbări au reformulat această dezbatere în Statele Unite. Una este creșterea corporațiilor de afaceri, care au capacitatea unui act politic. Al doilea factor este că, în același timp cu apariția acestor corporații, apar și alte tipuri de organizații. Nu e pur și simplu o problemă a industriei organizate după o scară a afacerilor, ci e o problemă a sindicatelor, a asociațiilor profesionale, care nu numai că sunt la fel de puternice ca și corporațiile, dar pot, de asemenea, intra în viața politică drept agenți politici, cu resurse care depășesc de departe resursele majorității indivizilor. A treia schimbare este dezvoltarea mijloacelor de comunicare în masă, care sunt mijloace foarte atractive de a ajunge la populație, dar, de asemenea, și mijloace foarte scumpe.

În cadrul sistemului politic american, candidații, căutând voturi, studiază fiecare parte a legii financiare a campaniei și încearcă să găsească orice punct de slabiciune în pachetul de legi pentru a obține un avantaj în competiția politică. De fiecare dată când ceva se schimbă în acel context, sistemul de legi se destabilizează. „Astfel, apare un avantaj de moment pentru una dintre tendințele politice în defavoarea celorlalte, avantaj de care încearcă să se profite cât mai mult posibil”¹⁷.

Problema finanțării actorilor politici este strâns legată de nivelul de cultură politică existent printre cetățenii unui stat. Acest fapt este demonstrat de lansarea, la începutul anilor '90, tot în SUA, a Proiectului „Vote Smart”, care s-a dorit a fi un îndemn adresat cetățeanului american de a vota în cunoștință de cauză prin punerea la dispoziția acestuia a unei informații ample privind candidații și situațiile în speță. „Proiectul Vote Smart este cel mai mare și cel mai complex proiect în privința aşezării criteriilor de votare pe baze documentate, este o punte de trecere de la empirism și întâmplător la științific și determinat”¹⁸. Principiul de la care s-a pornit la fondarea proiectului a fost acela că

guvernarea aparține individului colectiv; aceasta i se cuvine. Totodată, cetățeanul este îndemnat să-și trateze senatorii, deputații și candidații pe care dorește să-i încouiască cu considerație plină de respect, fără a uita că ei sunt angajați în serviciu. Aceștia lucrează pentru cetățeni. „Campaniile electorale sunt considerate probe de lucru în vederea angajării. Prin datele oferite de Proiectul Vote Smart cetățeanul are posibilitatea să-i supravegheze pe cei care i-a angajat că aceștia îl reprezintă în chestiunile pe care el ca alegător le consideră importante”¹⁹.

Proiectul „Vote Smart” se concentrează asupra chestiunilor care interesează cel mai mult electoratul: date biografice, înregistrări (rezultate) privind votarea, legislația în materie, informații privind finanțarea campaniei, evaluări de performanță (ale candidaților). Datele din baza de date a Proiectului „Vote Smart” erau accesibile pe câteva căi: prin telefon de la operatorii voluntari; prin Internet și un buletin server; prin ghiduri informative și manuale. Datele puse la dispoziție de Proiectul „Vote Smart” oferă o imagine amănunțită asupra a ceea ce fac senatorii și reprezentanții în Congres. Proiectul a oferit date despre 2000 de persoane care au candidat la nivel național în alegerile din 1994. Programul a devenit un serviciu de informare a reporterilor. Peste 6000 de jurnaliști au depins de informații furnizate de Proiectul „Vote Smart”. Peste 90% dintre cei care lucrează la programul „Vote Smart” sunt voluntari și studenți. Fondurile necesare programului sunt asigurate în proporție de 60% (din bugetul pe 1995) de la cei peste 37000 de membri individuali din SUA, diferență de 40% provenind de la fundații. Proiectul refuză contribuțiile venite din partea corporațiilor sau a grupurilor de interes.

Se observă că legislatorul american este extrem de interesat să stabilească o legătură directă între alegător și candidat/ales, prin introducerea unor mecanisme care fac posibilă interacțiunea dintre actorul politic și cetățean. Unul dintre aceste mecanisme este și Proiectul „Vote Smart”. De asemenea, ultimele modificări în domeniul legislației electorale americane fac practic imposibilă finanțarea, în mod direct, a actorilor politici, din partea marilor corporații americane. În schimb, a fost generat un mecanism social prin care organizațiile non-guvernamentale americane oferă servicii partidelor politice prin intermediul unor proiecte cu finalitate în domenii de activitate extrem de diverse, actorii politici fiind cointeresați să participe la astfel de acțiuni. Prin acest mecanism, se evită sponsorizările ilegale din partea ONG-urilor, dar în schimb se demarează proiecte care, între altele, dau naștere la noi locuri de muncă, iar actorul politic beneficiază de serviciile acestor organizații.

*

Sistemul electoral și sistemul politic reprezintă două entități de sine stătătoare, dar care interacționează și sunt în strânsă legătură prin intermediul mecanismelor design-ului electoral. Un capitol aparte al sistemului electoral e deținut de reglementările privind modul de finanțare al actorilor politici, atât în timpul campaniei electorale, cât și în perioada dintre alegeri. Așa cum s-a putut observa din prezentarea cadrului legislativ în domeniul finanțării partidelor politice, utilizarea de fonduri publice pentru campania electorală variază mult de la țară la țară și, în consecință, nu există un standard internațional clar stabilit.

Este important ca în momentul în care actorii politici decid alegerea unui anumit sistem electoral, care include și reglementări în domeniul finanțării formațiunilor politice să fie evaluate consecințele economice și politice ale susținerii publice a activităților electorale. Având la bază acest lucru, un consens multipartid asupra gradului de susținere de către stat a activităților electorale este tot atât de dificil ca și formulele care ar fi adoptate eventual. Este recomandabil ca prevederile privind declararea fondurilor să fie însoțite de următoarele cerințe, care să fie prevăzute în mod expres în lege: când și cât de des sunt cerute declarațiile publice; instituțiile guvernamentale desemnate să primească declarații financiare de la partide; garantarea accesului public la rapoartele îndosariate de partide și de candidați privind declararea fondurilor; sancțiunile pentru nerespectarea termenelor de declarare a fondurilor. În vederea creșterea încrederii alegătorilor în faptul că partidele politice angajate în monitorizarea alegătorilor n-au abuzat de resursele de finanțare publică, este recomandabilă conceperea și implantarea unor programe pentru a monitoriza și proba eventualele abuzuri.

Problema care se pune este dacă actorul politic este interesat să adopte un cadru legislativ transparent și bazat pe principiile justiției sociale în domeniul finanțării (cheltuirii fondurilor publice). Este ușor să afirmi că partidele politice n-au nici un interes să adopte o Lege a finanțării cât mai eficientă, deoarece astfel le sunt îngădiate eventualele activități ilicite, care se pot face “cu acoperire legislativă”. De aceea, actorii politici trebuie cointeresați să adopte un cadru legislativ bazat pe mecanisme sociale. Cel mai bun exemplu în acest sens este Germania, acolo unde partidele politice sunt încurajate (primesc fonduri publice) să acționeze în interesul cetățenilor (actorul politic german este compensat, mai întâi de cetățeni care se duc și îl votează, iar apoi de stat, care dă bani pentru fiecare vot obținut în alegeri de acel actor politic). Astfel stănd lucrurile, orice modificare a cadrului legislativ electoral românesc nu trebuie să piardă din vedere o serie întreagă de factori și de mecanisme sociale, economice și politice.

NOTE

- ¹ Legea 27/1996, publicată în Monitorul Oficial al României nr.87 din 29 aprilie 1996
- ² Legea 27/1996, art. 33, alin.2, publicată în Monitorul Oficial al României nr.87 din 29 aprilie 1996
- ³ Legea 27/1996, art.35, alin.1
- ⁴ *Ibidem*, art.35, alin.7
- ⁵ Legea 27/1996, art. 39, alin.1,2, publicată în Monitorul Oficial al României nr.87 din 29 aprilie 1996
- ⁶ Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Librairie Armand Colin, 1976, pag. 129
- ⁷ *Ibidem*, pag. 130
- ⁸ Legea 43/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 54 / 30 ianuarie 2003
- ⁹ Legea 43/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 54 / 30 ianuarie 2003
- ¹⁰ Ion Manea, *America electorală*, Editura Dacia, 1996, pag. 137
- ¹¹ Matching funds – fonduri proporcionale. Se acordă prin finanțare publică candidaților care obțin calificarea, în mod proporțional cu banii colectați de el, sau reprezentantul său sau comitetul constituit de el în acest scop.
- ¹² “Adevărul”, 22.03.2002, pag. 13
- ¹³ “Adevărul”, 22.03.2002, pag. 13
- ¹⁴ “Adevărul”, 22.03.2002, pag. 13
- ¹⁵ “Sfera politicii”, nr. 17, mai 1994, pag. 3
- ¹⁶ Mecanism social: model cauzal care apare frecvent și este recunoscut ușor, care e declanșat în condiții în general necunoscute sau cu consecințe nedeterminate, Cf. John Elster, “A plea for mechanisms” în Peter Hedstrom & Richard Swedberg, *Social mechanisms*, Cambridge University Press, 1998, pag. 45
- ¹⁷ David Plotke, “Banii și politica” în “Sfera politicii”, nr.64/noiembrie 1998, pag. 36
- ¹⁸ Ion Manea, *op.cit*, pag. 148
- ¹⁹ *Ibidem*, pag.152

DAN BARBU - Absolvent al Facultății de Științe Politice, Universitatea București. Master în Științe Politice la Institutul de Cercetări Politice, Universitatea București.

Provocările României

Modernizare, integrare, globalizare și cultură

LAURENȚIU GHEORGHE

Romania's challenges from the European integration perspective do not dwell exclusively in economical or political problems but in problems of culture as an identity factor. The present context of the strong globalization modifies the balance between the European cultures, as well as the way Romanians identify with the European cultural structure. The opening brought by the globalization and sustained by the integration has strong premises to modify the way Romanians identify with the state and society, carrying out in high speed the ideals of an older project from the point of view of mentalities as well as of institutions.

I. Introducere

Întregul meu demers pornește de la o afirmație paradigmatică ce stabilește direcțiile politice și culturale ale programului de modernizare românesc. Adresându-se colegilor revoluționari pașoptiști, Ion Heliade Rădulescu trasează direcția fundamentală a procesului de modernizare: “Să transformăm un popor de țărani într-o națiune de cetăteni”. Început în 1848, acest proces cu sincope lungi și durerioase deturnări continuă și azi în societatea românească și ca în aproape tot acest lung interval se află în centrul reflecției intelectuale a intelighenției românești. Precum obședantul “ce e de făcut?” a lui Cernîșevski care a bântuit elita intelectuală rusă, “cum schimbăm țara” este întrebarea fetiș a copleșitoarei majorități a generațiilor de intelectuali români.

Acum în pragul integrării europene această întrebare a devenit și mai actuală și dezbaterea ar trebui să fie în toi în mediile intelectuale românești. Că nu stau lucrurile chiar așa e dovedit din plin de barometrele europene care indică un grad foarte mare de necunoaștere din partea cetățenilor români a instituțiilor, politicilor și practicilor europene în contextul în care marea majoritate salută integrarea în U.E. ca țel final al tuturor proiectelor naționale de modernizare, așa cum de altfel este și propovăduit de aparatul de propagandă al statului.

Cărui fapt i se datorează acest lucru? De ce integrarea este privită ca un panaceu, și nu mă refer aici nu doar la păturile largi ale populației ci și la majoritatea intelighenției care sprijină integrarea într-un spectru care variază de la umoral la subtile nuanțări critice și mai ales cărei crize profunde a conștiinței identității românești îi răspunde această “mitologizare” a integrării?

Pe parcursul acestui scurt eseu voi încerca să argumentez că această idealizare este efectul conștientizării eșecului proiectului autohton de modernizare concomitent cu o schimbare a paradigmelor culturale generată de fenomenul globalizării și în special de câteva aspecte ale sale cum ar fi accesul la informație și mobilitatea transfrontalieră.

II. Proiectul cultural și politic românesc

Rădăcinile acestui proiect sunt multiple și paradoxale, ele au ca prim punct de plecare situația creată de împărăteasa Maria Tereza în încercarea de a da coeziune imperiului habsburgic prin omogenizarea culturală a minorităților. Ca un prim efect avem crearea bisericii unite și accesul minorității române transilvane la studiile superioare oferite de biserică catolică. Întorși la casele lor aceștia folosesc cunoștințele dobândite pentru a promova “neamul” românesc trezind conștiința națională prin cultură. Sigur, proiectul lor viza creșterea omogenității minorității române pentru obținerea unei recunoașteri în special politice. Dar ei nu se sfîrtesc să pună bazele unui proiect politic comun cu ceilalți “frați români”: proiectul unirii. (E interesant cum proiectul menit să asigure coeziunea unui imperiu va avea ca efecte nașterea unor presiuni centrifuge, o bună ilustrare a unor fenomene precum regionalismul actual din U.E.) În același timp această viziune a neamului “care de la Râm se trage” ca fiind sinonim cu conceptul de națiune se va dovedi extrem de importantă în perspectiva dezvoltării statului român din a doua jumătate a secolului XIX și în secolul XX.

O viziune diferită însă a avut revoluția de la 1848 care stabilește direcția acestui proiect, preluând și idealul unirii, și anume modernizarea. Bălcescu¹ consi-

deră națiunea ca fiind “o nație de frați, de cetățeni liberi” în care “mulțimea” aderă democratic la un set de principii politice comune, pe modelul contractului social rousseauian. Din nefericire această înțelegere modernă a națiunii nu este preluată de succesorii politici ai revoluției ci este preferată cealaltă accepțiune ceea etnică. Avem aici de a face cu o dihotomie care va marca înțelegerea modernizării pentru cel puțin 150 de ani. Astfel idealul unirii naționale și al independenței este văzut concomitent cu idealul modernizării, ceea ce face ca treacerea de la statul națiune la statul democratic, schimbarea de paradigmă de la națiune ca proiect politic etnic la națiune ca proiect politic democratic să nu fie explicit parte a proiectului de modernizare și să fie neglijată.

Astfel la nici douăzeci de ani de la revoluția din 1848 proiectul său de modernizare politică și identitară profundă este abandonat în favoarea unui proiect de modernizare a formelor. De aici dezbaterea perenă a culturii române, dezbaterea formelor fără fond.

În noul proiect unirea și independența națională capătă prioritate față de modernizare uimitor, pentru că sunt văzute ca fiind parte a procesului de modernizare. Națiunea trebuie să fie unită, independentă și puternică. În același timp elitele intelectuale, a căror instrucție este una europeană, realizează decalajul dintre procesul autentic de modernizare în sensul de democratizare al Europei și ceea ce se întâmplă la noi însă reacțiile sunt împărțite. Pe de o parte autoritățile culturale resping procesul de modernizare sub pretextul unei diacronicități între Europa și țară, diacronicitate care ține însă de esența poporului nostru și ca urmare procesul de modernizare ca impunere a unei sincronicități este nesănătos și futil. Pe de altă parte autoritățile politice preferă o modernizare formală în care mimetic instituțiile statului democratic sunt implementate, dar sunt golite prin practică de substanța lor democratică.

Timpul trece, disfuncționalitățile cresc și se ajunge la o reacție violentă a elitelor intelectuale la adresa democrației și așa mai degrabă slabă și formală, în deceniiile 3 și 4 ale sec. XX.

Proiectul politic și cultural nu mai e modernizarea în sensul democratic, ci creșterea performanței economice și politice a unui sistem etatist și autoritar, performanță identificată cu modernizarea.

Instaurarea comunismului schimbă doar tipul de etatism, proiectul modernizării se păstrează, dar doar în forma materialistă a creșterii nivelului de trai și a performanțelor industriale concomitent cu rezolvarea problemelor sociale².

Suprapunerea idealului politic cu cel cultural național etnic va fi speculată și de regimul communist care va da impresia unei deschideri prin detașarea de universalismul de tip sovietic, și va deturna procesul

de modernizare înspre independență industrială și energetică, în contradicție cu un fenomen specific deja post modernității, globalizarea.

Răsturnarea de regim din 1989 nu aduce nici ea la rândul ei schimbarea fundamentală a proiectului etatist cu unul liberal în sens clasic și democratic și astfel modernizarea devine sinonimă cu integrarea: o altă încercare de a adopta un model economic și instituțional exterior de succes fără a schimba însă parada de gândire interioară.

III. Modernizare și societate

Paradoxul modernizării românești stă între două ziciri profunde românești, una a boierului, alta a țărănumului. În vizită la Viena, Dinicu Golescu ascultă vorba unui boier român tovarăș de suflet și călătorie “mai bine e să fii grădinar la Schönbrunn decât ban în ticăloasa Țară Românească”³, expresie a unei conștiințe clare a superiorității “modernității” asupra privilegiilor “naturale”. Ei bine dacă o parte din elita politică adoptă această observație ca punct de plecare, cu totul altfel stau lucrurile cu “poporul” care are o altă zicală: “deciat codaș la oraș mai bine-n satul tău fruntaș”.

Diferența de direcție atât de clară și atât de evidentă dintre elite și țărănimile face ca paradoxal țărănamea să îi asculte mai degrabă pe conservatori decât de liberali⁴, deși chestiunea pământului îi va face cel puțin o perioadă opozanți ai cauzei conservatoare.

Ceea ce ne interesează este mentalitatea cu care este privită modernitatea în societatea românească, o societate tradiționalistă, construită mai degrabă pe comunitatea sătească decât pe societatea citadină.

Văzut așa efortul de modernizare apare mereu ca fiind proiectul restrâns al unei elite politice progresiste, proiect care nu găsește un ecou larg în rândul poporului atras mai degrabă de retorici conservatoare care pun proiecte precum națiunea etnică, ușor recurgibile ca fiind o formă de devotament familial și statul, văzut ca fiind un protector paternal, în centrul preocupărilor. Biserica și Armata devin instituții fundamentale ale statului, iar statul capătă un fel de prezență autoritară și de ne chestionat.

Evident ca modernizarea în sensul democratizării este perceptă ca un proces de fărâmățare atât de biserică dar mai ales de armată și implicit de stat. Ori din perspectiva idealului național al unității fărâmățarea, atomizarea sunt celele ultime. De aici inaderența la retorica modernizării, modernizare care presupune atomizare, descoperirea individului și responsabilizarea sa.

Societatea românească tradițională și o parte din noile elite intelectuale interbelice provenite de la sat prin fragilul, dar eficientul sistem democratic incipient de selectare al elitelor, sunt suspicioase la

discursul liberal, reformator și democratic al modernității pe care îl percep ca fiind o încercare de destabilizare a societății tradiționale ritualice cu roluri bine definite, societate paternal apărată de către stat.

Asta face ca modelele culturale și politice contestătoare din perspectiva modernității, stânga și avant-garda să fie respinse sau izolate în favoarea unor modele conservatoare, mai radicale sau mai moderate.

Comunismul accentuează retorica și construcțele culturale izolaționiste lovind însă economic și politic în forma de existență tradițională românească satului. Deși la nivel retoric al culturii oficiale satul este valorificat și supus modernizării, în fapt se reușește distrugerea legăturilor comunitare tradiționale și apariția unei pături largi de populație care nu se mai revendică dintr-o comunitate organică ci din construcțe culturale semioficiale și ideologizate.

Un prim efect odată cu slăbirea presiunii statale va fi aparentă lipsă de omogenitate a societății românești de după decembrie '89 și lipsa unei identități culturale organice și ordonatoare, în condițiile dispariției autosuficienței satului și ruperii legăturilor tradiționale.

Societatea românească intră totodată în contact cu o realitate post-modernă, societatea de consum, ceea ce modifică percepțiile cu privire la rolul statului și mai ales la raportul dintre individ și comunitate.

Cu alte cuvinte foștii "țărani" au acces la o piață uriașă de oportunități economice și culturale care nu mai este blocată de regulile și idiosincraziile modelului identitar tradițional pentru că pur și simplu acesta și-a pierdut forța .

În acest moment apare ferm proiectul surogat al integrării europene ca direcție nu neapărat voluntară, dar oricum inevitabilă, capabilă să rezolve problema "înapoierii instituționale"⁵ o altă marotă a inteligenției române.

În lipsa altor proiecte populația îmbrățișează entuziasmat noua direcție și oarecum neașteptat proiectul modernizării democratice revine în prim plan după mai bine de 140 de ani.

IV. Direcția Europa: integrare sub auspiciile globalizării

Ce ascunde însă acest proiect de integrare? În primul rând Europa văzută din România întotdeauna ca modelul civilizației este în concurență acerbă cu Statele Unite, Japonia și China atât economic cât și cultural. Pe de altă parte procesul modernizării europene se încheie și lasă loc postmodernității, în care triumfătoare este economia de consum la scară globală, ceea ce are efecte foarte importante în ceea ce privește tranzacțiile de identitate culturală. Globalizarea este un fenomen complex care se manifestă prin transnaționalizarea vieții culturale și economice în

care relațiile dintre ceea ce este local ceea ce este național și ceea ce este transnațional, se întrelapă și interacționează în moduri foarte diferite⁶.

Ea presupune disoluția vechilor structuri și bariere și fluidizarea transferurilor prin crearea unei pseudo-omogenități culturale capabile să permită interacțiuni între indivizi autonomi și cu o identitate nominală. Dacă în ceea ce privește fostele state naționale europene care au parcurs tranzitia de la statul național etnic la statul democratic și mai departe la statul de drept ajungând la statul bunăstării⁷ deja există o raportare critică la stat și o identitate culturală bazată pe autonomia individului, în cazul României lucrurile stau cu totul altfel.

Pe de altă parte procesul globalizării, care presupune o atomizare a conștiinței culturale și o universalizare a sa are nevoie și de o integrare, de o armonizare a acestor atomi identitari în perspectiva competiției dintre multiplele poluri de putere economice, militare, culturale. Procesul integrării europene este un proces generat și de necesitatea reală de a răspunde provocărilor globalizării. Unul dintre efectele sale însă este relaxarea legăturilor dintre statele naționale și comunitățile care le aparțin. Cultural vorbind identitățile regionale iau locul identității naționale colective sub umbrela identității europene. Integrarea presupune armonizarea componentelor în vederea unei interacțiuni mai eficiente pe de-o parte, precum și eficientizarea componentelor printr-o mai bună omogenizare. Orijinitățile de coerență se găsesc mult mai ușor la nivel local decât la nivel național, de unde accentul pus pe comunitățile locale și pe autonomia acestora.

Comparativ cu aceste tendințe europene, România se află într-un proces de centralizare a statului în absența unui spirit comunitar și a unor solidarități locale, retorica culturală oficială insistând nu pe particularitățile locale ci pe marile trăsături comune naționale. În contact cu sistemul european identitatea culturală românească se va modifica însă, și nu mă refer la identitatea culturală a elitelor, care au fost mai mereu pro europene și sincrone chiar și în profesatul lor diaconism, ci identitatea culturală a "mulțimii" care prin accesul la informație și printr-o mobilitate nemaiîntâlnită vor avea șansa unei schimbări de mentalitate în sensul modernității și anume creșterea autonomiei individuale și raportarea critică față de stat.

V. Către o nouă identitate culturală

România se integrează în Europa, însă Europa însăși este prinsă în vîrtejul globalizării. Niciodată în istoria lor români nu au avut atâta posibilități de deschidere spre exterior. Începând de la mobilitatea academică *en masse* a studenților și mergând până la

migrația forței de muncă, fie și sezonier, pături din ce în ce mai largi ale populației intră în legătură cu societatea europeană, cu cultura și civilizația europeană. Această mobilitate este dublată de accesul pe scară largă la informație. Dacă deocamdată efectele acestor deschideri sunt încă puțin transparente, pe măsură ce deschiderea se va mări ele se vor accelera.

Concomitent, structurile interne ale statului român, cele care au menținut o anumită distanță față de proiectul modernizării instituționale vor suferi preșiiuni atât exterioare cât și interne în sensul modernizării. Populația expusă valorilor europene și sistemului european va dori o aliniere a standardelor instituționale autohtone la standardele instituționale europene, ceea ce va crea premisele unor schimbări structurale generate democratic.

Altfel români se vor alătura familiei europene nu numai la nivel superficial și declarativ ci la un nivel profund, structural ducând într-un final procesul de modernizare până la capăt. În plan personal identitar acest proces presupune emanciparea față de stat și retorica sa paternalistă. Comparația pe viu între structurile europene și instituțiile românești va susține această emancipare, români realizând pe larg stadiul înapoierii instituționale a statului român și vor răstălmăci poate vorba boierului golescian: decât într-o Românie a bunului plac mai bine într-o Europă civilizată și prosperă.

NOTE

¹ Daniel Barbu, p. 532

² Stelian Tănase

³ George Călinescu p.80

⁴ Conservatori și liberali cu sensul de reacționari și reformiști dat de E. Lovinescu

⁵ Iliescu p. 38

⁶ Rumford p. 184

⁷ Claus Offe, citat de Daniel Barbu p. 536

BIBLIOGRAFIE

Daniel Barbu, *Monoculturalism și politica autenticității* în "Secolul XX" nr. 10-12/1999, 1-3/2000 415-420, București, 2000
Adrian Paul Iliescu, *Mentalități și Instituții*, Ed. Ars Docendi, București, 2002

George Călinescu, *Istoria literaturii române*, Ed. Minerva, București, 1982

Cris Rumford, *European Cohesion? Globalization, Autonomization, and the Dynamics of EU Integration* în "Innovation" vol. 13, Nr. 2/2000

Edgar Morin, *Gândind Europa*, Ed. Trei, București, 2002

Stelian Tănase, *Elite și societate: guvernarea Gheorghiu-Dej: 1948-1965*, Ed. Humanitas, București, 1998

SEMNAL

Sociologie Românească, Volumul II,

Nr. 2, Vara 2004

Editura: Polirom

Anul apariției: 2004

Din cuprins

Declinul demografic al României: ce perspective? (Vasile Ghețău) • Paul H. Stahl despre școala sociologică de la București (Mărin Constantin) • Ideologii difuze în domeniul identitar etnic (Dumitru Sandu) • Stat, etnicitate și "pluralism religios" în Balcani. Casul românilor/vlahilor din sud estul Serbiei (Dan Dungaciu) • Dreptul la educație în regiunea transnistreană a Republicii Moldova și atitudinea comunității internaționale (Olcădrich Andrysek și Mihai Grecu) • Darea în parte a terenurilor în România: exploatare sau efectul piețelor nefuncționale? (Adrian Hatos) • Migrația internațională și schimbarea comunitară ca strategie de viață (Ruxandra O. Ciobanu) • Rolul administrației publice locale în furnizarea bunăstării sociale (Cristina Bajenaru) • Modernizare prin "loisir" în România post comunistă. Rationalizarea reprezentărilor sociale ale distracției (Norbert Petrovici) • Ioan Mărginean, la împlinirea vîrstei de 60 de ani

Descriere

Director: Septimiu Chelcea

Secretar general de redacție: Bogdan Voicu.

Fondată în 1936 de Dimitrie Gusti, "Sociologie Românească", revistă - publicată în colaborare cu Asociația Română de Sociologie, Universitatea București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială și Institutul Social Român - propune analize pe subiecte de actualitate, abordări comparative, informații relevante pentru comunitatea academică, studenți, cercetători și profesori, și, în general, pentru toți actorii dezvoltării sociale ■

LAURENTIU GHEORGHE - masterand în filosofie politică și morală. Cadru didactic la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București.

O problemă: alegerile din 2008

TERENTE ROBERT

The article initiates a debate which exceeds the level of the incoming elections, in this year's fall. By analyzing already the lections of 2008, the author brings into discussion the reform of politics and political thinking, starting from the feminine reserve of the electors. The woman's part and involvement in politics and political structuring are areas where men are the first to be encouraged to contribute in promoting women.

De ce alegerile din două mii opt?

Fiindcă deocamdată, conducerea de stat – guvernul și parlamentul – are o singură treabă: să asigure minimul de condiții (de tot felul) necesare și suficiente pentru aderare la UE. Interesul UE pentru aderarea României nu este mai mare decât interesul României pentru această aderare, dar un minim de măsuri și contacte personale este necesar. Un minim pe care actuala clasă politică e dispusă și e în stare să-l realizeze. Ori-care ar fi rezultatul alegerilor, singura realizare a guvernului viitor va fi intrarea în UE în 2007. Ceea ce pentru țară poate însemna mult, dar pentru majoritatea populației mult prea puțin.

Majoritatea populației nu va fi satisfăcută decât atunci când se va simți în rând cu lumea; iar în rând cu lumea nu poate ajunge decât prin primenirea clasei politice.

Dar de ce tocmai 2008? Nu e prea devreme pentru o primenire autentică?

Fiindcă în 2008 România, proaspăt membru al UE, va fi încă destul de independentă pentru a face alegeri potrivite. Mai târziu va fi mai greu. Influențele unor grupuri cu propriile lor interese vor fi bine instalate în 2011. Sigur, gradul de libertate și corectitudine a alegerilor va fi mai mare decât în prezent sau în trecutul apropiat, dar rezultatul alegerilor depinde mai puțin de acest grad și mai mult de gradul de competență al corpului electoral. Oricât de mare ar fi gradul de libertate și corectitudine, cu un grad de competență scăzut nu se poate obține nimic bun, iar în cazul unui grad de competență suficient de mare, gradul de libertate și corectitudine scăzut ar duce pur și simplu la anularea alegerilor, adică la repetarea lor cu un cost deloc mărunt pentru cei care, într-un fel sau altul, ar fi falsificat alegerile.

Așadar, gradul de competență? Poate fi el mărit printr-o vrajă oarecare? Există un elixir miraculos? Cunoaște cineva formula respectivă?

Firește că nu există un elixir, dar există ceva la care se poate face apel: *rezerva de gândire politică*. Fiindcă avem deocamdată prea multă vorbărie politică (la toate nivelurile societății) și prea puțină gândire politică activă.

Dar unde ar fi de găsit această miraculoasă rezervă? Există un loc unde se află ascunsă? Trebuie consultați mai mult cei foarte bătrâni – pentru că au amintiri – sau cei foarte tineri – pentru că au entuziasm și îndrăzneală?

N-aș crede. Cred că rezerva de gândire politică se află la jumătatea opriță a populației: femeile. Bineînțeles, opresorul știe totdeauna să aranjeze lucruri în aşa fel încât cei opriți să nu-și dea seama că sunt opriți, să consideră starea de fapt ca pe ceva firesc.

Majoritatea femeilor cer *cel mult* “salariu egal la muncă egală”, iar regimurile mai mult sau mai puțin democratice din țările civilizate se luptă – și chiar cu succes – împotriva discriminării la locul de muncă.

Femeile se mulțumesc cu roluri subordonate în învățământ și cercetare, în afaceri și administrație, se lasă înșelate în dragoste și căsnicie...

Și atunci, de unde până unde la ele gândire politică?

Tocmai fiindcă, statistic vorbind, ele nu participă la vorbăria politică, nu se amestecă în treburile bărbaților, fiind încredințate că numai ei, bărbații, se pricpe la politică și la fotbal. Tocmai fiindcă sunt neștiutoare și *neinteresante*, tocmai de aceea intrarea lor masivă în viața politică poate aduce o primenire cu totul neașteptată...

Intrare masivă? Adică să se facă o lege care să oblige Parlamentul să aibă în componență sa un anumit număr de femei?

Bineînțeles că nu. Legile în general, și în această țară în special, se fac pentru a fi ocolite.

Femeile – mai întâi să discute politică. Cred că după 10-15 luni de discuție vor începe să gândească politica. Iar după alte 10-15 luni vor ști ce să facă pentru a ocupa locurile de comandă în primării, parlament, guvern, Banca Națională, Consiliul Național al Audiovizualului și alte câteva instituții.

Așa că toată problema, cred eu, se reduce la organizarea și dotarea unor *cluburi* de discuții politice destinate special femeilor. O rețea de cluburi interdependente care să acopere tot teritoriul țării; să nu omită nici un sat, nici o stradă din marile orașe, nici un cartier din orașele mai mici; cluburi la care să fie ispitite să vină toate femeile, indiferent dacă sunt tineri sau vârstnici, savante sau aproape analfabete. În care să se discute desigur și problemele locale, dar și politica generală a țării și problemele internaționale. Cluburi în care să poată învăța ceva util, dar și multe aparent inutile.

Bineînțeles, nu începând cu Capitala. Mai întâi în sate, să zicem o sută de sate răspândite în diferite regiuni. Restul se face prin contaminare, prin contaminare și infiltrare și infiltrare și contaminare. Totul pornind de la un comitet de inițiativă din care bărbații să nu fie excluși, dar în care numai femeile să fie (pe rând) președinte sau vicepreședinte, soților respectivelor femei revenindu-le treburi auxiliare: alergături, căutări de fonduri etc.

Aceasta înseamnă că nu e cazul nici să ne punem deosebită nădejde în reforme sau ajutoare din afară nici, alunecând spre deznădejde, să visăm la o nouă revoluție, ci să organizăm o *metamorfoză* a societății, ceea ce înseamnă cu totul altceva decât “promovarea” unor femei de către actuala societate masculină.

O metamorfoză care să poată stârni în exterior uimire, dar nu spaimă sau supărare.

De fapt lumea modernă spre asta se îndreaptă: spre feminizarea civilizației. Numai că pașii în această direcție sunt mici și șovători.

În cele mai multe sectoare de activitate, în cele mai multe domenii ale vieții sociale, România a rămas atât de mult în urmă față de alții încât n-are cum să-i ajungă într-un viitor previzibil decât *dacă le-o ia înainte* într-un fel care să nu stârnească nici temeri nici supărări. Dacă unii sunt dispuși și chiar cred că e bine să acorde femeilor *niște* locuri în administrație și afaceri, de ce s-ar supără dacă în această țară femeile vor ocupa majoritatea acestor locuri?

Și oare e posibil ca România să facă asta fără a căpăta, pe față sau pe ascuns, explicit sau implicit sprijinul femeilor din occident, nemulțumite de cota ce li se atribuie?

Alegerile din 2008 bat la porțile noastre. Oare se vor găsi în România câteva zeci de bărbați care să ajute femeile la deschiderea porților?

SEMINAL

Monica Lovinescu

Jurnal 1994-1995

Vol. IV

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2004

“Nu mă mai întreb încă o dată (repetitivă și obsesivă, întrebarea e și inutilă) de ce mă încăpățânez să notez aici tot felul de mărunțișuri...

Am părăsit această îndeletnicire, recitind într-un caiet mai vechi, de prin 1950 și ceva, o dare de seamă despre o expoziție și nici una dintre descrierile de tablouri nu-mi mai evoca nimic. Furioasă pe o astfel de memorie neajutătoare, am pedepsit-o: am pus nu numai acel caiet la o parte, ci și ideea însăși de jurnal.

Am reluat Jurnalul, sub formă mai curând de agendă, în 1977, în plină mișcare Goma, când din pricina știrilor ce ne soseau precipitat și din toate părțile (n-aveam timp să pun telefonul în furcă, și iar suna) ajunsesem spre seară să dau o știre tocmai celui ce mi-o transmisesese cu câteva ore mai înainte sau pe la începutul zilei.

De atunci continuu Jurnalul din inerție și sete de memorie, îndoindu-mă funciar de rostul lui. E doar o metehnă fără consecințe.”

ROBERT TERENTE - Gânditor politic român. A scris “Politica dincolo de temeri și tentații” [Editura ARA, București, 1993] și “Riscul gândirii” (aceasta din urmă împreună cu Sorin Vieru) [Humanitas, 1990].

Despre pluralismul subcultural

MARIUS DUMITRU

The Author starts from the analyze operated by R. A. Dahl over the solving of the subcultural pluralism conflict , focusing then on the application of this theory at the ethnical minorities of Romania.

Punctul meu de plecare în elaborarea acestui articol îl constituie analiza operată de R.A. Dahl (2000 (1971)) asupra aplanării conflictelor generate de pluralismul substructural¹, o analiză efectuată în capitolul al 7-lea intitulat “Subculturi, modele de clivaj și eficiență guvernamentală”, al cărții sale despre poliarhii². În prima secțiune voi prezenta evazi-schematic contextul discuției și cele trei condiții considerate de Dahl ca necesare pentru aplanarea conflictelor, punând accent pe prima dintre ele. În cea de a doua secțiune mă voi focaliza și mai mult asupra primei condiții, încercând să evaluez statutul ei în cazul pluralismului subcultural specific societății românești.

1. Cele trei condiții considerate de Dahl ca fiind necesare pentru aplanarea conflictelor generate de pluralismul subcultural. O discuție focalizată a primei condiții.

Dahl urmărește pe parcursul cărții sale analiza și așapte categorii de condiții ce sporesc semnificativ șansele contestării publice și ale poliarhiei³: procesele istorice, gradul de concentrare în ordinea socioeconomică, nivelul de dezvoltare socioeconomică, inegalitatea, diferențele subculturale, controlul extern și convingerile activiștilor politici. În această lucrare mă interesează categoria diferențelor subculturale, acestea fiind relevante în măsura în care agravează divergențele ce pot să polarizeze societatea în tabere antagonice și să genereze astfel clivaje sau crize în cadrul sistemului concurențial⁴. Subculturile sunt înțelese de către Dahl ca fiind grupuri cristalizate în funcție de deosebirile de religie, limbă, rasă, etnie și regiune geografică. Factorii care duc la apariția unor subculturi distincte sunt constituți de către mănușchiuri de stiluri de viață, credințe, norme, identificări, preferințe, organizări și structuri sociale distincte, concentrate în

jurul axelor listate anterior⁵. Între aceste subculturi pot apărea conflicte, în special datorită faptului că personalitatea noastră absoarbe de timpuriu, într-o manieră profundă, identitatea etnică și religioasă, acel *Ge meinschaft*⁶ caracteristic grupului, ceea ce poate crea tensiuni în raport cu stilul de viață sau valorile fundamentale ale unui alt segment al populației. După Dahl, suprapunera unei minorități etnice sau religioase pe o subcultură regională poate chiar să dea naștere unei națiuni incipiente, ai cărei reprezentanți pot să îi revendice autonomia și independența⁷. Co-prezența conflictuală a subculturilor ar amenința astfel toleranța și securitatea mutuală necesare unui sistem de contestare publică. De aceea, poliarhia se poate întâlni mai degrabă în țările relativ omogene decât în cele cu un pluralism subcultural accentuat⁸.

Pentru a aplana conflictele generate de pluralismul subcultural, ar fi nevoie, conform lui Dahl, de conjugarea a cel puțin trei condiții.

Este vorba, în primul rând, de permiterea participării oricărei subculturi etnice, religioase sau regionale la guvernare, de includerea ei în coalitia majoritară ai cărei lideri formează “guvernul” sau administrația⁹.

În al doilea rând, diminuarea conflictelor ar putea fi adusă printr-o serie de înțelegeri sau angajamente (nu neapărat prevederi constituționale), care să asigure diverselor subculturi un grad relativ mare de securitate¹⁰.

Cea de a treia condiție ne spune că poliarhia are mai multe șanse într-o țară ai cărei cetățeni au convingerea că regimul existent acolo poate răspunde eficient cererilor de soluționare a principalelor probleme ale țării, aşa cum sunt definite de către populație sau de către clasa politică¹¹.

Mă voi opri în mod special asupra primei con-

diții, urmărind, la un nivel minimal, doar relevanța relațională în raport cu aceasta a condițiilor celoralte.

Așadar, este necesar ca, pentru menținerea în limite rezonabile a unui conflict, să i se permită ori cărei subculturi participarea la guvernare în cadrul coaliției majoritare. Există o pre-condiție principală pentru această permisibilitate: dorința de cooperare (stimulată de apărarea unității națiunii, a independenței și a instituțiilor ei politice, pe de o parte, și de recunoașterea de către fiecare subcultură a faptului că nu poate constitui o majoritate capabilă să guverneze dacă dacă intră într-o coaliție cu alți reprezentanți ai altor subculturi, în măsura în care fiecare subcultură constituie o minoritate, pe de altă parte) care să unească, cel puțin temporar, membrii subculturilor și liderii.¹² În măsura, însă, în care fiecare subcultură nu constituie o minoritate și avem de-a face cu subculturi majoritare și minoritare, apare posibilitatea formării doar de către membrii majorității a unei coaliții, ceea ce îi îndepărtează pe membrii minorităților de perspectiva concilierii¹³. Cu cât sunt mai multe subculturi, distribuite uniform din punct de vedere al reprezentativității, cu atât este stimulată mai mult dorința de cooperare care duc la încheierea de alianțe cu liderii în vederea participării la coaliția majoritară care guvernează. Această fragmentare pe subculturi, necesară pentru dobândirea caracterului minoritar al fiecăruia, se poate face pe diverse planuri de scindare, considerate fie monadic (subculturi etnice, religioase, geografice etc.) fie n-adic (subculturi religioase subdivizate regional și/sau etnic etc.). Ideea de bază, în formularea negativă a lui Dahl, este aceea că nici unei subculturi să nu i se refuze *ad infinitum* sansa participării la guvernare. Această idee poate fi implementată, după Dahl, în două modalități – prin sisteme orientate către unanimitate sau prin sisteme de coaliții variabile care să permită, de-a lungul timpului, fiecărui grup să treacă din opoziție la guvernare¹⁴.

În esență ideile lui Dahl privitoare la prima condiție pot fi sintetizate astfel:

– ca să nu mai fie conflicte sau clivaje între subculturi (oricare ar fi etimologia acestora – *Gemeinschaft*-uri discordante, condiții istorice, suprapunerea unui tip de minoritate pe un altul sau pe o combinație de tipuri sau a unei combinații de tipuri pe un alt tip sau pe o altă combinație de tipuri¹⁵), trebuie, în primul rând, ca acestea să fie considerate indistinct (să nu existe o majoritate și mai multe minorități), ceea ce stimulează în scopul apărării unității națiunii, a independenței și a instituțiilor ei politice dorința de cooperare care duce la încheierea de alianțe cu liderii în vederea participării la coaliția majoritară care guvernează și, de

asemenea,

– ca să nu mai fie conflicte sau clivaje între subculturi, trebuie, în al doilea rând, ca liderii care administrează să nu refuze din principiu nici unei subculturi sansa participării la guvernare.

2. Statutul primei condiții considerată de către Dahl ca fiind necesară pentru aplanarea conflictelor generate de pluralismul subcultural în cazul societății românești.

O precizare preliminară importantă este constituită de reiterarea ideii că prezenta analiză vizează doar subculturile etnice¹⁶. Am operat așadar o secțiune pe un plan de scindare monadic foarte important, întrucât relațiile etnice reprezintă una dintre cele mai importante caracteristici ale dinamicii sociale și politice în țările din Europa Sud-Eestică post-comunistă.¹⁷

Mai întâi trebuie să vedem dacă societatea românească poate fi caracterizată ca manifestând un pluralism subcultural conflictual. După Dimitrijevic 2002: 251-252, de exemplu, România este un stat multi-național (o societate pluralistă), implicit un stat eterogen din punct de vedere al subculturilor, iar cadrul său constituțional (în speță, art.1/1¹⁸, 2/1¹⁹, 4/1²⁰, 6/1²¹, 6/2²²)²³ implică ideea că statul este, în ultimă instanță, „casa” grupului etnic majoritar; natura statului ar fi astfel una *atno-naționalistă excluzionară*, el nefiind construit formal ca o *politeia* neutră din punct de vedere etnic, politic și legal. Pace Dimitrijevic²⁴, nu consider că o discuție la nivelul cadrului constituțional este pertinentă și că ne poate aduce elucidări substanțiale în privința existenței unor tensiuni conflictuale *de facto*. După părerea mea, ca *status quo*, se poate spune că există conflicte, deși nu la macro-nivel (mișcări și revendicări sociale și politice extinse ale unor grupuri etnice puternic coagulate), ci la micro-nivel (mișcări, revendicări și tensiuni sociale și politice în anumite zone ale țării între grupuri etnice ceva mai slab coagulate, în special de maghiari și români sau rromi și români); speculând asupra etiologiei acestora, se poate spune că ele sunt rezultate ale reminiscențelor următorilor factori: i) efasarea granițelor, comasarea diverselor *Kulturnationen*²⁵ și re-distribuirea lor spațială, aspecte generate de către imperialismul Austro-Ungar²⁶ și ii) Naționalismul de tip comunist²⁷. Or analiza lui Dahl se aplică doar în cazul macro-nivelului, întrucât aici sunt angrenate divergențe ce pot să polarizeze societatea în tabere antagonice sau să genereze astfel clivaje sau crize în cadrul sistemului concurențial. Acesta nu înseamnă însă că nu este operabil un demers de evaluare a statutului primei condiții, pe motiv că societatea românească este relativ omogenă, prin co-prezența non-conflictuală a subculturilor

etnice. Deoarece situația prezentă poate ascunde totuși latențe conflictuale, actualizate deja la micro-nivel, sau stări de fapt conflictuale din trecut, aplanate poate și prin îndeplinirea primei condiții listate de către Dahl. Am ales această temă întrucât părerile mulțor comentatori ai fenomenelor de acest gen consideră că în România se poate vorbi încă de un pluralism etnic conflictul. Așa cum am văzut în cazul lui Dimitrijevic, nivelul discuției este însă, de obicei, unul abstract, hiper-teoretic, deci hiper-interpretabil, al cadrului constituțional sau legislativ, fără contact direct cu *status-quo-ul*. Mai mult, interferențele către un cadru constituțional neliberal sunt ad hoc și nefondate. Convingerea mea este că evaluarea statutului primei condiții este productivă în măsura în care considerăm cum poate fi preîntâmpinată actualizarea latențelor conflictuale la macro-nivel (aceasta fiind deja prezentă la micro-nivel).

Se poate spune că au fost făcuți deja pași în acest scop, odată cu cooptarea U.D.M.R. în coaliția majoritară care guvernează România²⁸. Maghiarii din România reprezintă una dintre cele mai numeroase minorități etnice din Europa. Conform datelor oficiale ale recensământului din 2002, 6,6% din populația României – un număr de 1.434.377 persoane – se consideră de etnie maghiară. Ca urmare a rezultatelor obținute la alegerile din 1990, 1992, 1996, respectiv 2000 U.D.M.R. a devenit un factor important al vieții politice din România. Prin prezența în Parlamentul României (12 senatori, 27 deputați) U.D.M.R. și-a asumat un rol important în fortificarea sistemului instituțional democratic al României și în realizarea reformelor generale în toate domeniile vieții politice, economice și sociale. La alegerile din 2000, U.D.M.R. a obținut locul al cincilea atât la alegerile prezidențiale (6,22%), cât și la cele parlamentare (6,9 % în Senat, 6,8% în Camera Deputaților). Aceste rezultate arată că U.D.M.R. a rămas o organizație legitimă de apărare și reprezentare a intereselor comunității maghiare din România. Succesul U.D.M.R. a fost reflectat și de rezultatele alegerilor locale din 2000, când pe liste U.D.M.R. au fost aleși 148 primari, 135 consilieri județeni și 2451 consilieri locali²⁹.

Acesta nu înseamnă însă că ar fi fost îndeplinită prima condiție a lui Dahl. După cum ne aducem aminte, o componentă esențială a acestei condiții o constituie indistincția subculturi majoritare – subculturi minoritare, pe planul de scindare etnic, în acest caz. Cu atât este stimulată astfel mai mult dorința de cooperare care duce la încheierea de alianțe cu liderii în vederea participării la coaliția majoritară care guvernează. Să presupunem că suntem factori de decizie în coaliția majoritară. După Dahl, în măsura în care

există conflicte sau în măsura în care întrevedem posibile conflicte la macro-nivel, trebuie să identificăm subculturile implicate și să le tratăm indistinct. Trebuie, din punct de vedere implementațional, să adoptăm, atât prin cadrul constituțional de fond, cât și prin acțiuni concrete de oferire a şansei participării prin rotire la guvernare, politici non-discriminatorii.

În cazul societății românești, un caz interesant în ceea ce privește latențele conflictuale îl reprezintă etnia rromă. Conform datelor oficiale ale recensământului din 2002, 2,5% din populația României – un număr de 535.250 persoane – se consideră de etnie rromă. Foarte mulți autori (inter alia Pogany 1999, 2004) consideră că animozitatea rasială (la micro-nivel) și intimidarea fizică, alături de șomaj și costurile ridicate de viață, au făcut ca tranziția către democrație, libertate economică, drepturi civile și politice să capete un caracter paradoxal pentru rromi, nepermisându-le să fie avantajați de recunoașterea drepturilor minoritare ale și a oportunităților politice, culturale și economice. Dacă adăugăm la aceasta și neimplicarea concretă a subculturii rroma în luarea de decizii și în discuții publice de avangură (a se vedea inter alia, Gillespie 1997 pentru o subliniere a acestor aspecte), avem o imagine ceva mai coerentă despre latențele conflictuale. În linia lui Dahl, ar trebui atunci asigurată șansa participării la guvernare alături de coaliția majoritară și a acestei subculturi etnice. Desigur există protocoale de genul celor semnate cu U.D.M.R. și în acest caz³⁰, dar acestea nu presupun o participare activă la guvernare, ci doar măsuri adiacente în interiorul cadrului constituțional.

Această lucrare este alcătuită din două părți. În prima parte sunt prezentate cele trei condiții considerate necesare de către Dahl pentru aplanarea conflictelor în țările cu un pluralism cultural, cu accent pe prima condiție, care în esență spune că liderii care administrează trebuie să nu refuze în principiu nici unei subculturi minoritare șansa participării la guvernare prin coalizare. În partea a doua este considerat cazul României, pentru care, deși în prezent nu se poate vorbi de un pluralism subcultural, (etnic) conflictual la macro-nivel, sunt identificate, în linia lui Dahl, premisele sau condițiile de posibilitate (rezultate din prima condiție) necesare, în cazul apariției unor conflicte, dizolvării acestora.

NOTE

¹ Sintagma se referă la coprezența simbolurilor etnice religioase sau geografice (v. Dahl 2000 (1971): 127)

² Dahl 2000 (1971); 126 – 142, în special pp. 134-142

³ Dahl 2000 (1971); 41, 56

⁴ Dahl 2000 (1971); 126

⁵ Dahl 2000 (1971); 128

⁶ Termenul care îi aparține lui F. Tönnies (Tönnies 1957 (1887): 223-231) nu este folosit de către Dahl, dar este în spiritul textului.

⁷ Dahl 2000 (1971): 128

⁸ Dahl 2000 (1971): 129: Se pot distinge în text două nuanțe ale sintagmei “pluralism subcultural” – prima vizează simpla co-prezență, cea de a doua o co-prezență conflictuală. Când vorebește de un “pluralism subcultural accentuat”, Dahl are în vedere, implicit, cea de-a doua nuanță. Putem avea, desigur, o coprezentă nonconflictuală, în cazul în care schemele conceptuale ale grupurilor (sau *Gemeinschöfure*le acestora) sunt discordante.

⁹ Dahl 2000 (1971): 135: Formularea lui Dahl este una negativă, axată pe ne-interzicere. Formularea de aici este una pozitivă bazată pe permisivitate (termenii, care pot funcționa și ca operatori mondiali interdefinibili în sistemem de logică deontică, sunt interșanjabili).

¹⁰ Dahl 2000 (1971): 137

¹¹ Dahl 2000 (1971): 139

¹² Dahl 2000 (1971): 135

¹³ Ibidem

¹⁴ Dahl 2000 (1971): 137

¹⁵ Tipuri individuale în raport cu tipurile de scindare discutate anterior.

¹⁶ Pentru analize ale statutului, subculturilor religioase, de exemplu, a se vedea Anderson 2002 pentru state din Europa Sud-Eestică precum Grecia și Bulgaria și Mertus 1999 pentru o analiză comparativă pe o arie geografică inclusiv România.

¹⁷ Pentru un cadru problematic general, a se vedea Requejo 2001.

¹⁸ “România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil.”

¹⁹ “Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum.”

²⁰ “Statul are ca fundament unitatea poporului român și solidaritatea cetățenilor lui.”

²¹ “Statul recunoaște și garantează persoanelor aparținând minorităților naționale dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității lor etnice, culturale, lingvistice și religioase.”

²² “Măsurile de protecție luate de stat pentru păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității persoanelor aparținând minorităților naționale trebuie să fie conforme cu principiile de egalitate și de nediscriminare în raport cu ceilalți cetățeni români”

²³ Articolele respective se mențin *tale quale* și pentru Constituția din 2003.

²⁴ Este usor de văzut că interferențele sale către o astfel de concluzie radicală sunt mai degrabă efectul ascunderii conținuturilor punctelor imediat următoare în cazul articolelor 2 (“Nici un grup și nici o persoană nu pot exercita suveranitatea în nume propriu”) și 4 (“România este patria comună și indivizibilă a tuturor cetățenilor săi, fără deosebire de naționalitate, de origine etnică, de limbă, de religie, de sex, de opinie, de apartenență politică, de avere sau de origine socială”) și a unei citiri ad hoc, cronate, a primului articol, unde adjectivele “suveran”, “independent” “unitar” și “indivizibil” nu sunt determinanți ai compusului “stat național”, ci ai ai substantivului “stat”, alături de adjecțivul “național”.

²⁵ Cea de-a două noțiune din dihotomia lui F. Meinocke: *Staatsnation* (naționea constituțională) vs. *Kulturnation* (naționea etnică sau culturală). A se vedea și Thaler 2001. Pentru o evaluare critică a principalelor probleme ridicate de identitatea națională și identitatea minoritară, a se vedea și Checkel 1999.

²⁶ A se vedea și Bidwell & Wojtwia 2004: 44-47; pentru o etiologie similară și analiză mai largă a statului minorităților în țările din Europa Centrală.

²⁷ Pentru problema naționalismului de tip communist și o analiză

detaliată a noțiunii de identitate statală, a se vedea Dimitrijevic 2002. Așa cum am mai subliniat, ideea centrală a articolului este aceea conform căreia actualele constituții ale unor state din zona balcanică, printre care și România, nu asigură o combinare între o serie de principii universale de constituționalism și o “etică situată” a identităților de grup, care ar garanta excluderea unei percepții etniciste a suveranității populare (Dimitrijevic 2002: 226)

²⁸ Periodic, între coaliția ce guvernează în prezent România și U.D.M.R. au fost semnate protocoale de colaborare. Pentru protocolul semnat pe 09.03.2004 a se vedea <http://www.psd.ro/pesa/afis.presa-doc.php?idpresa=1189>.

²⁹ Informațiile sunt extrase din site-ul oficial a Uniunii Democrate Maghiare din România.

³⁰ A se vedea, de exemplu, www.psd.ro/diversedoc/5/protocol-psd-partide-romi-2002.pdf.

BIBLIOGRAFIE

Anderson J., 2002: “The Treatment of Religious Minorities in South-Eastern Europe: Greece and Bulgaria Compared”, *Religion, State&Society*, vol. 30, No.1;

Bidwell S. & Wojtocz K., 2004: “Non-Military Security Issues in Central Europe”, *International Relations*, 18 (1) 83-114;

Checkel J.T., 1999: “Norms, Institutions and National Identity in Contemporary Europe”, *International Studies Quarterly*, 43, 83-114;

Dimitrijevic, N., 2002: “Ethno-Nationalized States of Eastern Europe: IS There A Constitutional Alternative?”, *Studies in East European Thought*, 54: 245-269;

Gillespie, S., 1997: “Minorities, States ND THE International System”, *Politis*, 17(3): 141-146;

Pogany, I., 1999: “Accommodating an Emergent National Identity: The Roma of Central and Eastern Europe”, *International Journal of Minority and Group Rights*, 6 149-67;

Pogany, I., 2004: “Refashioning Rights in Central and Eastern Europe: Some Implications for the Region’s Roma”, *Europena Public Law*, volume 10, Issue I;

Requejo, F., 2001: *Democracy and National Pluralism*, Routledge;

Thaler, P., 2001: “Fluid Identities in Central Europena Borderlands”, *Europena HistoryQuarterly*, vol..1, No. 4;

Tonnies, F., 1957 (1887): *Community and Society: Gemeinschaft und Gesellschaft*, tr. și editată de Ch. P. Loomis, Michigan State University Press.

Liderul politic. Note de personalitate și tipologie

VASILE NAZARE

During the confrontation and the political offer, the main actors (parties, elites and political class) bring out programs and leaders. More than once the personalities of the latter determine the way the political fight ends. The article analyzes the main approaches of the political leaders, regarding the standards of personality, the qualities required for leadership, factors that influence the creation of leaders, the existing or possible types.

1. Considerații preliminare

Viața politică constituie un cadru tipic concurențial. În disputa pentru putere, actorii principali – clasa politică, elitele politice, partidele politice – impun în prim-planul confruntării și al ofertei atât programe cât și lideri. Deznodământul luptei politice, de cele mai multe ori, fiind determinat de dimensiunile personalității conducătorilor.

Liderul politic fie că este privit dintr-o perspectivă elitistă (V. Pareto, M. Weber, G. Mosca, R. Michels, C. Rădulescu-Motru etc.) – ca individ care își dobândește statutul și rolul de excepție pe scena politică în virtutea unor calități naturale deosebite: inteligență, curaj, putere de muncă, vocație mesianică, predispoziție spre acțiune –, psihologică și psihanalistică (E. Erikson, H. Lasswell) – succesul și notorietatea publică fiind considerate drept pârghiile de rezolvare și compensare ale frustrațiilor juvenile refulate –, sociologică (M. Weber, S. Moscovici) – care supralicitează calitățile liderului prin originarea acestora în ceva suprauman, inaccesibil cunoașterii: carisma –, sau artistică (R.G. Schwartzenberg) – care privește liderul politic, prin similitudine cu lumea show-biz-ului, ca o vedetă a spectacolului politic, model-imagine construit de oameni specializați în arta persuasiunii și comunicării – se legitimează ca șef “instituțional al unui grup și care, prin prezența sau activitatea sa, influențează, conduce, reprezintă, exprimă interesele unui grup, formulează scopurile și elaborează strategiile și tacticile politice (...) care să corespundă atât așteptărilor grupului, cât și necesităților momentului”.¹

2. Gândirea românească despre liderul (omul) politic

Abordarea problematicii liderului politic (omului politic) a preocupat, în contextul evoluției teoriei politice specifice veacului XX, și gândirea românească. Geneza, necesitatea, rolul social sau notele definitorii ale personalității în general, ale personalităților de excepție în particular (inclusiv ale personalităților politice) au constituit coordonatele generale ale demersului explicativ autohton. Indiferent de conceptele sau sintagmele folosite – *personalitate de vocație, om de acțiune* (C. Rădulescu-Motru, I. Brucă, D.D. Roșca), *exponent al elitei politice, creator de valori impuse de cerințele timpului* (E. Speranția), *om de stat, valore supremă, providențială* (D.D. Roșca), *erou* (cu multiplele sale trăsături: non-conformist, vizionar, clarificator, reformator, mesager al adevărului, animator al progresului, exponentul spiritualității vremii, al sufletului poporului, dragoste față de neamul său, îndrăzneală, agent al ordinii împotriva dezordinii, manifestare autentică a divinului – St. Zeletin, C. Antoniade, N. Crainic), *conducător* (propulsat de forță inteligenței, prin calitățile sale deosebite – Tr. Brăileanu), *om politic* (caracterizat de cunoașterea profundă a poporului, înțelegerea deplină a intereselor sale naționale, originalitate, absența viciilor – S. Mehedinți) –, liderul politic a fost considerat o specie a personalității umane, o componentă de bază a elitelor sociale, nu atât pentru calitățile sale intrinseci, cât mai ales pentru rezultatele sale de excepție în planul acțiunii și practicii sociale.²

Oamenii politici, scria E. Cioran într-o manieră nietzscheană, dincolo de perioada în care apar și

se manifestă, au trăsături asemănătoare: ethos agresiv, dorința de dominație, activism fără principii, finalitatea acelor sale vizează puterea căreia îi sacrifică totul, manifestarea lui acțională nu are nimic comun cu morală, prejudecățile etice și religioase constituie un lux, îi afectează destinul; mobilul dinamismului și ascensiunii sale iradiază din ură (virtutea esențială), ura față de unii, dragoste față de alții; se apropie de artist prin actul creației; nu este obligat să credă în ce face, însă trebuie să reușească întotdeauna. Toate aceste calități se subordonează cu necesitate unui interes obiectiv, inexistența acestuia generează tirani sau aventurieri, dar nicidecum oameni politici.³

3. Notele de personalitate ale liderului (omului) politic

Esența omului politic se identifică cu "idealul puterii", la E. Cioran (în *Schimbarea la față a României*), "voința puternică și autoritatea despotică", la G. Le Bon (în *Psihologia mulțimilor*), omul "funcțiilor publice", la Nietzsche, "voința de putere", la Spranger (în *Types of Man*), "libidoul puterii", la G. Uscătescu (în *Proces umanismului*), "a trăi pentru politică", "capacitatea de a controla pulsul fenomenelor istorice importante, de a băga mâna între spîtele roții istoriei", "autoritatea carismatică", la M. Weber (în *Le savant et la politique; Politica, o vocație și o profesie*), puterea mitului – imaginea "salvatorului", a "omului providențial", la R. Girardet (în *Introducere în imaginariul politic*), o "componentă a elitei puterii", la C.W. Mills (în *The Power Elite*), "centrul de concentrare a intereselor grupului", la R. Dahl (în *Poliarhile*), "harul, carisma", la S. Moscovici, "omul de stat care umple prăpastia dintre viziunea sa și experiența națiunii", la H. Kissinger.

Pentru ca relația de comunicare cu mari mase de oameni (susținători sau adversari), specifică domeniului politic, să fie eficientă și cu rezultate sconțate (amplificarea suportului popular), liderii politici trebuie să facă probă unor anumiți "parametrii de personalitate":

a) *vocația puterii* (conducătorului) – dimensiune a puterii, conducerea este exercitată de oameni politici care în vîltoarea competiției politice se identifică cu anumite motivații și scopuri, antrenează mijloace și resurse instituționale, politice, psihologice pentru a stimula și sătisface orizontul de aşteptare al adeptilor și susținătorilor. Un lider își exercită dominația prin recurs la trei tipuri de putere: 1. coercitivă – definită uneori ca "putere hard" (originată în teamă); 2. utilitară (susținută de posibila transacție de resurse benefică schimbului reciproc între

conducător și adepti); 3. legitimă sau "puterea soft" (bazată pe încredere, convingere, atracție). Puterea coercitivă induce o "povară psihologică și emoțională atât asupra liderului cât și asupra adeptilor", se obiectivează în stări de devotament și consumțământ temporar care, în timp, degeneră în suspiciune, înșelătorie, necinste și sfârșesc prin disoluția organizației. "Deții puterea asupra oamenilor – scria A. Soljenițin – doar atâtă vreme cât nu le-ai luat totul. Dar când ai jefuit un om de tot ce are, el nu se mai află la puterea ta, e liber din nou". Este specifică aşa-ziselor "personalități de tranziție". De regulă, integritatea și coeziunea organizațiilor sunt menținute de puterea utilitară. Care, consideră Stephen R. Covey, "tinde să semene mai mult cu influențarea decât cu stăpânirea". Avem de a face cu atitudinea pragmatică, liderul este urmat doar pentru că este util adeptilor. "Poziția, experiența și carisma" conducețorului devin monede de schimb. Acest tip de putere explică, de pildă, longevitatea relației dintre liderul I. Iliescu și destinul politic al PSD-ului. Puterea dezirabilă, de durată este cea legitimă. De fapt, liderul se definește ca putere legitimă. Ea izvorăște din încredere (în lideri și obiectivele propuse), devotament intelligent și se impune fără constrângere. Fiind foarte rară, atunci când o întâlnim reprezintă "calitatea, distincția și excelența personalității liderului". În opinia lui Covey, puterea legitimă "este influență susținută, proactivă". Atât adeptii cât și conducețorii trăiesc "sentimentul comun al scopului și al viziunii". Puterea legitimă este într-o relație de proporționalitate directă cu "onoarea, respectul și considerația cu care este tratat liderul". "Conducătorii sunt conducețori – nota Hans Selye (în *Stres fără suferință*) – doar când dețin respectul și fidelitatea adeptilor lor". Înțelegerea profundă și corectă a relației dintre putere și conducețe potențează capacitatea liderilor "de a-i conduce și de a-i influența pe ceilalți fără a-i forța"⁴. Este nevoie să influențezi oamenii "să îți se alăture", să-ți împărtășească cauza, "să dorească să meargă alături de tine".⁵ "Prefer să conving un om să mi se alăture, susține D. Eisenhower, deoarece, odată ce a fost convins va rămâne cu mine. Dacă îl sperii, îmi va rămâne alături numai atâtă timp cât este speriat, după care va pleca"

b) *competență politică* – o cunoaștere profundă a fenomenului politic, a conținutului procesual prezent, dar mai ales a potențialului de dinamică, a tendințelor latente, ceea ce transformă liderul (omul) politic într-o reală și importantă componentă a ofertei politice, amplificată deopotrivă și de manifestarea obsesivă a raționalismului modern în politică. Abaterea de la "politica după carte" însemnând, după

unii comentatori, “lipsa de responsabilitate” și credibilitate a politicianului.⁶ Raționalitatea istoriei este o utopie. “Cursul dezvoltării istorice nu a fost trasat de construcții teoretice (...)” Indiferent de personalitatea proiectantului sau de forțele care-l susțin, “rezultatul real, concluziona K. Popper (în studiul *Istoricismul*), a fost întotdeauna diferit de construcția rațională”. Teoria sa privind ingineria socială presupune o nouă abordare a relațiilor etică-politică, teorie-acțiune politică din perspectiva paradigmăi monocauzale care impune coerența obligatorie dintre enunțurile științifice și comportamentul social-politic. În acest spirit, H. Smidt, fostul cancelar și lider al PSD german, consimna în lucrarea *Raționalismul politic și social-democrația*: “Valoarea unei teorii politice constă în serviciul pe care ea îl poate oferi omului politic, indicându-i acestuia posibilitățile efective de acțiune și consecințele previzibile ale diferitelor modalități de acțiune”.

Competența politică – ne atenționează S. Tămaș (în studiul *Managementul politic. Limite și perspective*) –, în zilele noastre, subsumează “cunoștințe și abilități pentru exercitarea influenței și orientarea vieții societale în direcția cerută de valorile democrației și ale afirmării drepturilor omului”. Concepția tradițională privind “evoluția spontană” și “creativitatea liberă” a fost substituită de o alta, solicitată imperios de necesitățile procesuale ale societăților democratice, cea a “creativității organizate”. Creativitatea – exercițiul descoperirii și inventarea alternativelor – în domeniul politic, continua politologul român, să impus ca o exigență a începutului de mileniu. H. Lasswell, B. Gross și A. Etzioni, pornind de la această realitate, se pronunțau pentru o elaborare a unei necesare și utile “științe a strategiei politice”. Cucerirea și exercitarea puterii în societate însenând, în opinia lor, aplicarea unui sistem de orientare și înrăurire a vieții politice prin “politici publice a vieții sociale în întreaga sa complexitate”, prezența profesionistului care stăpânește până la nivel de detaliu “știință și arta elaborării politicilor majore (megapolitică), premisele, principalele orientări și strategii menite să constituie un ghid pentru politicile locale și naționale”. Finalitatea acțiunii politice depinde într-o proporție covârșitoare de modul cum liderul politic a rezolvat binomul putere-cunoaștere. Și în acest perimetru de acțiune socială, ca de altfel în toate domeniile, “puterea de cea mai înaltă calitate” (de a convinge și atinge scopurile acțiunii în condiții de eficiență -s.n.), consideră A. Toffler (în *Puterea în mișcare*), “provine din aplicarea cunoașterii”. “Arta conducătorului – în opinia lui D. Morris, un expert în campanii electorale – solicită menținerea

unui impuls de înaintare suficient pentru a controla evenimentele și a dirija politicile publice fără a pierde sprijinul publicului”. Acțiunea începe cu precizarea obiectivului final și continuă cu analiza și alegerea celor mai adecvate modalități de realizare. “Politicianul poate face ce crede că este bine, dar trebuie să fie foarteabil în ceea ce privește modul în care procedează (...) Eșecul (...) nu folosește nici unei cauze”.⁷

Chiar dacă, potrivit unor cunoscute puncte de vedere, omul raționalist este “periculos și costisitor” în conducerea treburilor publice, sau că o “minte cu un caracter instrumental nu există”⁸, fără a ignora rolul iraționalului, noi pledăm – în condițiile manifestării tendințelor globalizării și ale apariției redundante a scenariilor cu privire la evoluția economică și politică a umanității – pentru necesitatea unui proiect raționalist în politică. Dacă în perioada premergătoare, omul politic nu se definea prin competență ci prin legitimitate, “societățile moderne, constata R. Aron, sunt guvernate de oameni politici profesioniști”. Cunoașterea expertă poate deveni o sursă a puterii liderului numai în măsura în care ea reprezintă o competență în stare să recunoască valoarea competenței. Astăzi, liderul atrage mai puțin prin retorică și fizionomie și mai ales prin știință lucrului bine făcut. Nivelul ridicat al pregăririi profesionale într-un domeniu, imaginea specialistului sau a expertului poate induce o stare de încredere în rândul guvernaților într-o bună și eficientă administrație a intereselor lor.⁹ Parafrându-l pe M. Edelman, o personalitate politică care-și afișează “competență este ușor acceptată așa cum vrea ea”. O astfel de poziție cu siguranță, la sfârșitul secolului XIX, ar fi stârnit furia lui Gustave Le Bon, un bun cunoșător al fenomenului abordat. Gânditorul francez, în lucrarea *Psihologia mulțimilor*, cultivând paradoxul sfidează logica raționalistă a contemporanilor noștri considerând că “inteligenta și instrucția” mai degrabă îi dăunează decât îi folosește conducătorului. “Demonstrând complexitatea lucrurilor, dându-ți posibilitatea să explici și să înțelegi, inteligenta te face indulgent și atenuază intensitatea și violența acelor convingeri de care au nevoie apostolii. Marii conducători din orice epocă, și mai ales cei ai Revoluției (franceze – s.n.) au fost extrem de mărginiți; cu toate acestea, au exercitat o influență enormă”.¹⁰ O poziție parțial adevărată. Mai mult, în perioada contemporană, H. Smidt (în *Raționalismul politic și social-democrația*) pledează mai degrabă pentru pragmatism decât pentru raționalism exagerat în domeniul acțiunii politice. Omul politic, “întrucât nu este ghidat de o teorie universală (singura justă) este, în realitate,

un oportunist care tocmai din această cauză nu poate atinge scopul ultim". Acțiunea politică neputând fi fundamentată pe etică sau "previziunea teoretică a cursului inevitabil al dezvoltării societății".

Dincolo de imperfecțiunile concepției generate de limitele timpului, liderul trebuie să subsumeze în structurile cognitive ale personalității sale conducederea și managementul, ideile, concepția și vizionarea cu modalitățile cele mai eficace care conduc la atingerea obiectivelor scontate. "Conducerea se concentrează asupra ideilor (concepției, vizunii - s.n.). Managementul se concentrează asupra rezultatelor".¹¹ Conducătorul este preocupat de concepție, doctrină articulată, verosimilă și mobilizatoare, iar managerul este interesat de tehnici de eficiență. Liderul conferă orientare, este un visător, managerul este un pragmatic. Idealul de om politic ar trebui să reunească cele două dimensiuni. Dar practica, sublinia autorul american, pune în evidență suficiente situații de incongruență: lideri cu viziune dar incapabili de a-i inspira pe adepti și invers. Pornind de la această realitate, considerăm că se impune o distincție între liderul (conducătorul) politic și managerul politic, cel care face parte din staff-ul, din aparatul său tehnic, cel care imaginează, scenarizează, inventează și identifică mijloacele adecvate realizării obiectivelor formulate. De asemenea, în viața politică, remarcă Sergiu Tămaș, nu trebuie absolutizate valențele managementului, deoarece regulile evoluției politiciului sunt diferite de cele ale economicului (care a stat la originea managementului). "Știința și arta de a obține puterea, comenta politologul român, este decisivă în educarea prospectivă a profesioniștilor din sfera politicii. Obiectivul principal este de a educa omul politic să gândească pe termen lung și nu doar în limitele ciclului electoral de patru sau doi ani. În al doilea rând, omul politic trebuie să fie educat să primească viitorul ca domeniu al inovației și invenției sociale. Societatea de mâine nu va fi simpla continuare a stărilor actuale și nici rezultatul unei întoarceri în timp".

Cultura politică este absolut necesară dar nu suficientă. Ea se află într-o relație de complementaritate cu alte calități: inteligență, darul cuvântului, instinctul puterii, temperamentul de luptător, încrederea în sine, imaginația, spiritul de hotărâre, intuiția, forța de convingere, pasiunea, simțul responsabilității, discernământul etc. Puse în valoare în disputa pentru putere, ele se transformă în adevărate competențe politice;

c) *prestigiul* – capacitatea de a influența și determina comportamentul maselor (de simpatizanți și nehotărâți) în direcția dorită. Influența liderilor poli-

tici – scria Gustave Le Bon – se "bazează prea puțin pe raționamentele lor și foarte mult pe prestigiul lor. Dacă prestigiul le este (...) stirbit, ei nu mai au nici o influență (...) Multimea rămâne supusă prestigiului conducedorului, și în comportamentul său nu intervine nici interesul, nici sentimentul de recunoștință".¹² Prestigiul "personal sau dobândit" conferă conducedorului (liderului politic – s.n.), continua autorul, o mare putere, capacitate persuasivă discursului și relațiilor sale de comunicare cu masele. Pentru gânditorul francez, "arta de a impresiona mulțimile" se confundă cu măiestria cârmuirii. Nu conținutul fatelor contează, ci modul lor de prezentare. Ele trebuie să genereze imagini socante care să obsedeze și să impresioneze mentalul colectiv, imaginația mulțimii. Stilul, era de acord M. Oakeshott, contează foarte mult în conduită politică. Liderii politici trebuie să mânuiască cu măiestrie arta manipulării maselor, să cunoască psihologia ascultătorilor, să știe să le vorbească, să cunoască puterea de seducție a cuvintelor, a imaginilor și a simbolurilor, să disponă de o elocință specială, în care afirmațiile transante și imaginile cu forță de sugestie să nu fie estompate de logica raționamentelor. Aceștia au influențat cursul istoriei prin arta folosirii verbului, a cuvântului. R. Girardet își argumenta teza enunțată prin exemple cunoscute și trăite – ascensiunea și rolul jucat de lideri malefici precum Hitler, Mussolini și Lenin. Concluzia este tranșantă: "Doar marii creatori de cuvinte au făcut să existe bolșevismul și fascismul". Liderii, pentru a reuși în actul de conducedere, recurg invariabil la instrumentul persuasiunii și al manipulării. Convins de idee, Jacques Gerstlé (în *Comunicarea politică*) susținea necesitatea ca liderii politici să folosească cu abilitate întregul arsenal de tehnici impus de actul comunicării politice: cuvântul, tăcerea, acțiunea și simbolistica politică (recursul la miturile politice – mitul fondator, teoria conducedorului simbolic etc.). De fapt, recunoștea G. Sorel, indivizii sunt împinși spre acțiune mai degrabă de mituri politice decât de apelul la motivație.

Trebuie să distingem între prestigiu intrinsec (personal) și cel dobândit (prin efort individual sau croit, proiectat de indivizi specializați în imagine). Potrivit opiniei lui Schwartzenberg, orice lider se specializează în interpretarea unui anumit rol (model) de politician, care presupune exercițiul unui tip corespunzător de acțiune politică (de exemplu, liderul de șarm va urmări să-și seducă simpatizanții, cel autoritar, să impună, cel critic, să convingă).

Liderul politic, "adevărată cvadratură a cercului"¹³, diferă de celelalte tipuri de lideri; el nu trebuie decât testul adeziunii de masă; precizare esențială

pentru demersul nostru, deoarece "opinia publică, sublinia Ortega y Gasset (în *Revolta maselor*) este forța radicală, care, în societățile umane, produce fenomenul comenții (...). Iar legea opiniei publice este gravitația universală a istoriei politice". Autoritatea lui rezidă în convertirea ei în mit, într-un simbol. De asemenea, el, la rândul său, amintea M. Edelman (în *Politica și utilizarea simbolurilor*), trebuie să se "identifice cu simbolurile sau rolurile acceptate de societate". Ceea ce oferă liderilor politici "posibilitatea manipulării" maselor de oameni prin "manipularea simbolurilor". Iar pentru D. Morris, "liderii eficienți folosesc instrumentul persuasiunii și al manipulării pentru a conduce și a reuși". O regulă ce nu poate fi ignorată. Deoarece, argumenta D. Bougnoux (în *Introducere în științele comunicării*), liderul politic are o "foarte mică marjă de acțiune: nu poate nici să-și amâne popularitatea, nici să-și schimbe poporul cu altul", masele fac selecția și-și desemnează conducătorul.

Ascensiunea omului politic, completa E. Cioran (în *Schimbarea la față a României*), rămâne un mister nedezlegat, deoarece acesta nu trebuie să fie un om complet, el "este un destin înainte de a fi o valoare".¹⁴ Un alt mod de expresie lingvistică a motivului formulat cu multă vreme înaintea sa. Pentru Gustave Le Bon (în *Psihologia mulțimilor*), prestigiul se originează în "succes", insuccesul și discuțiile îl deteriorează. "Cei care au știut să-și păstreze mult timp prestigiul nu au tolerat niciodată discuția; ca să te bucuri de admirația mulțimilor, trebuie să te ții totdeauna la distanță"

Importanța culturii politice aduce în discuție problema convingerilor politice. Arta de a influența este dimensionată de procesul de însușire, modelare sau schimbare a convingerilor politice. Deși convingerile se cristalizează în primele două decenii de viață, realitatea nu exclude posibilitatea schimbării lor. După cum sublinia Freed I. Greenstein (în *Personality and Politics*, 1969), "Elementele psihice ale personalității și convingerile pot varia în mod independent"¹⁵, dar convingerile nu sunt întotdeauna o reflectare fidelă a structurii de personalitate a individului.

Factorii care influențează substanța convingerilor, în opinia lui R. Dahl, sunt: 1. expunerea (la o anumită concepție politică); 2. prestigiul personalității liderului care induce proporțional un coefficient ridicat de autoritate și influență ideilor prezentate; prestigiul ideii, ne atrăgea atenția autorul, este amplificat și de realizările ce i se atribuie; 3. compatibilitatea cu alte convingeri anterioare; 4. compatibilitatea cu experiența, importantă pentru sporirea cre-

dibilității aspectelor cognitive ale concepției propagate; discrepanța dintre concepțiile personale și experiență creează premisele schimbării convingerilor, renunțarea la vechile valori și acceptarea unui nou sistem de valori articulat și propus; de exemplu, pierderea încrederii în politica liberală americană a anilor 1960, sau votul negativ dat de electoratul unor partide aflate la putere în unele țări (vezi recentele alegeri din Grecia și Spania).¹⁶ Liderul influențează sau convinge prin ethos (credibilitate), phatos (emoții și motivații) și logos (gândire logică).¹⁷ La moartea lui F.D. Roosevelt, Walter Lippmann scria: "Testul final al unui conducător este ca el să reușească să-și transmită convingerile oamenilor care rămân și să le insuflă dorința de a merge mai departe".

d) *pasiune, responsabilitate, clarviziune și discernământ* în evaluarea și înrăurirea fenomenului politic – trăsături care, remarcă M. Weber (în *Politica, o vocație și o profesie*), trebuie să caracterizeze necondiționat liderul politic. Comentând această concepție, R. Dahrendorf, prin recurs la adnotările tatălui său pe marginea cărții evocate, aduce unele completări binevenite: omul politic trebuie să se dăruiască unei cauze, să fie conștient atât de poziția, cât și de sarcina lui, să aibă capacitate de judecată și un simț pentru proporții, să evaluate efectele și urmările faptelor sale. Conducătorii politici, cei care stau în punctul de comandă al imperiilor birocratice, trebuie să evite două mari primejdii: 1. să devină ei își și birocați; 2. angajarea în acțiuni care să le depășească dimensiunile propriei lor personalități, fapt ce i-ar compromite și i-ar arunca în uitare.¹⁸ Liderul trebuie să armonizeze idealul cu posibilul. Remarcă care ne determină să apreciem și mai mult intuiția lui N. Iorga care, cu aproape un secol înaintea politologului german, scria: "Omul politic este cineva care vede o situație, vede ce se poate face în această situație, își dă seama ce poate face el, iar dacă e convins că nu poate face nimic, se dă la o parte". Rolul de excepție al liderilor politici se explică, consemnată S. Haret (în *Mecanica socială*), prin faptul că aceștia au reușit să orienteze anumite forțe sociale într-o anumită direcție, mai mult sau mai puțin dezirabile pentru comunitate. Iar peste ani, D. Morris, preocupat de competiția pentru putere dintre oamenii politici, concluziona: "Nu există nici un înclocitor pentru viziunea clară și pentru conducerea hotărâtă".

Entuziasmul poate fi tot la fel de important ca și calitatea pregătirii sau munca susținută. El poate suplini un coefficient de inteligență mai redus, competența, calitățile deficitive, dar, la rândul său, nu poate fi suplinit de nimic. Astă explică succesele uimitoare ale entuziaștilor. Entuziasmul se creață

prin scopuri și credință în noi. "Capacitatea de a transmite altor oameni entuziasmul pentru un țel comun este aproape o definiție a calității de lider".¹⁹

c) *perseverență, voiajă, spirit de acțiune și încredere în victorie, concentrare și disciplină* – masele "ascultă întotdeauna de omul înzestrat cu o voiajă puternică"; liderii se confundă în timp cu autoritățile, deoarece "nu nevoia de libertate, ci cea de supunere domină totdeauna sufletul mulțimilor". Pornind de la aceste premise, Gustave Le Bon identifică două categorii de lideri: 1. cei cu o voiajă puternică, dar episodică, care-și supralicitează violența, vitejia, îndrăzneala, eroismul, capabilitatea de fapte memorabile, dar care se stinge repede și intră în anonimat; sunt incapabili să se conducă pe ei însăși, resimt nevoia de a fi conduși și stimulați permanent; 2. cei cu voiajă deopotrivă de puternică și de lungă durată, care exercită o influență cu mult mai importantă, deși nu tot atât de strălucitoare, "nemăsurata putere a voiajei face ca totul să i se supună", aceștia și-au pus amprenta asupra celor mai importante evenimente ale "civilizației și istoricii" umane.

"Un mare geniu politic, nota E. Cioran, trebuie să fie un dominator. Dacă știe și nu poate comanda, n-are nici o valoare". Înfrângerea adversarului, continua filosoful român, constituie rațiunea de a fi a omului politic; "ura este o virtute politică prin excelență", iar "voluptatea omului politic este adversarul".²⁰ Comentând ascensiunea generalului de Gaulle la statul de lider militar și politic, Lucian Sfez (în *Simbolistica politică*) scria: "În luptă se remarcă conducătorul profetic". Generalul se considera un profet adevarat. "Falsul profet (aluzie la o tipologie întrupată de Mussolini și Hitler - s.n.), arăta viitorul șef al statului fracez în lucrarea *Memoria de război*, se deosebește de cel adevarat prin aceea că domină, strivind sau nerespectând diferențele, nivelând până la moarte (...) bunul profet știe, alături de pasiune, să folosească rațiunea, ghidată de Spirit, rațiune care o golește pe cea a falsului profet".

Liderul politic nu trebuie doar să vrea ci să și poată, să demonstreze aptitudinea de a obiectiva dezirabilul în real, să fie un om de acțiune, care "într-o conjunctură specială și unică, susținea M. Weber, alege în funcție de valorile sale și introduce în rețeaua determinărilor un fapt nou". Acțiunea conduce la succes, lipsa de acțiune generează insuccesul. Nonacțiunea (imobilismul, expectativa), preciza G. Gallup, face mai rău unui președinte decât orice altceva. Un șef de stat poate lua o decizie, chiar greșită, fără să-și piardă popularitatea (de pildă, președintele Kennedy care n-a fost afectat după eșecul în criza cubaneză). Nu privațiunile sunt cele care

provoacădeziluzii față de conducători, ci incapacitatea acestora de a crea impresia că sunt apti să facă față unor probleme ce pot fi identificate și personalificate. "Conducătorul al căruia act sugerează că are o strategie pe care o urmează atrage cu ușurință un sprijin loial și entuziașt".²¹ Tehniciile dezirabile și realizabile, concentrarea, disciplina, perseverența, munca susținută și dorința de a reuși pot genera lucruri extraordinare, demne de a fi consemnate de istorie. "Nu cunosc pe nimeni care să fi ajuns în vîrf fără să fi muncit foarte mult (...). Aceasta este rețeta succesei", consideră M. Thatcher, personalitate politică proeminentă a secolului trecut. Viața oferă suficiente exemple. Șansele mici cu care erau creditați J. Carter în 1976 și B. Clinton în 1992 nu i-au împiedicat totuși să câștige campaniile electorale, să devină președinții celei mai mari puteri a lumii. Au învins și au câștigat "trofeul cel mare" deoarece au fost extrem de motivați, muncitori, concentrați, hotărâți și consecvenți în urmărirea și realizarea scopului urmărit.

f) *inteligență și instrucție* – mărimea zonei de influență socială era denumită de S. Haret "factor de personalitate". El fiind o funcție de anumite variabile: inteligență, voiajă și instrucție; valoarea sa crește în măsura în care factorii evocați ating o cotă maximă: voiajă puternică, inteligență superioară, instrucție solidă. Expresia analitică a factorului de personalitate este reprezentată de filosoful român ca o funcție a acestor elemente $P = f(a, b, c, d)$; $P = f_1(a) + f_2(b) + f_3(c)$; în care **a** reprezintă inteligență; **b**, voiajă; **c**, instrucție; **d**, factorul întâmplare, care poate amplifica sau diminua rolul personalității în general, al celei politice în special, în societate.²²

Oamenii politici sau liderii spirituali, liderii de succes – aflați în fruntea unor organizații, partide, guverne –, indivizi cu adevarat realizați nu sunt cei cu un coeficient de inteligență (IQ) ridicat și performanțe școlare deosebite (șefi de promoție sau olimpiici), ci cei care au un coeficient ridicat de inteligență emoțională (EQ), care presupune autocunoaștere emoțională (conștientizarea și stăpânirea propriilor emoții), motivația interioară de a evoluă, dublată de inițiativă, optimism și dăruire, empatie, aptitudini sociale – capacitatea de a lua decizii înțelepte, de a stabili relații pozitive, de a coopera și colabora cu ceilalți, de a rezolva conflicte, de a capta atenția, de a-și adapta comunicarea funcție de calitatea receptorilor. Limbajul sentimentului sau al empatiei "este de departe cel mai puternic și cu cel mai mare efect de motivare". Deoarece asta înseamnă "a te așeza în mintile și inimile celorlalți pentru a vedea lumea aşa cum o văd ei".²³ Convingerea maselor că ele au înrăurire asupra liderilor explică de fapt capa-

citatea, câmpul de influență al acestora. Inteligența emoțională (la D. Goleman) sau interpersonală (la H. Gardner) nu este ereditară, moștenită ci se cultivă prin educație.

Inteligența politică a liderului, la D. Misin (în studiul *Inteligența politică și politicomul*), se confundă cu un demers moral-rațional-pragmatic sintetizat în următoarele exigențe: omul politic are competența necesara, recunoaște și respectă competența altora în exercițiul actului politic; omul politic acceptă că există un moment când trebuie să se retragă pentru a lăsa locul altora mai tineri; omul politic nu transformă poziția pe care o deține într-o sursă de privilegii; omul politic poartă raspunderea faptelor sale, atât fată de cei care l-au ales, cât și față de propria constituție; omul politic crede în valorile naționale și le afirme în plan internațional.

f) *flexibilitate, adaptabilitate, arta de a negocia* – de a realiza o bună comunicare cu celelalte cercuri de participare în interiorul partidului pentru menținerea unității sale, cât și cu alte partide de aceeași orientare sau de culoare politică diferită. Astăzi, oratoria și înfățișarea nu mai reprezintă calități indispensabile omului politic. R. Aron susține că alte calități contribuie la propulsarea liderilor: arta “discuțiilor pe culoare”, arta “compromisului”, arta de a-i “manevra pe oameni”.²⁴ Printre alte calități, liderul politic trebuie să fie o “personalitate tranzacțională”. Mai mult, liderul trebuie să dea dovadă de flexibilitate și adaptabilitate. Nu timpurile trebuie să se muleze pe stilul conducerii, ci liderul trebuie să se adapteze la dinamica situațiilor politice concrete. Lipsa de sincronizare este echivalentă cu sinuciderea politică. În timp ce Nixon, observa D. Morris, a acceptat schimbarea vremurilor pentru a-și valorifica stilul, R. Reagan și-a adaptat stilul pentru a se potrivi timpurilor sale. Un lider politic trebuie să aibă o perceptie corectă a “pulsului timpurilor pe care le trăiește”. A fi strident într-o atmosferă de concordie și unitate națională sau conciliant în vremuri tulburi, a persista în menținerea unei politici nepopulare fără a încerca să o schimbe pentru a o salva reprezentă rețeta unui eșec sigur.

g) *autoritate carismatică* – apogeul analizei liderului (omului) politic a fost condiționat, în gândirea politică, de apariția și manifestarea marilor sisteme ideologice, care au adăugat mereu noi exigențe. Liderul politic autentic, cu o capacitate mare de influență, reunește multiplele aspecte de autoritate tradițională, rațională și carismatică (M. Weber).

Liderul carismatic poate aduce multimile într-o stare hipnotică, care culminează cu renunțarea chiar la propriile lor convingeri. Aceasta, în opinia lui

Gustave Le Bon, iradiaza simpatie, adeziune și susținere prin valorificarea plenară a resurselor personalității sale: prestigiul amplu; respectul normelor pe care oamenii le prețuiesc mai mult, violența în limbaj; mesaj simplu, clar, constant defăimător (la adresa unor stări de fapt sau rivali politici) fără a recurge la violență.

Deși discutabil, rolul carismei în politică, în viața și destinul omului politic, nu este de ignorat. Ea înseamnă, așa cum remarcă R. Dahrendorf, “legitimarea puterii prin pretenții extraordinare la înzestrare și predestinare”, reunește calități transcendente care se mulează la conținutul misiunii lui. Autoritatea carismatică se întemeiază pe “valoarea exemplară a unei persoane și pe recunoașterea caracterului ei sacru, extraordinar, chiar eroic; este o relație similară aceliei dintre profet și adepti, care implică revelarea unui erou și venerarea sa”.²⁵ Capacitatea de influență a liderului carismatic asupra maselor denotă un har, o relație de o anumită calitate între credincioși și supușii lor, o “relație socială, strict personală, legată de valoarea carismatică (ieșită din comun – s.n.) a calităților personale și de confirmarea lor”.²⁶ Carisma, arăta M. Weber, este puterea legată de tradiție; ea se manifestă prin “actualizarea unei imagini trecute”; “(...) șefii își întrețin puterea prin evocarea imago-urilor trecutului care, o dată reiterate, reaprind sentimentele de odinioară”. Ea induce o congruență a convingerilor adeptilor cu cele ale liderilor, acceptarea necondiționată a liderului, identificarea cu el, obedița voluntară și implicarea emoțională în misiunea grupului. Grupul cu un astfel de conduceță formează o comunitate emoțională (C. Lafaye). Focalizarea interesului mulțimii asupra liderului iradiaza fidelitate, speranță și fascinație. Carisma unui lider constă în: *prestigiul personal* aureolat de credință într-un ideal, *intuiție* (percepția directă și spontană a elementelor concrete ale realității politice), *inspirație, imagine, capacitate de persuasiune, instinct de dominare, capacitate de adevăra a prezenței scenice*. Originată în iraționalul mulțimii, carisma iradiaza pasiuni ambivalente, contradictorii: aprobată-dezaprobată, susținere-contestare. Caracterul ei este instabil. Dacă deținătorul puterii carismatice își pierde harul, autoritatea lui dispare. Domniația carismatică, sublinia S. Moscovici (în *Psihologia socială și mașina de fabricat zei*), este specifică regimurilor autoritare, totalitare și dictatoriale, iar apariția sa este determinată de: *o ruptură apărută în ordinea socială, uzura credințelor, apariția unui dezgust față de instituțiile care își pierd vitalitatea;* toate acestea impunând apariția unei autorități (un conduceță de excepție, chiar arhaic) ce le poate

transforma viața din interior. "Starea de excepție, continua autorul, produce oameni de excepție", "mărele personalități", cum le numea A. Besançon (în *Originile intelectuale ale lenismului*). Liderul carismatic apare totdeauna ca un usurpator al trecutului recunoscut de mase și legitimat de crizele, clivajele în mentalul și imaginarul colectiv.

În timp ce liderii noncarismatici sunt lideri de menținere, cei carismatici, observa House, sunt inovatori și creatori. Încercând să identifice variabilele unei conduceri carismatice, House remarcă: încrederea adeptilor în corectitudinea convingerilor liderului, similaritatea convingerilor adeptilor cu cele ale liderului, acceptarea sa incontestabilă, afecțiune și identificarea cu el, obediенță voluntară, emulație, implicare emoțională în misiune, convingerea fidelilor că sunt capabili să-și aducă contribuția la îndeplinirea misiunii respective.²⁷

Liderul carismatic, în opinia lui G. Hermet (în *Poporul contra democrației*), prezintă unele particularități: 1. se confundă cu un proiect pe care îl întruchipează în timp; 2. accede la putere în virtutea unui drept istoric și nu a unui consens explicit care pare doar dorit pentru a-l ajuta să-și îndeplinească misiunea; 3. se legitimează doar prin destinul său istoric; 4. carisma liderului nu depinde de dispoziția în care se află o majoritate; în cazul dictatorilor, carisma se manifestă, paradoxal, chiar în rândul păturilor sociale pe care le-a afectat cel mai mult. Exemplul lui Franco, argumenta autorul, este concluziv, el a întrunit majorități plebiscitare impresionante, 93% în 1947, 95% în 1966, triumf care i-a sporit patrimoniul de legitimitate în fața adversarilor săi.²⁸

În ultimul timp, au apărut studii care redimensionează conținutul conceptului tradițional de carismă. Gh. Teodorescu, analizând carismele intrinseci care legitimează un viitor conducător politic, enumera următoarele elemente de structură: comportamentul moral (relația de continuitate între ținuta, actele, atitudinile și ideile pe care acesta le profesă în public), competența (pregătire solidă într-un domeniu de activitate), carisma (ideea de grătie, har, dar cu aspect providențial; comportamentul omului politic de acest tip este mai degrabă mesianic decât mobilizator), şarmul personal (variantă materială a carismei: aspectul fizic, timbrul vocal, stilul de vorbire și de vestimentație sunt calități remarcabile ale omului politic – vezi Mitterrand, Berlusconi), capacitatea de garantare a existenței celor guvernați (axa responsabilității), capacitatea de reprezentare și identificare colectivă (axa psihologică), ideile și programul politic (axa ideo-logică).²⁹ Mai mult, după cum se exprima D. Morris,

"nu există un singur tip de carismă". Acest mixaj de "attractivitate și capacitate de relaționare" este transformat într-o adevărată tipologie a fenomenului. Conținutul carismei, notă de personalitate apreciată în viața politică americană, a evoluat spectaculos și oarecum paradoxal pe o scală în care regăsim tipuri carismatice diferite, chiar opuse: Truman (statură insignifiantă, direct, certăreț, agresiv, veselie disprețuitoare), Eisenhower (zâmbitor, bonom, prietenos), Kennedy (tânăr, chipeș, elegant, îngrijit), Carter (sinceritate onestă, lipsă de infatuară), Reagan (empatic, ironic, bun simț, spiritual, veselie studiată), G. Bush (bonom, voce stridentă, tânguitoare, fermitate aristocratică, calm în situații de criză, eleganță și farmec în fața adeversităților), Clinton (statură impunătoare, empatic, demnitate). Inefabilă și ireală, carisma se "regăsește doar în percepția noastră", fiind o creație a liderului prin exercițiu, "muncă serioasă și teme bine alese". "Important, conchidea reputatul expert american, nu este să exerciți o atracție de tip mistic, ci ca alegorii să fie de acord cu tine și să te placă ceea ce intenționezi să faci".³⁰

4. Lideri democrați, totalitari și autoritari

Încercări taxonomice a liderilor politici contemporani le întâlnim la M. Weber, C. Beck & J. Malloy, J. McGregor Burns sau R.G. Schwartzenberg. Tipurile ideale de om politic, analizate de M. Weber (în *Le savant et la politique*), sunt corespunzătoare celor trei tipuri de dominație - tradițională, rațional-legală și carismatică. Pornind de la premisa genezei puterii și a liderilor (asimetria relațiile interumane), J. Burns identifică două mari tipuri de lideri: 1. liderul transformator, omul politic animat de scopuri înalte și care-și pune amprenta personalității sale asupra transformărilor radicale din societate (un gen cu trei specii: liderul intelectual – face apel la idee, rațiune și imagine; liderul reformator – percep pulsul și necesitatea istorică și-și folosește forța dinamizatoare a voinței de a conduce nația spre un alt viitor posibil; liderul revoluționar – înclinat nu doar spre schimbări parțiale, ci acționează asupra întregului); 2. liderul transacțional, omul politic care face apel la puterea utilitară, transformă poziția, accesul la anumite privilegii în adevărate monede de schimb în relațiile cu adeptii și susținătorii. R.G. Schwartzenberg (în *Statul spectacol. Eseu asupra și împotriva star-systemului în politică*) distinge: 1. "liderul care fascinează" ("liderul prefabricat", invenție a mass-media și a spectacolului politic; aparția, existența și

evoluția sa se supun regulilor publicității și reclamei care consacră starurile din domeniul show-biz-ului); 2. “liderul-om obișnuit” (întruchipează modelul proiectat de psihologia mulțimilor: simțul comun, înțelepciunea națională, sporește sentimentul de siguranță, bucuria identității, conformismul); 3. “liderul-Tată” (originat în mitul biblic, se confundă cu führerul, cu conducătorul, cu acel personaj căruia trebuie să i te supui în mod necondiționat).

Se acredează ideea că este legitim să facem o tipologie a liderilor politici pe criteriul regimului politic în care apar și se afirmă. Din această perspectivă distingem: lideri democrați, lideri autoritari și lideri totalitari.

Liderul democrat reprezintă, după R.G. Schwartzenberg, “președintele oglindă”³¹, pe care mulțimea și l-a croit după propria sa înfățișare și structură spirituală; el reprezintă omul de lângă noi, omul obișnuit, nesofisticat, omul cu o viață normală, cu familie și copii, dominat de aceleași nevoi și aspirații; întruchipează înțelepciunea, bunul simț și nevoia de echilibru. Asupra unei astfel de personalități, individul, electoratul anonim își proiectează, alimentat de speranță, dorințele refulate. El poate fi carismatic sau noncarismatic. Posibila ascensiune este demitizată și explicată prin faptul că puterea l-a ales pe el nu el a ales puterea. Ei se recrutează din mulțimea “liderilor care fascinează” și “liderilor-oameni obișnuiți”. Aproape toți liderii politici autohtoni, propulsați de perioada de tranziție – I. Iliescu, P. Roman, E. Constantinescu –, se încadrează în grila de personalitate schițată.

Liderul totalitar și autoritar este ilustrat de “liderul unic”, “liderul-erou”, “liderul-părinte”; în toate ipostazele sub care se prezintă el se confundă cu personalitatea care detine și exercită puterea cea mai mare în comunitatea respectivă, a cărei energie și înțelepciune insuflă maselor o incredere nemărginită. Mussolini, Hitler, De Gaulle, Lenin, Stalin, Mao sau Ceaușescu au avut un punct comun – autoritatea carismatică. Chiar dacă există puncte de vedere care neagă acest mod de abordare (vezi Lewin – care accentuează rolul mecanismelor terorii), nu putem ignora circumstanțele genezei acestor personalități: situațiile de criză economică și politică, lipsa de perspectivă socială. Ei și-au construit și justificat ascensiunea prin valorificarea totală a imaginei mitice a eroului, a salvatorului, a omului providențial care contaminează mulțimile, le anulează incertitudinile și conferă siguranță, le arată calca care trebuie urmată de popor, le garantează un viitor ademenitor, croit după modelul cunoscut al vârstei de aur. El reprezintă inefabilul, vizionarul,

simbolizează binele, șansa istorică într-o societate mai bună. Mulțimile conferă liderului putere absolută după criterii discutabile: anii petrecuți la închisoare sau în exil în regimul precedent; rezistența în fața dușmanului, insurgența în momente dificile, gesturile de ruptură eroică din interiorul propriei caste. Comunicarea cu mulțimea este episodică și are în ea ceva mistic, grandios. Aparițiile sale publice sunt însoțite de o atmosferă de supunere necondiționată și venerație. Discursurile lui reprezintă adevărate instrumente ale cunoașterii (cartea roșie a lui Mao, cartea verde a lui Gaddafi, Mein Kampf a lui Hitler, cuvântările lui Ceaușescu etc), devin literă de lege pentru toți adeptii. Fermitatea propagandei de partid – afișată prin sloganurile cunoscute: “crede, supune-te, luptă!”, “Mussolini are întotdeauna dreptate!”, “Dușmanul de clasă nu doarme!”, “Partidul are întotdeauna dreptate!”, “Cel mai iubit fiu”, “Partidul-Ceaușescu-România” – a amplificat dependența și obedienea mulțimilor față de conducător. Imaginea publică a conducătorului, în sistemele politice totalitare și autoritare, concordă în mare măsură cu reprezentările mulțimii despre lider: personalitate autoritară, războinică și seducătoare.

Liderul totalitar – caracterizat de Arendt, Hayek, Revel, Dahrendorf, Pasquino, Linz, Tismaneanu și.a. – este “personificarea rațiunii ultime”, “conducătorul suprem”, individul infailibil (care nu poate greși), cel care stabilește singur țelurile mișcării și-si persuadează până la fanatism adeptii. Un lider fără popularitate este un lider fără putere. Puterea liderului autoritar este nelimitată. Adeziunea necondiționată a adeptilor, a mișcării sau organizației față de persoana sa, față de proiectele sale socio-politice este dobândită prin recursul la un instrumentar destul de variat: limbajul profetic, arbitrariul, voința de putere, dependența reciprocă mase-lider clamată, controlul total, demagogia, populismul, arogența, convingerea că reprezintă majoritatea, ideologiile utopice și, uneori, chiar teroarea (psihologică și politică).³² “Voința Führerului este legea partidului”, scria H. Arendt, iar întreaga structură organizatorică are un singur scop – cunoașterea voinței conducătorului de către toți membrii partidului.

“Principalul scop al liderilor unui sistem totalitar, opina B. Ficeac, nu este de a stăpâni prin forță sau a-și distrugă adversarii, ci de a-și determină supușii să gândească sincer aşa cum vor ei, conducătorii”.³³ Supușii se disting prin anumite calități: absența convingerilor și idealurilor proprii, a principiilor și discernământului moral, standarde omonogene și necurate, docilitate și credulitate emoțio-

nală, predilecția pentru un program negativ (Hayek). Pentru sugestionarea maselor și menținerea aurei meritocratice cu care sunt învăluți, biografiile liderilor comuniști, naziști sau fasciști insistă îndeosebi pe “originea lor umilă” (Ceaușescu – părinți țărani, fără profesie; Mao Zedong – părinți țărani, de profesie învățător; Lenin – tatăl inspector școlar, de profesie avocat; Hitler – tatăl vameș, mama casnică, fără profesie; Stalin – tatăl pantofar, mama țărancă, fără profesie; Mussolini – tatăl fierar, mama învățătoare, de profesie învățător) și “dezastrul vieții personale”.³⁴

Liderul comunist, specie a liderilor totalitari și autoritari, se impunea după o rețetă exersată în timp, fără putință de a da greș: falsificarea biografiei (se confunda cu evenimentele cele mai rezonante din istoria nației sale, fiind socotit inițiatorul și startegul lor), asocierea liderului cu partidul, poporul și patria, proiectarea imaginii de salvator al națiunii (strateg al prosperității poporului, continuator al tradițiilor istorice naționale, ilustru comandant de oști), supralicitarea voației de vizionar și călăuzitor neobosit al destinului multimii, de om politic cu anvergură continentală și mondială.³⁵

În timp ce regimurilor autoritare le este caracteristic liderul fondator, carismatic, regimurilor totalitare le este proprie personalitatea partinică, liderul partidului unic. Dacă liderul totalitar are o putere nelimitată, puterea liderului autoritar, opina G. Paquino, este limitată de configurația unui pluralism politic imatur și nedezvoltat, de contraponderea “cercului restrâns al liderilor, sau a organizațiilor care și-ar simți amenințată autonomia”.

Se impun atenției noastre următoarele concluzii: a) liderul politic reprezintă puterea legitimă, puterea recunoscută și acceptată; b) liderul politic se originează în asimetria relațiilor interpersonale și este exponentul cel mai reprezentativ al elitei politice; c) apariția sa este determinată de calități personale și sănă, de dialectica necesitații și a întâmplării; evoluția societății face distincția dintre oamenii politici ratați și oamenii politici realizați; istoria l-a propulsat pe Stalin în defavoreea lui Troțki, deși acesta, prin calitățile sale personale, îl devansa la toate capitolele: oratorie, inteligență, cultură politică (ideologică), strategie militară; “într-un partid sau stat birocratic, atragea atenția R. Aron, cei care reușesc nu sunt neapărat cei mai inteligenți, ci cei care obțin sprijinul militanților sau pe cel al conducerilor partidului”; d) viața politică resimte nevoia atât de o birocrație politică, cât și de lideri politici care să răspundă adecvat cerințelor prezentului, dar mai ales celor ale viii-

torului; e) societatea românească, aflată în procesul formării unei adevărate clase politice, trebuie să-și selecteze și propulseze în viața politică lideri autenți; valoarea oamenilor politici garantează viitorul țării, a ne încredința viitorul unor incompetenți sau rău intenționați înseamnă să ne compromitem destinul; f) liderul carismatic, prin poziția și rolul pe care-l are în acțiunea politică, personalizează puterea și poate constitui o cauză, un punct de plecare spre instaurarea unor regimuri autoritare sau chiar dictatoriale; destinul său este amenințat de adâncirea procesului democratic, de apariția partidelor de masă și de trecerea, în perspectivă, la societatea informațională; parafrându-l pe Jh. Naisbitt, nou tip de lider va fi “unul care facilitează, nu unul care dă ordine”, într-o comunitate care a trecut de la “puterea pe verticală la cea pe orizontală”; g) deși a fost asociată cu regimurile de tristă amintire, considerăm că distincția dintre personalitatea liderului carismatic și personalitatea omului politic noncarismatic o face ponderea dintre cunoaștere și carismă în înrăurirea deciziei; în timp ce prima intuieste, decide instinctual, are simțul istoriei, urmărește împlacabil realizarea scopurilor indiferent de costurile sociale, cea de a doua este pragmatică, cumpănește, calculează eficiența acțiunii; liderul ideal ar trebui să reunească în structurile personalității sale deopotrivă carisma și cunoașterea; chiar și într-o societate scientizată, ca ce de azi, lumea politicului resimte nevoie de lideri carismatici atât la conducerea formațiunilor politice, cât și a statelor, această calitate înclinând desori balanța victoriei politice în campaniile electorale pentru toate nivelurile de reprezentare; liderul carismatic joacă rolul de adevărată locomotivă a partidelor politice (vezi recentele succese ale PSD-lui, ale partidului Forza Italia, ale Partidului Laburist din Anglia, ale Partidului Social-Democrat din Germania, performanțe datorate îndeosebi liderilor lor); h) carisma nu se confundă cu o anumită calitate sau un anumit grup de calități, ci cu acele note care personalizează și au mare forță de sugestie; i) operând cu criteriul regimului politic putem realiza o tipologie discutabilă dar operațională: lideri cu voație democratică, totalitară și autoritară; opțiunea noastră politică implică și o anumită selecție; față de profețiile, mesianismul, promisiunile unei societăți perfecte, providențialismul liderului totalitar, nu trebuie uitat un singur lucru: “Cine vrea să fie înger, sfăršește prin a fi o fiară” (R. Aron), iar “Conducătorii totalitari își conduc popoarele la sinucidere colectivă (...)” (Dahrendorf); într-o astfel de lume, trebuie să alegem alternativa celui mai

mic rău; j) liderii politici reprezintă un aspect al unei ordini politice, acest fenomen este caracteristic organizării pe principii politice a societății; trecerea la societatea informațională, bazată pe civilizația tehnologică, o societate rațională și raționalizată (concepută ca un uriaș mecanism care va funcționa conform unei voințe și unor legi) va face inutil și inopportună problematica personalității politice, care probabil va fi deposedată de privilegiile tradiționale de către un alt tip de personalitate – expertul. Politica, anticipa J. Gerstlē, se “tehnicează și profesionalizează”. În aceste condiții, “incompetența democratică, preciza G. Sartori, trebuie să recurgă fără rezerve la competența tehnocratică”.³⁶ Astă nu garantează că vom realiza și o societate ideală. Dar face posibilă, în condițiile unei conduceri cu adevarat raționale, una cu probleme mai puține.

NOTE

¹ Măgureanu, V., *Studii de sociologie politică*, București, Ed. Albatros, 1997, p. 211.

² Vezi Rădulescu-Motru, C., *Vocația*, f.a. p. 99; Speranția, E., *Introducere în sociologie*, Tom. II, 1944, p. 91-92; Brucăr, I., *Cadene filosofice*, 1934, p. 177; Roșca, D.D., *Mitul utilului. Linii de orientare în cultura românească*, în *România. Psihologie, identitate spirituală, destin*, 1995, p. 76; Zeletin, Șt., *Evanghelia naturii*, 1915, p. 73-74; Brăileanu, Tr., *Sociologie generală*, 1926, p. 142; Antoniade, Th., *Thomas Carlyle*, 1912, p. 174; Crainic, N., *Ortodoxie și etnocratie*, 1941, p. 29; Mehedinți, S., *Poporul*, 1939, p. 101; *Politica de vorbe și omul politic*, 1920.

³ Cioran, E., *Schimbarea la față a României*, București, Ed. Humanitas, 1990, p. 158-166.

⁴ Covey, R.S., *Etica liderului eficient sau conducerea bazată pe principii*, București, Ed. Allfa, 2000, p. 99-107

⁵ Carnegie, D., Stuart, Levine, S.R., Crom, M.A., *Liderul poți fi tu*, București, Ed. Curtea Veche, 2002, p.30-32; 38.

⁶ Oakeshott, M., *Raționalismul în politică*, București, Ed. All, București, 1995, p. 30.

⁷ Morris, D., *Noul principe. Machiavelli în secolul XXI-lea*, București, Ed. Ziua, p. 88, 95.

⁸ Oakeshott, M., *op. cit.*, p. 40, 58.

⁹ Teodorescu, Gh., *Putere, autoritate și comunicare politică*, București, Ed. Nemira, 2000, p. 89, 187.

¹⁰ Le Bon, G., *Psihologia mulțimilor*, București, Ed. Anima, 1990, p. 108.

¹¹ Stephen R. Covey, *op. cit.*, 2000, p. 262.

¹² Le Bon, G., *op. cit.*, p. 106-107.

¹³ Moscovici, S., *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, Iași, Ed. Universității “Al. I. Cuza”, 1995, p. 155

¹⁴ Cioran, E., *op. cit.*, p. 165, 176.

¹⁵ Apud Dahl, R., *Poliarhiile*, Iași, Institutul European, 2000, p. 162.

¹⁶ *Ibidem*, p. 184.

¹⁷ Covey, R.S., *op. cit.*, p. 264.

¹⁸ Dahrendorf, R., *Conflictul social modern*, Iași, Institutul European, 1992, p. 84.

¹⁹ Carnegie, D., Levine, S.R., Crom, M.A., *op. cit.*, p. 197-201.

²⁰ Cioran, E., *op. cit.*, p. 166.

²¹ Edelman, M., *Politica și utilizarea simbolurilor*, Iași, Polirom, 1999, p. 82

²² Haret, S., *Mecanica socială*, București, Ed. Științifică, 1969, p. 186.

²³ vezi Giddens, A., *Sociologie*, București, Ed. Bic All, 2001, p. 460; Roco, M., *Creativitate și inteligență emoțională*, Iași, Ed. Polirom, 2001, p. 135-201; Covey, R.C., *op. cit.*, p. 96, 116-117.

²⁴ Aron, R., *Democrație și totalitarism*, București, Ed. All Educațional, 2001, p. 99.

²⁵ Lafaye, C., *Sociologia organizațiilor*, Iași, Polirom, 1998, p. 15.

²⁶ Weber, M., *Economie et société*, Paris, Plon, 1971, p. 251.

²⁷ Apud Sîntion, F., Papari, A., *Psihologie managerială*, Constanța, Ed. Fundației ”A. Șaguna”, 2000, p. 87.

²⁸ Hermet, G., *Poporul contra democrației*, Iași, Institutul European, 1998, p. 190, 193.

²⁹ Teodorescu Gh., *op. cit.*, p. 186-190.

³⁰ D. Morris, *op. cit.*, p. 269-273.

³¹ R.G. Schwartzberg, *Statul spectacol. Eseu asupra și împotriva star-sistemului în politică*, București, Ed. Scripta, 1996, p. 46.

³² Vezi Hayek, Fr., *Drumul spre servitute*, București, Ed. Humanitas, 1993; p. 158-159; 171-173; Arendt, H., *Originile totalitarismului*, București, Ed. Humanitas, 1994, p. 428-429; 489-490; 613; Pasquino, G., *Curs de știință politică*, Iași, Ed. Institutul European, 2002, p. 281-282; Aron, R., *op. cit.*, p. 48-52; 233-234; Gorun, A., Mateiu, D., Gorun, H., *Introducere în știință politică*, Cluj Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 359-363.

³³ Ficeac, B., *Tehnici de manipulare*, București, Ed. Nemira, 1997, p. 62.

³⁴ Vezi Betca, L., *Psihologie politică*, Iași, Ed. Polirom, 2001, p. 121-128; 177-178.

³⁵ *Ibidem*, p. 188-190.

³⁶ Sartori, G., *Teoria democrației reinterpretată*, Iași, Ed. Polirom, 1999, p. 378.

VASILE NAZARE - conferențiar universitar la Academia Navală “Mircea cel Bătrân” din Constanța, la catedra de științe comportamentale, în domeniul filosofie-politologie.

Ghiță Ionescu

"Era nouă" a fost o publicație criptocomunistă finanțată de Comintern. A apărut în 1936, câteva numere, după care a fost interzisă. Director N. D. Cocea, stipendiat încă din anii 20 de Moscova. "Era Nouă" apărea ca o revistă teoretică de stânga. La ea au colaborat Bellu Zilber, Lucrețiu Pătrășcanu, M. R. Paraschivescu etc.

Autorul textului de mai jos, Ghiță Ionescu, era simpatizant comunist. În vara acelui an, 1936, a pledat în procesul de la Craiova, intentat unui grup de comuniști condus de Ana Pauker, și din care mai făceau parte Alexandru Moghioroș, Alexandru Draghici, Dimitar Ganev, Liuba Chișinevski, Bernath Andrei, Lazăr Grumberg etc. Anul 1936 era în Europa anul ascensiunii Frontului popular, ascensiune sprijinită de Comintern după al V-lea Congres. Este și anul declanșării marii terori la Moscova, a primului mare proces politic care îi trimite în fața plutonului pe Grigori Zinoviev, Lev Kamenev etc. Este și anul începutului războiului civil din Spania.

Textul de mai jos a fost tipărit în nr. 1 din februarie 1936.

STELIAN TĂNASE

Metoda nouă

La începutul acestui veac, când cei mai mulți dintre noi ne făceam intrarea în viață, vechea cultură europeană trăia unul din momentele sale cele mai adânci de panică și desagregare. Ceva, undeva, se rupese în armonia care ne precedase și noi nu mai găseam decât vrajba, zavistia și o neputincioasă sfâșiere. Orice generație nou apărută în lume s'a putut adăpa la sursele culturii și în ele îi erau date prima îndrumare și luminile dintâi. Numai nouă nu ne-a putut oferi decât chinurile întrebărilor sale și veninul marilor sale îndoieri; numai noi am găsit-o otrăvită ca un puț părăsit pe câmpul unei lupte despre care însă noi nu știam nimic. Un îngheț în căldura vieții sau o grozavă spaimă cuprindeau pe cei care sorbiseră din apele acestei fântâni. Ei se întorceau apoi goniți din urmă de apocalipsul frământat al besnelor în care se svârliseră, închiși în ei își și unde îi mistuiau văpăile. Acestea sunt fapte; sunt cadavrele istorice a două generații succesive, moarte deosebit dar cu același simptome, care vor dovedi aceasta întotdeauna. Prima: generația desaxaților, a buimacilor tragicci de după război, timizi și neurastenici, incapabili a mai stăpâni istoria și de a mai opune o voine lucidă celei oarbe a faptelor care se precizau. Împuști de întrebări imense, somați de cele mai grave îndatoriri pe care le-a pus istoria în sarcina vreunei generații, asediați pe de altă parte de entuziasmul unei umanități noi de al cărei spirit n'au putut să se apropie și de ale cărei imperitive mărețe n'au avut decât desgust și frică, – intelectualii, cei care încă

reprezentau intelectualitatea după război, n'au știut să răspundă tuturor acestora decât cu desnădejdea lor nesfârșită și n'au atacat problemele decât cu acizii îndoiei lor, în care s'au destrămat ultimele energii și s'au dizolvat toate demnitățile umane. S'a spus despre ei că au fost "generația eliberării"; dar constituie aceasta o fală? Poate fi un îndemn exemplul acestei intelectualități bolnave care n'a vrut decât să fugă, și al cărei sentiment predominant original a fost nesfârșita dorință de a evada, ca și cum într'adevăr ai putea evada din tine însuți? Și, lumea întreagă și România laolaltă, au asistat cu tristețe și scârbă la cele două încercări de evaziune ale acestor intelectuali: plecările propriu zise în țările de pitoresc exotism, cărora nu li se cerea decât să nu semene cu realitățile de acasă, și de altă parte, lamentabila prăbușire în cel mai sordid hedonism, fuga exagerată după cele mai triviale satisfacții, după carne, după alcool, după stupefiante, da, mai ales după acestea care definesc cele mai bine atât epoca aceea cât și spiritul ei neputincios, în permanentă căutare după un refugiu, de la mistică până la sinucidere.

S'ar fi crezut că descompunerea acestei generații care a îngrozit lumea întreagă, agonia sa sbuciumată și spasmatica sa moarte, vor ajunge pentru a trezi viruțile creatoare ale omului și marea sa energie narcozată și năucă. Dar au apărut urmașii săi, investiți într'adevăr cu o surprinzătoare forță și vitalitate, dar mai rătăciți ca primii și chiar mai primejdioși, pentru că ei, din haosul lor și din ultimele lor licăriri de

conștiință, cele animale, și-au făcut un crez, și un drept. Am mai spus-o: Tânără generație fascistă, pe care, poate, un hazard vitreg o va face să nu se poată reculege și o va nevoia să sufere ceea cea mai crudă ispașă a celei mai vinovate dintre izbânci, această Tânără generație nu poate fi condamnată în grabă. Sentimentul fundamental fascist îi servește de circumstanță atenuantă. Căci acest sentiment este unul de totală desnădejde și renunțare, de sinceritate brutală și profund pesimistă față de nepuțința umană care, după cum reiese din doctrina aceasta, se poate dispensa cu ușurință de simulacrele idealității. Nu trebuiesc confundate sentimentul cultural fascist și cupiditatea sa politică, care în realitate nu este decât diversiunea și masca unei grosolane excrocherii de stat. Fascism idealist, cum încearcă să facă în România vechii negustori de patriotism este imposibil. Adevăratul sentiment fascist, – și pentru aceasta ajunge să citești noua doctrină germană, – este prin obârșie tragic și nu exprimă decât autentica desperare a unei lumi în prăbușire, decisă să se sinucidă istoric. Fascismul este spargerea voluntară a idealurilor, și proclamarea bărbătească și păgână, după 3000 de ani de năzuinți, a nimicniciei omului și a atot-suveranităței necesităților. Ori, acest sentiment, această răsmeriță a instinctelor, nu sunt spontane. Ele sunt elaboratul trudnic al culturii moderne, care nu putea duce decât la aceasta și care chiar îndeamnă la aceasta. Asediați de noile forțe istorice, închiși în vechile lor castele, usurpatorii culturii au spart punțile, au ars altarele și au otrăvit fântânile. Prin aceasta s'a împlinit blestemul lui Nietzsche care din 1873 spunea: “Unde însă se găsește pilda îmbolnăvirii unui popor căruia filosofia să-i redă sănătatea pierdută? Căci ea se face că îi ajută și îi sprijină numai pe cei sănătoși pe când pe bolnavi îi îmbolnăvește și mai rău”. Nietzsche nu se gândeau că o lume întreagă ar putea fi bolnavă, pe care filosofia, filosofia tuturor prăbușirilor¹, avea să încerce să o omoare.

De aproape o jumătate de veac, filosofia înscăunată în universități și purtând sceptrul docmei, filosofia oficială nu mai oferă omului o viziune generală și unitară, în care să se încadreze toate elementele și să se armonizeze formele vieții învățibile în dialectică. Oamenii din alte vremuri, pentru care filosofia însemna într'adevăr sinteza supremă și sursa tuturor înțelegerilor, ar fi surprinși când astăzi ar vedea-o tăiată ca un virme ale cărui bucăți se svârcolească într'un nepuțnic elan de reunire. Sunt în această spargere a conștiinței umane, sau, cel puțin al conștiinței care a condus două veacuri omenirea, două fragmente condamnate să rămână deapururi fragmente și să nu regăsească numai în ele însuși și separate, puterea de a realcătui vechea mare perspectivă a omenirii, disciplina armonică

și rearhică a noțiunilor și al elementelor, care acum, liberate de vreun ucenic vrăjitor neîndemnătatec, se isbesc într'o desordonată luptă anarhică. Părțile acestea, cioturile culturii burgheze, sunt de o parte filosofia senilă și paralitică, rămasă credincioasă vechilor formule din care nu vrea să modifice nimic, iar de altă parte, expresia, sau mai bine zis expresiile, căci sunt mai multe, ale unui spirit descătușat și incapabil de a-și mai recăpăta vechea sa coeziune necesară. Prima se prevalează de continuitatea sa filosofică, de certitudinea sa științifică, în numele căreia își îngăduie să tagăduiască chiar realitățile. În numele infailibilității geometricei spiritului mort, fenomenologii pretind realității și imobilitatea, pentru să o poată măsura și rezolva în caetele lor de ecuații. Ei cer realității să nu fie *imediată*, cum spunea Hegel. Ceia ce este imposibil nu numai din structura organică a filosofiei, care este aceea de interpretare a tuturor formelor prin care trece sensul vieții, – și este imposibil și prin situația specială a omenirii moderne, care, mai mult ca orice, cere învățăților și învățăturilor ei să-i dea pregătirea necesară pentru viață, o viață urgentă și înaripată, care punne omenirea în întârziere și o somează să o urmeze. Omenirii îi trebuie o filosofie de viață, care să depășească pe aceasta și să fie mai fremătătoare ca ea.

Din această nevoie s'a născut *Die Lebens Philosophie*. Nu mă gândesc numai la școala anumită, și la celelalte care au revendicat sau care au primit acest titlu. Ci vreau să înglobez sub el, mai multe sau chiar majoritatea micilor sisteme filosofice înflorite în veacul modern. (Căci au fost și sunt multe; poate au început să se răreasă. Dar este unul din semnele cele mai evidente ale anarhiei și decăderii spirituale moderne, tocmai prolificitatea acestor sisteme, semi-literare, semi-filosofice, suplinind cu talentul deficiențele științifice, fructele exasperate ale confuziei, – și care diferă unele de altele numai prin nuanțele neînsemnante ale propriilor lor caducități și prin fantasia termenilor, cu care orice filosofant își botează revelațiile, de mult consemnante în istoria culturii printre formă sau prin alta. Nevoia tinerei filosofii marxiste de a-și face o școală și de a-și crea o disciplină nu este datorită slăbiciunei sale, cum spun toți genialii care vor să fie “nestânenjeniți”, ci este tocmai o sănătoasă reacțiune împotriva imposturii și simulacrului cultural. O nevoie de control și de disciplinată continuitate, de organizare științifică, care îi dovedește încă odată adevărată sa forță și drepturile sale autentice de a candida la succesiunea culturii europene). Voi numi deci *Lebens Philosophie*, toate acele căutări exagerate după viață: a “existențialului” și a “autenticului”, – generalizând acest titlu, toate încercările noi de revoluționare a filosofiei și care au drept trăsătură comună și distinctivă

de a aplica investigația și spiritul filosofic unor elemente nefilosofice, de a transporta aparatura științifică în câmpurile vii ale empirismului, aceasta în dorința de a reînvia odată formele goale filosofice, cu conținutul lor dinamic de viață. Adică de a porni cercetarea filosofică de la datele elementare ale cunoașterii – les données immédiates de la conscience – și a căuta în acestea, explicația generală și științifică, fără ca în prealabil să fie supuse operației de transmigrare a noțiunilor în lumea lor abstractă, pe care Hegel și urmașii săi o numeau *Die Durcharbeitung*. Sistemele acestea, dacă se poate utiliza un termen finit și dogmatic, pentru a desemna cele mai empirice și impesioniste dintre cercetări, – sunt de mai multe feluri. Desigur vom pu-ne în frunte însăși die Lebens Philosophie, dar care privită în istoria culturii, constituie mai mult formularea teoretică a tuturor acțiunilor pozitive ale celor-lalte; de aceea ne-am și permis să le cuprindem sub numele său. Tot în ele vor intra și toate pragmatismele derivate sau nu din sănătatea științifică a lui James și chiar și noul scientism european și mai cu seamă cel american. În ele pot fi înglobate și filosofile de element psihologic, – das Lampenlicht des Privaten, – în măsura în care fiecare tind să constituie o enciclopedie a cunoașterii: Mach, într'un sens, Freud, într'altul, Bergson chiar într'un al treilea. Cele de element istoric: Spengler, Ortega y Gasset, Kéyserlyng (tocmai prototipul reprezentativ al acestui impresionism filosofic), care se străduiesc să se folosească de acel admirabil instrument lăsat în părăsire: interpretarea dialectică hegeliană a istoriei. Apoi, filosofile de eliberare mistică, bazate pe prelucrarea unor elemente proprii și docile printre toate la orice elaborare teoretică, și pentru a ilustra orice teză, tocmai din cauza caracterului lor abstract, nebulos și mitologic: Solovliev, Maritain, Berdiaev, Massis. Filosofile de caracter decadent și sceptic, variațiuni obosităre pe tema agnosticismului, și cele de sentiment tragic al existenței: Kierkegaard, Heidegger, Cestov și chiar scepticismul spenglerian. Si în sfârșit, filosofile de concept propriu, de căutare a motorului vieții, – care pot fi împărțite în două categorii, și care, în acest sens, încadrează biografia filosofiei moderne. Cele care au făcut gloria și îndrătuirea acestei dinamitări a ordinei spirituale seculare, proclaimând moartea filosofiei și a continuării culturii, și urcând în locul lor alte valori, inedite dar umane: Schopenhauer și Nietzsche. Precum și cele care îi fac rușinea și constituie desigur tristul sfârșit al lor: miile de “sisteme” și de “doctrine” despre care am vorbit mai sus, în care fiecare auto-didact își proclamă Eureka, și în care fiecare învățăcel își poate considera provizoratul cultural ca un summum al cunoașterii umane, – aceasta numai din faptul că

n'a făcut și nu i s'a făcut un control mai riguros pentru a dovedi că ipotezele sale sunt de mult cunoscute și întrecute în mișunătoarea și bogata cultură europeană. La aceasta trebuia să ducă 3000 de ani de cultură certă și scrisă, la fărâmătarea aceasta haotică și dezolată, centrifugă și anarchică?

Dar era fatal că lucrurile să se curme într'un fel. Oricât de amânate și oricât ar fi fost întreținute cu paleative, întrebările trebuiau totuși să-și găsească clarificarea. Agravându-se, conturându-se, precizându-se, conflictul lua forme finale și soluțiile contrarii se opuneau mai mult. Ele erau următoarele: prima, de a se recunoaște și a se proclama după un atât de categoric faliment că filosofia, ca reprezentantă a spiritului, și acesta deci odată cu ea, sunt neputincioase de a cuprinde și a dirigi viața umană, care dimpotrivă, este determinată de alți factori și de alte forțe. E sevim de termenii aceștia direcți și “imediați” tocmai pentru a sublinia voința fermă a unei atari atitudini de a nu mai înlocui niciodată vechile noțiuni prin altele, și ideile prin unele noi; ci odată hotărâtă moartea spiritului, de a nu se mai servi de nici unul din elementele sale, și de a condiționa viața de singura ei manifestare directă și efectivă, de *fapt*, de *act*, de *acțiune*. Istoria ar fi numai o continuitate accidentală în timp, întâmplătoare și necontrolabilă, de acte și de acțiuni umane, purtând în ele singure finalitatea lor, produse de impulsuri izolate și indiferente, și fără nici o altă armonie afară de cea a forței care domină totul și care determină cursurile destinului uman după traiectul său capricios, – căci forța și cu acul închid între ele un circuit propriu în care nici o altă influență nu poate interveni, și ca atare se derobă atât dela orice altă determinare, cât și dela orice interpretare, chiar. Revenim la ceeace spuneam la început: cultul acțiunii nu este unul nou, și de fapt trebuie regăsit în orice interpretare a lumii în care într'adevăr viața să fie prezentă, căci, într'un sens, acțiunea este într'adevăr viață. Se va vedea la sfârșitul acestui studiu, importanța centrală a acțiunii și a voinții în materialismul dialectic. Dar idolatrizarea ei exclusivă exprimă din potrivă neta dorință a omenirii de a se desorbi de conducerea cugetului, a unei omeniri pe care cugetul o desminte și care respinge justificările sperând în forță suficientă a acțului pur, – și de a lăsa curs liber manifestărilor directe și oarecum instinctuale, fără ideal și fără viziune generală și armonică, cu interesul tot mereu restrâns, ca o lumină care se stinge, dela omenire la națiune, dela națiune la familie, dela familie la individ și dela individ la animal, în jungla tuturor agresiunilor și a singurăților. Acestea le-a făcut fascismul. – Ori atunci, rămânea soluția două. Trebuia reluată dela cap întreaga problemă a filosofiei, și anume căutarea elemen-

tului motor al vieții precum și îmbrățișarea generală a vieții într'o singură perspectivă. Trebuia să se caute repunerea filosofiei pe *bazele cele mai certe* ale cunoașterii umane, și nu tocmai pe cele vecine cu imaginea și în afara controlului științei, și pe aceste baze, “de portée universelle”, să se refacă perspectiva generală a înțelegerii, fără de care omenirea recade în stările ei gregare și fără de care, 3000 de ani de străduință culturală cunoscută s’ar fi dovedit zadarnici. Arboarează filosofile moderne câte un singur element de viață pe care au pus posesiune și pe care îl arată ca pe cel determinator al vieții întregi? Toate trebuieesc în cazul acesta să fie reunite, dela fiecare, luate punctele nuoi de involuntară specialitate, și coordonate, clasificate, ierarhizate în ordinea lor firească (ordinea firii), din care le rupsese anarchia unui sfârșit de veac. Vechea filosofie suferea de un rău vădit, de o lipsă imprecisă pe care o denunțau atât propria sa slăbiciune cât și febrilitatea celorlalte care căutau cu înverșunare acest element pierdut, acest arc primordial din mecanismul existenții? Ei bine, elementul trebuie descoperit, dar nu în sferele abstracte și înegurate ale gândirii, ci în dubla realitate a omului: în primul rând, în *realitatea experimentală a științei*, care nu poate fi niciodată ignorată și care este de fapt singurul instrument cert de investigație, și, în al doilea rând, în *însăși realitățile imediate ale vieții*, în realitatea propriu-zisă care nu poate fi alta decât cea a relațiilor economice și sociale, adică a vieții oamenilor în ultima ei profunzime și în singurul cadru unde viața este neîntreruptă și imediată, și unde nu e decât ea. Între aceste două singure realități fără de care orice interpretare constituie o mitologie și o construcție de arbitrar, un eșafodaj de ipoteze, – numai între aceste două realități trebuie să fie ridicată o nouă punte, una nouă pe deasupra tuturor celorlalte svârlite de omenire pe deasupra abisurilor necunoașterii sale. Acestea le-a făcut marxismul.

Și făcându-le, realiza și mai multe mari imperative eterne ale culturii. În primul rând, tocmai: că era o interpretare *completă* a lumii. Am arătat în primele pagini încă, fărămițarea anarchică a actualei culturi oficiale precum și îngrozitoarea, extenuanta cazonice care răsună din grădinile unde întotdeauna omenirea s’ă străduit să înjghebe numai armonii, armoniile firești ale spiritului în singurătatea sa, printre fapte și noțiuni. În această desordine, marxismul este singurul care se încumetă la o mare reconstrucție, în care să cuprindă toate faptele existenței, și din care să nu ignore niciunul și să nu tăgăduiască pe vreunul, căci orice realitate infirmată de o interpretare, poartă în sine tocmai condamnarea acelei interpretări. Ori, aşa cum se va vedea mai târziu, secretul izbânzii materia-

lismului dialectic este tocmai de a fi posedat în sprijinul său toate realitățile, încorporând-o și pe una pe care toate celelalte o ignorau și o respingeau și fără de care, orice cercetare este condamnată cu anticipație la sterilitate și arbitrar. Și, tot din faptul că este *complet*, că este o viziune totalitară a lumii, marxismul mai intrunează dialectic în sânul său și cele două tendințe contrare ale filosofiei moderne, despre care am vorbit mai sus, cele două vrăjmașe neputincioase fiecare în infirmitatea și în singurătatea sa. El lăua dela știința filosofiei tocmai spiritul necesar de organizare a noțiunilor, lăua deci cadrele intace pentru stabilirea raporturilor existenței, și pentru coordonarea faptelor sale brute, în care apoi turna realitățile vii, incandescente. În căutarea acestora se solidariza cu celelalte, care, în primul rând, pentru găsirea sensului, renunțaseră la perspectivă, iar în al doilea, nici nu știuseră să caute realitatea acolo unde într’adecă este, necamuflată și necondiționată, brută și misterioasă².

Tocmai pentru aceasta, marxismul este într’adecă și singura filosofie a vieții, între toate aceste *Lebens Philosophie* și *Existenz Philosophie*. Și el este filosofia vieții dintr’un singur motiv, tocmai acesta: de a fi permanentul exponent al realităților. Care însă trebuie privit în ambele sale consecințe.

În primul rând în însăși legătura materialismului dialectic cu știința experimentală, care, singură, poate asigura unei concepții generale legătura sa cu viața. Un element inexperimental este întotdeauna susceptibil de a fi în afara cadrului vieții, și al preocupărilor sale imediate. El mai este și foarte curând osificat și nu rămâne din el, după ce îl părăsește viața care îl anima, decât tristul schelet al unui termen, rezonanța goală a unei construcții hazardate. Ori, aceasta nu i se poate întâmpla marxismului. Și în al doilea rând felul în care el face legătura cu știința. Pentru aceasta nimic nu va fi mai edificator și mai clar decât o lapidă frază a lui Engels, care spune: “Dar prin aceasta, dialectica ideii chiar, nu devine decât simplul reflex conștient al mișcării dialectice a lumii reale”, după ce vorbește și mai categoric despre “dialectica naturii”, care se poate regăsi în știință. Căci, spre deosebire de toate sistemele și doctrinele cunoscute în istoria culturii, spre deosebire chiar de toate materialismele, cel dialectic nu se sprijină pe nici un element propriu, pe nici un termen necesar construcției și arhitectonicei unei concepții, sau desvoltării unei teze. El nu se intemeiază decât pe datele științei, și numai pe ele, și în sensul acela că însuși conținutul său nu este unul fix sau dat, ci este neîncetata înaintare, neîncetata schimbarea a științei. Fixă în marxism este numai legătura sa cu știința și cu cunoașterea experimentală a realităților. Dar tocmai această inalienabilitate, constituie cheză-

șia și condiția permanentei mobilități a conținutului său, niciodată oprit, niciodată proclamat. Aceasta este marea izbândă teoretică a marxismului asupra dialecticii hegeliene căreia i-a dat însfârșit terenul inepuizabilei sale dezvoltări, precum și asupra tuturor concepțiilor cunoscute de cultură umană care terminau toate prin a se înăbuși în propriile lor creațiuni arbitrară, și a se strangula în noțiunile pe care le născuseră provizoriu. Tot Engels spunea: “*Dar se proclama ca fiind adevărul absolut întreg conținutul docmatic al sistemului lui Hegel, ceeace este în contracicere cu metoda sa dialectică, care disolvă tot ceeace este docmatic.*”³

Dar lucrurile acestea ridică materialismul dialectic și deasupra tuturor filosofilor, și îl înseamnă și ca pe un moment crucial al evoluției culturale, căci, într'adevăr este pentru prima oară când o interpretare a lumii, o doctrină își îngăduie însfârșit să nu se servească de facultățile spiritului decât pentru a coordona și corobora datele științelor. Nemic de compoziție, nemic de inspirație. Nici un element deci care să poată fi desmințit de vreme, decât în măsura în care știința revine asupra ei însăși, în măsura în care tezele ei se contrazic în timp. Așa fiind, este desigur greu de numit o asemenea nouă formă, inedită chiar, a vieții culturale, cu vechii ei termeni, pentru care înțelesul este deacum bine precizat, bine conturat, și care se ilustrează cu numeroase exemple. A spune despre marxism că este o ideologie, sau o doctrină, sau chiar o filosofie, este a-l legă în niște formule vechi care ar ascunde acest nou și extrem de revelator caracter al său. Căci doctrina, ideologia și în sensul acesta și filosofia (o filosofie), precum și sistem, concepție sau teorie, – toate acestea presupun o operă de construcție umană, o edificare a explicațiilor pe baza revelațiilor, a ipotzelor și numai în ultimă instanță a argumentelor, care le oferă experiența, știința și spiritul timpului. Ori, am văzut, nemic din aceasta în marxism, care rămâne o simplă explicație a lumii pe baza științelor și nu va rămâne întotdeauna, și nu va fi niciodată, decât suma cunoștințelor științei într'o epocă dată, așezate pe raporturi cu caracter științific. Marxismul nu este o teologie. Nu este o invitație la o lume nouă de elemente fantastice, traducerea plauzibilă sau nu a lumii reale. El este numai o interpretare. Este un cifru pentru a deslega încâlcirile lumii obiective, și pentru a conduce în armonia elementelor. De aceea Marx spunea într'o semnificativă butadă: “eu nu sunt marxist”, iar Engels și Lenin, care sunt fără îndoială cei doi oameni care au interpretat și condus cel mai bine marxismul, se fereau amândoi să-l definească altfel decât ca pe un *ghid de acțiune*, formulă extrem de precisă, și de categorică. Pentru a o înțelege mai bine, este

suficient să reamintim că în terminologia științifică mai este un cuvânt, întrebuițat mai rar, și parcă, păstrat dintr-o rezervă respectuoasă, pentru ridicările rare și deosebite pe deasupra mediei culturale, un termen care spune din materialism dialectic exact cele două mari calități ale sale culturale pe care le-am remarcat până acum: totalitarismul perspectivei sale, și relativismul său istoric fundamental, – faptul acesta că este cadrul imens al unui tablou în continuă prefacere, cum spune Lenin. Cuvântul acesta este: *metodă*. Kant a refuzat întotdeauna ca opera sa să fie numită o filosofie, despre care spunea că poate fi învățată, ci, dimpotrivă, și-o intitula “Traktat von der Methode”. Iar criza filozofiei moderne este și o criză de metodă. În continuitatea armonică a culturii, materialismul dialectic este *noua metodă*⁴.

Marxismul nu este deci spontan, sau cum spunea Guehenno, o intuiție de mic profet. El este un punct final în care se varsă atâtea cursuri ale istoriei culturii; este consecința științifică a unei evoluții culturale neîntrerupte și fructul său legitim. Mai precis, și chiar mai puțin modest decât ar putea spune ori și cine o face Spengler când scrie: “Bolșevismul este la el acasă în Europa Occidentală, și aceasta decând filosofia anglo-materialistă a cercurilor pe care le frecventau, ca niște elevi studioși, Voltaire și Rousseau, și-a găsit expresia materială în jacobinismul continental. Democrația veacului XIX-lea era deja bolșevism; numai n'avea curajul să meargă până la limitele ei extreme ... Această revoluție nu începe cu socialismul materialist din veacul al XIX-lea și mai puțin cu bolșevismul din 1917. ca este “latentă” din mijlocul veacului XVIII-lea, pentru a întrebuița frazele lor favorite ... Ori, toate sistemele comuniste din Occident sunt născute realmente din gândirea teologică creștină. Teologia creștină este bunica bolșevismului”. Evident exasperarea lui Spengler, trece peste limitele politice ale sincerității. Este greu a mai tăgădui apoi drepturile totale de succesiune culturală ale unei metode care este fructul recunoscut al teologiei creștine, al rationalismului modern și care poartă în el sâmburtele gândirii umane, – și să-l refuzi tocmai pentru aceasta. Este cu atât mai greu, cu cât, în pofida etapelor sale sânge-roase, istoria n'a cunoscut asemenea aventuri. Continuitatea ei este și a istoriei. De aceea Lenin spunea despre marxism că este reprezentantul civilizației și că “este succesorul natural a tot ceeace a creat mai bun umanitatea în secolul al XIX-lea în filosofia germană, economia politică engleză și socialismul francez”. Lenin subînțelegea că în veacul al XIX-lea, aceste trei ramuri ale civilizației o cuprindeau pe aceasta în ele, și că ceeace îi lipsea era o reunire, și cum spunea tot el, o remaniere critică.

Ce semnificația a putut să aibă socialismul francez în cultura veacului al XIX-lea, și ce semnificație o mai are și astăzi supraviețuirea sa și participarea sa, evident, remaniat critic, în perspectiva marxistă? Una singură, dar fără jocuri de cuvinte, și unică. *Cea a idealului, cea a marii năzuinți umane.* Desigur, însăși termenii aceștia sună astăzi foarte ciudat, ca un refren demodat, când, pe de o parte, cultura oficială, după cum am văzut, trăește, numai din lupta sa împotriva idealurilor și a principiilor, și când pe de altă parte, însuși socialismul maturizat, realizat, întrerupat, își îngăduie că să facă din idealul, care singur i-a fost purtătorul de cuvânt o mare bucată de vreme, nu un argument și nici o imprecație, căci nu pot exista generozități în istorie; ci un mare imperativ moral, pe care nu mai are nevoie să-l exhibe, dar care singur, de prin toată lumea, de după toate zidurile închisorilor celor cinci continente, reunește conștiințele luptătoare. Dela socialismul utopic la socialismul științific, a fost denumită epocă din istoria socialismului care merge dela forma socialismului sprijinit numai pe ideal și pe dreptatea umană, până la cel marxist de formulare categoric științifică. S'a spus socialismului: ai dreptate, dar n'ai drepturi; ești o utopie. Marxismul nu este decât dovedirea tuturor drepturilor socialismului, reunirea idealului cu faptele, a dreptății cu necesitatea. El a dus la faptul acesta extraordinar în istoria culturii, pe care l-am văzut, și anume că pentru a supraviețui, cultura oficială a trebuit să tăgăduiască idealul, și să-l renegă, deși în toată istoria civilizației acestea două n-au fost nici odată despărțite. Dela Antichitatea greacă la creștinism, și dela acesta la rationalism și dela rationalism la marxism, idealul, același ideal de emancipare și de frăție universală, reprezentă în istoria culturii permanentul său imbold, nedesmințita sa obârșie. Unde este idealul, este și cultura. Astăzi socialismul își are și drepturile, științifice formulate, irefutabil demonstre; petiția sa de ereditate este marxismul. Dar astăzi, i se spune că nici drepturile nu sunt valabile în istorie, ci numai forța. O știa: Marx scriese: “*Arma criticei nu poate designa înlocuiri critica armelor, forța materială trebuie să fie răsturnată prin forța materială, dar și teoria devine forță atunci când patrunde în masse.*” De aceea, lupta astăzi este numai una de forțe, și de aceea idealul pare străvechiu. Fascismul este tocmai expresia ultimei lupte, a definitivei trânte istorice.

Dar pentru aceasta, idealul demodat, idealul desmințit? Ce tristă inventie! Pentru aceasta tăgăduirea a mii de ani de neîntreruptă nădejde, aşa dintr'odată? Aici intervine o problemă pe care n'am vrut până acum să o adâncim, pentrucă era prezentă în spatele fiecăruia adevăr. Este problema dialecticii isto-

riei, și a consecințelor ei în cultură. Istoria ca și cultura sunt continue, sunt existențe permanente. Dece atunci, deodată, din vechiul său rol de stegar al umanității, filosofia și cultura contemporană ar fi ajuns în acest stadiu al supremei desnădejdi, că să predice, asemenei preoților rătăcitori, sdrențuroși și purulenți dela finele evului-mediu, sfârșitul lumii și conversiunea la sinucidere? Dece dintr'odată ele, care ținuseră oglinda inteligenții umane, dece ar fi scăpat-o și ar fi lăsat-o să se spargă pe pământ în mii de cioburi, în fiecare dintre care ar fi năzuit vechea imagine să se realcătuască? Dece s'a produs în lumea spiritului, schimbarea aceasta a ceeace se numește în limbaj comun tocmai *starea de spirit?* Tocmai pentru motivul că continuitatea istoriei este făcută din armonia dialectică și că aceasta este la rândul ei numai lupta diverselor organisme sociale care au condus omenirea. Uncle, cele învinse și destinul istoric, sunt cele a căror mentalitate reflectă exasperarea și neputința lor socială, iar sfârșiturile lor de dominație, răspândesc tocmai întunerul tragic al acelor epoci de tranziție pe care istoria culturii știe de-acum să le deosebească și să le califice. Anarhia contemporană nu este generală, iar timbrul fundamental desperat al culturii nu este al ei. Moare acum partea din cultură care reprezintă desnădejdea justificată a burgheziei, iar cultura adevărată, supraviețuiește unitară, precisă și legată de aspirațiunile milenare umane, dar condusă de acum, în istorie de proletariat. De o parte, desperarea și haosul, de cealaltă reorganizare accelerată a armelor svârlite, și disciplina calmă și fermă a isbânditorului. Acest mare sentiment de securitate umană, de creație istorică ne-primejduită care singur poate face să inflorească mai departe strădania genului uman, acest sentiment entuziasmat pe care îl aduce astăzi în lume proletariatul, ei bine, tocmai acest sentiment îl conține socialismul.

Este lesne de văzut, în lumina acestora, în ce măsură existența acestui sentiment, setea aceasta de cunoaștere și increderea aceasta în viață, se leagă de vechia filosofie germană și de caracterele ei permanente: de organizare, de constructivism spiritual și de fermă orientare normativă. Spre deosebire de cea franceză, filosofia germană s'a ilustrat întotdeauna prinț'o netă voință de sistematizare și de îmbrățișare a tuturoi existențelor într'o singură vedere. De aceea, pierzând în dauna sincerității și a tragicului profund al celei franceze, ea câștigă prin perspectivă și prin consolidarea acesteia: filosofia germană s'a născut pentru a fi știință. (Ce tristă rugină cade astăzi asupra acestei admirabile aparaturi, când trebuie numai să servească litaniile desnădejdi și paradoxele negativismului.) Ce a luat deci marxismul din filosofia germană? A luat întâi geniul ei științific. În ce spirit și în ce cultură dacă

nu în cele care le dăduseră pe toți maeștrii arhitecți ai filosofiei, constructorii sistemelor universale, – și în tradiția celei mai severe dintre disciplinele cunoașterii umane s’ar fi putut zămisli această nouă enciclopedie a omului? Lucrul acesta, deși n’am vrea să ne repetăm, se vede și mai clar astăzi, în actualul centrifugalism cultural. Căci astăzi, între toate încercările de interpretare a lumii, solitar și restrâns, intuitive și impresioniste, parțiale și chiar indiferente, singura investită de sensul și misiunea universală, care fuseseră dintotdeauna cele ale marci filosofi germane, este materialismul dialectic. Numai el este astăzi o metodă, o mare metodă filosofică, aşa cum cultura germană a căutat întotdeauna să-și creeze, această vastă cultură sistematică pe care o vedem astăzi umblând cu Gobineau și Chamberlain schițele universale și cadrele enciclopedice ale lui Kant și Hegel.

Dar nu numai acest factor esențial al filosofiei germane se regăsește astăzi în patrimoniul marxist, ci și altceva: și anume, ultimele două puncte câștigate de dânsa, cele din urmă cuceriri ale sale spirituale nemai regăsite de atunci decât în materialismul dialectic, și din lipsa căror, ulterior, filosofia docmatică germană avea să se ofilească și să ducă la tristul său stadiu de astăzi. În primul rând dialectica, vestita dialectică a lui Hegel. Ce s’ă întâmplat cu această perspectivă, cu acest instrument filosofic în cultura contemporană este desigur una din întâmplările ... cele mai adecuate care se pot da drept pildă, pentru ilustrarea mersului dialectic al lumii. Într’adevăr, reluând din elementele filosofiei grecești, dela Heraklit, principiul lui *panta rei*, Hegel făcea din el nu o aserțiune și nici un principiu, ci în plină consecvență cu cele pe care le exprima: o metodă. Căci într’adevăr, a spune că “*toate curg*” nu însemnează numai a crede lucrul acesta, ci a-l vedea; iar a vedea dialectic, înseamnă a fi mereu animat de această dublă mișcare, de această îndoită transformare pe nesimțite a tuturor: în primul rând a lucrurilor exterioare, și în al doilea, odată cu ele, a ta. Dialectica nu este o judecată, căci orice judecată este o sentință și are în ea tocmai elementul fixator, voința de sistare a desfășurării forma inalterabilă de timp. Ea nu este nici un sistem, căci un sistem este o edificare logică sau științifică a unor existențe care în viziunea dialectică se erahizează dela ele înșile, din propria, neîncetata, mistuitoarea lor mișcare. Din punct de vedere cultural deci, dialectica este, ceeace i s’ă reproșat întotdeauna de cei însăpmântați de ea și de consecințele sale, *un relativism*; fără îndoială, dar nu un relativism științific, ci cum a spus Lenin, un relativism istoric. Căci într’adevăr cum poate fi separată dialectica de istorie, cum poate fi separată această singură metodă pentru a urmări timpul, de știința care înregistrează faptele și mersul acces-

tua? Hegel însă a făcut din dialectica sa “știința absolutului” crezând că această neîncetată mișcare este a noțiunilor și a ideei, și numai a formelor ideale. De aceea, opera lui este o mare exemplificare, o admirabilă demonstrație pură dialectică, un examen de funcționare al metodei, cu elemente abstracte și indiferente. Tocmai pe acestea însă le-a luat filosofia oficială la deschiderea succesiuniei hegeliene, respingând metoda care i se părea accesoriul lor. Odată mai mult, ea a respins posibilitatea de a intra în viață, preferând tăcerea inanimărilor în care geniul său de pygmalion își găsește satisfacția bolnavicioasă. Dialectica rămânea a realităților, și acest lucru avea să-l facă Marx. Separarea dintre filosofie și viață, atunci se creia, și acest lucru îl exprima cel mai sincer, Engels, marele și bătăiosul Engels proclamând că “*nu-i mai rămâne filosofiei, de acum, decât e alungată din istorie și din natură, decât domeniul gândirii pure, în măsura în care și acesta mai subsistă încă, și anume doctrina legilor procesului intelectual el însuși, adică logica și dialectica*”. Iar dialecticii îi rămânea un singur pas de făcut pentru deplina ei realizare, ceeace tot Engels a numit *reîntoarcerea la evidență*, sau aflarea ei în natură. Căci el într’adevăr spunea: “Astăzi, întreaga natură se desfășoară în fața noastră ca un sistem de raporturi și de fenomene explicate și înțelese, cel puțin în marile sale trăsături ... Prin aceasta dialectica fu redusă la rolul de știință a legilor generale a mișcării, atât a lumii exterioare cât și a gândirii omenești ... și, prin aceasta, dialectica ideii însăși nu deveni decât simpla reflectare conștientă a mișcării dialectice a lumii reale”... Dar pentru această reîntoarcere la fapte, pentru această *realizare* a filosofiei, despre care savanții aveau să spună că este “iruția empirismului în știința științelor” (la ceeace Marx răspunsese cu anticipație⁵), mai era un pas de făcut în istoria filosofiei germane, pe care ea l-a făcut și din care, odată mai mult, a pornit materialismul dialectic.

Pasul acesta este etapa filosofiei germane care stă sub numele lui David Strauss și al lui Feuerbach. Amândoi pot fi priviți în același sens: ca despărțitorii filosofiei de religie și ca introducătorii omului viu în paradisul spectral al noțiunilor și al conceptelor. În definitiv, poziția oricărei filosofii se definește cel mai bine prin raporturile sale cu știință și cu religie, – sau mai precis, domeniul și forța fiecărei filosofii se delimită din raporturile dintre știință și religie, și din locurile pe care acestea le ocupă pe teritoriul său neutru. S’ă spus despre filosofie că este forma de cunoaștere umană intermedieră dialectică între începuturile religioase și confuze, și finalul plin de claritate care nu va putea fi decât atot-științific. Dar dela cucuta lui Socrates, până la Marea Inchiziție și dela aceasta până la blasfemul hotărât dat de biserică împotriva comunis-

mului, aceiași luptă înversunată se dă prin veacuri între filosofie și religie. În același sens însă, filosofia mai este și diagrama de fiecare veac a cunoașterii umane în care se pot vedea, ca pe o hartă, care sunt nuanțe pozitiei culturale ocupate de înaintarea științifică, și căre regiunile părăginate în care mai cresc mătrăguinile încâlcite și fantastice ale misticei și ale spaimei umane din fața necunoscutului. Căci acolo unde nu și-a făcut intrarea, nu pot să nu apară ipotezele descurajate ale religiei, dogma sa încadrată între elemente care stau în afara controlului și care tocmai pentru aceasta sunt luate, ca să arate încă odată spiritului uman nimicnicia sa, să-i ia revoltele și demnitățile pentru a-l reîncătușa în umilință milenară și în marea desperare mută a umanității, moartă, cu brațul ridicat spre cer. Dar teologia nu este numai teologia religioasă, – teologie este și orice încercare de explicație a tainelor lumii prin elemente ireale, nereale, cu dogme arbitrare și proprii, și cu rațiuni suficiente și inatacabile. Din cauza aceasta, filosofia contemporană a suferit un integral proces de brahmațizare, de ridicare a ei voluntară și intransigentă peste înțelegerea comună din cauză că elementele ei și sfera sa de acțiune erau unele din afara înțelegerei, din mitologia neputințelor. Pe când, deci David Strauss reprezintă mișcarea de eliberare violentă a filosofiei de sub jugul teozofic, răscoala ei justificată de *ancilla theologiae*, asemănându-se prin lupta aceasta cu cea a Enciclopediștilor Revoluției Franceze, Ludwig Feuerbach reprezenta luarea de atitudine hotărâtă *contra oricărei dogme*, care, de orice ordin, cade în arbitrariul celei religioase, și contra oricărei mitologii, fie ea și cea a cunoașterii absolute și a esențelor eidetice. Și acestea Feuerbach le făcea printr'un gest foarte simplu, dar nu mai puțin categoric: prin introducerea omului în domeniul filosofic, prin condiționarea valabilității filosofice de prezența omului în cadrele sale. În părțile care vor urma acestei introduceri se va vedea mai de aproape însemnatatea și consecințele directe și complete ale acestui mare pas al filosofiei contemporane: *antropologizarea ei*. N'am făcut acum decât s'o menționăm în schițarea evoluției culturale generale care avea să zămislească materialismul dialectic.

Tezele asupra lui Feuerbach, manuscrisul acela intim și găsit după moarte, constituie fără îndoială momentul prim de luare de conștiință a ceiace avea să fie metoda marxistă. Acolo se vede clar și categoric cum materialismul dialectic pornește hotărât dela această nouă antropologie feuerbachiană, pentru a vârsa în știința omului și a raporturilor sale. Antropologia lui Feuerbach era una vidă, era un principiu și o proclamare, dar nu era o viziune și mai puțin o știință. Teza V-a de pildă este: “*Feuerbach, nemulțumit de gândul abstract, apelează la percepția sensibilă, dar el nu consideră*

sensibilitatea ca o activitate practică a simțurilor omului”. Iar teza I-a: “*defectul principal al întregului materialism trecut, – inclusiv cel al lui Feuerbach – este că obiectul, realitatea, lumea sensibilă nu sunt privite decât sub forma de obiect sau de intuiție, dar nu ca activitate concretă umană, ca practică, nu într'un fel subiectiv. Iată cum se explică dece partea activă a fost desvoltată de idealism în opunere cu materialismul, dar numai abstract, căci idealismul nu cunoaște desigur activitate reală, concretă, ca atare. Feuerbach avea obiecte concrete realmente distincte de obiectele gândirii, dar el nu consideră activitatea umană ea însăși ca o activitate obiectivă*”. Reesc deci de aici, că ceeace lipsea omului lui Feuerbach era: *existența*. Omul lui era o simplă idee printre alte idei. Din primejdia aceasta I-a scos Marx, care i-a redat și conținutul și existența. A vedea lucrurile nu inanimate și fixe, ci dimpotrivă ca o desfășurare, ca o activitate, înseamnă a vedea lucrurile dialectic. Trebuia redată omului mișcarea sa în viață, propria sa dialectică, care crează istoria, indiferent dacă conștient sau nu. Ceeace deci rămânea de aflat erau resorturile ultime ale acestei mișcări, raporturile dialectice ale omului, *cauzele și efectele acțiunii sale în lume*.

Dar care este știința acțiunii omului, a activității sale prezente, a prezentului și nu a trecutului său? Care este știința exclusivă a omului care îl vede determinându-se singur și singur călăuzindu-se în viață printre toate limitele ei? Este o știință nouă: economia politică. Iată, cum, filosofia însăși varsă în economie politică. Sau, mai precis, după cum vechea filosofie s'a sprijinit în cercetările sale pe geometrie și pe aritmetică, cea de ieri pe fizică, iată filosofia modernă condusă de economia politică. Faptul că această știință este nouă, pe lângă existența milenară a științelor celorlalte, este cu atât mai edificator. Pentru că orice știință nouă înseamnă consolidarea unei noi cunoștințe umane, – “*știința nu este decât prelungirea conștiinții omului*”, – filosofia care este sinteza acestei cunoștințe peste veacuri nu mai putea să o respingă din sfera sa atotcuprinzătoare. Toată tragedia filosofiei moderne, chiar și la Hegel, dar cu atât mai mult dela el încocace, este tocmai în voința aceasta de a cenzura și de a interzice accesul la lumină al acestei noi științe, economia politică, desvoltată întâi în țara cea mai desvoltată istoric și deci economic: Anglia, (de aceea Lenin spunea “*economia politică engleză*”). Oprind economia politică, făcându-și voluntar această incizie în sânul său universal, “*știința științelor*” rămânea în afara acestora, și ajungea chiar să fie desmințită de acestea, într-o luptă înjositoare. Atunci a început prăbușirea succesivă a filosofiei, renunțarea ei la toate fiefurile sale până atunci inatacabile, limitarea ei progresivă care trebuia să

ducă la falimentul său total, *la propria ei tăgăduire*, aşa cum am arătat-o în partea întâi când am privit procesul din afară. Rând pe rând, poliția universitară europeană, garda conciliilor și a sinoadelor, punea în ilegalitate idealul, apoi știința, apoi realitatea, apoi propria ei tradiție, și la sfârșit până și sensul său elementar de reprezentantă a spiritului pe care ajungea deasemeni, să-l renege și să-l scoată din cadrele sale, libere numai pentru cultul acțiunii și al forței. Nu, realmente, cele ce spuneam dela început se dovedesc acum mai clar, rar a văzut istoria omenirii o epocă mai rușinoasă a culturii ca aceasta, o epocă în care oficienții spiritului să se arate mai mult ca niște vânduți și niște negustori de idei, tocmai acești domni care de curând mai vorbeau despre "independența spiritului" și cereau ca să nu fie poluată idea de atingerea realităților meschine. Dar istoria se face pe deasupra tuturor voințelor vrăjmașe și pe deasupra tuturor piedicilor care i se pun. Cultura murea? Nu. Cultura, cum spunea Romain Rolland, "*les libertés avaient changé de camp*", cultura schimbăse tabăra. Vie, intactă, strălucitoare, completă și compactă ea se regăsește lângă proletariat. Pentru a se salva, cultura devenise revoluționară.

În știința economiei politice, mai nouă, mai precisă și mai adecvată, dreptatea cauzei proletare este nu numai un just imperativ, nu este numai o îndrituire pentru revoluția proletară și pentru condescerea sa în istorie și pentru impunerea tezelor sale istorice și a concepțiilor sale de viață socială, elaborate din condițiile însăși ale epocii moderne, dar este chiar o formulare a acestora din punct de vedere științific, fără un prealabil acord sentimental. Economia politică este doctrina raporturilor de producție și de circulație. Raporturile de producție și de circulație sunt strâns legate de procesul natural al muncii, al omenirii compacte în *lupta sa comună* contra adversarului său comun, natura, – în sensul în care, noțiunile dialectice sunt adversare, în sensul adversității necesare, sau a colaborării necesare. Munca este tocmai raportul dintre omenire și natură, munca este acțiunea omului, munca este existența sa, pe care o căuta atât filosofia. Tipul muncitorului liber este tipul esențial omului, și de aceea pentru această nouă edificare a lumii după datele sale naturale și esențiale, – existențiale, să spunem pentru a stârni mai rău furile celor care nu mai știu să creeze termeni, – trebuie respusă lumea în ordinea sa firească, naturală și științifică. Toate lucrurile acestea care fac parte, aşa cum sunt spuse ca niște generalități, din desideratele doctrinelor socialiste, sunt în știința economiei politice, fapte de netăgăduit, matematice raporturi inevitabile. Dela Adam Smith la Husserl, sau la Heidegger, sunt prăpăstiiile a veacuri întregi de ignoranță. Nici un economist nu va mai tăgădui că, într'adevăr, transformările economiei

sunt cele care determină înaintarea omenirii prin veacuri, și că de condițiile acesteia depind toate celelalte condiții ale istoriei umane; dar care filosof, care cărturar ar avea cinstea să spună același lucru? Aici, după cum se vede, este toată problema: în această repunere a perspectivei umane în nouile posibilități și nouile înțelgeri pe care i le oferă știința. Odată împlinită acestea, ca prin miracol, vechea mare sferă a culturii umane se reface iarăși dintr'odată. Vechile năzuințe, care nu pot fi decât aceleași de eliberare și de concordie frățească, își găsesc nu numai un teren de desfășurare, dar și posibilități unice de înfăptuire spre cea mai mare glorie umană și spre realizarea nădejdilor care au întreținut suferința și inutilitatea suferințelor atât oameni, morți și trăiți prin cele mai tragicе și desonorante condiționi umane. Cultura își regăsește adevărul și plenitudinea armonică a tuturor științelor și sensul său universal și înaintăș în istorie pe care și-l pierduse din vedere, precum și continuitatea, permanența și rezistența neceșară peste veacuri, și peste coturile lor, care se ascund oamenilor. Iar știința își regăsește coeziunea și-și recapătă severitatea.

Din această armonică totalitate a materialismului dialectic, învățății cu salariu, arhonții, "les chiens de garde", cum le spune Nizan, au tras o foarte comodă concluzie pe care cu o perfidă perseverență au știut să o răspândească și să o mențină cu prețul tuturor abdicărilor dela onestitatea înțeleptului, a "filosofului". "Marxismul este o școală economică, de caracter cultural restrâns, de importanță istorică îndoieicnică", au spus ei. Prezența economică în aparatura marxistă, ajunge acestor cugetători cu permis dela poliție, pentru a svârli marxismul în sumbrele sisteme economice, "privitoare desigur la fabrici și la mersul vănilor". Ei poate chiar știu, sau poate ignoră în beatitudinea lor cumpărată, că acest proces de evoluție este al culturii europene integrale, și că materialismul dialectic în tot acest proces nu reprezintă dimpotrivă decât ultima perspectivă totalitară la îndemâna oamenilor. Faptul, pentru ei, că o interpretare, o cunoaștere a oamenilor poate porni dela viață și dela om, și nu dela Dumnezeu și Idee constituie singur o crimă de lèse-majestate a culturii. Ei cred că a face economie politică înseamnă și că a avea o vedere științifică, a te conduce după datele ultime ale cunoștinții, înseamnă a refuta toate celelalte planuri ale activității culturale, nedându-și seama că acest proces înseamnă pentru cultura umană o însuflare și nu o reducere, o îmbogățire și nu o diminuare. După cum nu-și dau seama nici că, dacă toate condițiile culturale nu sunt împlinite, dacă perspectiva filosofică nu este într'adevăr completă și totală, atunci este în dauna ei și nu a celor care rămân pe din afară și care

rezintă neîncetata aluviune a științei. Este adevărat însă că de pildă un om poate fi mult mai în spiritul culturii și timpului modern dacă cunoaște economia politică și ignoră filosofia, mai cu deosebire actuala, inutilă filosofie. Dar aceasta pentru un singur motiv: pentru că, fruct dialectic al unei milenare evoluții culturale, economia politică conține în ea toate germenele și toate rezultatele tuturor celorlalte științe, și după cum s'a văzut chiar și a inaccesibilei filosofiei, și pentru că astfel un om investit de cultură economică poate mult mai bine să descifreze întrebările timpului și ale realităților sale decât cel limitat și indus în eroare de un întârziat instrument filosofic, din care nu mai recunoaște nici o indicație, și a cărei hartă nu o mai poate identifica pe contururile actuale ale umanității. Materialismul dialectic este o sumă; el poate servi și singur. Dar pentru acel care îi va cere să-i desfășoare întreaga gamă a posibilităților sale și a cuprinzurilor sale, el poate oricând să desfacă din el toate moștenirile culturale care îl întrețin și din care a germinat. În urma lui, se desfășoară întreaga cultură europeană, iar în el, și numai în el, trăește spiritul celor mai adânci întrebări și căutări ale omului.

Lucrul acesta se vede mai cu deosebire din studiul operii lui Marx. Contra lui Engels, – despre care însuși Marx spunea că s'au întâlnit fiecare venind “pe o altă cale”, – care se dispunse de a mai cunoaște filosofia pentru a ajunge la cunoștința dialectică a lumii, găsind-o suficient de clar după cum o declara chiar el “în raporturile naturale”, (de unde putuse cu atât mai bine învăța și înțelege filosofia, căci altfel n'ar fi deloc de înțeles cum un simplu om de astăzi este mai învățat decât un învățat de eri), Marx pornise categoric dela filosofie și dela întrebările ei asupra vieții și sensurilor omenești. Dela primele sale lucrări de filosofie, dela teca sa de doctorat și până la *Manifestul comunist* chiar, deci în 1852, pe când doctoratul și-l trecuse în 1841, – toate lucrările cuprinse în această epocă: *Teza, Critica filosofiei dreptului la Hegel, Chestiunea evreiască, Sfânta familie, Ideologia germană, Mizeria filosofiei*, sunt lucrări de speculație generală, prin preocupare, chestiune și metodă, de caracter net filosofic, bineînțeles în măsura în care orice filosofie își îngăduie trimerile în alte științe și referirile la alte domenii de cunoaștere umană. Dar o filosofie plină, armonică, umplută de toate sensurile întrebărilor universale și nu tristele avorturi epigonice de astăzi și chiar de eri, limitate la “domenii pure”. În toate aceste lucrări, evidența se impune dela sine, prin propria ei forță, imensă când ne gândim câte piedici trebuia să întâlnească o inteligență pentru a-și urma propriul său fir de Ariadnă prin dedalul tuturor confuziilor dinainte de 1848, când astăzi după o sută de ani, și după atâtea edificări și

culturale și istorice, încă superstițiile și temerile n'au eliberat cugetul spre zonele libertății sale viitoare. Din treaptă în treaptă, adevărul se profilează mai clar. Aceasta este epoca formării lui Marx, dacă îmi pot îngădui acest termen, vremea elaborării și a asimilării datelor înfricoșătoare pe care le oferă cultura universală atunci, pentru edificarea unei noi perspective și, mai ales, a celor pe care polițismul cultural, atunci ca și acum, le ascunde, le devia, sau chiar le ardea pe ruguri publice, ca și acum.

Și după aceasta, împreună cu tovarășul eroic, Engels, începe cursa confirmărilor. Evidența trebuie confirmată, adevărul trebuie repus în drepturile sale culturale. Îi trebuie un fundament de certitudini științifice inatacabile, și rezistența lui trebuie încercată prin toate științele. Engels își ia științele naturale, fizica, mai cu seamă biologia și sociologia, care îl conduc la aceleași concluziuni la care ajunsese, din cercetarea generală, Marx, – iar acesta ia istoria, istoria această pythică a tuturor întrebărilor umane, și despre care spusese dela început: “Nu cunoaștem decât o singură știință: știința istoriei”. Iar din istorie însfărăsit ajunge prin propriul mers al ideei, prin propria sa desfășurare, paralelă cu desfășurarea culturii, în economia politică, unde dreptatea lui inchietă de a nu fi utopică și voluntară își găsește terenul ultimelor certitudini științifice, și unde cercetările sale victorioase pe toate celelalte terenuri ale științei, își găsesc definitiva confirmare, cea pe care niciuna dintre filosofii cu care venise până atunci în opozиie, nu o primiseră. Știința respinsese toate încercările filosofice din vremea contemporană, pe una singură o confirmase: materialismul dialectic. Acolo în știință, acesta pierde caracterul utopic și nesigur pentru a se investi de certitudineaimplacabilității istorice. Itinerarul lui Marx prin știință, această confirmare a materialismului dialectic și aceste îndriduiri ale lui, date de toate ramurile cunoștinții umane dela filosofie până la economie politică, trecând prin întreaga lor gamă dialectică, se poate reface chiar din studiul operii sale, etapă după etapă, pe drumul afirmării sale. Numai aşa se poate înțelege taina, grea de sensuri, a unei fraze din primul său manuscris păstrat, o scrisoare din anii studențimii către tatăl său: “Călător viteaz, m'am pus pe lucru la o desvoltare filosofico-dialectică a Divinității manifestându-se ca concept în sine, ca religie, ca natură, ca istorie ...”. și într'adevăr această călătorie, anunțată încă dela primele lumini de conștiință, avea să fie opera cu care și viața lui să a identificat.

“Era Nouă”, nr 1, Februarie 1936

NOTE

¹ Nefericiți și inconsolabili sunt ei de faptul că zeii lor sunt morți și că noua zeită are încă față tulbure a soartei luminoasă și întunecată. Culoarele zilei îi lipsesc încă... Așa cauță fluturele de noapte lumină de lampă a particularului atunci când apune soarele care luminează toate. (Karl Marx)

² În afara celorlalte drepturi pe care i le acordă în istoria culturii faptul că este o vizuire enciclopedică, marxismul mai revendică și un altul. Acela de-a fi de acum înainte doctrina tineretului, sprijinul său, singura sa cultură. Si înțeleg printineret, atât cel propriu-zis, cât și tineretul social, cel național și cel al oricărui organism social, recent apărut în viață. Așa cum un Tânăr are nevoie de o îndrumare în viață și de o amănunțită conducere prin meandrele confuze la prima vedere ale lumii înconjurătoare, tot așa orice tineret este chemat dela începutul existenței sale chiar, să-și caute perspectiva și să-și organizeze normele înțelegerii. O clasă nouă are nevoie de formularea propriilor sale cunoștințăi, o castă nouă deasemeni, însărcinată chiar și naționale nuoi sunt puse în situația de a-și căuta exprimarea și explicațiile, și aceasta desigur nu în propriile lor caractere ci dimpotrivă în raporturile dintre ele și realitatea exterioare. Toate aceste organisme tinere istorice sunt deci nevoite de a-și alcătuī din prima zi sau de a căuta expresia aceia doctrinară care, pe de o parte, să reprezinte tendințele originale ale spiritului lor încă mut și nedestelenit, adică incapabil de a-și formula singur înțelegerea, – și prin aceasta, vreau să spun că un Tânăr în istoria culturii nu poate fi altă decât de doctrinele moderne – iar pe de altă parte, să fie o vedere totală a lumii, în care elementele nealterate și fremătătoare de viață, viața însăși și nu noțiunile arbitrairului universitar să fie cuprinsă toată, orânduită, indicată și lămurită. Ori aceste două condiții, tineretul modern, nu le poate găsi decât în materialismul dialectic. Virginitatea sale de docme și de falsificări prealabile îi corespunde tocmai totalitarismul științific al marxismului care îi mulțumește setea sa necesă de cunoaștere. Lenin spunea cândva, cu referință la planul politic: “*Vom lăsa înțotdeauna pe oamenii ca democrații constituționali* (un partid principal al burgeziei din timpul țărismului, legat compromisuri și de instituții inviolabile) să adune pe bătrâni obosiți, pe revoluționari cuminți și pe renegății socialisti. *Noi vom rămâne deapăruri partidul clasei căreia îi aparține viitorul*”. Nu este nici o îndoială că acest text categoric, și de admirabilă perspectivă dialectică, poate servi și pe planul cultural, unde, parafrazând, se poate spune că marxismul rămâne expresia tuturor cunoștințelor moderne, nesofisticate în prealabil, și neintoxicante.

³ În Materialism și Empiriocriticism, Lenin scrie: “Din punctul de vedere al materialismului modern, adică al marxismului, limitele aproximăției cunoștințelor noastre în adevărul obiectiv absolut, sunt istorice relative, dar în ce privește existența acestui adevăr este în afara oricărei îndoielii, cum de altfel este incontestabil că și noi ne apropiem de el. Cadrele tabloului sunt istorice relative, dar este incontestabil că acest tablu reprezintă un model care există obiectiv. Faptul că la momente diferite, în condiții diferențiale, am progresat în cunoștințele noastre asupra naturii lucrurilor până acolo încât să descoperim alizarina în huilă sau de a descoperi electronii în atom, faptul acesta este istoric relativ, dar ceeace nu este deloc relativ, este că orice descoperire de felul acesta constituie un progres al “cunoașterii obiective absolute”. Într-un cuvânt, orice ideologie este istoric relativă, dar este un fapt absolut că fiecare ideologie științifice (contrariu a ceeace se întâmplă, de pildă, cu ideologia religioasă) îi corespunde un adevăr obiectiv, o natură absolută. Distincția aceasta între adevărul absolut și adevărul relativ este confuză, îmi veți spune. Vă voi răspunde: este suficientă pentru a împiedica știința să devină o dogmă în sensul cel mai rău al cuvântului, lucrul mort, uscat, osificat... Dialectica materialistă a lui Marx și Engels îmbrățișează relativismul,

dar nu rămâne la el; adică ea admite relativitatea tuturor cunoștințelor noastre nu în sensul negației adevărului obiectiv, dar în sensul relativității istorice a limitelor aproximăției cunoștințelor noastre din acest adevăr”.

⁴ Expresie a unei mentalități luptătoare, marxismul a avut, are și va mai avea să se acomodeze și cu stricta disciplină a luptelor. Apoi, foarte Tânăr, este în supremul său interes vital să se supravegheze cu gelozie, și să nu lase să se introducă în sânul său, sub diverse forme, mentalități și concepții complet opuse spiritului său, dar prezentate drept “interpretări”. În sensul acesta, opera lui Lenin: Materialismul și Empirio-Criticismul, rămâne prototipul delimitărilor, după cum și congresul filosofic din Decembrie 1930 ținut special pentru purificarea doctrinei și filosofiei de tendințele primejdioase și de influențele străine. Nu este însă mai puțin adevărat că excesul n-ar putea fi decât dăunător, și marxismului *mai mult ca oricarei alte metode*, i-ar pune existența în joc. Dacă într-adevăr în istoria culturii marxismul este prima perspectivă umană indisolvabil legată de știință și de spiritual timpului, atunci fără îndoială că este direct condiționat de capacitatea sa de îmbrățișare a tuturor faptelor culturii. Orice dogmă rigidă este un semn de paralizie: orice cenzură sau refuz dogmatic, o strangulare nenorocită. Marxismul nu trebuie să-i rămână nimic străin din ceeace este nou în cultura umană. Continuând trecutul și chezăsuind viitorul, el trebuie să aibă ca deviză să nu respingă nimic și să nu ignore nimic, ci, dimpotrivă: să cuprindă totul. Orice nou element cultural nu-l poate lovi, ci fără îndoială, îl îmbogățește. Dar orice realitate rămasă în afara lui, fie ea și tulbure, îl acuză și îl limitează. *Îl limitează atât în spațiu cât și în timp*. Lucrurile acestea pot fi spuse acum cu mult mai multă seninătate, când un anumit spirit a dispărut, care a trăit mai demult în cultura proletară: spiritual care confundase dogma cu superstiția, și disciplina cu sectarismul. Admisibil și explicabil pentru începuturile sale, astăzi ar fi hotărât nefast materialismului dialectic, care, în plină desfășurare râvnește să ocupe toate pozițiile părăsite de spaimea culturii reaționare. Marx a vorbit în permanență despre “materialismul coincidând cuumanismul”. Lenin spunea tineretului: “veți săptui o mare greșeală dacă veți crede că poate fi cineva communist, fără ca să nu fi dobândit tot ceeace s'a acumulat ca știință umană”. De altfel, aceasta este și noua mentalitate care animă cultura proletară, nu numai în Rusia Sovietică, ci și în țările unde ea se găsește pe poziție de luptă. Congresul “pentru apărarea culturii”, din Paris 1935, a dovedit-o cu prisosință. Tot aceasta este și explicația adeziunii tuturor intelectualilor europeni, chiar și a celor de o formă culturală deosebită de cea materialistă dialectică. În sensul acesta, nu mă pot reține să reproduce niște cuvinte mai vechi ale lui Jean Guehenno: “*Dar mai așteptăm încă pe Tânărul filosof care să scrie hotărât despre “umanismul” lui Marx, să ne arate că acesta n'a umblat decât pe calea cea mare a culturii, și, departe de a-i considera gândirea ca una de accepție, ca cine știe ce intuiție de mic profet, să-l integreze în istoria conștiinții umane. Numai astfel, gândirea lui Marx poate și trebuie să devină materie de învățământ ca cea a lui Montaigne, a lui Voltaire sau a lui Goethe*”.

⁵ “De altfel în această concepție a lucrurilor, în realitatea lor și a apariției lor, orice problemă filosofică “profundă” se rezolvă foarte simplu într-un fapt empiric”. (K. Marx).

Despre liberalism pur și simplu*

Fundamentele societății moderne au fost puse de liberalism. Libertatea individului ca fundație al sistemului politic, egalitatea în drepturi și obligații, puterul ca singură sursă legitimă a puterii, separația puterilor în stat, instituția proprietății private, inițiativa economică a individului, economia de piață, toate acestea au fost la început idei ale unor minți librale care s-au impus prin acțiunea politică a liberalilor.

Iată de ce *Îndrumarul în liberalismul politic* al lui Mirel Taloș, apărut la Editura Curtea Veche, nu este doar o carte despre doctrina liberală ci despre însuși sistemul spre care tinem, cu mari sforțări să ajungem.

Cartea nu își propune să fie o analiză aprofundată a liberalismului. Ambiția sa, mult mai modestă, este aceea de a iniția cititorul în fenomenul liberal și de a-l îspita să aprofundeze el însuși acest studiu. Este, de fapt, o carte de educație liberală.

Chiar dacă autorul este angajat în mișcarea politică liberală, *Îndrumarul în liberalismul politic* nu face prozelitism politic dar fără îndoială încearcă să convingă cititorul de nevoie de valori librale în România postcomunistă.

Încercând să sublinieze personalitatea liberalismului și trăsăturile sale definitorii, dar și să-l pună în contrast cu socialismul, cartea lui Mirel Taloș introduce cititorul în universul liberal furnizându-i elemente conceptuale și de istorie

* Mirel Taloș, *Îndrumar în liberalismul politic*, Editura Curtea Veche, București, 2004.

care pun umărul la “educarea majorității”, un subiect propriu liberalilor. Conceptele liberale de proprietate, individ, libertate, toleranță, stat de drept sunt explicate într-un limbaj clar și accesibil; principalele personalități din istoria liberalismului sunt evocate împreună cu contribuția adusă la repertoriul de idei al liberalismului; textele selectate sunt relevante pentru fiecare personalitate evocată, iar definiția încercată se străduiește să acopere bogăția de idei specifică liberalismului. Pentru Anexe autorul a selectat un fragment din Ludwig von Mises despre rolul liberalismului în dezvoltarea extraordinară a societății umane în secolul al XIX-lea, un superb text al lui James Madison despre proprietate văzută nu doar ca proprietate asupra unor lucruri dar și ca proprietate asupra unor drepturi, precum și Bill of rights, primele zece amendamente la Constituția SUA, text relevant pentru pasiunea liberală.

pe care liberalii o au pentru conceptul de drepturi ale omului.

Încercând să testeze aplicarea valorilor liberale în România postcomunistă, autorul trage concluzia că “eșecurile României în perioada tranziției nu sunt generate de neadecvarea valorilor liberale la situația țării ci de faptul că ele nici măcar nu au fost cu adevărat puse la încercare. Libertățile individului, dreptul la proprietate, toleranță, statul de drept, economia de piață sunt doar câteva din valorile librale pe care le aplicăm cu jumătăți de măsură și fără curaj. Chiar dacă nu ar fi adeptul liberalismului de partid, îmbrățișarea valorilor librale este cea mai bună politică personală a fiecărui român.”

Constantin Bălăceanu-Stolnici, figură emblematică a liberalismului românesc, sintetizează toate aceste idei în *Cuvântul său de întâmpinare*: “O carte de doctrină liberală, scrisă clar, ca cea de față, este absolut necesară nu numai pentru cel ce vrea să se angajeze în viața politică dar pentru orice cetățean ce vrea să cunoască principiile guvernării și modul de funcționare a sistemului socio-economic în care, volens nolens, își duce existența”.

Ioana GRINDEANU

SEMNAL

Jean Francois Revel, *Obsesia antiamericana*

Traducere: Dan C. Mihăilescu; Editura: Humanitas;
Anul apariției: 2004

Din cuprins: Peste tot în lume, dar mai ales în țările europene, America a fost frecvent considerată deopotrivă cu invidie și dispreț. Secolul XX a fost până la urmă secolul Americii, iar de la prăbușirea comunismului Statele Unite sunt gândite exclusiv în sfera superlativelor absolute: “unica supraputere”, “jandarmul planetar” s.a.m.d. Trăim, se pare, o admirație hipnotică față de SUA, dar o admirație dublată constant și pretutindeni de un antiamericanism tot mai agresiv și mai diversificat. În ce măsură acest antiamericanism se bazează pe realități sau pe fosilele unor ideologii pernicioase? Cât din aceste impulsuri americanofobe se datorează expansionismului american și cât propriilor noastre eșecuri naționale? Cât se datorează contextelor geopolitice și cât resentimentelor iraționale, foibilor și prejudecăților? ■

Cărturești – carte, ceai, politică, muzică, dichis

IOANA MATEI

The present article has as topic one of the two Carturesti bookshops in Bucharest, which has inside a teahouse working as well. The author set himself to analyze from the point of view of economical anthropology the success of the tea – books combination.

În primăvara acestui an, am încercat să realizez o investigație antropologică a spațiului public într-un mod neuzual. O parte a rezultatelor le expun în articolul de față. Cercetarea mea a avut drept obiect una dintre cele două librării Cărturești din București, cea de pe Boulevard Magheru, deschisă la sfârșitul anului 2003. Ceea ce o singularizează este profilul său aparte: este, aparent, singura librărie în incinta cărcia funcționează o ceainărie.

Cercetarea și-a propus să analizeze din punct de vedere al antropologiei economice succesul uneia dintre ideile comerciale noi promovate: combinația carte și ceai. Metodele folosite au fost observația participativă și interviul semi-structurat (au fost realizate interviuri atât cu directorul executiv al librăriei, cât și cu librarii de la Cărturești, precum și cu clienți, interviewați și la fața locului, dar și în afara spațiului ceainăriei Cărturești).

Cercetarea făcută asupra librăriei Cărturești ar putea să se înscrie într-o paradigmă a cercetărilor asupra pieței post-socialiste, marcând trecerea de la separarea economiei de politică (Smart 1997:159).

Întrebarea centrală a cercetării lui Smart este dacă poate Piața să fie implementată numai ca mecanism economic sau implicațiile politice, sociale și culturale sunt asociate cu marketizarea? Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie luată în considerare dihotomia marfă-tribut, în condițiile în care schimbul de dar sau de marfă (ambele simetrice și reciproce) fac abstracție de putere în analiza relațiilor de schimb. Caracteristica redistribuției este centricitatea: anumite persoane sau instituții adună și redistribuie bunurile și serviciile.

Imediat după revoluția comună din Rusia și China, dihotomia Despotism Oriental și Libertate Vestică a fost înlocuită de contrastul între totalitarism cu planificare centralizată și democrație și piață liberă. Ca și în România, inițiativele de afaceri ale micilor întreprinzători apărăți pe piață au încercat să răspundă cerințelor unei economii care facea trecerea de la economia de tip

comunist, la cea a liberului schimb. Librăria Cărturești a fost concepută de către patronii săi ca răspunzând unei nevoi existente pe piață românească, răspunzând necesității de a oferi un spațiu de desfacere pentru cărți care să combine atât eficiența accesului la un număr mare de titluri, cu un anumit tip de atmosferă care să ofere “confort spiritual”!

Librăria Cărturești poate să fie analizată și din perspectiva comparației cu un studiu realizat pe comerțul cu cafele (Roseberry 1996:762). În condițiile în care azi se găsesc pe piață cafele “specialty coffees”, adică fiind de diferite stiluri, unele sugerând locuri geografice dar fără a avea neapărat o legătură (cum este și în cazul ceainăriei Cărturești, în care din cele peste 200 de tipuri de ceaiuri unele poartă denumiri care trimit la denumiri geografice, dar fără să fie întotdeauna strict dependente de zona enunțată – cum este ceaiul “Turkish apple tea”, ale cărui componente sunt autohtone, dar amintind de tradiții străine de preparare a lui). Unele cafele au diferite arome: fructe de pădure, ciocolată, vanilie etc. Se consideră că aceste cafele au un gust mai bun decât cele standard produse în masă, oferind satisfacții din mai multe puncte de vedere: aromă, ambianță, experiența unui magazin de cafele. Tot așa, consumarea ceaiului în ceainărie este o experiență diferită față de cea a consumării lui acasă. Aspectul pe care l-au punctat cei mai mulți dintre cei interviewați în legătură cu Cărturești este că specială aici este atmosfera. Ceea ce corespunde și cu strategia imaginată de către staff-ul librăriei/ceainăriei, directorul executiv declarând că nu plănuiesc o extindere a spațiului, deoarece nu își doresc “o extindere forțată doar pentru a atrage cât mai mult public”, sperând să aducă mereu îmbunătățiri atmosferei.

Expansiunea specialty coffees marchează o ruptură de trecutul caracterizat prin producția de masă și consum. Această mișcare nu a fost inițiată de giganții care dominau piața de cafea ci de mici întreprinzători locali.

Patronii rețelei Cărturești (dacă două magazine pot fi considerate o rețea) sunt două persoane particulare.

Studiul legat de consumul de cafea specială arată că într-un articol de ziar se preciza că există un anumit public particular pentru cafenele, o comunitate numită coffeeamen. Profilul celor care consumă ceai la Cărturești ar fi mai greu de stabilit, ținând cont de faptul că nu au fost realizate statistici clare, iar interesul celor care promovează Cărturești nu este acela de a se concentra în mod special pe segmentul de piață al consumatorilor de ceai, cât pe acela care sunt interesați de combinația ceai – cărți. Intervievați, librarii angajați la Cărturești au afirmat că există, într-adevăr, un tip de client al librăriei, ajungându-se la o fidelizare a clientelei, fiind vorba de aceia care doresc să cumpere sau să se uite la cărți într-un spațiu destins, gustând acea atmosferă care revine în permanență în discursul personalului librăriei.

Librăria Cărturești poate să fie analizată și din punct de vedere al dinamicii relațiilor dintre clase. O relație între clasa socială și consumul de mâncare a fost adesea remarcată. Astfel, se consideră că grupurile ocupă situații diferite pe piață în termeni de putere de cumpărare – în acest sens, Cărturești este destul de exclusivistă. Prețurile ceaiurilor sunt cuprinse între 60 și 80 000, cărțile sunt destul de scumpe, în special din cauza creșterii TVA-ului, iar CD-urile cu muzică sunt și ele în categoria mărfurilor cu prețuri prohibitive. În al doilea rând, există grupuri care preferă o anumită mâncare pentru a se marca pe el însuși ca distinct de alte grupuri sau similar cu alte grupuri. Una dintre observațiile interesante este cea făcută într-unul dintre interviuri de către directorul executiv, care afirma că faptul că în ceainărie nu este permis fumatul face posibilă adunarea în același loc a unor persoane care consideră că ne-fumatul reprezintă un model de comportament urban.

Un alt tip de cercetare care poate fi legat de analiza librăriei Cărturești este o analiză antropologică făcută fast-foodurilor nou apărute în Ungaria, după dispariția regimului socialist (Czegledy 2002:143). Cercetarea se înscrie în seria studiilor realizate și legate de antropologia mâncării: plecând de la mâncarea în societățile non-industriale, la consumul de masă, variantele comerciale ale preparării mâncărilor în societățile complexe, până la aspectele calitative ale producției de mâncare în societățile industriale.

Această cercetare este bazată pe o analiză etnografică a introducerii fast-foodurilor vestice în mediul ungar, care a adus o serie de modificări atât în felul în care ungurii se concep pe ei însiși în relație cu mâncarea, dar având impact și asupra felului în care se operează cu noțiuni culturale ale diviziunii muncii și aptitudinilor de muncă ale sexelor.

Ca și în studiul legat de fast-food-urile maghiare,

un aspect interesant îl reprezintă analiza profilului celor care sunt angajați la Cărturești. Librarii sunt tineri, studenți sau proaspeți absolvenți de facultate, angajați cu jumătate de normă, cu studii în special de filosofie, arte, filologie, pentru că strategia conducerii ar fi de a crea un cadru în care să se poată discuta despre cărți, în care clienții să aibă impresia că există o relație personalizată între ei și cei care își oferă serviciile. Același accent pe relația personalizată este creat și prin faptul că fiecare ceainic care este adus la masă este diferit de celelalte, iar scaunele au modele diferite și poartă etichete cu numele proprietarilor.

Unul dintre aspectele cercetate de către Czegledy a fost cel al bacășului – în mod normal, fast-food-urile interzic primirea de către angajați a bacășului, dar în Ungaria, acest lucru a fost permis la unele dintre ele; o angajată comentă că a nu primi bacăș înceamnă nu numai să îi scadă venitul, dar să se simtă și neapreciată, sau chiar ar fi nepoliticos față de client; primirea bacășului este permisă în ceainărie, probabil tot pentru a sublinia relația personală care se stabilește între client și cel care îi pregătește și oferă ceaiul.

Conceptul de “economic” cuprinde mai multe acceptiuni, trecând de la studiul mijloacelor materiale necesare existenței umane, la studiul producției, distribuției și consumării bunurilor și serviciilor, până la definiții în cerc – studiul lucrurilor pe care le studiază economiștii, ajungând în cele din urmă la definiții mai complexe, precum studiul sistemelor de schimb, indiferent de felul în care sunt acestea organizate și în cele din urmă la studiul alocării de mijloace limitate pentru scopuri diferite (Burling 1968:168).

Unul dintre conceptele fundamentale ale economiei este acela de maximizare, deoarece se pleacă de la o axiomă a științelor socio-umane, care susține că dorințele umane sunt nelimitate, în schimb încercăm să ne maximizăm în mod constant satisfacția. Problema care a fost apoi discutată a fost în ce constă această satisfacție, economiștii accentuând analiza profitului și felului în care acesta depinde de prețuri, de costuri, presupunând că antreprenorul încearcă să își maximizeze profitul în bani. Dar nu întotdeauna întreprinzătorii încearcă să își maximizeze profitul financiar, de multe ori preferând altceva (Burling 1968:179). Este și cazul constatat la librăria Cărturești, unde profitul în bani nu pare să fie urmărit ca scop principal, căutându-se mai degrabă asumarea unei identități unice pe piață românească. Accentul nu este pus pe comercializarea de mărfuri care ar putea să aibă un impact puternic și direct la public, nefiind, aşa cum spunea și unul dintre clienții intervievați, un “business”, ci mai degrabă o încercare de a produce ceva diferit, a dobândii prestigiu, a vinde “dichis”². Economia nu este singura ramură a disciplinelor socio-uma-

ne care văd individul ca încercând să maximizeze, în psihologie a fost formulată concepția freudiană a maximizării plăcerii și a minimizării durerii. O altă teorie a maximizării vede ca scop final al activităților umane obținerea puterii, cum arăta Leach (Burling 1968:182).

Dar cele trei teorii nu sunt complete. Nu întotdeauna oamenii încearcă să maximizeze banii, satisfacții biologice de bază sau puterea. Unii cercetători au considerat că toate comportamentele noastre sunt orientate către minimizarea eforturilor. Prima ipoteză care însă este această teorie este ca oamenii încearcă să își orienteze comportamentele, adică să își facă alegerile în aşa fel încât să obțină cea mai mare sumă de ceva. Individualul prins în rețelele sociale este văzut ca făcând în permanență alegeri, pentru ca una dintre prezumțiile acestei teorii a maximizării este că nu pot fi maximizate două lucruri în același timp.

Una dintre observațiile cele mai importante este aceea că multe dintre lucrurile care sunt cumpărate în prezent nu sunt achiziționate din dorința deținerii acelui obiect material, cât în special pentru prestigiul care decurge din afișarea proprietății aceluia obiect. – mașini, piscine, sau chiar rafturi umplute cu cărți (Burling 1968 : 184). Tot aşa, în cazul librăriei Cărturești, accentul cade pe prestigiul locului. Locul a devenit unul dintre locurile considerate ca fiind de prestigiu cultural, unii clienți afirmând chiar că aici există cea mai mare ofertă de carte de pe piață, informație care nu este confirmată.

Casa în care sunt adăpostite librăria și ceainăria a aparținut lui Dimitrie Sturdza, unul dintre liderii importanți ai Partidului Național Liberal din perioada interbelică, funcționând în acea perioadă ca anticariat. În anii comunismului, casa a fost naționalizată și a fost transformată într-o Casă a Pionierilor. În prezent, clădirea, cu fațadă renovată în maniera *fin de siècle*, se află în proprietatea familiei Sturdza. Șerban Sturdza, președintele Ordinului arhitecților, a închiriat clădirea pentru o sumă rezonabilă, făcând ca afacerea să fie mai ușor de gestionat prin prețul destul de scăzut plătit pentru chiria unei clădiri poziționate pe unul dintre bulevardele centrale ale Bucureștilor.

Librăria dispune de mai multe săli cu cărți și muzică, precum și de un salon în care este pregătit și servit ceaiul. Șerban Sturdza a fost cel care s-a ocupat de mobilierul și decorul de interior al librăriei. Scaunele din ceainărie sunt mai speciale, fiind toate dăruite de către prietenii ai proprietarilor, aduse de acasă sau realizate de către cei care lucrau ca designeri. Scaunele poartă etichete cu numele celor care le-au dăruit. Totuși, directorul executiv, Daniel Voinea, a afirmat că situația este temporară, urmând ca în curând să seosească mobila comandată special pentru ceainărie și al cărei design îi aparține tot lui Șerban Sturdza.

Librăria Cărturești a organizat și a găzduit mai multe evenimente culturale, toate intrând în categoria căutării unui public țintă specializat. Astfel, "Dilema veche" a fost lansată la Cărturești. Tot așa, unele evenimente au fost marcate în mod special. De exemplu, lansarea cărții lui Boris Vian, "Amintiri", a fost însăși de un mic concert de muzică clasică. De Valentine's Day, cei care au intrat în librărie, au fost serviți cu un amestec de vin fierbinte, scorțișoară și suc de fructe, iar câteva cupluri de actori s-au deghizat în librari.

În majoritatea interviurilor realizate, clienții au considerat că punctul forte al Cărturești îl constituie nu numai combinația carte – ceai (unii intrând în librărie doar pentru a consulta ultimele titluri apărute, alții intrând direct în ceainărie, fără să mai caute cărți), cât atmosfera creată. Strategiile de vânzare din Cărturești pun accentul tocmai pe această atmosferă, preferând să accentueze latura care ține de prestigiu și de selectare a calității mărfurilor decât maximizarea profiturilor. Elementele care compun această strategie țin atât de selectarea obiectelor vândute (de exemplu, muzica nu este cea care este în mod obișnuit considerată drept comercială), în personalul angajat, având studii superioare și aptitudini de a purta conversații personalizate cu clienții pe marginea cărților, decorul special amenajat, existența lăzilor țărănești cu motive florale, pe care te poți așeza pentru a râsfoi cărți, muzica de fond considerată a fi de bună calitate.

NOTE

¹ După expresia unei cliente interviewate, care susținea că pentru această "confortabilitate spirituală" vine la Cărturești de fiecare dată când are timp, confort pe care îl asociază cu "starea de liniște orientală".

² Fraza de prezentare a librăriei Cărturești este "Carte, ceai, muzica, dichis".

BIBLIOGRAFIE

- Burling, Robbins. 1968. "Maximization Theories and the Study of Economic Anthropology", in E. E. Leclair și H.K. Schneider (dir.). 1968. *Economic Anthropology*. New York: Holt, Rinehart & Winston, Inc: 168-187
Czegledy, Andre.P "Manufacturing the New Consumerism: Fast Food Restaurants in Post socialist Hungary, in Ruth Mandel& Carolyn Humphrey (Eds) "Markets & Moralities. Ethnographies of Post-socialism". Berg, Oxford, 2002:142 - 166
Roseberry. William. 1996. "The Rise of Yuppie Coffees and the Reimagination of Class in the United States", *American Anthropologist*, 98/4:762-775.
Smart, Alan. (1997). Oriental Despotism and Sugar – Coated Bullets: *Representations of the Market in China* in James Carrier (ed.) Meaning of the Market. The Free Market in Western Culture (159-194).

IOANA MATEI - master Antropologie și Dezvoltare Comunitară, Școala Națională de Științe Politice și Administrative.

Summary

---

2. Editorial	Romulus Brâncoveanu	Replay
8. Local Elections 2004	Cristian Pîrvulescu	Competition and Bi-polarization
13.	Vlad Flonta	The Băsescu Party
17.	Viorel Zaicu	D.A. vs. PSD – a Delayed Competition
21.	Maria Cernat, Izabella Ghiță	The Failure of Negative Campaigns
27.	Alexandru Marin	Succesfull Story
29. Political Analysis	Alexandru Radu, Violeta Stoleru	Parliamentar Mobility
39. International Politics	George Surugiu	About Megalopolis – Bad News from the Future
43.	Dumitru Mihu, Constantin Stoeneșcu	European Union Decision about Environment Obligations
50. Debates	Dan Barbu	Electoral System and Political Financement
60.	Laurențiu Gheorghe	Romanian Challanges
64.	Terente Robert	A Problem: The Elections of 2008
66.	Marius Dumitru	About Sub-cultural Pluralism
70. Essay	Vasile Nazare	Political Leader. Type and Personality
81. Document	Stelian Tănase	Ghiță Ionescu
92. Reviews	Ioana Grindeanu	About Liberalism Mirel Talos, <i>Political Liberalism</i>
93. Public space	Ioana Matei	Cărturești – Books, Tea, Politics, Music, Charm

În atenția cititorilor revistei Sfera Politicii

Începând cu numărul 101, revista *Sfera Politicii* poate fi procurată GRATUIT de la sediul Redacției noastre din Piața Amzei, nr. 13, et. 1 sau prin mandat poștal, doritorii trebuind, în acest caz, să achite doar taxele poștale.

Contact

E-mail: sferapoliticii@rdslink.ro

Tel./Fax: 021 312 84 96
021 212 76 61

În atenția colaboratorilor revistei Sfera Politicii

Materialele se vor trimite la adresa menționată în caseta redațională și vor avea următoarele caracteristici tehnice:

- font **Times New Roman**, mărimea **11 pt.**, diacritice;
- minim 1.500 de cuvinte sau 4.000 de caractere;
- maxim 4.500 cuvinte sau 12.000 caractere

